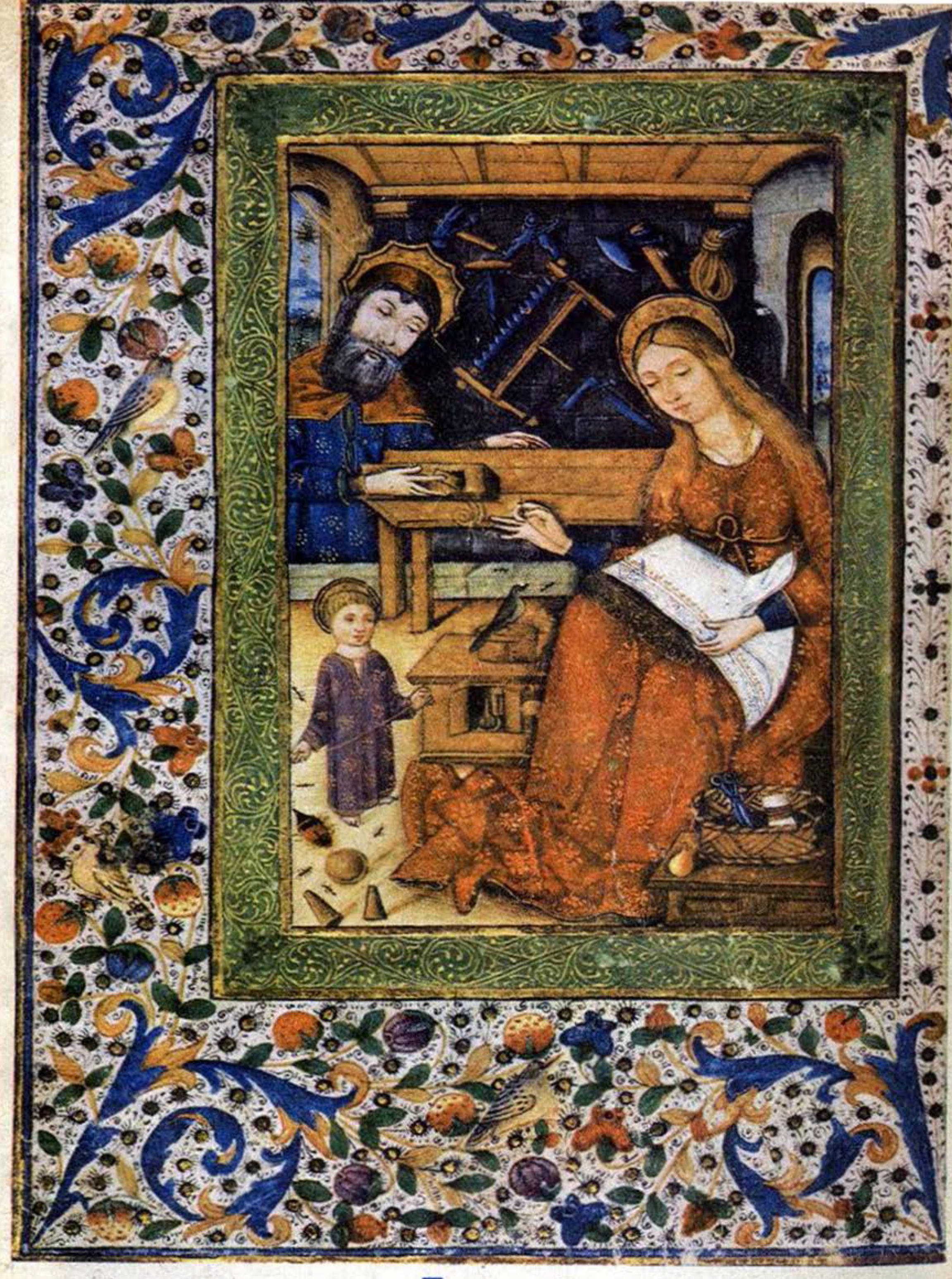

magazin istoric

SERIE NOUĂ — DECEMBRIE 1991

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXV — nr. 12 (297)
decembrie 1991

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 15.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu

Redactori: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei (responsabil de număr), Marian Ştefan

Secretar de redacţie: Theodor Lianos

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Macheta artistică: Radu Ion Popescu

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

De la conştiinţa de neam la conştiinţa naţională: Cornelia Bodea 2
Martor la proclamarea independenţei Republicii Moldova: Constantin Antip 8
14 mai 1919. Academia Română omagiază Marea Unire: Vasile Niculae 9
1845. Auguste de Gérando despre Transilvania şi locuitorii săi: Dan A. Lăzărescu 13
Paltiel (Filip) Segal. Bucureşti 1919: Proiect istoric al creării statului Israel 17
Istoriografia română ieri-azi-mîine: Damian Hurezeanu 21
Academia Română — 125 ani: Dorin Matei 23
Istoria în şcoală — o ecuaţie cu multe necunoscute 25
În Bucureşti, acum 50 ani 28
1989 — Revoluţia — 1991 32
Războiul de reîntregire văzut de la Iaşi: G.G. Mârzescu 33
Amintiri din România: Arhiepiscopul Netzhammer 39
Wilhelm Fabricius: „Dictatul de la Viena a fost un act dezgustător" 45
Septembrie-octombrie 1944. Însemnările unei călugăriţe — din zile de restrişte 50
O mutare de maestru pe tabla de şah a lumii: Thomas Fleming 53
1939-1945, Monaco. Dansul pe un vulcan: Eddy Florentin 59
Spionajul sovietic la lumina zilei: Vladimir M. Cikov 64
Nu spionii hotărăsc soarta lumii: Bogdan Murgescu 68
„Cazul" grupului Pătrăşcanu: Cristian Popişteanu 71
Din iadul închisorilor comuniste: Gh. D. Marinescu 76
Sfîntul mucenic Sava de la Buzău: Petru I. David 78
Poveşti de dragoste în evul mediu: Gheorghe David 80
O invitaţie la nuntă de acum cinci veacuri: Mircea Voiculescu 84
Adulter în stil fanariot: Marcel Dumitru Ciucă 86
• Cărţi sosite la redacţie.....**63 • Rebus istoric**.....**88 • Dialog cu cititorii** 89
• Sumarul sumarelor 91

DE LA CONŞTIINŢA DE NEAM LA CONŞTIINŢA NAŢIONALĂ

CORNELIA BODEA

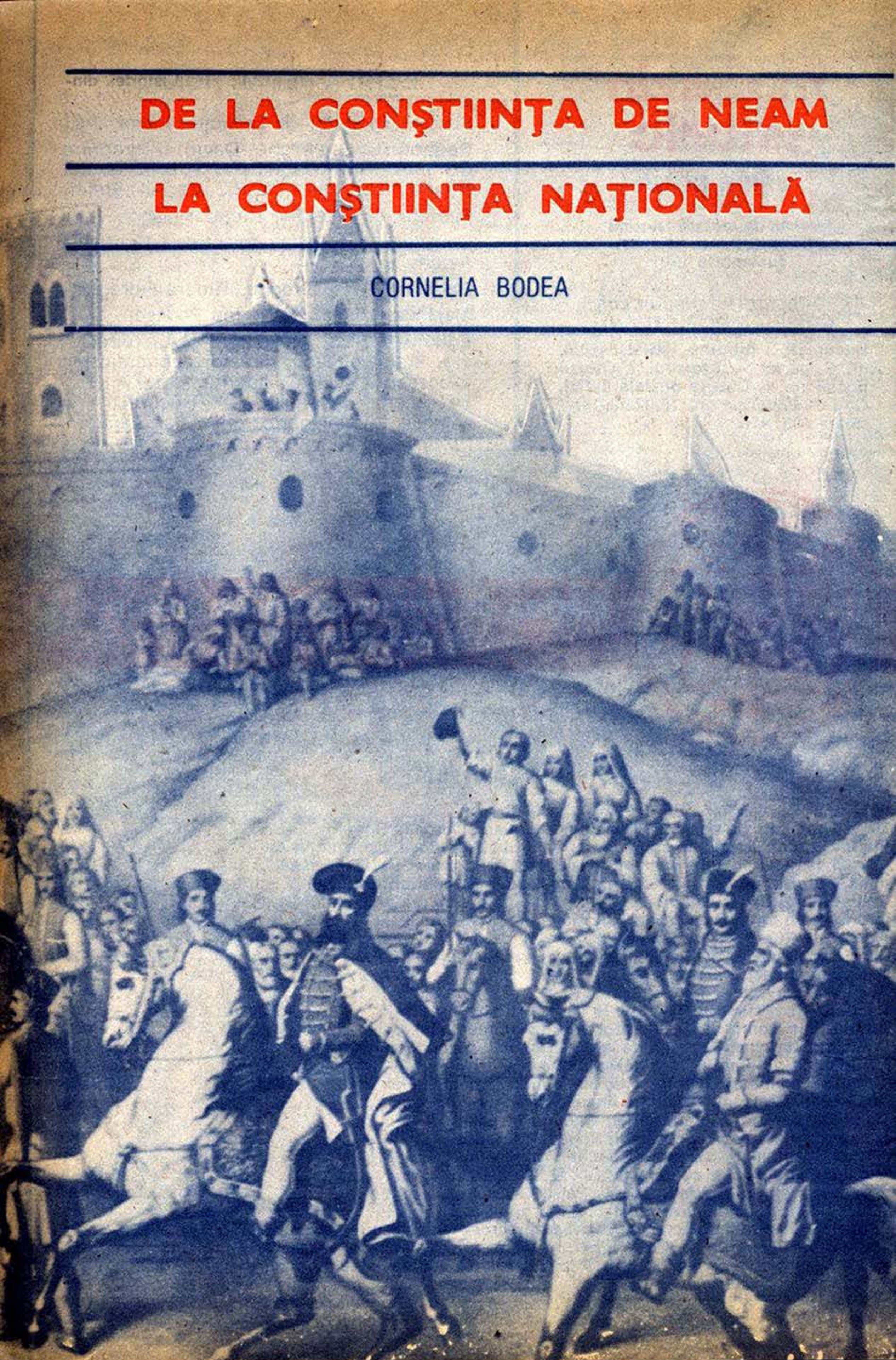

În încercarea de a desluşi un itinerar conştiinţei româneşti[1], pornind din susul istoriei, dinspre izvoarele de energie care au generat-o, a o urmări pe firul apelor care i-au alimentat devenirea de pavăză activă fiinţei neamului şi a o însoţi mai departe pe drumul tumultuos spre prima afirmare plebiscitară a voinţei de unitate şi independenţă naţională de la 1848, cea mai fidelă călăuză s-a arătat a fi definiţia însăşi dată de Nicolae Bălcescu revoluţiei:

„Revoluţia română de la 1848 n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut şi viitor, fără altă cauză decît voinţa întîmplătoare a unei minorităţi, sau mişcarea generală europeană.

Revoluţia generală fu ocazia, iar nu cauza revoluţiei române.

Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferinţe şi lucrare a poporului român asupra lui însuşi" (Mersul Revoluţiei la Români, **1850**).

Numele de român: cea dintîi mărturie

Prima etapă e prelungită peste secole. Ea dezvăluie o stare permanentă, endemică, a conştiinţei de neam, existentă unitar pe toată aria sa de formare; o conştiinţă ce s-a născut cu poporul odată şi l-a străjuit cu statornicie prin restriştile veacurilor. Manifestarea ei în toată această vreme nu s-a făcut cu ostentaţie, ci cu o firească şi calmă mîndrie, care n-a trecut neremarcată de observatorul interesat a cunoaşte realităţile timpului său, fie din setea cărturară de cunoaştere, fie din îndatoririle şi cerinţele misiunii sau funcţiei sale. Cărturari umanişti, feţe bisericeşti, diplomaţi sau misionari apostolici, negustori sau aventurieri, călători de ocazie sau exploratori de meserie, mai *toţi* — martori ai vieţii româneşti în împrejurări diferite — relatează despre evenimente, oameni şi locuri, stări de spirit, credinţe şi obiceiuri, bogăţii şi mediul natural al ţării. Istoriografia românească a cuprins cu sîrguinţă în preocupările sale aceste descrieri sau izvoare istorice, în studii temeinice şi în culegeri şi interpretări de ţinută.

Aşezăm de la început la locul ce i se cuvine, pe cea mai autentică dintre mărturiile neamului: *numele de român* pe care-l poartă şi cu care s-a denumit pe sine în întreaga sa istorie. Şi amintim totodată şi una din primele atestări documentare ale acestei identităţi româneşti: o scrisoare papală din 1345 numeşte pe locuitorii din Transilvania *olachi romani* — confirmînd edificator coexistenţa numelui autohton alături de traducerea lui de origine germanică, aceea de *valah* sau *oláh*.

Din consemnările făcute de străini în secolele XV şi XVI, despre români, am ales cu precădere aprecierile generale ale italianului Antonio Bonfini. Trăind mai mulţi ani la curtea lui Matei Corvin, Bonfini a avut prilejuri multiple să audă şi să constate multe. Referirile sale sînt revelatoare nu atît pentru faptul că ştie, din alte izvoare, că românii se trag din romani şi că vorbesc o limbă derivată din cea latină, ci pentru convingerea pe care şi-a format-o că ei ţin mai mult la limba lor decît la propria viaţă. Ca să nu-şi părăsească nicidecum limba — scrie Bonfini — „ei se împotrivesc cu atîta îndîrjire, încît îi vezi că luptă nu atît pentru păstrarea neatinsă a vieţii cît a limbii".

Consemnări ca acestea făcute pe baza tradiţiei autohtone sau direct la faţa locului nu sînt rare. Le aflăm deopotrivă pe o parte şi pe cealaltă a Carpaţilor. Amintesc cîteva în triptic moldo-muntean-transilvan. Despre românii din Moldova, bunăoară, episcopul polon de Gnesno, Jan Laski, vorbeşte chiar în conciliul de la Lateran, din 1514, că ei se ţin a fi ostaşii de odinioară ai romanilor: *Nam dicunt se esse Romanorum quondam milites*. Despre cei din Ţara Românească, Francesco della Valle, în 1532, culege mărturia conştiinţei originii şi limbii poporului din povestiri auzite la Tîrgovişte şi de la călugării greci de la Mănăstirea Dealu. În privinţa transilvanilor, cancelarul ţării, Wolfgang Kovakoczy, în scrierea sa *De Administratione Transylvaniae Dialogus* (1584), pune în gura personajului cu nume semnificativ, Philedacus, afirmaţia că românii se fălesc cu descendenţa lor romană. Să mai amintim că marele Nicolaus Olahus şi-a onorat numele şi mîndria originii sale nu l-a părăsit nici în funcţia supremă de primat al Ungariei?

Descriind pe români ca „naţiune" răspîndită pe toata întinderea ţării transilvane, italianul Giovanandrea Gromo consemnează în două rînduri că limba acestora, „asemănătoare celei antice romane", *si chiama romana e romanesca*. Concomitent, dar din întîmplare, la nici zece ani de la data însemnărilor lui Gromo, la 1574, francezul Pierre Lescalopier nota în timpul călătoriei prin ţările române că: „Întreaga ţara aceasta (Valahia) şi Moldova, ca şi cea mai mare parte din Transilvania a fost populată de colonii romane în vremea lui Traian împăratul. Cei din ţară îşi zic adevăraţi urmaşi ai romanilor şi numesc limba lor românește, adică romană *(ils nomment leur parler romaneschte, c'est-à-dire romain)*".

Pe fundalul acestei stări de spirit care se constată în societatea românească din secolele XV şi XVI, *momentul culminant Mihai Viteazul*, petrecut la cumpăna dintre secolele XVI şi XVII, nu poate surprinde. Devenind conducătorul celor trei ţări surori unite de el, Mihai s-a intitulat „Din mila lui Dumnezeu

[1] Acest articol reproduce textul comunicării ţinute la 30 noiembrie 1990 la sesiunea ştiinţifică solemnă a Academiei Române consacrată *Zilei naţionale a României - 1 Decembrie*, care a avut loc la Universitatea Cluj-Napoca.

domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei". Deși de scurtă durată — din mai 1600 pînă în august anul următor — *unirea* realizată în 1600 a constituit *marea acțiune* care a reușit să dinamizeze, prin consecințele ei politice, conștiința pe care o aveau românii din cele trei principate, că prin origine, limbă, obiceiuri, ei formează un singur neam, un singur popor.

Mihai a domnit în Moldova printr-un sfat de boieri; în Țara Românească a lăsat în domnie pe fiul său. Scaunul celor trei țări unite l-a stabilit la Alba Iulia. Tot acolo a hotărît să fie și reședința bisericii ortodoxe a românilor. *Alba Iulia* a căpătat astfel o măreție puternic proiectată pe fondul viitorului.

În Transilvania, domnul român a trebuit să se sprijine pe clasele stăpînitoare, pe nobilime. Dar, sensul dat noii sale stăpîniri nu putea trece neobservat, atunci cînd el a preferat să se ajute cu puținii săi boieri, cu dregătorii săi, cu oastea sa proprie. De asemenea, intrarea în Țara Ardealului a produs și explozia unor sentimente populare de solidaritate, care a ridicat iobăgimea împotriva nobilimii. Caracterul acesta românesc al unirii din 1600 a fost intuit de însiși istoriografii transilvani ai epocii. În interpretarea lor, voievodul român a fost bine primit în Ardeal pentru că populația românească a văzut în el „pe unul de-al lor"; „poporul valah care locuiește în satele Transilvaniei a făcut o conspirație și s-a unit cu oamenii de aceeași origine veniți de peste Carpați, și s-au răsculat pretutindeni plini de încrederea pe care le-a inspirat-o un domn din neamul lor"; sau „românii s-au răsculat atunci, deoarece tiranul Mihai era din poporul lor, anume valah".

Un far proiectat spre viitor se întrezărește de pe acum: momentul Mihai Viteazul a constituit „marea experiență" — cum o numește David Prodan — care a deschis noile perspective în istorie, făcîndu-și loc treptat și stăruitor în conștiința românească, pînă cînd, în secolul XIX, devine îndemn, simbol și program activ. Timp de trei secole, pînă la unirea completă din 1918, Mihai Viteazul a reprezentat precedentul și finalitatea însăși a statului național unitar.

Cronicarii și nevoia Unirii

Introducerea limbii române în biserică în deceniile următoare, în locul celei slavone, nu traduce nici ea o trezire spontană la conștiința de sine, ci efectul acumulării lente petrecută pînă atunci; un stadiu evoluat, o nouă formă de cristalizare a conștiinței românești.

Privit prin această prismă, marele merit al cronicarilor români nu mai rezidă în acela de „descoperitori" ai originii romane a poporului și a limbii sale, idee care a fost avansată o vreme în istoriografia noastră. Ei sînt în schimb deschizătorii de drumuri, pionierii unei tendințe pornită din nevoia de a-ș face singuri cunoscute identitatea și virtuțile neamului. Către sfîrșitul secolului XVII și mai ales în prima jumătate a secolului următor, învățați de dimensiuni și orizonturi europene, ca stolnicul Cantacuzino și domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir, s-au revelat a fi fost conștienți de mesajul politic al operelor lor. Motto-ul *„Luptă pentru țara ta"*, adoptat de principele Cantemir, în *Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor*, vorbește de la sine. Această țară a sa el o identifică, din titlu chiar, cu „vechea Dacie care mai apoi s-a despărțit în Moldova, [țara] Muntenească și Ardealul".

Atunci cînd virtuțile neamului, de care am amintit, aveau să fie voit nesocotite, ele vor ieși de pe făgașul cărturar și vor trece pe cel politic și social. Atunci trecutul și virtuțile poporului vor fi *invocate* în numele dreptății și al egalității în drepturi și sarcini. Atunci, și cu ele, se va urmări dinamizarea mîndriei naționale în numele dreptului la o viață conformă demnității umane și naționale.

Împrejurări istorice specifice au făcut ca această trezire națională activă să se afirme cu prioritate în Transilvania. Pe drum cărturar, „Transilvania cea doctă și luminată" (expresia este a filoromânului H. Desprez) sau „învățata Transilvanie, azil vecinic al naționalității române" (cum se exprimă Bălcescu), își investește învățații cu rol și finalități naționale.

Acela care a văzut în originile relelor de care suferea națiunea română din Transil-

---

În imagini: repere luminoase pe traseul conștiinței naționale (de la stînga la dreapta): Inochentie Micu, Tudor Vladimirescu, Gheorghe Lazăr, Nicolae Bălcescu, Ion Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Al. I. Cuza, Eudoxiu Hurmuzaki, Avram Iancu, Simeon Bărnuțiu și Alecu Russo.

În p. 2: intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia

vania, deopotrivă apăsarea socială, națională și religioasă, a fost episcopul *Inochentie Micu.* Lupta sa, pornind din cadrele bisericii, el a lărgit-o curînd la dimensiuni naționale, trasîndu-i țintă precisă: ridicarea întregului popor din Transilvania la treapta de națiune politică egală în drepturi cu celelalte națiuni politice transilvane. Obiectivele sale politice și sociale și argumentele formulate de el au așezat temeliile pe care s-a clădit întreaga luptă politică românească din Transilvania. Generația care i-a urmat a dat *Supplex Libellus* de la 1791. Preluînd baza teoretică formulată de protestatarul episcop, autorii Supplexului au invocat cu toată tăria vechimea așezărilor românești, superioritatea demografică a românilor pe pămîntul transilvan, contribuția lor covîrșitoare în suportarea sarcinilor financiare și militare ale Imperiului, ca argumente supreme pentru revendicarea drepturilor naționale românești, pentru ierarhizarea valorilor sociale și politice. Ideile răspîndite de întreaga pleiadă iluministă a *Școlii Ardelene* și a celorlalți dascăli sau „apostoli ai românismului" (aici îl citez din nou pe Bălcescu) aveau curînd să izbucnească în fapte.

Iobăgimea transilvană la rîndu-i a dat luptei ei sociale caracter național, în primul rînd prin masivitatea românească a răsculaților de la 1784. Răscoala a impresionat Europa, prin proporții și program și prin supliciul roții aplicat capilor ei. Titlul de HOREA REX DACIAE atribuit eroului martir de la Alba Iulia va reverbera în filiația revoluționară de mai tîrziu. *Dacia* și *Horea* aveau să exercite același impact dinamizator ca și acțiunea dovedită posibilă a voievodului Unirii de la 1600.

Peste munți, în *Țara Mare,* evenimentul care a deschis spectacular drumul spre România modernă a fost revoluția lui *Tudor Vladimirescu.* Un cărturar, inginer și pedagog transilvan, a sprijinit-o cu mintea, cu fapta și inima. Acela a fost *Gheorghe Lazăr.* În limbaj transilvan, el trecuse de la Avrig în *Țară* sau *Țara Mare,* a cărei putere de atracție o vom auzi-o invocată în voința de „unire cu Țara" ieșită din glasul miilor de surtucari și țărani adunați la 15 mai al lui 1848.

După prologul din 1821, semnele nete ale deșteptării naționale pe întreaga arie românească se vor înmulți vertiginos. Consimțămîntul și dorința de a trăi laolaltă într-o țară liberă și *a lor* se clădește pe toată moștenirea comună pe care o dădea trecutul. Ideea unirii cîștiga tot mai mult teren. Concentrată pe căi multiple din toate trei țările surori, din toate direcțiile spațiului geografic românesc, conștiința națională a trecut la acțiuni directe cu scopuri și programe definite.

În urmărirea țelurilor comune, de a înălța pe român în drepturile sale de om, de cetățean și de națiie, preocuparea de regenerare democratică și socială și năzuința de unitate politică prin înlăturarea dominației străine se îngemănează. Dar, ca și la alte popoare ale Europei al căror destin istoric a fost despicat de granițe statale impuse de interese străine intereselor proprii, mișcarea pentru unitate și independență se afirmă cu preeminență.

În Moldova și Țara Românească ideea unirii pe bază națională se află inclusă în textul *Regulamentului Organic* al fiecărui principat. Nevoia unirii e formulată și în memorii ale românilor, atît din Moldova cît și din Țara Românească, ce preced redactarea Regulamentelor Organice. Prin 1834, diplomatul francez Bois le Comte constata că unirea era dorința cea mai răspîndită a celor două țări. Tot pe atunci, din cealaltă parte a munților răzbat ecourile directe ale unei colaborări panromânești — bănățene, transilvane, muntene, bucovinene, moldovene — de care nu erau străini nici polonezii și nici baronul Wesselényi Miklós. Istoricul maghiar Kovács Endre a confirmat prin indicii multiple că propaganda pentru o republică română unită se născuse în Banat și Transilvania, pe un teren în care conștiința daco-românească s-a afirmat cu deosebită vigoare.

În 1838, polonezul Woronics-Werner raporta șefului său ierarhic revoluționar, Adam Czartoryski, că „ideea unirii tuturor populațiilor românești sub același sceptru ocupa toate mințile", pe întreaga arie românească. Dorința de scuturare a dominației străine s-a exprimat în această perioadă nu o dată, în planuri de a folosi ocaziile conjuncturale europene ivite pe cadranul Chestiunii Orientale. Pentru realizarea scopurilor lor îndrăznețe de unitate și independență națională se prevedea sprijin din toate trei provinciile surori. O astfel de afirmare a voinței de a-și crea o viață politică proprie își găsește expresia în *Declarația de principii* a Partidei Naționale muntene sub con-

ducerea colonelului Câmpineanu — numită *Act de Unire și Independență* — precum și în *Proiectul de Constituție*, elaborate amîndouă la București, în același an 1838. Ele proiectează lumini noi asupra întregului proces de emancipare națională, îndeosebi asupra eforturilor comune care au dus la proiectele din *1848* și la împlinirile statale de la *1859* și *1918*.

„Că sînteți frați — aceasta e naționalitatea"

După încercările din deceniul patru, pregătirea luptei pentru unitate națională a continuat cu egal avînt pe ambele cline ale Carpaților în tot intervalul deceniului următor premergător revoluției. Puterea și modul de exteriorizare ale acțiunilor variază de la un răstimp la altul. Centrul de greutate al mișcării a alternat și el dintr-un principat în altul, sau din afara în interiorul granițelor etnice românești, după concursul împrejurărilor interne și externe pentru fiecare principat în parte.

Generația care s-a afirmat atunci, înlăuntrul și în afara granițelor politice ale celor trei provincii și a întregii românimi, e generația cea mare a viitorilor pașoptiști și unioniști. Din Muntenia se disting: Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, frații Golești, Alexandru Golescu Negru, vărul celor dintîi, Cezar Bolliac, C.A. Rosetti, frații Brătianu și mulți alții. Din Moldova se impun M. Kogălniceanu, frații Alecsandri, Costache Negri, Alecu Russo, Al.I. Cuza, Iordache și Vasile Mălinescu, tatăl și fiul etc. În Bucovina erau mai ales frații Hurmuzaki; iar în Transilvania, într-o pleiadă de excepție, George Barițiu, Aron Pumnul, Timotei Cipariu, Simeon Bărnuțiu, Alexandru Papiu Ilarian și marele *Iancu* sînt nume cu ecou panromânesc. Transilvanii Florian Aaron, August Treboniu Laurian, Constantin Roman Vivu, Axente Sever, Ioan Maiorescu au activat o vreme în cele două principate de peste munți. Ca și bănățeanul Eftimie Murgu.

Inițiat în planurile și aspirațiile românilor din 1834 și din vremea lui Câmpineanu, baronul Wesselényi considera în 1843 că: „În actuala epocă a naționalităților evoluate și pe cale de evoluare, spiritul înalt al sentimentului național a inspirat și neamurile de origine și limbă valahă. Aceste neamuri, care își trag originea și limba, în mare parte, de la marea gintă a Romei, oricît de dejosite și umilite prin apăsare și strivire de-a lungul veacurilor, nu și-au uitat niciodată cu totul strălucita lor origine. Iar acum simt cu ardoare că un neam de aproape șapte milioane, care își are o origine a sa, o limbă a sa, ba chiar aceleași datini și fel de a fi, și care locuiește o porțiune de pămînt a Europei, ce-i drept politicește împărțită în mai multe părți, dar geograficește unitară, mare ca întindere și înzestrată de natură cu cele mai mari bogății, poate avea viitor și se vede a fi chemat la existența națională".

Comentariile baronului Wesselényi sînt ample și revelatoare. Reproducem în continuare pe cele referitoare la proiectele și aspirațiile românilor: „Planurile și speranțele lor sînt unirea, în viitor, într-o națiune și o țară, a tuturor populațiilor valahe de origine și limbă comună. Ei vor să contopească nu numai cele două principate, ci pretențiile lor se extind și asupra numeroșilor locuitori valahi ai Bucovinei și Basarabiei, adică însăși asupra acestor provincii, dintre care prima a fost ruptă de Moldova cu 50 de ani înainte, iar a doua numai în anul 1812. Dar la fel se întind pretențiile lor și asupra Transilvaniei și a părților Ungariei locuite de valahi. Aceste pretenții ei le întemeiază pe drepturile lor asupra moșiei de odinioară, a proprietății originare — niciînd pierdute, ci numai îngrădite prin oprimare și uzurpare — și pe multe altele de acest fel. Chiar dacă, în parte, și mai ales cu privire la Ungaria și Transilvania — continuă Wesselényi — acestea nu au un temei care să reziste la proba istoriei, sînt prin natura lor cele mai potrivite pentru a aținta dorințe din ce în ce mai mari și spre a naște însuflețire..."

Iată cum transpar acele „dorințe din ce în ce mai mari" ale românilor în ziaristica măiastră a lui George Barițiu. Citez din articolul său *Naționalitate*, din decembrie 1844: „Popoarăle Europei apusene, de la o vreme încoace, se simt insuflate de un prea frumos duh, care le face mare cinste; fiecare din acelea se luptă pentru unire națională puternică, întru a cărei desfășurare se întemeiază tăria și puterea poporului și a patriei, cum și vaza și cumpănirea ei politică. *Unire națională* este frumoasa deviză ce răsună din toate părțile și deșteaptă duhurile cu putere multă... Unirea și unimea națională sînt bunuri mari, importante, însuflețitoare, care nu cer mai mult decît voința tare de a fi și a rămîne un singur popor... Iubiți-vă și apărați-vă unul pe altul, cunoașteți că sînteți frați, și aceasta e *naționalitatea*".

Formularea programatic-revoluționară a idealului național nu va întîrzia. Valorificînd ucenicia din preajma lui Câmpineanu și a lui Eftimie Murgu, călătoria cu scopuri revoluționare naționale în Banat, la îndemnul lui Murgu, în 1839, apoi anii de închisoare de după 1840, precum și perioada conspirativă din cadrul societății secrete „Dreptate-Frăție" și celelalte călătorii în Transilvania (1844) și în Moldova (1845) — *N. Bălcescu* a lansat, la 1 ianuarie 1847, cu 15 luni înainte de Revoluție, deviza întreită *Patrie-Frăție-Libertate*, și o țintă unică: „Unitatea națională a românilor. Unitate mai întîi în idei și în simțiminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică..."

„Un drept firesc... o datorință sfîntă"

În condițiile interne și externe ale anului 1848, considerente de ordin tactic au impus evitarea includerii unirii ca revendicare programatică în primele documente oficiale ale revoluției. Dorința de unire este lansată în schimb statornic și nezăgăzuit în apeluri publice ca și în cele secrete, în planuri de cooperare și într-ajutorare conspirative și fățișe deopotrivă. Proclamația de la Islaz care însoțește și explică punctele programului revoluției muntene, vorbește deschis de solidaritatea celor opt milioane de români de pe întregul teritoriu etnic: „Poporul român declară astăzi în fața lui Dumnezeu și a oamenilor că, dacă proclamația sa se vede pretutindeni insuflată de spiritul păcii, dacă ei [românii] nu vorbesc într-un ton amenințător și se țin pe drumul legilor și al tractatelor, aceasta învederează caracterul lor pravilnic și sufletul lor ce deopotrivă adoră libertatea și a lor și a altor nații ce voind a se reîntregi în drepturile lor știe a respecta pe ale altor nații. Aceasta îi face a vorbi astfel, iar nu frica; căci sînt o nație de opt milioane suflete, și la orice invazie din afară ce le va amenința libertățile, fiecare va ști a-și apăra vetrele, și străinul, în cele din urmă, la orice nenorocire, va putea cutropi numai pămîntul, dacă va dormi Dumnezeu, iar nu și oamenii. Nici un român nu va mai trăi după moartea independenței patriei sale".

Pe fundalul unitar al Revoluției române de la 1848, sinteza istorică a aspirațiilor de emancipare socială și națională a nației întregi a fost omonimă cu marea adunare de pe Cîmpia Libertății, din 3/15 Mai. *Atunci*, proclamarea voinței de *unire cu Țara*, ieșită din glasurile poporului adunat acolo, nu a fost numai expresia unei stări de înflăcărare a momentului, ci un plebiscit și un legămînt, împlinit peste 70 de ani. *Acolo*, discursul lui Simeon Bărnuțiu, condamnînd uniunea silită cu Ungaria, a răsunat ca o apoteoză a iubirii de neam, a libertății sociale și a emancipării naționale. „*Libertatea cea adevărată a oricărei națiuni nu poate fi decît națională!*" — „*Soarta națiunii române*, avea să precizeze George Barițiu cîteva zile mai tîrziu, *se va hotărî în București și în Iași, iar nu în Cluj, nici în Blaj, nici în Buda*".

Pentru românii de peste munți, din Moldova și Țara Românească, prezenți la adunare, cele văzute *acolo*, la Blaj, au însemnat o verificare o dată mai mult, prin trăirea intensă a realității, că soarta acestui popor nu putea fi decît într-o singură Daco-Românie. Totodată și aprecierile formulate de acei români din principate prezenți la adunare au fost că „*acolo* se cercetau trebuințele națiunii române întregi", și că orice măsură de a le zădărnici participarea era o măsură antinațională.

Și *tot la Blaj* s-au discutat în comitet restrîns directivele și programul unitar al revoluției, cu care venise Treboniu Laurian de la București, de la Bălcescu și Ion Ghica. Ele prevedeau și înțelegerea cu maghiarii în iureș înfrățit pentru libertate.

Tîlcul cel mare al libertății și unității naționale subînțeles în programul politic și acțiunile de la Blaj, așa cum a fost el tălmăcit poporului venit la adunare, ni-l dezvăluie Al. Papiu Ilarian, unul din înflăcărații tribuni ai zilei. Îl citez din a sa *Istorie a Românilor din Dacia Superioară*: „În țara aceasta, care este țara noastră, nimic nu vom mai suferi a se face fără știrea și învoirea noastră. A crea o națiune... Națiune liberă și independentă. Numai așa vom putea delătura toate piedicile din lăuntru și dinafară care se pun în calea ordinei vieții noastre publice". Și mai departe: „Voi sunteți milioane românilor! dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime; îndărătul vostru [e] o tradițiune de glorie care vi-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră strălucе un viitor nemărginit, ochii voștri țintiți în cel mai frumos cer, împrejuru-vă surîde cea mai frumoasă natură — Carpații și Marea — confini puși de degetul lui Dumnezeu pentru o națiune de giganți.

O atare națiune, românilor, e în stare a stoarce respectul personalității sale naționale, dacă va sta cu dinadinsul. Acesta nu este numai un drept firesc al națiunii române, aceasta este o datorință sfîntă a românilor, o datorință sfîntă către sine, o datorință către umanitate, o datorință sfințită prin jurămînt. Nefericit sufletul român, la a cărui inimă n-a pătruns sanctitatea acestei datorințe. Nefericit românul care va călca jurămîntul din Cîmpul Libertății!".

Planul de cooperare interromânească nu a putut fi pus în aplicare. Și nici propunerile de cooperare româno-maghiară n-au avut nici un ecou, sau unul prea tardiv. Revoluțiile de la 1848-1849 în general au dovedit într-un mod surprinzător puterea, dar și slăbiciunea principiului național. Entuziasmul pentru libertate și puterea spiritului de generos sacrificiu, care au fost animate de sentimentul comunității de limbă și de tradiție s-au manifestat la fiecare din națiunile oprimate ale Europei. Și nu încape nici o îndoială că au dat o lovitură statelor multinaționale și absolutiste. Efectele se vor vădi în viitor. Pe de altă parte însă, această dragoste pentru oamenii de același neam și limbă a generat la unele națiuni intoleranță față de cei de altă rasă și limbă. A exacerbat dorința de dominare la rîndu-le, împingînd pe cel nesocotit și disprețuit în brațele asupritorului comun.

Înăbușirea revoluției române de la 1848 n-a însemnat capitularea față de idealul național. Capitulare n-a fost, și nici nu putea fi crezută. A fost numai o treaptă însîngerată pe drumul către *Alba Iulia* din 1918. ■

De la trimisul nostru special la Chișinău

MARTOR LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI REPUBLICII MOLDOVA

Sînt momente a căror trăire ți se oferă o singură dată în viață. Pentru semnatarul rîndurilor de față, un astfel de moment l-a constituit prezența în mijlocul fraților noștri de peste Prut în clipele cînd s-a proclamat Independența Republicii Moldova. Cotă de referință a prezentului – marcat de o mare complexitate și de aceea îndemnînd la îmbinarea cutezanței și entuziasmului cu înțelepciunea și luciditatea –, independența Republicii Moldova reprezintă un izvor fecund de optimism pentru destinele viitoare ale națiunii, decise să se dezvolte în unitate de cuget, simțire și faptă, potrivit imperativelor dreptății istorice.

La 27 august 1991, toți românii dintre Prut și Nistru au format o impresionantă adunare națională, pe care au continuat-o prin emoționantele manifestări dedicate sărbătorii „Limba Noastră", sărbătoare la care am fost mesagerul revistei *Magazin istoric*. Dacă ar fi să exprim doar într-un cuvînt sentimentele care m-au dominat sau înconjurat în acele memorabile zile, acesta nu ar putea fi altul decît cuvîntul *bucurie*. Bucuria era aceea care strălumina chipurile oamenilor la Fălești sau la Bălți, în modestul sat Călugăr ori în capitala Chișinău; bucuria însuflețea întrunirile populare, dădea culoare emoției spectacolelor artistice și expozițiilor. O mențiune distinctă merită sensibilizarea extremă la orice semn despre implicarea românilor din dreapta Prutului la bucuria lor, fie că era vorba de comunicate oficiale, de poziții ale partidelor politice sau asociațiilor obștești, de mitinguri cetățenești la București, Iași și alte localități sau de simple declarații individuale. În ochii mei a căpătat o semnificație emblematică deschiderea, la Chișinău, tocmai în toiul sărbătorii „Limbii Noastre", a bibliotecii „Transilvania", simbol grăitor al unității indestructibile a seminției române, de la marginile ei de apus la cele de răsărit.

Nu întîmplător în ilustrarea acestei sublime unități, manifestările din Basarabia, de la 31 august, au situat în prim plan afirmarea latinității limbii române, ca suport primordial al conservării ființei naționale, al asigurării perenității ei în istorie, ținînd seama, cum spunea geniul tutelar al românilor, Mihai Eminescu, „pe ce muche de lume, la ce vad de popoare ne-a așezat Traian împăratul". Se înțelege de ce, ca reprezentant al *Magazinului istoric*, am încercat un sentiment de adevărată mîndrie la gîndul că, într-un interval cînd un curent pseudoistoric dădea asaltul pentru scoaterea componentei romane din etnogeneza românilor, revista noastră argumenta peremptoriu, prin pana subtilă a acad. Al. Rosetti, calitatea fundamentală a limbii române de „expresie a limbii latine, vorbită neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman din momentul pătrunderii acestuia în spațiul nord-dunărean și pînă în vremea noastră". Și distinsul savant, pe linia ilustrilor înaintași – între ei Bogdan Petriceicu-Hasdeu, personalitatea care a înscris Basarabia, alături de celelalte provincii istorice, cu o contribuție de excepție la studierea istoriei și cultivarea limbii române –, postula: „Un popor își reflectă existența în primul rînd în limba sa". Adevăr surprins plastic și de președintele Societății „Limba Noastră cea Română", Nicolae Dabija, în revista *Literatura și arta* din Chișinău (29 august 1991): „Limba noastră e cea cu care ne-a însemnat Dumnezeu pe acest pămînt. S-o păzim – iată datoria noastră a tuturor, și a fiecăruia în parte".

Datorie onorată și de *Magazin istoric*, unul din obiectivele sale constituindu-l afirmarea dreptului ca limba noastră să poată fi vorbită în libertate de tot poporul român, pe întreaga întindere a patriei sale. Adresîndu-se românilor de pretutindeni, *Magazin istoric*, chiar în circumstanțele unui context internațional neprielnic, a reușit să scrie în mai multe rînduri despre dramele românimii dintre Prut și Nistru. Marile evenimente istorice din decembrie 1989 din România și din august 1991 din Republica Moldova operează largi deschideri pentru o colaborare rodnică între istoricii români de pe cele două maluri ale Prutului. Pe acest fundal se grefează și cele spuse în cuvîntul nostru la adunarea populară de la 31 august 1991 din orașul Fălești, în intervențiile la radiodifuziunea și televiziunea din Chișinău, ca și în articolul scris pentru ziarul *Patria*, care se asociază urărilor fierbinți transmise tuturor românilor dintre Prut și Nistru prin telegrama trimisă de redacția noastră președintelui Mircea Snegur și publicată în pagina întîia a cotidianului *Moldova suverană*. Și am putut realiza toate acestea grație invitației făcute *Magazinului istoric* de Direcția culturală a raionului Fălești, condusă de dl. Ilie Rotaru, solicitudinii d-lui prefect Constantin Coman, a d-lui primar al orașului gazdă, Gheorghe Folea, a redactorului șef al gazetei *Patria*, E. Zbîrciog, ca și a d-lui Dumitru Moțpan, președintele Clubului deputaților agrarieni din Parlamentul Republicii Moldova. Cele de mai înainte se adaugă relațiilor statornicite cu Institutul de științe istorice al Academiei de științe a Republicii Moldova, cu revistele *Patrimoniu*, *Basarabia* și *Cugetul*, tot atîtea mărturii ale dorinței și voinței revistei noastre de a contribui activ la concretizarea tendințelor spre o confederație spirituală a românilor din stînga și din dreapta Prutului, acum cînd cele două state românești se înfățișează Europei și lumii întregi nu numai printr-o limbă și credință comună dar și sub culorile aceluiași drapel și în acordurile aceluiași imn național. ■

Constantin ANTIP

14 mai 1919.

Academia Română

omagiază Marea Unire

Dr. VASILE NICULAE

De la începutul existenței sale — cu 125 ani în urmă — Academia Română și-a propus drept scop suprem desfășurarea unei activități energice și susținute, cu mijloace specifice, pentru înfăptuirea unității culturale a națiunii române, ca primă etapă absolut necesară în făurirea statului național unitar. Este un adevăr exprimat cu deosebită claritate de Timotei Cipariu, unul dintre membrii fondatori, în cea dintîi ședință a înaltului for cultural, din 1 august 1867 (Magazin istoric, **nr. 4/1986): „Bărbații de stat ai românilor vor îngriji pentru eliberarea perfectă a patriei române. Sînt de convingere că ei își vor îndeplini cu sanctitate înalta lor misiune și patria română, în urmă, va deveni liberă". Pînă atunci însă, Academia „va îngriji pentru conservarea unității limbii în toate provințiile locuite de români". Prin aceasta, Academia era menită să prefațeze și să pregătească, în plan spiritual, prin cele trei secțiuni ale sale (literară, istorică și științifică) unitatea politică a poporului român. O demonstrează nu doar prodigioasa activitate închinată propășirii științei și culturii naționale (vezi și** Magazin istoric, **nr. 6/1987), ci și faptul că între membrii prestigiosului for și-au aflat locul — prin înseși prevederile regulamentelor de organizare — personalități de vîrf din toate provinciile istorice românești.**

Frații noștri mult doriți

În 1916, Academia Română împlinea 50 ani de existență. Prilej de bilanț, de frumoasă și meritată aniversare. Ele nu s-au putut înfăptui datorită împrejurărilor războiului. Ca pentru întregul popor, și pentru Academie au urmat vremuri deosebit de grele. Deși membrii ei nu s-au mai putut reuni, în plen, vreme de doi ani — unii au rămas în capitala ocupată, alții s-au alăturat guvernului și autorităților retrase în Moldova și, destui dintre ei, s-au aflat peste hotare, asumîndu-și patriotica misiune de a susține, pe lîngă factorii politici și culturali din Occident, cauza unității și neatîrnării națiunii române — viața academică a continuat neîntrerupt, la București sau Iași, atenția fiind îndreptată, firește, către evenimentele în curs și care au premers Marea Unire (vezi

La ședința solemnă
a Academiei Române din 14 mai 1919
au luat cuvîntul,
între alții,
regele Ferdinand (1),
istoricii Dimitrie Onciul (2)
Nicolae Iorga (3)
și Ioan Nistor (4),
iar din partea
Basarabiei
a vorbit
Ion Inculeț (5)

unele aspecte semnificative în *Magazin istoric*, nr. 10-12/1988).

Astfel, dacă la 25 noiembrie 1916, după ce trupele Puterilor Centrale intraseră în București, Ioan Bogdan, vicepreședinte al Academiei deschidea lucrările primei ședințe a sesiunii 1916/1917 „supt ocupație străină", definind-o drept „trista ședință de astăzi", neuitînd însă să-și exprime încrederea că „geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ferit în trecut de atîtea ori de urmările dezastruoase ale ocupațiilor străine, să ne ferească și de neprevăzutele urmări ale celei de acum", peste aproape doi ani, la 12 noiembrie 1918, Iacob C. Negruzzi, secretarul general al Academiei, marca printr-o cuvîntare retragerea trupelor de ocupație din București, manifestîndu-și bucuria „pentru acest eveniment fericit", iar același Ioan Bogdan se asocia „cu deosebită satisfacție la cele spuse de dl. secretar general".

La aflarea știrii privind hotărîrea de unire a Basarabiei cu România — primul pas către realizarea României Mari —, Academia Română a trimis, la 29 martie 1918, o telegramă primului ministru Al. Marghiloman, în care se spunea: „Înștiințarea dată de Domnia Voastră că Sfatul Țării de la Chișinău, cu aproape unanimitatea voturilor, a hotărît unirea Basarabiei cu România a avut răsunet puternic în toată țara și nu mai puțin în sînul Academiei Române. Această instituțiune, fiind păzitoarea dezvoltării și unității culturii naționale a neamului românesc, a destinat, chiar de la înființarea ei, la 1866, trei locuri pentru frații basarabeni și au fost numiți Alexandru Hasdeu, Constantin Stamati, Ioan Străjescu. Stăpînirea asupritoare, însă, nu îngădui niciodată nici unuia participarea la lucrările ei. Acum, cînd, după o sută șase ani de despărțire, Basarabia, prin ajutorul lui Dumnezeu și voința fiilor ei, se întoarce la patria mamă, Academia, adînc mișcată, vă roagă să transmiteți fraților noștri mult doriți salutările ei călduroase și încrederea că, prin virtuțile lor și puterea lor de viață, vor contribui la înaintarea și întărirea patriei și neamului nostru".

Iar atunci cînd, la Alba Iulia, Marea Unire se întrupa deplin, o altă telegramă a Academiei Române, de astă dată adresată, la 6 decembrie 1918, Consiliului Național Român Central din Transilvania, preciza: „Academia Română, care reprezintă, de la întemeiere, unitatea culturală a românilor de pretutindeni, trimite salutul său frățesc Consiliului Național și Adunării care au proclamat unirea politică a românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu Regatul, realizînd, prin actul lor, gîndul statornic al neamului nostru".

Izbînda țării este și izbînda Academiei

Toate aceste mari acte naționale, împreună cu încheierea operațiilor militare și eliberarea întregului teritoriu al țării, au permis reluarea activității normale a Academiei, la București. Și, în semn de omagiu și înaltă cinstire a operei înfăptuite de popor, s-a hotărît ca o ședință a plenului academic, programată pentru ziua de 14 mai 1919, să fie consacrată istoricelor evenimente din martie, noiembrie și decembrie 1918 — cele trei trepte spre Marea Unire —, concomitent cu aniversarea semicentenarului, ce nu putuse fi marcat în 1916. De pregătirea acestei ședințe solemne s-a ocupat o comisie, aleasă la 29 martie 1919, compusă din Iacob C. Negruzzi, Dimitre Onciul, Nicolae Iorga, Ion Bianu, Vasile Pârvan.

Ședința solemnă din 14 mai 1919 se înscrie ca un eveniment memorabil în analele Academiei, iar prin reverberațiile sale dincolo de zidurile înaltului forum, ca o emoționantă manifestare a întregii spiritualități românești, a națiunii române în întregul ei.

În aulă sînt prezenți regele Ferdinand, regina Maria, prințul moștenitor Carol, conducerea Academiei (Petre Poni — președinte, Iacob C. Negruzzi — secretar general), membri titulari, corespondenți și onorari ai Academiei. De asemenea, notează reporterul *Universului*, „o mare mulțime luase loc în sala de ședințe, mulțime alcătuită din profesori, studenți și ofițeri".

Cuvîntul de deschidere îl rostește regele Ferdinand, președinte de onoare al Academiei Române, care subliniază contribuția de cea mai mare însemnătate pe care această instituție a adus-o, de-a lungul celor peste 50 ani de existență, la izbînda idealurilor naționale, la progresul și propășirea poporului român, prin luptă îndîrjită și tenace stăruință: „În lupta sfîntă pentru unirea tuturor românilor — apreciază suveranul țării — Academia Română și-a avut partea ei importantă pe terenul cultural; de aceea izbînda țării este și izbînda ei. Cînd, din imboldul lui N. Kretzulescu și al lui C. A. Rosetti, s-au pus bazele Societății Literare, cu scopul de a se preocupa mai ales de limba și literatura română, alegerea întîilor membri ne arată gîndul de înalt patriotism ce a călăuzit generația de la 1866 care, bine încredințată că numai pe baza unității de limbă și cultură se poate clădi falnic viitorul unei națiuni, a reunit în cercul restrîns al viitoarei Academii pe bărbații luminați din toate ținuturile românești și astfel România Mare de azi își găsea, de o jumătate de secol, patria comună sub acoperișul tînărului așezămînt".

În cuvîntul său, regele Ferdinand relevă consensul stabilit între aspirațiile vîrfurilor intelectualității românești reunite sub cupola Academiei și cele ale poporului, așa cum a dovedit cu strălucire însăși viața: „Dumnezeu a binecuvîntat munca domniilor voastre atît de roditoare pe terenul istoric, științific și literar. Semințele aruncate, cu credință și cu dragoste, în ju-

mătate de veac și-au adus rodul însutit. Iar lupta pentru menținerea limbii ne-a condus, prin vitejia ostașului român, la sfărîmarea granițelor vitrege dintre frați și la întregirea statului român în hotarele sale firești, pînă la marginea graiului românesc. Doina de jale a marelui poet Eminescu «De la Nistru pîn-la Tisa/ Tot românul plîn-su-mi-s-a» a vrut Domnul să se preschimbe în cîntec de vitejie și de biruință".

În sfîrșit, suveranul aruncă și o punte către viitor, scoțînd în evidență nobila misiune a Academiei în consolidarea marii opere a României reîntregite: „Dar față de acest mare eveniment istoric al realizării visului de unire națională a tuturor românilor în același stat, și datoriile noastre sporesc. Cele mai grele probleme de organizare economică și culturală ne stau înainte și pentru a păși cu sorți de izbîndă la sănătoasa lor dezlegare se cere, mai presus de toate, unirea în cugete și hotărîre de muncă fără răgaz a tuturor forțelor ce ne-au mai rămas în urma grelelor jertfe ale războiului. Nu mă îndoiesc că Academia Română, căreia i-a fost dat să lupte cu atîta spor în domeniul pașnic al culturii unitare române, ne va da și în viitor pilda înălțătoare a unirii tuturor la muncă, pentru trainica așezare a României noi".

Biruit-au gîndul

În continuare, ia cuvîntul istoricul Dimitre Onciul, care prezintă ampla comunicare *Fazele dezvoltării istorice a poporului și statului român de la origini pînă în zilele noastre*. După ce arată că „sărbătorind acest mare act istoric [al Unirii], odată cu aniversarea de jumătate de secol a Institutului nostru ce, de la întemierea sa, reprezintă unitatea culturală a tuturor românilor și care mereu a cultivat și susținut vie conștiința unității naționale", vorbitorul cere îngăduința de a realiza „o privire asupra faptelor dezvoltării istorice a poporului românesc și a statului său, asupra rostului său în istorie, prin veacuri de lupte și năzuințe, pînă la încoronarea lor prin unirea politică de azi". Nu stăruim asupra analizei făcută de cunoscutul istoric, reținem doar, pentru dreapta judecată și frumusețea stilului, concluzia cu valoare de simbol: „«Biruit-au gîndul» — putem zice cu cronicarul nostru, care cel dintîi a ridicat steagul latinității; biruit-a ideea care de atunci mereu a însuflețit generațiunile ce s-au succedat pînă în zilele noastre, ideea care a deșteptat la viață nouă neamul românesc și a creat România liberă și unită de la Nistru pînă la Tisa. În acest semn am învins".

N-a fost omisă, firește, din protocolul ședinței solemne, nici aniversarea, fortuit amînată, a celor 50 ani de existență a Academiei Române. În acest sens, secretarul general Iacob C. Negruzzi se referă, în cadrul unui cuprinzător raport, la evoluția instituției, arătînd că ea și-a păstrat, cu consecvență, scopul asumat în momentul cînd a fost creată: susținerea unității culturale, spirituale și științifice a neamului românesc. „Țelul unirii tuturor provinciilor române într-un singur stat — spune I. C. Negruzzi — se dă pe față de la început, fără înconjur și fără temere, deși România se găsea încă sub suzeranitatea Turciei, iar Transilvania fusese jertfită Ungariei chiar în acel an [1867] prin înfăptuirea așa-zisului dualism austro-ungar. A trebuit să treacă o jumătate de secol ca țelul urmărit să se îndeplinească... În a doua jumătate a vieții sale seculare, Academia va lua, desigur, proporții mai mari în România unită, întregită și nedespărțită".

Printre savanții care se exprimă în cadrul istoricei ședințe din 14 mai 1919, se află și istoricul Nicolae Iorga, una dintre cele mai proeminente figuri din întreaga existență a Academiei, luptătorul înflăcărat pentru cauza unității tuturor românilor. Nu este deloc întîmplător faptul că tocmai lui îi revine sarcina de a saluta pe membrii Academiei din teritoriile reunite cu Țara, deveniți acum „liberi să rostească tot ce le spune inima, fără nici o teamă de răspundere față de vreun stăpîn străin". „Era așa de natural să ajungem aici", exclamă istoricul, „nenaturale au fost numai hotarele pe care le-au tras, niciodată cu sabia, în luptă, ci prin încete infiltrări viclene, ca în Ardeal și Banat, ori prin intrigi la masa verde a diplomației, pe suferitoarea hîrtie, ca în Bucovina și Basarabia, rîvnitorii de pămînturi străine și de robi". Cît privește rolul Academiei Române în lupta pentru unitate, marele istoric arată: „Iar Academia noastră, întemeiată pentru restrînse scopuri de ortografie, de dicționar, de adunare a materialelor istorice, se preface, prin misterioasă și irezistibilă forță, oricare ar fi rezistențele individuale, într-un organ de rostire fățișă a credinței în necesara unitate națională".

„Sărbătoarea dezrobirii noastre și a unirii pe vecie"

Răspund înflăcăratului salut adresat de Iorga cîte un membru al Academiei din provinciile recent unite. Mai întîi basarabeanul Ion Inculeț: „Mă simt fericit găsindu-mă, ca reprezentantul Basarabiei în sînul fraților români adunați de pretutindeni, acum într-adevăr de la Nistru pînă la Tisa. Cu mult mai fericit mă simt găsindu-mă în sînul celui mai înalt așezămînt al României, Academia Română. Acestui așezămînt înalt eu, fiul Basarabiei, fiicei celei mai neașteptate și celei dintîi venite în brațele mamei sale, aduc cuvîntul de recunoștință, de mulțumire, de încredere și de speranță. Noi, basarabenii, recunoaștem meritele înaltului așezămînt care, prin oamenii cei mai de seamă ai neamului românesc, întotdeauna a reprezentat

ideea unității acestui neam, care idee este acum un fapt îndeplinit. Visurile cele mai îndrăznețe au luat ființă... Noi, basarabenii, credem și avem speranțe că Academia Română va pune piatra ei pentru clădirea, pe fundamentul științei, a unei vieți a poporului român care, prin suferințele, prin munca, prin deșteptăciunea și purtarea lui minunată în momentele cele mai grozave prin care trece omenirea întreagă, a arătat că este demn de o viață fericită".

Bucovineanul Ion Nistor. Cu jumătate de veac în urmă, „în stadiul de dezvoltare a vieții noastre politice de atunci, nu vă puteați gîndi la dezrobirea noastră și la făurirea unității politice a tuturor românilor. Ceea ce însă nu puteați realiza atunci în domeniul politic ați știut să realizați în domeniul cultural prin crearea Academiei Române, un măreț așezămînt de cultură, menit să propăvăduiască unitatea culturală a tuturor românilor. Și era lucru firesc ca această unitate să premeargă unității politice făurite astăzi prin vitejia ostașului român... Vă datorăm veșnică recunoștință că la crearea Academiei v-ați gîndit și la noi, cei asupriți, chemîndu-ne să colaborăm cu voi la măreața operă de unitate culturală a neamului nostru, despărțit prin hotare nelegiuite..., pentru ajutorul și încurajarea ce ne-ați dat în timpurile posomorîte ale robiei noastre și-i urăm [Academiei] și pentru viitor spor la măreața operă de cultură și civilizație, pentru luminarea și propășirea întregului neam românesc".

Andrei Bârseanu, transilvănean, arată că înainte de Marea Unire, spiritele luminate ale culturii și științei românești de pretutindeni și-au dat mîna spre a contribui „la înaintarea culturii naționale", dar păstrau în suflete „teama că, cu toate zbuciumările noastre și ale altora mai vrednici decît noi, neamul acesta este urzit a rămînea pe veci îmbucătățit, veșnic supus capriciilor celor mari, ce se păreau atotputernici, veșnic nesigur de soarta sa". După înfăptuirea Marii Uniri, „zidurile puternice ce ne despărțeau unii de alții s-au prăbușit pentru totdeauna și plini de fericire venim în această zi mare, noi, fiii liberi ai României întregite, a vă aduce salutul nostru frățesc și a oferi toată dragostea inimilor noastre descătușate și recunoscătoare ca prinos la această serbare semicentenară a celei mai înalte instituții culturale românești și care este, totodată, sărbătoarea dezrobirii noastre politice și a unirii pe vecie a întreg neamului românesc". Academia Română, arată vorbitorul, are înalta menire de „a fi și pe mai departe un izvor nesecat de lumină și un mijloc de întărire a unității noastre naționale".

Sub auspiciile patriotismului și demnității naționale atît de frumos exprimate de ilustre personalități ce au făcut, decenii în șir, onoarea și faima Academiei Române, ale legămîntului de a duce mai departe glorioasele tradiții, se încheie ședința solemnă din 14 mai 1919. An de an însă marele act va fi evocat în plenul marelui for de cultură, care, doar cîteva luni mai tîrziu după ședința solemnă pe care am prezentat-o în aceste pagini, hotăra să-l nemurească printr-un monument realizat prin subscripție publică și care trebuia să fie amplasat în Piața Victoriei din București. Frumoasa inițiativă n-a putut fi transpusă, atunci, în fapt datorită lipsei de mijloace materiale. A sosit, oare, momentul reluării ei, acum sau în viitorul apropiat? Credem că da, cu atît mai mult cu cît data de 1 Decembrie a devenit Ziua Națională a poporului român. Ar fi un omagiu adus luptelor și jertfelor atîtor generații de înaintași. ■

Pregătiri pentru 1992

Cum vor fi aniversați cei 500 ani de cînd Cristofor Columb a descoperit America? Aflăm, din revista britanică *The Economist*, că se preconizează ca expoziția internațională de la Sevilla, dedicată evenimentului, să coste patru milioane dolari — spre deosebire de cea din 1893, organizată în S.U.A., care a costat 30 milioane. Republica Dominicană a ridicat un far de aproximativ 120 m, în valoare de 10 milioane dolari; 12 replici ale corăbiei lui Columb vor traversa Oceanul spre continentul american, iar cea de-a cincea Conferință Columb de la Genova va expune toate soiurile de plante din Lumea Nouă. Omagiul din urmă pare mai puțin potrivit pentru cel care nu a fost în stare să descrie plantele și păsările întîlnite în timpul călătoriei altfel decît „copaci foarte verzi", „copaci foarte diferiți de cei de pe la noi" sau „păsări mari și mici de toate soiurile". Iar atunci cînd a dat peste cultura care avea să devină principala sursă de venit a statului Virginia, tutunul, a considerat-o lipsită de orice valoare. În schimb, a remarcat frumusețea privighetorilor, deși ele nu puteau fi întîlnite pe acolo.

Și tot revista britanică amintește și o carte recent apărută, consacrată lui Columb și semnată de Kirkpatrick Sale. Chipul înfățișat este al unui conchistador tipic. Columb nu era un om curajos. Se înșela adesea, mai ales în calcularea distanțelor parcurse în fiecare zi pe Ocean. A inventat povestiri despre canibalii din Caraibe, pe care nu i-a întîlnit vreodată. Singurul profit al minții sale pline de imaginație a fost personajul lui Shakespeare, Caliban, de pe insula lui Prospero. Și, în sfîrșit, a amenințat pe membrii echipajului său că le va tăia limbile dacă nu vor jura că au navigat de-a lungul coastelor Indiei, cînd de fapt trecuseră pe lîngă Cuba.

1845. AUGUSTE DE GÉRANDO

DESPRE TRANSILVANIA

ŞI LOCUITORII SĂI

DAN A. LĂZĂRESCU

În anul 1845, pe cînd marele poet Alphonse de Lamartine pregătea cu febrilitate tipărirea celor şase volume din vestita sa evocare a Revoluţiei franceze, intitulată Histoire des Girondins **(Istoria Girondinilor), apăreau, tot la Paris, două volume, frumos ilustrate. Lucrarea era intitulată** La Transylvanie et ses habitants **(Transilvania şi locuitorii săi) şi purta semnătura lui Auguste de Gérando, al cărui nume era bine cunoscut — în orice caz, mai bine decît era cunoscută Transilvania! — intelectualităţii franceze.**

O vastă bibliografie

Într-adevăr, tatăl autorului lucrării menţionate, Marie-Joseph de Gérando (1772-1842), născut la Lyon, fusese un savant de reputaţie europeană, precursor al epistemologiei şi semioticei. Numit de către Napoleon I secretar-general al Ministerului de afaceri interne în anul 1804, Marie-Joseph de Gérando ajunsese, sub Restauraţie, profesor de drept public şi administrativ la Facultatea de drept din Paris, începînd cu anul 1819, apoi fusese numit pair al Franţei de către regele Louis-Philippe în anul 1837 şi fusese ales membru al Academiei franceze de ştiinţe morale şi politice şi al celei de inscripţiuni. Bătrînul de Gérando — de origine italiană ca, de altfel, multe personaje importante care şi-au lăsat un nume în istoria Franţei — era deci mult preţuit de intelectualitatea franceză.

Fiul său, Auguste de Gérando, avusese prilejul să întîlnească, pe cînd vizita frumoasa capitală a regatului Saxoniei, Dresda, pe gingaşa fată a contelui maghiar Imre Teleki de Szék, dintr-o ramură colaterală a vestitei familii de Teleki, înnobilată cu titlul de conte de către împăratul Leopold I în anul 1685 pentru a răsplăti meritele lui Mihaly Teleki, căpetenia nobilimii pro-habsburgice din Transilvania, ucis în lupta de la Zărneşti, în 1691, dusă împotriva unei oştiri otomane şi române în rîndurile căreia luptase şi Constantin Vodă Brîncoveanu. Istoria modernă şi chiar contemporană a Ungariei a înscris de numeroase ori în fastele ei numele cîte unui vlăstar al conţilor Teleki, de la contele Jozsef Teleki, istoric şi om de stat, guvernator al Transilvaniei între anii 1842-1848, pînă la preşedintele de consiliu al regentului Horthy, contele Páll Teleki, geograf renumit, care a crezut nimerit să se sinucidă în anul 1941 pentru a nu fi silit, din porunca lui Hitler, să atace Iugoslavia, stat cu care încheiase anterior un pact de neagresiune. Încă din veacul XVI, neamul Teleki deţinea nu mai puţin de 72 de sate în Transilvania, cum aflăm din volumul II al cunoscutei monografii aparţinînd profesorului Ştefan Pascu *Voievodatul Transilvaniei*. În anul 1408 se poate constata documentar prezenţa acestui neam de nobili pe domeniul de la Szék, situat în nordul Transilvaniei, în districtul Chioarului. Neamul Teleki s-a împărţit în veacul XVI în trei ramuri, avînd ca denumiri specific domaniale: Telek, Zajorhida şi Szék.

Poftit de către fiica contelui Teleki de Szék în Transilvania, în castelul domanial al părintelui ei, Auguste de Gérando se va căsători cu ea. În timpul sejurului transilvan, pasionat de lectură şi de istorie, conform educaţiei primite în casa savantului său părinte, n-a întîrziat să înceapă o serie de cercetări paralele, comportînd atît lecturi din bogata bibliotecă a socrului său, bibliotecă în care figurau numeroase lucrări privind Transilvania şi redactate în

limbile latină, italiană, germană și maghiară, precum și să facă excursii prin împrejurimi și chiar mai departe, prin comitatele Transilvaniei.

În anul 1780, savantul naturalist italian Domenico Sestini, părăsind Bucureștiul unde nădăjduise să-l înlocuiască pe abatele raguzan Ignač Raicevich în calitate de preceptor pe lîngă beizadelele lui Alexandru Vodă Ipsilanti, revenise în Italia prin Cluj, unde avusese o amplă discuție cu contele Teleki Karoly, despre antichitățile Transilvaniei, și cu Ștefan Sinha, directorul bibliotecii din Cluj, care la acea dată număra 10 800 de volume. Eruditul italian și-a notat cu grijă titlurile lucrărilor conservate în bibliotecă, le-a adăugat titlurile unor lucrări aflate de el pe parcurs în bibliotecile de la Budapesta și Viena și le-a consemnat, în capitolul final al lucrării sale tipărite la Florența abia în anul 1815, sub titlul de *Viaggio curioso-scientifico-antiquaria, per la Valachia, la Transilvania ed Ungheria*, într-o anexă intitulată *Catalogo delle opere di varj Autori e Scrittori relativamente all'Ungheria, Banato, Transilvania, Valachia e alla Moldabia*. Anexa cuprinde, în 23 de pagini, titlurile comentate a 183 de lucrări. Între 1780-1845 însă, bibliografia lucrărilor privind Transilvania se ridicase la un număr mult mai mare de titluri, astfel încît Auguste de Gérando a avut prilejul să consulte, în vasta bibliotecă a socrului său de la Chioar, probabil tot ceea ce se scrisese pînă atunci în problema care pare a-l fi pasionat. Anume, înfățișarea în mintea cititorilor de limbă franceză ai Europei a realităților istorice, sociale, demografice și politice din Marele-Principat al Transilvaniei.

O dedicație cu semnificație

Autorul a simțit nevoia să-și dedice lucrarea, publicată la Paris în anul 1845, „à M. le Comte Emeric Teleki, Seigneur de Szék, son gendre" (Domnului Conte Emeric Teleki, senior de Szék, ginerele său). O asemenea dedicație nu însemna neapărat, firește, că socrul său i-ar fi sugerat ideea compunerii lucrării, deși nu exclude o asemenea presupunere. Dar înseamnă, în orice caz, că documentarea bibliografică și chiar verbală care a făcut cu putință redactarea lucrării s-a datorat într-o proporție esențială contelui Teleki. În *Prefața* lucrării, autorul își informează cititorii că el locuise în țara pe care simțise nevoia s-o descrie. Că-i cercetase obiceiurile și gradul de civilizație la care se ridicase. Și că ajunsese la concluzia că, „oricît de puțin loc ar ocupa ea pe harta Europei, s-ar cuveni ca Transilvania să atragă mult mai temeinic atenția prin extraordinara bogăție a solului ei, prin fizionomia deosebită și prin caracterul locuitorilor ei; ca și prin amintirile istorice pe care le înfățișează, și prin instituțiile vechi care s-au păstrat intacte în această țară".

În continuare, autorul își exprima opinia că niciodată conjunctura politică europeană nu făcuse mai necesară apariția unei asemenea lucrări. La data aceea, și Ungaria, și Transilvania se aflau în plină mișcare, fiind antrenate în avîntul care începuse să orienteze, către un țel comun, toate popoarele europene. Avînt care nu putea să aibe decît rezultate fericite, cu condiția apropierii între ele a acestor popoare.

Formula de mai sus ni se pare revelatoare. Ea oglindește concepțiile europene și nădejdile liberale, endemice, atît în familia autorului, cît și în ramura conților Teleki în care pătrunsese autorul prin căsătorie. Într-adevăr, o mare parte a nobilimii maghiare, pe urmele contelui Szechényi Istvan, „cel mai mare dintre maghiari", cum l-au supranumit, cu evlavie entuziastă, compatrioții săi, arborase drapelul liberalismului, doctrină în care credeau ca într-o concepție menită să asigure tuturor popoarelor europene libertatea națională, politică și socială, ca și prosperitatea economică. Era vorba de o credință sinceră, împărtășită atît de autor, cît și de nobila familie maghiară din Transilvania. De aici, sinceritatea și veracitatea cu care Auguste de Gérando se va strădui, fără îndoială cu concursul neprecupețit al soției sale și cu sfaturile înțelepte ale socrului său. Ca și Montaigne, Auguste de Gérando putea înscrie pe frontispiciul lucrării consacrate de el Transilvaniei: „*Ceci est un livre de bonne foi!*" (Aceasta este o carte de bună credință!).

De aici, importanța excepțională a datelor istorice, sociale, economice și demografice înserate de autor în cele două volume atît de dense ale lucrării sale. Imagini pe care Auguste de Gérando se străduiește să le comunice cititorilor săi de limbă franceză conștient „că-și asumase anevoioasa sarcină de a descrie un ținut despre care în Franța nu se știa încă nimic!" Această primă imagine istorică transmisă intelectualității europene de limbă franceză de un intelectual francez înrudit cu o nobilă familie maghiară liberală se cuvenea să atragă o mai mare atenție a istoriografiei europene și românești. Nu încape îndoială că Nicolae Iorga avea dreptate să-l caracterizeze pe Auguste de Gérando drept „un mare prieten al rasei dominante", în volumul al treilea din monumentala sa *Istorie a românilor prin călători*, și să-l considere chiar mai puțin obiectiv în aprecierile sale decît contemporanul lui, John Paget, și acesta intrat prin căsătorie într-o nobilă familie maghiară. Dar tocmai aceste afilieri familiale conferă o și mai temeinică importanță formulărilor istorice care apar sub pana ambilor observatori europeni ai realităților din Transilvania, în cel de-al cincilea deceniu al secolului trecut.

„Ungaria — scrie Auguste de Gérando — poartă numele celui de pe urmă popor cuceritor al acelui spațiu, locuit,

Portrete de țărani români din sec. XIX, stampe aflate în colecțiile Bibliotecii Academiei Române

după vremi, de multe alte naționalități care, de mai bine de o mie de ani, nu ajunseseră să se contopească încă între ele". Dintre aceste naționalități care locuiau în Transilvania și Ungaria, autorul nu pune la îndoială anterioritatea românilor. *„Așezați spre răsărit, la hotarele vechei Dacii, românii au putut fi înfrînți cu armele, dar n-au putut fi dislocați din spațiul lor istoric".*

Formula folosită de autor răspunde celor mai vechi tradiții privind istoria Transilvaniei. În speță, nu se pune la îndoială anterioritatea istorică a românilor în ținutul apusean al vechii Dacii. Autorul nu are cunoștință și nu ține seama de atît de ingenioasele și de sofisticatele teorii elaborate, inițial de cîțiva erudiți germani sau sași, apoi de chiar istoriografia oficială maghiară; teorii care, după ce lichidează în două rînduri populația băștinașă a Daciei — prima oară de către cuceritorul Traian, care ar fi practicat cu sînge rece un genocid, lichidînd întreaga populație a Daciei cucerite de el — a doua oară de către prudența lui Aurelian, care ar fi dispus transmigrarea integrală a populației Daciei romane la sudul Dunării — ajung la fantastica ipoteză a admigrării românilor de la sudul la nordul Dunării, prin secolele XII sau XIII. Și emit apoi teoria pătrunderii românilor din Transilvania, fie spontan, fie la apelul regilor maghiari, pentru a repopula

ținutul cumplit pustiit de tătari în anul marei lor năvăliri asupra Europei centrale (1241). Fie că asemenea lucrări — mai cu seamă acea a lui Engel — nu se aflau în bogata bibliotecă a contelui Teleki de Szék, fie că — mai probabil — înțeleptul socru al lui Auguste de Gérando avea mai temeinice cunoștințe despre trecutul autentic al Transilvaniei și nu putea atribui vreo importanță ipotezelor hazardate ale unor istorici discutabili. Asemenea ciudate ipoteze, care vor avea darul să învenineze, de aproape două veacuri, relațiile între cele două popoare, nu figurează în cele două volume ale lucrării *Transilvania și locuitorii săi.*

Limba de maximă circulație, româna

Pare incontestabil că principalul izvor pentru realitățile din Transilvania care a fost indicat lui Auguste de Gérando este vestita relatare a Notarului anonim al regelui Bela. Descoperită în Biblioteca imperială din Viena de către eruditul Alexander von Schwandter și tipărit de acesta în lucrarea lui *in-folio* intitulată *Scriptores Rerum hungaricarum* (Leipzig, 1746), *Gesta Hungarorum*, redactată după majoritatea comentatorilor, în secolul XII (ceea ce înseamnă că autorul fusese notarul regelui Bela II), s-a bucurat pînă în secolul nostru de o mare notorietate și datele incluse în textul ei nu au fost puse la îndoială, așa cum a început să le pună acribia hipercriticistă a anumitor școli istorice.

Auguste de Gérando atrage aici atenția asupra unui contrast absolut învederat între rezultatele demografice și etnologice ale cuceririlor și înstăpînirilor din Europa medievală. În speță, scrie autorul, în vreme ce, cu excepția Peninsulei Iberice parțial cucerită temporar de arabi, toate cuceririle efectuate pe seama provinciilor Imperiului roman de răsărit sau de apus de către barbari de rasă germanică, scandinavă sau slavă au avut cu vremea drept rezultat fuziunea etnică și apoi și socială și politică a cuceritorilor cu cuceriții, dîndu-se astfel naștere popoarelor europene de astăzi: francezii, englezii, italienii etc., în spațiul cucerit de maghiari — ca și în regiunile europene cotropite vremelnic de turci — fuziunea etnică nu a avut loc decît parțial sau tardiv în primul caz, niciodată într-al doilea. Este ceea ce observase, cu acuitatea spiritului său istoric, Ion I.C. Brătianu, în cea dintîi și cea de pe urmă conferință publică pe care s-a lăsat convins s-o rostească: aceea ținută la Ateneul Român, în luna mai 1927, pentru comemorarea a unei jumătăți de veac de la independența României.

Întemeietorul statului catolic centralizat maghiar, regele Ștefan I cel Sfînt, a avut înțelepciunea — foarte probabil inspirată de sfetnicii săi ecclesiastici, — să-i atragă atenția fiului și succesorului său la tron, Imre (Emerich) că o societate în care domnesc o singură limbă și un singur obicei „imbecille et fragile est" (este nevolnică și șubredă). Urmașii arpadieni ai regelui Ștefan au ascultat de porunca întemeietorului dinastiei și au receptat în instituțiile lor, administrative și dietale, pe reprezentanții tuturor neamurilor strînse sub coroana apostolică a strămoșului lor: cumani și iazigi, coloni germani și români. Implantarea, prin strădaniile papalității, a glorioasei dinastii angevine, care se bucura de prestigiul incomparabil al sfîntului rege al Franței, Ludovic IX (1226-1270) în anul 1308, după un sîngeros război civil urmînd stingerii dinastiei arpadiene, a modificat numai pe plan confesional datele problemei. Într-adevăr, impusă pe tron de papalitate cu obiectivul recuperării Europei răsăritene de la amenințătorii mongoli, dinastia angevină a exclus foarte curînd capilaritatea socială pentru toți cei de altă confesiune ca aceea catolică și a silit păturile conducătoare ale românilor, fie să treacă la catolicism ca să-și păstreze *cursus honorum* și domeniile concedate de rege, fie să renunțe la orice privilegiu și să fie resorbiți în masa locuitorilor români.

Acceptînd ca date istorice — fără îndoială din îndemnul socrului său — textul anonimului notar care a redactat *Gesta Hungarorum*, Auguste de Gérando socotește că năvălitorii maghiari s-au așezat inițial în Pannonia și apoi în Transilvania cucerită, în centrul fertil și șes al ținuturilor, silindu-i pe băștinași să-și afle, în regiunea dealurilor, a munților și a pădurilor, un alt habitat mai ferit. „Învinsul lăsa locul biruitorului, își căuta mai departe un loc pustiu și-și reclădea locuința. În chipul acesta, fiecare națiune s-a putut dezvolta pe propriul ei pămînt, păstrîndu-și sentimentul național nealterat, la un înalt nivel. În așa chip încît o astfel de stare de lucruri, care dăinuiește de fapt de o mie de ani, pare aici că dăinuiește abia de ieri!" scrie cu oarecare stupefacție autorul.

Situația, pentru Transilvania, cel puțin, corespunde observațiilor făcute, în trecere, de către emigratul francez, contele de Lagarde, care, după o lungă și misterioasă călătorie de la Petersburg la Constantinopol și apoi la București, în 1813, unde a fost fermecat de vestita *Petaluda* (fluturașul), cum i se spunea scînteietoarei Catinca Slătineanu, născută Filipescu, a ajuns, în tovărășia recentului său frate de cruce, vestitul Constantin Dudescu, la Sibiu, ca să constate în 1813 ceea ce va constata Auguste de Gérando în 1845: etanșeitatea aproape absolută a celor trei societăți principale ale Transilvaniei: cea maghiară, cea săsească și cea românească, cu observația că limba de maximă circulație, în care se puteau înțelege localnicii, era limba română! ■

(Va urma)

Domnul Paltiel (Filip) Segal s-a născut în București în anul 1922. În 1947, a emigrat în Israel, unde a desfășurat o bogată activitate în diverse domenii. Între 1967 și 1987, a fost în conducerea pe țară a Confederației Generale a Muncitorilor din Israel. Este, de asemenea, membru în Comitetul Național al Partidului Muncii (AVODA), fost de guvernămînt. În 1988, a înființat Centrul istoric S.I.R. (Șevet Iudei Romania) al cărui președinte este, Centru ce se ocupă cu cercetarea și publicarea de lucrări privind „aportul evreimii române la crearea și dezvoltarea statului Israel". Mai este, de asemenea, președintele Asociației „Gordonia" — România, precum și al cercului de absolvenți al Colegiului „Aran".

Aflat pentru a treia oară în vizită în România, dar pentru prima dată la noi după decembrie 1989, domnul Filip Segal a avut amabilitatea să acorde un interviu Radiodifuziunii Române și revistei noastre, în care alături de evocarea unui trecut adeseori îndurerat, atît pentru români cît și pentru evrei, sînt exprimate gîndurile de simpatie și prietenie care au stat dintotdeauna la baza conlocuirii și colaborării celor două popoare.

BUCUREȘTI 1919: PROIECT ISTORIC AL CREĂRII STATULUI ISRAEL

● Generalul român apără un tînăr sionist ● Alături de „drepții popoarelor" ● Întîlniri și recunoașteri după patru decenii ● Un alt general român mă ajută să plec în Israel ● „Jidanii" lui badea Gheorghe ● Surpriza de pe aeroportul din Cluj ● Între Șora Sim — Rădăcini — și Iskor — Amintire ● 6 volume despre evreii veniți din România.

— Domnule Segal, vorbiți foarte bine românește...

— Pentru că sînt originar din România, bucureștean. Aici am învățat și mi-am petrecut o parte a tinereții mele, aici am trăit cîteva evenimente care sînt, fără îndoială, pagini din istoria evreilor originari din România. În anii Holocaustului am fost unul din conducătorii mișcării de tineret sioniste „Gordonia" și, împreună cu alte mișcări, am inițiat acțiuni mari de salvare a evreilor din Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și am organizat autoapărarea împotriva pericolului pe care l-am simțit atunci, că armata germană va ataca ghettoul evreiesc — din zona Văcărești Dudești, unde locuiam noi. În acest sens, am procurat arme, am falsificat buletine de populație, eu fiind falsificatorul principal. În decembrie 1943-ianuarie 1944, am fost urmăriți de către poliția română, la presiunile ministrului Germaniei la București, von Killinger, și am fost arestat împreună cu cîțiva colegi. Am fost judecat la Curtea marțială, Corpul 2 armată București, sus, pe Dealul Spirei — aud că acum clădirea e demolată — și condamnat.

La intervenția forurilor superioare ale Sohnutului [Agenția evreiască pentru Israel], din Ierusalim, sentința nu a fost executată, fiind amînată, iar după 23 august 1944 am fost eliberat. Una din amintirile importante pe care le am din epoca aceea, în afară de faptul că am fost închis, am fost bătut — eram anchetat la biroul 3 de Siguranță, de Albert Rădulescu — este legată de procesul pe care l-am avut la Curtea marțială. Unul din avocații mei a fost generalul în rezervă Manolache, fostul președinte al Justiției militare din România, care a venit la proces în uniformă, cu toate decorațiile. Toată pledoaria lui a durat 2 sau 3 minute, dar a spus cîteva cuvinte pentru care îi sînt recunoscător și astăzi și ele m-au impresionat profund, încît le țin minte și acum: „Am venit îmbrăcat în uniformă de general și, dacă veți da o sentință în contra acestor tineri, eu vă arunc în față decorațiile și gradul de general. Pentru că, deși acest costum de militar român pe care-l port îmi face onoare, eu cred în umanism și în libertatea popoarelor de a-și urma dorința lor. Acești tineri nu sînt trădători români, ci sînt patrioți ai poporului lor. Și pentru aceasta ei trebuie respectați, nu acuzați!" Aceste puține cuvinte mi-au demonstrat că în România există umanitate, există oameni.

După ce am fost eliberat la 23 august 1944, am condus mișcarea de tineret „Gordonia" — România pînă în 1947; în august 1947, am avut o tabără de vară, de o mie de copii, la Sîngeorz-Băi, lîngă Cluj. Cîteva zile după deschiderea taberei, au venit de la Siguranță și au împrăștiat cu forța tabăra. Copiii au trebuit să fugă cu vagoane de marfă, care cum a putut, iar pe mine și pe încă un coleg ne-au arestat. Am fost anchetat de un comisar *evreu* (nu-mi mai amintesc cum îl cheamă) pe care tare l-am așteptat în Israel ca să-l văd puțin... Și n-a venit. Am auzit că după aceea a fost unul din șefii securiști de la Cluj și a murit acum zece ani...

În orice caz, eu am venit acum în România pentru altceva: În timp ce eram atunci, în 1947, în închisoare, a venit la mine în celulă un locotenent de infanterie ca să mă ducă la generalul comandant al corpului de armată care trebuia să semneze actul de dare în judecată. În camera în care am intrat, la birou, stătea un general, un tip frumos și m-a întrebat: „Ești Filip Segal? Uite, ești acuzat de fascism, agiți tineretul evreu în contra statului" etc. I-am spus generalului că sînt de acord să vorbesc, dar numai între patru ochi. Era, poate, o obrăznicie, dar oricum eu știam că soarta mea era scrisă. Spre surpriza mea, generalul i-a scos din cameră pe toți, am rămas

singur cu el. Am vorbit trei ore despre istoria poporului evreu, soarta poporului evreu, speranța pentru o patrie a noastră și... m-am trezit înapoi în celulă. Spre dimineață, același locotenent a venit, m-a scos din celulă și mi-a spus: „Mergem!" Eram convins că mă duce la o pădure să termine cu mine. Afară m-a așteptat mașina generalului care m-a luat și m-a dus la Brașov. Șoferul generalului mi-a dat bilet de tren și mi-a spus: „Dl. general vă roagă să nu-l uitați". Așa am ajuns la București, de unde am plecat la Bacău, m-am căsătorit în aceeași noapte, iar a doua zi am plecat spre Israel.

— Deci, ați plecat în 1947?

— La sfîrșitul lui 1947. Vedeți, eu nu pot uita că acest om și-a periclitat viața, și-a periclitat cariera de general, în fond, ca să salveze un evreu.

— Aș zice că pentru a salva un om!

— Exact. Și din acest punct de vedere eu trebuie să apreciez gestul unui om, pentru care libertatea omului, dreptul de a trăi erau mai presus de propria viață și carieră. Deci, unul din scopurile pentru care eu am venit acum aici este să fac tot ce-i posibil ca să aflu exact cine este acest general, pentru ca în Israel să sădim în amintirea lui un pomișor.

— ...la Yad Vashem.

— Da, la Yad Vashem, alături de ceilalți „drepți ai popoarelor", pentru că acest om merită cinstea și mulțumirile poporului israelian.

— Din 1947, cînd ați plecat din România, nu v-ați mai întors pînă acum, în 1991?

— Ba da. Am mai fost în țară, în România, de două ori. Eu am fost președintele Comisiei israeliene de ajutorare a României, cînd a fost marele cutremur din 1977. Atunci am venit invitat de Asociația „România", iar a doua oară invitat de rabinul Rosen, la Hanuchiadă[1], această acțiune foarte interesantă. Era însă o epocă în care nu puteam să am acces la arhivele din România. Am profitat acum că este alt regim, există libertate. Trebuia să vă spun că am fost surprins de modul în care s-au desfășurat lucrurile și o să vedeți îndată de ce. Am ajuns la Cluj ca să caut dosarul acesta. M-am gîndit că mă duc la Cluj, caut un hotel și încep să caut legături. Profesorul Raul Șorban mi-a dat o adresă; am crezut că o să găsesc eu pe cineva pînă la urmă. Cînd am coborît din avion, a apărut în fața mea un căpitan. Eu am crezut că e controlul, cum se face, mă rog. Zice: „În primul rînd, bine ați venit, în numele Armatei din Transilvania!" Ce am eu cu Armata din Transilvania? „Sînteți oaspetele nostru, noi știm ce ați suferit la Cluj"... Știau totul! Sînteți invitatul d-lui general Cheler, comandant de armată din Cluj". „Bine, domnule, i-am spus, îți mulțumesc!" M-a dus la Casa Armatei, unde am locuit și, încontinuu, doi oameni admirabili, — colonelul Degeratu și căpitanul Mureșan — mi-au dat tot concursul. M-am întîlnit cu profesori universitari, cu istorici.

M-am dus la Sîngeorz-Băi, să caut locul unde a fost tabăra noastră. Au trecut 40 și ceva de ani, unde să o mai caut eu? Merg pe stradă și văd un om de vreo 80 și ceva de ani, un țăran; mă apropii de el: „Ești din Sîngeorz?" „Da, dom'le". „Îți amintești ceva, în '47 a fost o tabără de copii evrei?" „Da, dragă, a fost aicea tabăra Ehaluț!" Un om, un român, rostea un cuvînt ebraic pe care el 40 și ceva de ani nu l-a întrebuințat — cu cine să vorbească el de Ehaluț? „Ia stai puțin așa, bre" și se uită mai bine la mine. „Dumneata ai fost comandantul!" M-a lăsat paf! De emoție, am uitat să-l întreb cum îl cheamă. „Unde a fost tabăra asta?" „Uite, dom'le, vila nr. 1 și vila nr. 2".

M-a dus la vilă și am recunoscut locul în care am stat cînd am fost arestat. După aceea, m-am dus unde a fost închisoarea.

Vedeți, nu am cuvinte cum să mulțumesc generalului Cheler și ofițerilor săi. Ei caută acum în arhivele din Cluj cine a fost acest general și au ajuns la trei nume de generali care au dispărut. Eu am crezut că unul singur a dispărut, cel care m-a salvat pe mine. S-a lămurit că trei au dispărut. Mi-au spus: „Domnule Segal, du-te acasă liniștit, avem noi istoricii noștri și îți vom comunica totul".

În legătură cu dosarul de la Curtea marțială din București, d-l. general Cheler a vorbit cu șeful Arhivelor militare. Prin profesorul Șorban, ziaristul Mihai Pelin se ocupă acum de acest dosar, care se află la Pitești — a fost găsit — și sper să am copia documentelor în legătură cu acestea.

— Vă înțeleg interesul pentru refacerea unor trasee hotăritoare în existența dvs. Intenționați să folosiți aceste documente în publicarea unei cărți?

— Vedeți dv., în 1975 eram 400 000 de evrei originari din România, a căror contribuție la crearea și dezvoltarea Israelului este de mare importanță. Mișcarea sionistă mondială a început în România, înainte de Theodor Herzl, la Focșani. Republica Eretz Israel a fost creată în 1919 la București. Cel mai vechi cartier din Haifa, în vremea cînd statul Israel nu exista, iar Haifa nu era încă oraș evreiesc, a fost conceput în 1927 la București de o cooperativă de evrei care au cumpărat terenuri la Haifa. Dacă astăzi o să mă întrebați care sînt cei mai mari pictori ai Israelului, am să vă spun: Rubin, Marcel Iancu, Jean David și alții, toți originari din România. Care sînt cei mai importanți artiști ai scenei israeliene naționale? Lia Koning, Miriam Zoar etc., originari din România.

Cel mai mare spital din Israel — spitalul Tel Hashomer — se numește spitalul Shiba, în memoria doctorului Shiba, creatorul medicinei militare din Israel, fondatorul acestui spital și care a venit din România. Primele două colonii care sînt perla colonizării israeliene, create în 1870 — Roș Tina și Zihron Jakov — sînt colonii românești. Nu există domeniu de activitate în Israel în care evreimea română să nu-și pună o amprentă importantă. Pînă și în problemele militare. Pentru a arăta toate aceste lucruri, am hotărît formarea Centrului istoric SIR — Șevet Iudei Romania — acum doi ani, care reunește cea mai importantă grupă de intelectuali — istoriografi, scriitori, jurnaliști etc. — din evreimea română. Cu toții am hotărît să lucrăm la o enciclopedie al cărei prim volum se numește *Șora Sim* — Rădăcini, (unde ne-am născut, cine sîntem, unde ne-am format, ce-am făcut la început etc.). Noi avem foarte multe documente care dovedesc aportul evreimii române la mișcarea mondială sionistă, dar am venit aici pentru a completa aceste documente. Prin Centrul istoric evreiesc al comunității din București, am găsit la Muzeul de pe Mămulari nr. 10 o serie întreagă de documente și am primit cîteva cărți care cuprind documente de mare importanță ale iudaismului român. Am vorbit și cu dl. Hary Eliad, de la Teatrul Evreiesc de Stat, să scrie despre istoria teatrului evreiesc din România care a început acum 110 ani cu

---

[1] Hanuca — sărbătoare care comemorează victoria poporului evreu asupra invadatorilor greci elenizanți; se celebrează în luna decembrie sau în luna ianuarie, timp de 8 zile.

Avram Goldfaden, una din personalităţile mondiale ale teatrului evreiesc. Ei pregătesc acum un festival în cinstea acestui eveniment. Noi vrem ca în ţară, în Israel, copiii noştri, nepoţii noştri, să ştie toate acestea. Mai vrem ca ei să cunoască adevărul, mai ales că acum în cîteva publicaţii româneşti au apărut articole antisemite şi copiii noştri s-ar putea să aibă impresia că aici toţi ne-au persecutat. Noi am plecat din România nu din cauză că am fost persecutaţi, ci pentru că am dorit să creăm un stat al poporului evreu.

— De altfel, dvs. aţi ajuns pe pămînturile dorite cu puţină vreme înainte de declararea independenţei statului Israel, în 1948.

— Evenimentul m-a prins în Cipru. Noi am plecat cu două vase mari de emigranţi prin Burgas. Marina engleză ne-a prins în larg, ne-a sechestrat şi ne-a dus în Cipru, unde ne-a prins vestea creării statului Israel. Vă închipuiţi ce entuziasm, ce bucurie! Într-o istorie de 2 000 de ani, noi nu am crezut că vom fi generaţia care va fi martora realizării acestui vis, aşa că vă imaginaţi ce entuziasm era în toată tabăra. Imediat a început emigrarea; în acelaşi timp, începuse războiul de independenţă la noi în ţară, un război greu şi lung. Noi direct din Cipru ne-am trezit pe front. Eu, împreună cu soţia, am fost într-un kibutz pe front şi foarte mulţi copii români au fost luaţi direct de pe vapor, de la Haifa, la frontul Latrun, unde au fost luptele cele mai grele, pentru eliberarea drumului spre Ierusalim. Pe placa comemorativă de acolo, sînt foarte multe nume româneşti, au fost cei mai mulţi eroi căzuţi în acel război de independenţă. La noi în ţară, glorificarea şi sfinţirea eroilor noştri este ceva mai mult decît sfînt.

În prima serie a enciclopediei despre care vă vorbeam, noi scoatem un volum special, *Iskor* adică Amintire — în care vom publica toate biografiile copiilor eroi din România care au căzut în războiul de independenţă a Israelului; din nefericire, au fost mulţi. Raportul de 1 400 este mai mare decît cel al numărului populaţiei noastre în Israel. Dl. Şimon Peres, care este preşedintele partidului meu — Partidul Muncii — şi a fost prim-ministru, mi-a spus nu o dată: „Voi sînteţi o Alia — o grupă — care aţi venit în ţară cu pantofi cu talpă de cauciuc". Adică, în linişte: bine educaţi, cu dorinţa de a crea. Cînd am plecat din România, ştiam că mergem la greutăţi şi ne-am dus să muncim: în colonii, în kibutzuri, în oraşe, în sate. Ne-am dus la muncă, la treabă, de asta poate nu am ajuns la posturi mari în politică, de abia acum am început să ne trezim. Şi atunci i-am răspuns lui Peres — eram cu mai mulţi prieteni: „Ai dreptate, însă să ştii că noi sîntem români şi în România s-a mers şi cu bocanci cu ţinte". Şi-a înţeles!

— Din cîte mi-aţi povestit, d-le Segal, în România aţi fost martorul unor schimbări din anii '44-'45; în Israel aţi ajuns imediat după declararea independenţei statului. Cu alte cuvinte, aţi fost martorul unor profunde transformări; istoria s-a derulat sub ochii dvs. Viaţa dvs. se împleteşte cu destinul istoric al României şi al Israelului. Acestea să fie motivaţiile pentru care vă preocupă atît de mult istoria?

— În primul rînd, mă preocupă istoria poporului evreu, popor din care fac parte, popor pentru

Harta „Republicii evreieşti" (Republica Israel), aşa cum a fost alcătuită în 1919, la un congres sionist ţinut în capitala României. Ea exprima, desigur, viziunea autorilor ei, în condiţiile teritoriale de atunci. (Reproducere după pliantul Evreii din România şi renaşterea Israelului, editat de Sevet Iudei, Romania, din Tel Aviv)

care m-am sacrificat. Eu am început studiile de medicină la București și, cînd a venit ordinul din Israel, am lăsat totul și am plecat la munca sionistă. Între mine și statul Israel este nu numai o puternică legătură, este mai mult decît atît. Fără îndoială, sînt un fiu al poporului evreu, dar născut în România — aici am învățat, aici sînt îngropați părinții mei, iar primul drum pe care l-am făcut în București împreună cu fiica mea a fost la mormîntul lui tata.

— Chiar zilele trecute vorbeam cu d-na Ilana Pikarski de la agenția literară „Rogan Pikarski" din Tel Aviv, care mi-a spus același lucru: primul drum l-a făcut la mormîntul bunicii.

— Exact. Pentru că sîntem foarte legați de aceste locuri, aici am lăsat părinții și strămoșii și strămoșii strămoșilor. Iată de ce președintele Iliescu a înțeles cînd a fost în Israel în luna septembrie 1991 că are acolo 400 000 de ambasadori.

— De altfel, comemorarea a 50 de ani de la martiriul evreilor din România a scos la lumină multe lucruri, în mare parte ascunse poporului român.

— Noi nu ne amestecăm, desigur, în politica română, statul român este suveran să facă ce vrea. Ne deranjează însă faptul că anumite ziare, deodată, au început să afirme că oameni care sînt în conducerea statului român au tați sau bunici evrei. Acești oameni uită că, în România sînt cu totul 17-18 000 de evrei. În ipoteza că toți au votat cu F.S.N.-ul, se poate spune că noi l-am ales pe Petre Roman? Nu noi, poporul român l-a ales. Cum poate fi acuzat poporul evreu că mafia evreiască l-a numit prim-ministru pe Petre Roman?

Pe de altă parte, vreau să spun că la întîlnirile pe care le-am avut la Cluj cu diferiți profesori, oameni de foarte mare valoare, una dintre întrebările puse a fost: „De ce credeți că tot poporul român e antisemit?" Le-am răspuns în modul cel mai categoric: *„Nu cred acest lucru. Nici în guvern, nici în parlament, nici în presa ebraică sau română din Israel poporul român nu a fost acuzat de antisemitism.* Au fost acuzate doar anumite elemente neofasciste care sînt și în România, ca și în Franța, ca și în alte țări, dar n-am acuzat poporul, pentru că ar fi fost absurd și nici n-ar fi fost conform adevărului istoric. Au existat un Corneliu Codreanu, sau un Horia Sima sau un Ion Antonescu, pe care îi ținem minte pînă astăzi, dar nu tot poporul român. Dovadă că am venit în România ca să-l amintesc pe generalul Manolache, căruia îi sîntem recunoscători. Am venit să caut numele generalului care m-a salvat, știind că sînt evreu sionist și că doresc să merg în patria mea. Eu îl țin minte pînă astăzi pe badea Gheorghe care, cînd a fost pogromul din București — noi locuiam pe str. Sf. Ion Nou pe malul Gîrlei, așa spuneam noi atunci, pe malul Dîmboviței — s-a pus cu toporul la poartă și-a spus: „De jidanii mei nu v-atingeți!" Ăștia-s oameni simpli, nu numai generali. Zeci de mii de evrei vin din nostalgie în țară aici, la băi. Ei puteau să meargă în Elveția, puteau să meargă în altă parte, dar vin aici pentru că se simt bine, cu toate greutățile care sînt.

Noi știm că aveți greutăți. Dar trebuie să aveți răbdare. Ați ieșit dintr-un regim tiranic de zeci de ani. Președintele partidului nostru, Șimon Peres, a spus că noi să nu ne amestecăm în politica românească, căci pentru noi în istorie Ceaușescu a înscris o pagină frumoasă. Noi nu putem și nu vrem să uităm că, în timpul lui Ceaușescu, România a fost singura țară din Răsărit care a păstrat relațiile cu Israelul și care a ajutat de aici de pe pămînt românesc la întîlnirea dintre Begin și Sadat. Ce a făcut el în politica românească ne doare ca democrați, ne doare din punct de vedere uman, pentru că vedem că românii au suferit cumplit în acest timp. Însă iarăși putem spune: „Nu e treaba noastră, poporul își face soarta așa cum vrea el". Vreau să știți însă că în zilele Revoluției din decembrie, în Israel, 400 000 de evrei din România au stat în picioare. La radio, la televizor, în presă urmărind clipă de clipă și urîndu-vă succes. Și eroii care au căzut — și acum am avut ocazia să văd locurile unde au murit — ne-au îndurerat foarte mult. Și am văzut o oarecare asemănare între soarta voastră și soarta noastră, căci și noi a trebuit să luptăm sute și mii de ani ca să ajungem la libertate. Și noi avem greutăți, avem probleme, nu totul este aur. Dar sîntem într-o țară liberă, într-o țară democrată și vă urăm să ajungeți în aceeași situație.

Interviu consemnat de Nicoleta DANDU

AUSCHWITZ

Un simbol al crimelor de război naziste, iată ce a devenit Auschwitz. Dar și muzeul organizat pe locul fostului lagăr din sudul Poloniei a avut, la rîndul lui, o istorie zbuciumată. În trecut, evreii, țiganii și alte grupuri de populație s-au plîns în legătură cu diverse exponate sau concluzii ale istoriei oficiale a fostului lagăr. După cum aflăm din revista britanică *The Economist*, s-a creat o comisie internațională, formată din reprezentanți ai polonezilor, evreilor, țiganilor și ai altor supraviețuitori de la Auschwitz, care să rezolve asemenea probleme.

Muzeul de la Auschwitz a fost creat în 1955. Astăzi, cea mai mare parte a celor 700 000 vizitatori care îi trec anual pragul vin din Israel, Germania, Statele Unite. Curatorii muzeului consideră că exponatele nu ar mai trebui să se refere doar la lagăr, ci să explice și circumstanțele sale istorice: Polonia ocupată, Germania nazistă, *Drang nach Osten* și Soluția finală. Iar exponatele nu trebuie să șocheze prea tare, căci mulți vizitatori merg acolo și ca să se reculeagă în cimitirul de lîngă muzeu.

Multe dintre exponate datează din era stalinistă. Drept urmare, au tendința de a scoate în evidență mișcările de rezistență comuniste contra lui Hitler. Vizitatorii evrei găsesc acest lucru extrem de ofensator.

Un alt motiv de conflict l-a constituit ignorarea scopului inițial pentru care a fost creat Auschwitz-ul: lichidarea intelectualilor polonezi (270 000 dintre ei și-au găsit moartea acolo). Abia ulterior a început lagărul să primească evrei. Faptul că nici polonezii, nici evreii nu au înțeles că lagărul este un simbol al martiriului și pentru alte grupuri de populație a creat destule conflicte.

Istoria Auschwitz-ului este deci mereu revizuită. De exemplu, recent a fost redusă cifra victimelor de la patru milioane — o cifră fixată de sovietici, care au eliberat lagărul în 1945 — la 1-2 milioane, pe baza examinării actelor de transport, de curînd aduse la lumină. A trebuit deci schimbată cifra trecută pe o serie de plăci comemorative, lucru cu care comisia internațională a fost de acord, după mai multe întruniri.

VOM AVEA O ISTORIOGRAFIE A SENSURILOR?

Dr. DAMIAN HUREZEANU

Am primit la redacţie un incitant articol al dr. Damian Hurezeanu. Îl publicăm — în continuarea articolelor din seria nouă a Magazinului istoric **privitoare la soarta istoriografiei române (amintim articolele publicate în nr. 2,3,4/1990, 9,10,11/1991). Totodată, adresăm invitaţia şi altor specialişti preocupaţi de viitorul structurilor, studiilor şi cercetărilor istorice în ţara noastră să-şi expună punctele de vedere la noua noastră rubrică: ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ IERI - AZI - MÎINE. Singura rugăminte este ca textele trimise să nu depăşească 5 pagini de manuscris dactilografiat la două rînduri.**

Cum de ne-om fi permis ca avînd o istorie care apasă conştiinţele cu o forţă extraordinară, un trecut care a încercat permanent cugetele, să dispunem în întreg spaţiul culturii noastre moderne doar de cîteva sinteze istorice: cea a lui A.D. Xenopol — de la apariţia căreia se împlineşte un veac (1888-1893) —, a lui Nicolae Iorga, publicată cu aproape cinci decenii şi jumătate în urmă, a lui Constantin C. Giurescu, împlinind ea însăşi circa o jumătate de secol de la apariţie (anii '70 marcînd reeditarea a două volume, alcătuite în colaborare cu fiul său Dinu C. Giurescu) şi ediţia academică de acum trei decenii din care au apărut doar patru volume (din cele şase plănuite), oprindu-se la războiul de independenţă.

Situaţia nu poate fi socotită satisfăcătoare, din orice punct am privi lucrurile. Trei-patru sinteze în curs de un secol. Alcătuite şi acelea de două personalităţi de excepţie — Iorga şi Xenopol —, de un istoric laborios — Constantin C. Giurescu — şi de o echipă puternică de istorici într-o perioadă de relativă relaxare spirituală de la cumpăna deceniilor şase şi şapte! Şi aceasta în timp ce cultura noastră modernă îşi deschide calea cu opere demne de admiraţie pentru valoarea lor istoriografică, măcar în aceeaşi măsură în care ele se impun şi ca monumente literare, în timp ce un Constantin Cantacuzino stolnicul sau un Dimitrie Cantemir fac dovada unei erudiţii de excepţie, în timp ce *Şcoala ardeleană* ne-a lăsat un legat incomparabil în cercetarea trecutului şi în vreme ce în cultura noastră romantică domină — orice s-ar spune — tot momentul istoriografic (exceptînd, desigur, pe Mihai Eminescu).

Este clar că ultimele cinci decenii nu au fost prielnice meditaţiei istoriografice. S-a creat impresia unei ample mişcări înlocuind prin număr ceea ce trebuia să fie valoare, continuitate şi constanţă a eforturilor. S-au irosit forţe în zone lăturalnice şi în investigaţii pe centimetru pătrat, neimplicate într-o perspectivă deschizătoare de orizonturi ale istoriografiei. Scrisul istoric a fost în permanenţă supus fluctuaţiilor de moment ale politicului. Doar direcţiile de cercetare peste care umbra politicului nu s-a lăsat atît de apăsătoare — investigaţiile istoriografice, unele capitole de istorie socială, teme şi metode moderne de investigare — au putut să se dezvolte mai în voie. În rest, pulsul istoriografiei, de la tematică la interpretări şi accente, transmite foarte limpede atmosfera şi trăirea politică specifică fiecărei etape pe care a parcurs-o societatea.

Aceasta, dincolo de suportul teoretic general considerat a fi marxismul. Din păcate, grav nu a fost faptul că istoriografia, ca domeniu al cunoaşterii, s-a inspirat de la o anumită doctrină. Ar fi o copilărie să se nege impactul spiritului marxist de a gîndi istoria asupra întregii dezvoltări a istoriografiei moderne. A nega aceasta înseamnă a nu înţelege sau a nega valoarea istoriografiei franceze, italiene şi, parţial, a celei engleze, ca şi a celei poloneze de astăzi. Gravă a fost vulgarizarea spiritului gîndirii materialist-dialectice, schematizarea lui pînă la denaturare şi, desigur, lipsa unei meditaţii autentice asupra carenţelor intrinseci ale doctrinei înseşi spre a păstra o deplină prospeţime a spiritului critic şi o permanentă suplete în perceperea procesului istoric, a datelor reale ale acestuia. Fiindcă problema esenţială a istoriografiei româneşti de astăzi este tot aceea a dobîndirii unei viziuni globale asupra evoluţiei istoriei noastre, pe epoci şi pe durate întinse, a sensurilor istoriei noastre.

S-au făcut, în trecut, destule derogări de la prezentarea corectă a unor evenimente și fapte istorice, s-au supraevaluat altele; s-a estompat activitatea unor personalități, atunci cînd nu s-a așternut tăcerea totală peste unele figuri remarcabile din trecut. Și, invers, s-a eroizat prea mult, prea simplist și fără să se ajungă la nucleul eroic autentic al istoriei noastre. Astăzi observăm replici de aceeași factură, cu sens invers, în unele publicații, în alte mijloace de comunicare și de propagandă.

Indicele de maturitate al istoriografiei românești va fi dat, așa cum am spus, de descifrarea și de elaborarea sensurilor, liniilor de mișcare a procesului istoric, de punere în evidență a tensiunilor fenomenului românesc, de adîncirea studiului caracteristicilor civilizației române. Vor fi, desigur, nu numai diverse puncte de vedere, dar și viziuni diferite. Este un lucru firesc, în condițiile pluralismului de opinii. Trebuie să existe însă *un pluralism de opinii istoriografice și nu unul politic, transpus în plan istoriografic.*

Incontestabil este, că o veritabilă dezbatere în istoriografia noastră, o relansare a spiritului critic, nu poate să nu vizeze și chiar să polarizeze în jurul sensurilor. Acest tip de dezbatere i-ar da un conținut creator, ar face-o activă, vie și fructuoasă. Aceasta ar spori și relevanța istoriografiei noastre în cîmpul vieții culturale și spirituale, ar descuraja acel utilitarism de circumstanță al faptului istoric și ar înnobila percepția realității istorice ca atare, identificată de mulți, de ce să nu o spunem, cu invocarea unor evenimente aniversative sau comemorative. Ne mai este îngăduit, la sfîrșit de veac și de mileniu, să percepem desfășurarea istoriei noastre cu această măsură, să nu dobîndim un sentiment exact al dramatismului ei, să nu facem din ea un instrument de meditație asupra destinului nostru, de autocunoaștere a spațiului și ființei românești, de înțelegere a personalităților sale și a seriilor istorice capabile să dezvăluie locul nostru în umanitate și raporturile noastre cu lumea din afară?

Dacă noi am dispune de un set de sinteze, globale sau pe epoci, care ar fi propus, implicit sau explicit, tratarea materiei în ideea de a dezvălui sensurile și tradițiile caracteristice ale procesului istoric, astăzi nu s-ar mai ridica urgențe speciale în căutarea și definirea sensurilor. Dar cum am fi putut să le avem? Doar am trăit cu toții ultimele decenii în același spațiu și în același timp istoric. Cum ne aflăm însă, abia la început de drum, sarcina nu mai poate fi amînată. Fiindcă o istorie modernă a României care să pivoteze, să zicem, doar în jurul ideii și mișcării naționale, sau să urmărească evoluția acumulărilor economice și tehnic-productive, nu cred că mai poate satisface. Nu pentru că nu se află în cele două aspecte un enorm material de reflecție, ci pentru că ele însele trebuie gîndite în ansamblu și în articulările reciproce (acolo unde există) și pentru că ele nu epuizează structura procesului istoric românesc, privit global.

La fel, și o istorie a evului mediu românesc (a feudalismului). Aceasta are, desigur, șansa unor extraordinare fulgurații de gînd ale lui Iorga. Totuși, o viziune organică de tip iorghian cred că poate numai să ajute la perceperea liniilor de forță ale procesului istoric.

Instituția coordonatoare a unei asemenea munci ar trebui să fie, prin vocație și prestigiu, tot Academia Română. Nu însă în maniera coordonării „tratatului unic", a dirijismului orientării și a unor colective rigide, numeroase și de eficiență discutabilă.

Deocamdată s-ar putea elabora culegeri de studii pe epoci și probleme în care și-ar găsi locul puncte de vedere diferite, abordări diferențiate ale unor probleme, fenomene sau evenimente. Sigur, dacă vor fi întocmite și sinteze, cu atît mai bine. Academia ar putea stimula, cred, și colective paralele. Sensibilitățile sau idiosincrasiile nu ar trebui să împiedice ordonarea și armonizarea eforturilor. Oricare istoric din țara noastră s-ar simți, cred, onorat să lucreze sub îndrumarea acad. David Prodan sau a acad. Dionisie Pippidi. Păcat că dificultățile vîrstei fac să nu mai poată strînge în jurul lor „roată" obștea istoricilor noștri. Și așa, posibilități de grupare fructuoasă și de perspectivă sînt destule. Nu voi intra în cîmpul istoriografiei vechi, medievale sau premoderne unde activează atîția specialiști de vîrf ai noștri. Pentru epoca modernă, însă, printre primele nume care se cuvin pronunțate este Alexandru Zub, istoricul care și-a edificat prin operă o personalitate. Sînt, desigur, și alții cu preocupări intense și relevante.

În mod esențial Academia ar urma să ajute și să stimuleze material asemenea cercetări. Este vorba de un domeniu cu iradieri puternice în conștiința publică, de o componentă activă a spiritului. Inutil să spunem că orice model spiritual spre care tindem și în lumina căruia năzuim să ne formăm are în istoriografie o dimensiune relevantă a sa. Or, astăzi, sînt aproape blocate — sub raport material-financiar — posibilitățile de editare, de afirmare nu doar a unor istorici, ci a istoriografiei însăși. Poate că în nici un alt domeniu nu sînt cărți care așteaptă de un deceniu să fie editate, poate că nicăieri sertarele nu sînt atît de încărcate ca în sfera istoriografiei. Academia poate să facă mult în deblocarea acestei situații, ca de altfel și Ministerul culturii. Să mai așteptăm mult pînă la o întîlnire cu factori de răspundere în domeniu? Să contăm numai pe factorii aleatori ai relațiilor și șansei întîmplătoare? Iar istoria noastră să mai aștepte mult pînă la dezbatere adîncă și circumstanțiată asupra sensurilor ei? ■

ACADEMIA ROMÂNĂ — 125 ANI

DORIN MATEI

„Capitala României va vedea mîine întrunită pentru întîia oară în sînul său întreaga limbă românească; pentru întîia oară, mîine se vor regăsi alături toţi membrii aceleiaşi familii, toţi fraţii de acelaşi sînge". Astfel glăsuia un apel lansat de primăria Bucureştiului la 31 iulie 1867 pentru a-i chema pe cetăţeni la marea sărbătoare ce urma să aibă loc a doua zi: inaugurarea Societăţii Literare Române.

De fapt, încă de la 1 aprilie 1866, prin Decretul nr. 582, Locotenenţa Domnească a Principatelor Unite aprobase Regulamentul pentru înfiinţarea Societăţii Literare Române, ce avea să se transforme, chiar la prima şedinţă, din 1 august 1867, în Societatea Academică Română, iar din anul 1879 în Academia Română. Din cauza unei epidemii de holeră şi a situaţiei internaţionale nefavorabile, sesiunea inaugurală a fost amînată mai bine de un an de zile. Originile instituţiei academice pot fi căutate însă înainte de anul 1866. Astfel, încă la 1828, în prefaţa unei gramatici publicate la Sibiu, Ion Heliade-Rădulescu sugera crearea unei Academii pentru punerea în ordine a limbii române. V.A. Urechia ne povesteşte că din 1859 s-a pus problema organizării unei Societăţi Literare. Din nou contextul internaţional n-a permis punerea în practică a ideii, care a rămas „la dosar, adăstînd vreme mai bună". Iată deci că Academia Română - concepută în vremea lui Cuza, constituită de Locotenenţa Domnească la 1 aprilie 1866 şi inaugurată la 1 august anul următor - este o dovadă a continuităţii concepţiei privind modernizarea societăţii româneşti prin instituţii noi, program neafectat de schimbările din conducerea ţării.

La aniversarea a 75 ani de la crearea Academiei Române, în 1941, C. Rădulescu-Motru nota: „Decretul Locotenenţei Domneşti rezistă tentaţiei de a imita, el creează o instituţie pe măsura cerinţelor culturii naţionale... Lăsînd la o parte aspiraţiile înalte la care tindeau academiile străine, C.A. Rosetti, deşi captivat de ideile Apusului, cere în chip modest, sub povara îngrijorărilor pentru viitorul neamului, o instituţie care să cultive limba naţională, nu în scopul de a face din ea o limbă perfectă de circulaţie universală, aşa cum fusese dorinţa de altă dată a Academiei Franceze, înfiinţată de cardinalul Richelieu, ci în scopul de a face din limba naţională o dovadă a latinităţii şi un mijloc pentru realizarea unităţii de cultură". Unitate de cultură care trebuia să premeargă, să pregătească şi să cheme unitatea politică. Acesta era imperativul momentului şi lui i s-au subsumat toate interesele. S-a creat deci o instituţie pentru toţi românii, adică şi pentru cei aflaţi sub stăpînire austro-ungară, rusă sau otomană. Sediul Academiei a fost fixat în partea liberă a ţării. Cei 21 membri fondatori au fost aleşi astfel încît să reprezinte toate provinciile româneşti.

Decretul Locotenenţei Domneşti, din 1 aprilie 1866, pentru întemeierea Societăţii Literare

La şedinţa inaugurală din 1867, Timotei Cipariu spunea: „Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început domnilor, abia am început, dar nu am terminat. Rămîne să continuăm şi să terminăm".

Şi într-adevăr, vreme de 125 ani, Academia Română a însoţit paşii naţiunii, i-a animat lupta, s-a manifestat activ, contribuind totodată la afirmarea internaţională a României pe plan ştiinţific şi cultural. Atît prin membrii ei români - şi amintim doar cîteva nume: Mihail Kogălniceanu, Petru Poni, Ion Ghica, Anghel Saligny, Emil Racoviţă, Ioan Bianu, Alexandru Lapedatu, Dimitrie Gusti, Nicolae Iorga, A. D. Xenopol, George Enescu, Gheorghe Marinescu, Simion Mehedinţi, Sextil Puşcariu, Titu Maiorescu, Alexandru Philippide, Lucian Blaga, Octavian Goga - cît şi prin activitatea unor savanţi străini, aleşi membri ai Academiei Române: Enrico Fermi, Werner Heisenberg, Jules-Henri Poincaré, Edgar Quinet, R. W. Seton-Watson, Pitirim Sorokin, Rudolf Virchow, Carlo Tagliavini etc.

În momente grele pentru ţară, în septembrie 1916, Barbu Ştefănescu-Delavrancea rostea în Aula Academiei: „Ne-am lipit de Carpaţi cînd au năvălit va-

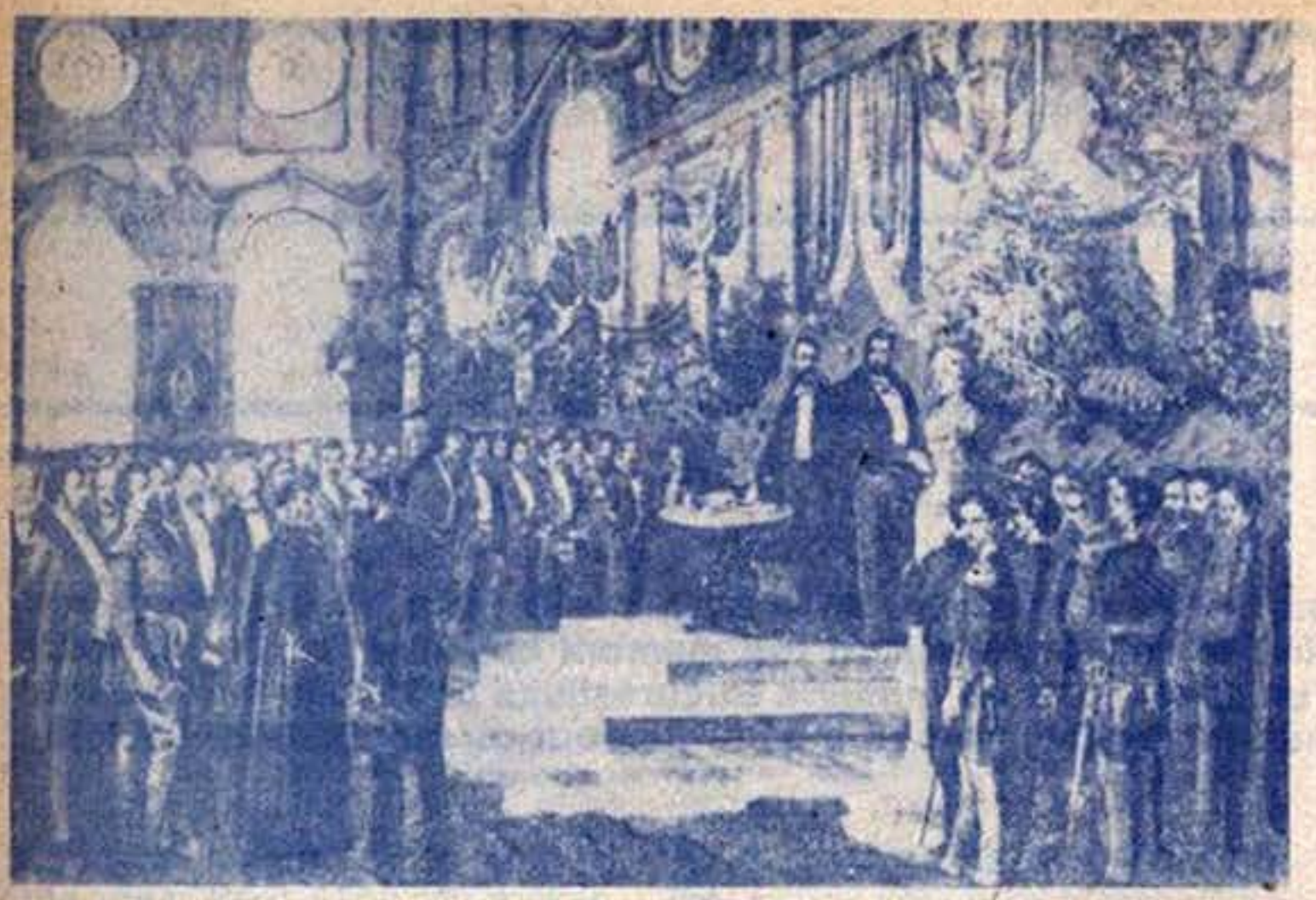

La 1 august, 1867 se inaugura Societatea Literară, ulterior transformată în Academia Română. Litografie de R.F. Kaiser

lurile invaziilor şi ne-am sculat iarăşi, după cutremurele care păreau că ne îngroapă, cu aceeaşi conştiinţă întărită că sîntem români... Ne-am păstrat aceeaşi limbă fără deosebiri profunde, fără dialecte, aşa ca moţul din Ardeal să se înţeleagă cu munteanul de la Dunăre şi cu plăeşul din Moldova. Sîntem o fiinţă pe care Carpaţii nu o despart, ci o întregesc. Avem acelaşi dor, aceleaşi dureri, aceleaşi aspiraţiuni. Cîntăm aceleaşi cîntece şi aceeaşi doină se aude de la Tisa pînă la Marea Neagră. Durerile şi bucuriile celor de dincolo sînt şi ale noastre, şi ale noastre sînt şi ale lor. Duşmanii lor sînt şi ai noştri..." *(Magazin istoric*, nr. 10/1988). Trei ani mai tîrziu, la 14 mai 1919, cînd a avut loc prima Sesiune generală a Academiei Române *(Magazin istoric*, nr. 12/ 1988) de după Marea Unire, regele Ferdinand aducea omagiul întregii ţări înaltului for: „evenimentele războinice ne-au împiedicat să prăznuim aşa cum am fi dorit, în anul 1916, jubileul Academiei Române. O putem face azi cu inima recunoscătoare, cînd visul atîtor generaţii de vrednici români s-a înfăptuit... În lupta sfîntă pentru unirea tuturor românilor, Academia Română şi-a avut partea ei importantă pe terenul cultural; de aceea izbînda Ţării este şi izbînda ei... Nu mă îndoiesc că Academia Română, căreia i-a fost dat să lupte cu atîta spor în domeniul paşnic al culturii unitare române, ne va da şi în viitor pilda înălţătoare a unirii tuturor la muncă pentru trainica aşezare a României noi".

Şi membrii Academiei au dat-o, atît în anii imediat următori, cît mai ales la sfîrşitul deceniului patru şi în cel următor. Era perioada premergătoare declanşării şi apoi cea a desfăşurării celei de a doua conflagraţii mondiale, vremuri grele pentru români, cînd s-a încercat - şi în parte s-a reuşit - distrugerea a ceea ce se realizase la 1 Decembrie 1918. Atunci, din nou, *membrii Academiei au luptat - cu mijloacele specifice lor - pentru independenţa ţării şi pentru integritatea frontierelor ei. Propagandei revizioniste i s-a răspuns cu volume special alcătuite, tipărite în limba franceză, pentru fiecare dintre cele trei provincii româneşti vizate: Transilvania, Basarabia şi Dobrogea, cît şi cu lucrări semnate de Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, C.C. Giurescu, Ion Nistor, Ioan Lupaş.*

La sfîrşitul războiului şi mai ales după 1947, Academia Română a intrat în cea mai grea perioadă a existenţei sale. Puterea politică s-a amestecat cu brutalitate în viaţa forului academic, anulîndu-i practic pentru a-şi crea propria instituţie pe care o dorea întru totul subordonată voinţei ei. Au fost vremuri cumplite, dar n-au lipsit actele de curaj şi vom cita doar numele academicienilor David Prodan şi Ilie Murgulescu. Istoria acelei perioade din viaţa Academiei - ca şi din viaţa noastră, a tuturor - rămîne să fie scrisă, atunci cînd pasiunile de azi, firesti, se vor mai fi potolit.

După Revoluţia din decembrie 1989, prin Decretul nr. 5 din ianuarie 1990, al Consiliului Frontului Salvării Naţionale, s-a pus capăt lungului şir de abuzuri. Academia Română a redevenit o instituţie autonomă, au fost reintegraţi între membrii ei cei eliminaţi abuziv în anul 1948, au fost aleşi alţi oameni de mare valoare ai acestei ţări şi din străinătate. Am retrăit aceste cîteva momente mai importante de istorie în sala Ateneului Român, într-o zi de marţi a lunii septembrie, anul trecut, cînd am asistat la Sesiunea solemnă a Adunării generale a Academiei Române ce aniversa cei 125 ani scurşi de la înfiinţare. O Sesiune solemnă onorată de prezenţa şi luările de cuvînt ale preşedintelui României şi primului ministru, cît şi de prezenţa a numeroşi invitaţi de peste hotare, reprezentanţi ai forurilor academice din 22 ţări. În mod simbolic, în cadrul respectivei şedinţe, puterea politică a redat Academiei Române unul dintre drepturile ei fundamentale: acela de a stabili normele ortografice ale limbii române. Şi m-am gîndit că la şedinţa inaugurală, din 1 august 1867, un reprezentant al guvernului de atunci se adresa astfel celor prezenţi: „Dumneavoastră primiţi astăzi de la naţiune un depozit de o valoare [i]nestimabilă, *limba sa*. În această sală... şi în această zi, în care vorbesc inimile tuturor românilor, ce v-ar putea zice guvernămîntul României, ce nu ar fi deja în inimile dumneavoastră? În aceste inimi cetim acea dorinţă ca Societatea Literară să nu uite nici un minut că depozitul sacru primit de la străbuni, *limba*, trebuie să-l lăsăm posterităţii române întreg şi intact".

VIVAT, CRESCAT, FLOREAT.

ISTORIA ÎN ŞCOALĂ —

O ECUAŢIE CU MULTE NECUNOSCUTE (IV)

● Lumini necesare într-un con de umbră ● „Locomotivă" pe linie moartă? ● Dincolo de opţiuni sau intenţii politice ● Istorie şi botanică ● O problemă de spirit critic şi conştiinţă ● Efecte şi defecte

„După Revoluţia din decembrie 1989 — ne spune prof. univ. dr. Nicolae Radu, **şef de sector la Institutul de Ştiinţa Educaţiei — predarea istoriei în şcoală a intrat într-un con de umbră, care, din păcate, stăruie şi în prezent. Pricinile sînt obiective, dar şi subiective, mai ales din categoria acelora din urmă, ţinînd de rolul propagandistic pe care dictatura comunistă l-a atribuit istoriei (de fapt, unui anume mod de a o concepe şi a o utiliza) şi, de aici, de imposibilitatea realizării instantanee a unei noi istorii, întemeiată pe adevăr. Şi totuşi, această reaşezare a disciplinei istorice pe terenul corectitudinii şi onestităţii, trebuia să se realizeze «din mers» pentru a nu conturba prea mult un proces de învăţămînt şi aşa bulversat în destulă măsură.**

Firește, că acest lucru nu s-a putut realiza fără sacrificii şi fără dureri, evidente mai ales în anul şcolar 1990/1991, cînd istoria s-a numărat printre cele mai lovite discipline din învăţămîntul românesc. Ne preocupă, deci, în chip firesc soarta ei şi ne bucură în mod deosebit că ea preocupă şi redacţia Magazinului istoric. **Salutăm, de aceea, iniţierea unei anchete privind situaţia actuală a predării istoriei, dar şi perspectivele ei de viitor".**

Convorbirea purtată cu interlocutorul nostru era, de fapt, un preambul la concluziile pe care două dintre cercetătoarele Institutului mai susamintit, Laura Căpiţă **şi** Monica Plesciuc, **le-au formulat sub îndrumarea prof. Radu în urma unei ample analize (diagnoze cum o numesc ele) asupra problematicii predării istoriei.**

„După evenimentele din decembrie 1989, istoria (ca ştiinţă, dar mai ales ca obiect de învăţămînt) a fost, în mod deschis, ţinta unor dezbateri aprinse, în care opiniile, mai obiective sau marcate de patimă, mergeau pînă la a contesta total ceea ce s-a realizat în domeniu, în deceniile din urmă. Printre altele, transformările din ultimul an au dus şi la contestarea ideii de istorie oficială unică iar unul dintre efecte a fost o evidentă dezorientare atît în rîndul nespecialiştilor, al elevilor, dar (de ce să nu recunoaştem?) şi al profesorilor, nereuşindu-se întotdeauna delimitarea a ceea ce trebuia eliminat de interpretările ştiinţific întemeiate.

Redobîndirea statutului cuvenit acestui obiect de învățămînt, atît în școală, cît și în societate, presupune un demers de reformare foarte riguros construit, care să răspundă atît așteptărilor sociale, cît și rigorilor științei. O încercare de diagnoză asupra predării cunoștințelor de istorie în învățămîntul mediu și liceal poate fi rezumată astfel: Discuțiile cu profesorii de istorie, sondajele, presa au evidențiat faptul că elevii, tinerii știu prea puțină istorie. Numărul redus de ore afectate acestui obiect în planurile de învățămînt (în condițiile unor programe și manuale excesiv încărcate sub raport informațional), accentul exagerat pe pregătirea în domeniul științelor exacte și al tehnicii și legarea excesivă a școlii de producție, o anumită atmosferă defavorabilă culturii istorice (datorată, în primul rînd, neîncrederii în adevărul istoriei oficiale), toate acestea au dus la scăderea continuă a performanțelor școlare la această disciplină școlară.

Interesul scăzut al elevilor față de istorie își poate găsi motivarea și în faptul că această disciplină nu este obiect de examen (exceptînd liceele de filologie-istorie, pedagogice și unele facultăți), condiție în care atenția elevilor era direcționată spre limba și literatura română, matematică, fizică, chimie etc. Pe de altă parte transformarea istoriei într-un obiect cu conținut propagandistic exagerat, schimbarea frecventă a interpretărilor date acelorași fapte și fenomene au făcut să se piardă motivația în acest domeniu. Fenomenul era accentuat și de considerente pe care le putem numi sociale: numărul mic de locuri la facultatea de profil, sistemul de preselecție pe baza «dosarului», numărul mic de slujbe accesibile și caracterul nelucrativ al acestora, precarul statut social al profesorului de istorie.

O a treia direcție de diagnoză pornește dinspre știința istorică, ea însăși tributară unui mecanism rudimentar de interpretare a trecutului, mecanism care, mai mult, era defectuos reflectat în manualele și programele școlare. Tratarea unilaterală a relațiilor de producție și considerarea luptei de clasă ca «motor al dezvoltării», «locomotivă a istoriei» etc. au redus întregul la o schemă superficială și grosolană de înțelegere a trecutului. O atare orientare făcea aproape inutilă însușirea conținutului autentic în care își aveau locul firesc datele, înțelesul lor, procesele subtile generatoare ale evoluției etc. expunerea fenomenelor istorice venea, în aceste condiții, în contradicție cu principiile fundamentale ale oricărei științe și chiar ale materialismului dialectic și istoric, ea pornind de la legitățile generale spre particular și nu invers, cum ar fi fost firesc. De asemenea, era deficitară reflectarea în programe și manuale a noilor curente de abordare și interpretare a trecutului istoric, de cele mai multe ori ignorate în școală. Programele și manualele se menținеau pe o poziție «clasică», evenimențială, rigidă și unilaterală. Ele aveau menirea de a transmite «adevărul istoric absolut» și oficial, unicul, nefăcînd loc, cu mici excepții, unor opinii diverse sau divergente.

În afara acestor cauze, mai exista un alt grup de dificultăți, rezultînd din dependența firească a predării istoriei de tipul de societate, de evoluția societății românești în particular. Ea a devenit preponderent patriotardă, lozincardă și superficială.

Condiția fundamentală — obiectivitatea

În aceste condiții, este greu deocamdată să distingem tendința evoluției istorice în perioada de descătușare de ideologia comunistă. Ea pare să oscileze între două direcții: cea veche, de care se desprinde greu, o istoriografie autentic patriotică și una elaborată din perspectiva apartenenței sale la o lume care vrea să excludă violența din relațiile interstatale (tipul de istorie pe cale de a se elabora în Europa Occidentală). Condiția fundamentală a acestui tip de istoriografie este obiectivitatea, nu o dată dificil de realizat, deoarece presupune separarea faptelor și datelor de interpretări și opinii. Mai mult, presupune acceptarea unor opinii diferite, pornind de la aceleași fapte și, de asemenea, scoaterea istoriei din sfera politicului imediat, din cea a interesului pentru un partid sau altul. În orice caz, atît munca celui ce scrie istoria, cît și a celui ce are menirea de a o preda, munca specialistului în general, nu trebuie să fie, pe cît posibil afectată de opțiuni și intenții politice.

Evident, apare limpede cît de greu este să se facă o nouă carte de istorie, atîta timp cît se mențin, conștient sau nu, vechile concepții. De asemenea, nu este ușor să faci o nouă istorie (ca obiect de învățămînt), în condițiile în care viitorul se prezintă în versiuni virtual foarte diferite, iar programele de învățămînt continuă să fie de tranziție, cînd sîntem încă marcați de convingerea că toate regimurile sînt acut interesate de maniera de prezentare și predare a istoriei (și nu a botanicii, de exemplu) și se străduie să o manipuleze. În acest sens, se poate conchide că, datorită acestui interes (dar și impactului pe care istoria — spre deosebire de alte discipline îl are asupra conștiinței unei generații), predarea unei istorii nedeformate este practic imposibilă.

Nu știm cu precizie cum va arăta istoria patriei noastre în viitoarele planuri și programe de învățămînt, dar presupunem cum ar trebui să arate dacă ne propunem să depășim stadiul de țară subdezvoltată sau în curs de dezvoltare și în domeniul istoriei.

În primul rînd este necesar un anumit număr de date, atîtea cîte sînt trebuincioase pentru deslușirea trecutului, priceperea prezentului și înțelegerea viitorului. Trecutul reprezintă laboratorul experimental al istoriei, el oferă fapte, interpretări, înțelesuri transferabile în prezent și în viitor. Același lucru îl face și istoria contemporană, doar că înțelesurile sînt mai apropiate de momentul actual și reclamă un mai mare efort de a le atinge.

A ști și a avea conștiință istorică

În acest context schițat, «a ști istorie» este un lucru secundar în raport cu «a avea conștiință istorică», chiar dacă intercondiționarea lor este evidentă. «A ști istorie» este în principal sarcina istoricilor; «a avea o conștiință istorică» este un lucru care ne privește pe toți în egală măsură. Conștiința istorică presupune răspunsul la cîteva întrebări deloc formale: cine sîntem (să ne amintim de drama copilului de peste Prut care se întreba și se mai întreabă încă: «eu sînt, adică, român?»); încotro ne îndreptăm? (fără o astfel de întrebare ce sens are însăși istoria și cum am putea să ne unim eforturile în aceeași direcție pentru a amplifica rezultatele?); cine sînt ceilalți? ce atitudine trebuie să avem față de ei și la ce reacții ne putem aștepta din partea lor? (altfel, cum vom putea trăi în pace cu «alții» și acești «alții» în pace cu noi?).

Dacă avem în față atît diagnoza nivelului de învățare a istoriei, cît și obiectivele generale pe care ar trebui să le atingem, atunci ne este mai ușor să înțelegem și ce ar trebui să facem în prezent, adică în contextul unei programe de tranziție, al unor programe concrete în general. Dar nici diagnoza și nici obiecti-

vele generale nu ne clarifică asupra a încă două întrebări: care este experiența acumulată în programele și manualele de istorie în trecut și azi? care este starea de spirit a celor chemați să predea și a celor chemați să învețe istorie? Nu avem răspunsuri la aceste întrebări — nu le avem deocamdată, pentru că cercetarea în acest domeniu, neglijată în trecut, se află ea însăși la început. Totuși, cîteva concluzii se impun:

— Programele pot fi de tranziție, dar istoricul (însemnînd și profesorul de istorie) trebuie să-și îndrepte ochii spre viitor, concomitent cu corectarea greșelilor trecutului;

— nu trebuie acceptate schimbările de dragul schimbărilor. Este mai bine să amînăm luarea deciziilor în cazurile în care nu avem conturate certitudini;

— trebuie să pornim de la obiective precis formulate și să urmărim traducerea lor în manualele elevilor;

— să acceptăm faptul că nu toți copiii (de fapt, un număr foarte mic dintre ei), vor deveni istorici, dar toți trebuie să aibă conștiință istorică, trebuie să poată judeca și înțelege contemporaneitatea și să-și formuleze așteptările pentru viitor.

Spiritul critic și conștiința istorică reprezintă direcțiile mari ale cercetării didactice în viitor. Primul va trebui înțeles ca identificare, prezentare și îmbinare a perspectivelor, ca o încercare de «deslușire» a sensului datelor acumulate; a doua, ca o condiție a situării în istorie și de orientare și reorientare prin depășirea vechilor poziții. Firește, aceste obiective nu sînt singurele. Multe altele pot fi avute în vedere: istorismul, obiectivitatea, umanismul, respectul altor popoare, patriotismul, interpretarea cauzală a faptelor. Toate aceste tipuri de obiective — pot fi identificate încă multe altele — pot fi urmărite în mod egal sau cu precădere.

Cu totul alta este problema «trecerii» acestor obiective în manualele școlare. Formularea lor nu asigură automat trecerea în practică. Este important, desigur, să fie formulate, dar în clasă se lucrează cu manuale. Și dacă aceste obiective, sau oricare altele, nu sînt integrate în ele, atunci rămîn doar un simplu exercițiu didactic".

Cîteva concluzii desprinse în urma sesiunii de admitere la Facultatea de istorie. Interlocutori: prof. univ. dr. *Zoe Petre*, decanul Facultății de istorie și prof. univ. dr. *Stelian Brezeanu*, din comisia de admitere:

Mulți chemați, puțini aleși

„În total — cursuri de zi și fără frecvență — actuala sesiune de admitere a prilejuit disputarea concursului pentru 125 de locuri, între 770 candidați. Deci mulți chemați, chiar dacă ceva mai puțini decît în ultimii ani, cînd înregistram 10 și chiar 14-15 concurenți pe un singur loc. Dintre ei — spunem noi — cei mai merituoși au obținut locul mult rîvnit, firește, neexcluzînd doza de hazard care însoțește inerent orice concurs de admitere. Ca o remarcă generală, mulți dintre candidați au dovedit o bună pregătire și bune cunoștințe, explicabile, în fond, deoarece majoritatea celor care au optat pentru această facultate au făcut-o din pasiune pentru istorie. Așa că, din acest punct de vedere, nivelul general al cunoștințelor lor nu îl reflectă pe acela al celorlalți elevi, care — trebuie să o spunem, cu regret — este mult mai redus. De altminteri, acest nivel scăzut l-au dovedit și destui candidați. Și credem nu din vina lor, ci din aceea a nivelului îngrijorător de scăzut pe care îl atinge la ora actuală predarea istoriei în școală. Din acest punct de vedere, concursul se dorește un semnal de alarmă, pentru factorii diriguitori ai învățămîntului românesc, dar în primul rînd pentru cadrele didactice. Nemaifiind obligați, ca în anii din urmă, să dăm subiecte unice, am optat pentru probe care să reflecte capacitatea de sinteză și generalizare a candidaților (firește, întrunite pe baza programei și manualelor școlare, respectiv a capitolelor recomandate) și nu, ca odinioară pe capacitatea de memorare și redare «papagalicească» a unor teme sau capitole. De asemenea, am încercat testarea nivelului general de cultură, cerînd explicarea unor termeni «hilot», «tribun», «eclesia», «druizi», explicați în manuale, dar, îndeobște ocoliți de profesori. Surprizele au fost dintre cele mai neplăcute. Mulți dintre candidați nu numai că nu au cunoscut noțiunile respective, dar lucru și mai grav, au improvizat, au născocit, pur și simplu, definiții care nu aveau nici o legătură cu nimic. Cît despre capacitatea de sinteză și generalizare, aceasta a fost, de asemenea, «în suferință», mulți dintre concurenți apelînd la clasica «placă» — reproducerea *ad litteram* a cîte unei lecții. Concluzia? Se gîndește puțin, pentru că încă din școală elevii au fost învățați să gîndească puțin. Și aceasta, deoarece o bună parte dintre dascălii lor, în cadrul lecțiilor, pun prea puțin accentul pe gîndire, pe conexiuni între fapte și fenomene. Lucru ce s-a văzut cu prisosință în anul școlar trecut, cînd predarea istoriei a fost văduvită de manuale. Acei profesori care au cultul profesiunii lor, al meseriei lor, pur și simplu au înflorit, odată descătușați de «rigorile» istoriei unice și unitare. Alții însă, au fost efectiv paralizați de absența manualului; din păcate, aceștia — am constatat-o nu numai la admitere, cît mai ales cu ocazia inspecțiilor de grad — formează majoritatea. Iar lecțiile lor seamănă cu niște pereți jupuiți de lozinci.

Din această perspectivă, considerăm că alcătuirea unor noi manuale — fără îndoială, absolut necesară — nu va rezolva de la sine dilema în care se află învățămîntul istoric. Schimbarea mult dorită este de resortul unui complex de factori, în care esențial rămîne totuși profesorul".

Nu ne-am propus și nu ne propunem să formulăm concluzii la ancheta noastră. Cele mai potrivite decurg din înseși intervențiile interlocutorilor noștri. Păstrîndu-ne în nota realistă a celor mai mulți dintre ei, putem însă afirma că, în pofida dificultăților de moment, predarea istoriei în școală nu este definitiv sortită intrării în conul de umbră al „dexterităților". Parafrazîndu-l pe voievodul Petru Rareș, putem spune că istoria „va fi ce a fost, și mai mult decît atîta". Argumente? Responsabilitatea cu care majoritatea cadrelor didactice — de la profesorii de gimnaziu și liceu, la factori de resort din minister și universități — privesc resurecția acestei discipline, rolului pe care istoria îl are, totuși, în făurirea unui orizont cultural și, deopotrivă, a conștiinței apartenenței, aderenței la faptele și realizările înaintașilor.

Acestea au fost și îndemnurile ce ne-au determinat să abordăm în paginile revistei aspecte ale predării istoriei în școală, revista rămînînd și în viitor, așa cum a fost și pînă acum, deschisă și atașată intereselor problematicii istoriei în școală. Să nu uităm că în multe privințe — o dovedesc multe mii de scrisori sosite la noi de-a lungul anilor —, *Magazin istoric* a fost și este cea mai răspîndită carte de istorie în România, inclusiv în școlile noastre. ■

Anchetă realizată de
Gheorghe DAVID

DECEMBRIE 1941

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• În ședința **lunară obișnuită, în cadrul Institutului de Istorie națională se prezintă următoarele comunicări: Constantin C. Giurescu** — Populația moldovenească de la gura Niprului și Bugului în sec. XVI și XVII; **D. Bodin** — Transilvania văzută de italieni.

• Tudor Arghezi: **„Scriu de 45 de ani și nici azi nu știu cum se începe o pagină, după ce am scris zeci de mii, fără să știu pe acelea cum le-am scris și am rămas debutant în perpetuitate, iritat de suficiența arogantă și de atitudinea de omnipotență a majorității confraților mei. Mai mult: nu știu cum să scriu o frază".** (Dintr-un foișor, în Revista fundațiilor regale).

• Recenzînd **traducerea** Războiului peloponeziac **de Tucidide, publicată de M. Jakotă la Editura „Casa școalelor", D.M. Pippidi notează** în Revista fundațiilor regale: **„Momentul e departe de a fi nepotrivit. Niciodată, poate, în cursul ultimelor decenii, dispoziția cititorului mijlociu n-a fost mai prielnică asimilării acelei extraordinare experiențe pe care o reprezintă prăbușirea Atenei, niciodată cuvintele marelui dascăl de cugetare politică nu vor fi căzut în urechi mai pregătite să-l asculte".**

• H. Dj. Siruni **publică volumul** Țara voievodului Ștefan, **în care prezintă „un manuscript armenesc scris în 1460 la Cetatea Albă", cu știri referitoare la Ștefan cel Mare.**

• În sala **„Orfeu" de pe Calea Victoriei se deschide expoziția de ceramică românească a principesei Priscilla Bibescu, fiica prințului Anton Bibescu.**

• În prezența **regelui Mihai I și a reginei-mamă, la Teatrul Național se desfășoară serbarea datinelor de iarnă, organizată sub auspiciile Ministerului propagandei naționale și Societății române de radiodifuziune. După intonarea** Imnului regal, **corul Societății „Carmen" execută marșul** Omagiu

Decembrie 1941 aduce o cotitură importantă în desfășurarea celui de-al doilea război mondial: intrarea S.U.A. în luptă, în urma atacului declanșat de japonezi asupra bazei navale americane de la Pearl Harbor (despre acest eveniment vezi articolul din acest număr, de la pagina 53). La 8 decembrie 1941, guvernul japonez declară oficial război S.U.A. și Marii Britanii, iar în zilele următoare o serie de state (Australia, Olanda, China etc.) se declară în stare de război cu Japonia.

Ziarele[1] vremii își informează pe larg cititorii cu desfășurarea luptelor din Pacific, relatările de pe acest teatru de luptă ocupînd adeseori prima pagină. Știrilor și comentariilor, li se adaugă fotografii și scheme tactice reprezentînd dispunerea combatanților și desfășurarea conflictului. După cum evoluează evenimentele, se pare că victoria va fi de partea japonezilor, care obțin succese importante, printre care distrugerea crucișătoarelor engleze (din Flota „Z") „Prince of Wales" și „Repulse" (10 decembrie). Informîndu-și cititorii despre aceste victorii japoneze, presa bucureșteană prezintă, totodată, și pozițiile din tabăra adversă. Astfel sînt publicate ample extrase din cuvîntarea președintelui Roosevelt de la 9 decembrie 1941 în care cheamă poporul american la o înverșunată și lungă luptă. „Acest război — arată președintele american — nu va fi numai lung, ci și foarte greu. Toate continentele s-au transformat acum în teatre de luptă, iar Statele Unite sînt angajate în conflict. Toți bărbații, femeile și copiii Statelor Unite trebuie să ia parte la formidabila luptă ce a izbucnit. Poporul american trebuie să fie pregătit să primească știri bune și rele, fiindcă războiul alternează victoriile și înfrîngerile".

Evoluția conflagrației mondiale aduce și pentru România schimbări în raporturile sale internaționale.

Astfel, la 30 noiembrie, guvernul britanic adresează, prin mijlocirea Legației S.U.A. la București, un ultimatum în care se arată că „dacă pînă, la 5 decembrie guvernul român nu va fi oprit operațiile militare [pe teritoriul U.R.S.S., alături de Germania] și încetat orice participare activă la ostilități, guvernul Majestății Sale nu va avea nici o altă alegere decît a declara existența unei stări de război între cele două țări". Ultimatumuri asemănătoare au fost adresate Finlandei și Ungariei.

În nota de răspuns a guvernului român la ultimatumul englez

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Mihail Kogălniceanu în uniformă de iuncher; acuarelă din 1835 de N. Cobas

Gh. I. Brătianu vorbind la inaugurarea Institutului de Istorie universală „Profesor N. Iorga"

se arată: „Acțiunea militară a României a fost o acțiune de legitimă apărare în fața agresiunii ruse începută în 1940 și ale cărei etape urmau să continue". Este reamintit, totodată, faptul că, deși la 12 aprilie 1939 guvernul Marii Britanii oferise României „tot sprijinul" „în cazul unei acțiuni care ar amenința precis independența României", aceste garanții nu au fost aplicate. „Cînd, la data de 26 iunie 1940, U.R.S.S. a făcut publică voința sa de agresiune, executată în zilele următoare, guvernul Majestății Sale britanice nu a făcut nici un act de apărare și de respectare a garanției date României".

În aceste condiții, la 7 decembrie, între România și Marea Britanie se declară starea de război. „România — arată mareșalul Antonescu într-o declarație din 7 decembrie — primește această provocare, avînd credința nezdruncinată că, luptînd împotriva comunismului, ea slujește nu numai crezul național, dreptul de conservare și onoare al poporului român, dar slujește, ca și în trecut — prin lupta și jertfa ei — civilizația însăși, de care Marea Britanie nu poate fi străină".

Comentînd aceste evenimente, ziarul *Timpul* (fondat de Grigore Gafencu și al cărui prim redactor era Mircea Grigorescu) scrie la 9 decembrie: „Să privim faptele cu înțelepciune, cu sînge rece și demnitate, pentru că noi nu știm de ce luptă azi Marea Britanie, nici de ce ne declară nouă război, dar simțim, mai presus de orice, măreția și gravitatea luptei ce o dăm pentru a pune la adăpost România copiilor noștri de primejdia mortală de la Răsărit".

În zilele următoare, Canada și Noua Zeelandă (la 8 decembrie), Australia (10 decembrie), Uniunea Sud-Africană (11 decembrie) declară război României, iar la 12 decembrie țara noastră se declară în stare de război cu S.U.A. (vezi și *Magazin istoric*, nr. 4/1985, 10, 11/1990).

În această lună — a șasea de război — pentru prima oară apare în presă un asemenea anunț: „Români! Întrebuințați grîul cu chibzuință. Nu risipiți pîinea!

La 6 decembrie se deschide în Capitală Institutul de istorie universală „Profesor N. Iorga". Directorul institutului este Gh. I. Brătianu care, în cuvîntarea inaugurală, omagiază personalitatea și opera savantului asasinat de legionari. „Îmi aduc aminte — mărturisește vorbitorul — că unul din colegii săi din anii de tinerețe ai Sorbonei, care ajunsese el însuși profesorul meu, în vremea în care urmam, pe lîngă prelegerile sale, conferințele ce le ținea Nicolae Iorga la Universitatea din Paris, îmi spunea odată ieșind de la una dintre ele: «Iorga nu se poate nici defini într-o

Cronică măruntă

conducătorului, de Th. Rogalski. Sînt prezentate apoi colinde, datini și cîntece de Crăciun și Anul Nou de echipe de țărani din Transilvania, Moldova, Bucovina, zona Bucureștilor, printre care: Păpușarii, Plugușorul, Buhaiul, Sorcova, Capra, Ursul și Căluții, Vicleimul.

● În cadrul Universității „Dacia Superioară" din Cluj (aflată în refugiu la Sibiu) are loc comemorarea lui Miron Costin la 250 ani de la moartea sa. Vorbesc prof. dr. Iuliu Hațeganu, rectorul Universității, și prof. Al. Procopovici.

● În revista Cetatea Moldovei (an II, nr. 13), Radu Vulpe se ocupă de arheologia Basarabiei, în contextul mai larg al arheologiei moldovenești. Referitor la cultura Cucuteni, autorul notează: „Civilizația cucuteniană, una din cele mai frumoase care au existat în Europa neolitică, poate fi considerată ca o producție spirituală a Moldovei, fiindcă centrul ariei sale de evoluție și de răspîndire coincide aproximativ cu întinderea țării lui Ștefan cel Mare. Civilizația caracterizată prin această ceramică prezintă forme atît de omogene, pretutindeni din Carpați pînă dincolo de Nistru, încît se poate vorbi fără greș și de o mare unitate etnografică a oamenilor cari au creat-o și au dezvoltat-o și cari au dat Moldovei, desigur, cea mai veche epocă de strălucire".

● Petru Comarnescu despre Salonul Oficial de Toamnă, 1941: „Arta s-a dezumanizat și la noi și, cu tot talentul lor adesea remarcabil, pictorii noștri au creat — după cum am arătat de multe ori — mai mult o artă pentru ochi și nicidecum o artă pentru suflet, găsind nuanțe și jocuri coloristice minunate, rezolvînd dificile probleme de lumină și volum, dar neînțelegînd că toată această evoluată tehnică trebuie să slujească sentimente și viziuni esențiale, idealuri și concepții tipice".

Mihai Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, prezintă nota de răspuns a guvernului român la ultimatumul englez; în dreapta sa, Al. Marcu (x), ministrul propagandei, și Liviu Rebreanu (xx), directorul ziarului Viața

Cronică măruntă

• Sub egida **Secției istorice a Uniunii Fundațiilor Culturale Regale, D. Bodiu publică volumul** Documente privitoare la legăturile economice dintre Principatele române și Regatul Sardiniei, **cuprinzînd 110 mărturii de arhivă din perioada 1815-1859, cu importante știri privind dezvoltarea comerțului românesc după abolirea monopolului turcesc prin Tratatul de la Adrianopole (1829).**

• Ovidiu în opera lui Miron Costin **se intitulează studiul semnat de Nicolae Lascu în revista** Transilvania. **După ce comentează referirile cronicarului la viața și opera exilatului poet de la Tomis, autorul încheie. „Dacă putem presupune că traduce puținele versuri din Ovidiu mai curînd fiindcă le întîlnește în calea cercetărilor sale istorice, motivele ovidiene din poema** Viața Lumii **ne arată că M. Costin avea temeinice cunoștințe de literatură latină. Iar faptul că scrie despre cauzele și locul de exil al poetului confirmă, pe de o parte, aceste cunoștințe ale sale și îl așează printre învățații Occidentului cu preocupări similare, iar, pe de alta, prima apariție a lui Ovidiu în literatura română sub această întreită formă constituie elementele unui nou aspect al personalității lui Miron Costin".**

• Azi **au primit săpun pentru distribuire comercianții din suburbanele Griviței, Chiajna, Roșu, Militari, Circumscripția de Poliție 35. Distribuția se face pe baza bonului nr. 10 din cartela de ulei, cîte 250 grame de persoană. Publicul consumator din acele circumscripții și suburbane este anunțat pe această cale să-și ridice din vreme cantitatea de săpun la care are dreptul** (Viața, **11 decembrie).**

• Asociația **americană pentru reforma moravurilor publice a dezavuat acum cîteva zile — scrie ziarul** Viața **— noul film al Gretei Garbo** Femeia cu două fețe **ca fiind contrariu bunelor moravuri, deoarece Greta Garbo dansează**

specialitate, nici mărgini la o epocă sau la o țară. El este o forță a naturii»". Referindu-se la prestigiul internațional al istoricului român, Gh. Brătianu continuă: „Ca unul ce am avut onoarea de a sta alături de el în Comitetul internațional al științelor istorice, amintesc că în ultima adunare a istoricilor lumii care a precedat războiul actual i se încredințase demnitatea de vicepreședinte și din inițiativa sa au luat ființă congresele de studii bizantine al căror punct de plecare a fost aici, la București. În adunările învățaților din toate țările, cuvîntul său răsuna cu autoritatea patriarhului, pe care o evoca de altfel și înfățișarea sa impunătoare".

La solemnitate mai iau cuvîntul Ion Petrovici, ministrul culturii naționale, I. Simionescu, președintele Academiei Române și N. Bănescu, din partea Institutului sud-est european și a Institutului de studii bizantine.

Se împlinesc 100 de ani de la apariția revistei *Arhiva românească*, prima revistă istorică de la noi, scoasă de Mihail Kogălniceanu. Tomul VI/1941 al noii serii a publicației, editată de Fundația culturală „Mihail Kogălniceanu" (*Magazin istoric*, nr. 6/1991), este dedicat acestui centenar. După o evocare semnată de G.G. Mironescu — care notează că în *Arhiva românească*, la fel „ca și în celelalte reviste și opere ale lui Mihail Kogălniceanu se afirmă naționalismul integral și autohton, adică legat de tradițiile poporului nostru, așa cum nu se afirmase pînă la Kogălniceanu" —, N. Cartojan prezintă semnificațiile apariției acestei prime publicații istorice naționale. „O dată memorabilă nu numai pentru știința istorică românească, ci și pentru începerea luptei de redeșteptare națională, care avea să pregătească spiritele generației de la '48 pentru marile acte ale Unirii Principatelor și ale independenței Regatului".

Din revista lui Kogălniceanu au apărut două tomuri, în 1841 și, respectiv, 1845[1]. În paginile lor au fost publicate literatură istorică, documente și felurite informații. Astfel, printre altele, s-au tipărit fragmente din Cronica lui Gh. Șincai (încă inedită atunci), scrierea lui Cantemir *Întîmplările Cantacuzineștilor și Brâncovenilor în Valahia*, vechile tratate ale Moldovei cu Poarta „scoase din isvoadele logofătului Neculai Costin". Luîndu-și rămas bun de la cititor, în precuvîntarea tomului II al publicației, Kogălniceanu nota: „Nu aibă însă [cititorul] nici o părere de rău (care rămîne numai a mea) pentru contenirea acestei foi. *Arhiva Româ-*

[1] De fapt, primul tom al *Arhivei*... a apărut în martie 1840 și a fost reluat în 1841, cu mici modificări. În 1860 și 1862 ambele tomuri au fost reeditate. Între 1939 și 1945/1946, sub egida Fundației culturale „Mihail Kogălniceanu", s-a publicat noua serie a revistei, respectiv volumele III-X.

Concursul datinelor de iarnă

Casa în care a locuit, cîndva, *mareşalul Ion Antonescu*, pe Calea Călăraşi, nr. 247 şi în care, în decembrie 1941, se afla sediul Centrului de Onoare al Ajutorului de iarnă

neascâ lasă o vrednică clironoamă [moştenitoare] a soliei sale în *Magazinul istoric pentru Dacia*".

„Steagul redeşteptării naţionale prin studii istorice, ridicat în Moldova de Mihail Kogălniceanu — scrie N. Cartojan în încheiere —, este astfel luat în mînă şi purtat mai departe de N. Bălcescu şi Laurian în Muntenia".

Să mai consemnăm că din conducerea noii serii a *Arhivei Românești* făceau parte: Mihail I. Kogălniceanu (director), C.I. Andreescu (redactor), Damian P. Bogdan, Mihail Costăchescu, N. Georgescu-Tistu, Const. Moisil, Aurelian Sacerdoţeanu, Dan Simionescu, Emil Vîrtosu, G. Zane.

„În trăirea superioară a secolului al XX-lea, ideea de patrie este ideea crucială a epocii, în jurul căreia se mişcă şi se ţes pînzele noi ale vieţii de mîine", notează Vintilă Teodorescu în însemnările publicate sub titlul *Note pentru veacul nostru* în *Revista fundaţiilor regale*. După ce arată că „eternitatea patriei este mai presus decît oricare existenţă sau activitate şi nimic nu trebuie să oprească continua muncă, depusă numai pentru asigurarea integrală a ei", autorul notează: „Prin urmare, scopul cel mai înalt al vieţii fiecăruia se adevereşte a fi numai fixarea în eternitatea patriei, prin trăirea unui moment eroic al luptei pentru veşnicie, ceea ce implică în mod neîndoios jertfirea conştientă pentru această idee. Din trecutul patriei noastre, de altfel, nu vom putea scoate la iveală nici o zidire trainică la baza căreia să nu fie o jertfă românească. Istoria noastră este scrisă cu durere şi sînge şi în tot cuprinsul ţării Meşterul Manole a avut şi înaintaşi şi urmaşi în ritualul sfînt şi simbolic al jertfei sale. Viaţa noastră naţională — consemnează mai departe autorul — se naşte din jertfa regelui dac, prima întregire se înscrie în istoria poporului român prin jertfa lui Mihai Viteazul, renaşterea prin martiriul lui Horea, Cloşca, Crişan, Tudor Vladimirescu şi Avram Iancu, iar independenţa, a doua şi a treia întregire, a cărei epopee o trăim în vremile de azi, prin jertfa zecilor de mii de căzuţi pentru onoarea patriei. Fiecare palmă de pămînt, fiecare pas pe drumul progresului n-au fost nici cerşite, nici dăruite, ci meritate de jertfa conştientă a sîngelui românesc. Pentru că noi am învăţat din cartea înţeleaptă a veacurilor că, dincolo de existenţa fizică, sufletul nostru trăieşte în sufletul patriei". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

în acest film rumba în costum de baie.

● Primul **transport cu carne proaspătă în stare înghețată a fost întreprins în anul 1873 din Australia în Europa şi mai tîrziu din alte ţări. Transportul a fost făcut cu vapoarele.**

● Premieră **la Teatrul „Comedia"**: Dragoste cu cartelă, **comedie muzicală cu Vasiliu Birlic, Romeo Lăzărescu, Nora Piacentini, Virginica Popescu, Angela Mateescu, Lulu Popescu, Silvia Fulda; regia — Sică Alexandrescu.**

● În locul **generalului R. Modreanu, demisionat este numit primar general al Capitalei generai Const. Florescu.**

● Apare **vol. IV din** Istoria limbii române **de Al. Rosetti, consacrat** Românei comune. **Este, după cum scriu ziarele, „o contribuţie de mare valoare. Succesul răsunător pentru o carte de ştiinţă de care s-au bucurat primele trei volume în rîndurile specialiştilor şi chiar peste graniţă este asigurat şi celui de-al patrulea. Numele şi opera acestui cărturar şi lingvist de seamă sînt o chezăşie".**

● Asociaţia **japono-română organizează la Ateneu un concert de binefacere. Printre interpreţi, George Enescu şi tînărul violoncelist şi compozitor japonez Ekitai Ahn; aceştia, împreună cu Iosif Pruner execută un trio de Beethoven.**

● Din studiul Mentalitatea estetică şi timpul nostru **de Mihai Ralea** (Revista română, **nr. 7, 8/1941): „Altădată domnea liniştea şi — viaţa fiind organizată burghez, conservator şi determinist — previzibilitatea. Prevăzătoare, instituţiile economice acumulau, familiile îşi transmiteau patrimonii, dreptul şi morala sancţionau abaterile şi surprizele. Azi nimeni nu ştie unde merge, pentru ce valori permanente luptă, ce rezultate va putea obţine pentru sforţarea pe care o depune. Nimeni nu ştie dimineaţă ce aduce cursul**

1989 — REVOLUŢIA — 1991

În cei doi ani trecuţi de la uriaşa descătuşare revoluţionară înfăptuită de poporul român la 22 decembrie 1989, pămîntul ţării noastre s-a îmbogăţit cu o salbă de noi monumente.

Sînt monumentele ridicate în satele şi oraşele patriei în memoria eroilor căzuţi pentru înlăturarea dictaturii, pentru victoria Revoluţiei şi pentru o nouă Românie, cu adevărat liberă şi democratică.

La Bucureşti, la Timişoara, la Cluj, la Galaţi, la Sibiu, în aşezări vrîncene sau maramureşene, pe plaiuri oltene sau dobrogene, sub cerul moldovean, muntean, sau bucovinean, pretutindeni în cuprinsul ţării, se ridică monumentele întru eternizarea memoriei martirilor libertăţii din decembrie 1989. Sînt însemne ale recunoştinţei întregului popor, căruia jertfele celor căzuţi în eroicele zile ale Revoluţiei i-au desferecat porţile demnităţii, ale regăsirii de sine şi ale autenticei libertăţi.

În piatra, marmura sau lemnul lor, păstrează aceste monumente numele celor căzuţi pentru triumful Revoluţiei. Sînt nume de oşteni, de muncitori, de ţărani, de intelectuali, de taţi şi de mame, de fii şi de fiice. Sînt, în primul rînd, nume de tineri, mai ales, ei, tinerii, fiind sufletul Revoluţiei. Ei, tinerii, aflaţi la vîrsta primului zbor, s-au avîntat atunci cu supremă dăruire în lupta împotriva tiraniei. Şi au doborît-o.

Despre mulţi dintre aceşti eroi ai Revoluţiei române din decembrie 1989, despre jertfele lor, despre incandescenţa acelor zile, cînd se iveau din nou zorii libertăţii şi demnităţii pe pămîntul scump al patriei, revista noastră a scris încă din primele momente ale Revoluţiei (ediţia specială *Magazin istoric*, apărută de Crăciunul 1989, a fost alcătuită şi tipărită cînd gloanţele nu-şi conteniseră zarva ucigaşă). Am scris apoi mereu în cele 24 numere ale noii serii a revistei, apărute din ianuarie 1990. Şi vom mai scrie.

Publicăm acum, pe planşele 1-4 ale acestui număr, în premieră, un album al monumentelor Revoluţiei. Un album al însemnelor recunoştinţei noastre, a tuturor, pentru jertfa celor căzuţi în Revoluţie.

Astfel, pe *planşa 1*, vedem monumentul înălţat în Timişoara. Pe *planşa 2*, în stînga sus, monumentul din Piaţa Romană din Capitală, în dreapta sus, troiţa din com. Bîrseşti, jud. Vrancea, iar jos, monumentul din Piaţa Revoluţiei din Bucureşti. Pe *planşa 3*, alte monumente ale eroilor Revoluţiei din Capitală: Troiţa de la Televiziune (stînga sus), monumentul din curtea Societăţii Comerciale „Faur S.A." (dreapta sus) şi cel ridicat în memoria eroilor sportivi din cadrul clubului „Steaua". Pe *planşa 4*, sînt reproduse imaginile monumentelor înălţate la Aeroportul internaţional Bucureşti-Otopeni (stînga sus), Cimitirul eroilor din Cluj (dreapta sus) şi Academia militară din Capitală (jos). (Macheta artistică a planşelor: arh. Alexandra Popescu).

În faţa monumentelor, eternizîndu-i pe eroii Revoluţiei române din decembrie 1989, ne vom pleca întotdeauna frunţile, cu durere, cu recunoştinţă şi cu speranţă.

Presăraţi pe-a lor morminte
ale laurilor flori...

COPERTELE

①④ Pretutindeni în lumea creştină, decembrie este luna Naşterii Domnului, luna misterelor şi a colindelor, luna întoarcerii la puritatea şi bucuria copilăriei. Şi aidoma a fost de veacuri, cum o sugerează mărturiile artistice ajunse pînă la noi, dintre care vă prezentăm una de pe meleaguri străine, o miniatură spaniolă, dintr-o **Carte a orelor** din sec. XV, păstrată la British Library şi înfăţişînd Sfînta Familie — coperta 1 —, şi alte două de pe meleagurile noastre, datorate excepţionalului miniaturist Picu Pătruţ şi înfăţişînd Călătoria celor trei magi de la Răsărit pe urmele Stelei, motiv clasic al colindelor româneşti de Crăciun **(În Bucureştl, acum 50 anl,** p. 28)

② Între cărţile populare deosebit de răspîndite în evul mediu românesc, aceea a **Erotocritului** reprezintă o temă aparte, ea înfăţişînd povestea de dragoste, condimentată cu multe întîmplări neprevăzute, dintre Erotocrit şi Aretusa. În imagine, o sugestivă miniatură din această lucrare, datorată logofătului Petrache **(Poveştl de dragoste în evul medlu,** p. 80)

③ Mihaela Pandele, elevă din oraşul Oneşti, a cîştigat anul acesta, în luna aprilie, Marele Premiu al concursului internaţional de desene organizat la New York, în cadrul Zilei mondiale a copilului, sub auspiciile Organizaţiei Naţiunilor Unite. Revista noastră i-a cerut Mihaelei, care lucrează sub îndrumarea domnului profesor Ghiţă Mocanu, o imagine care să înfăţişeze momentul de la 1 Decembrie 1918 — Ziua naţională a României

ALBUMUL MONUMENTELOR EROILOR

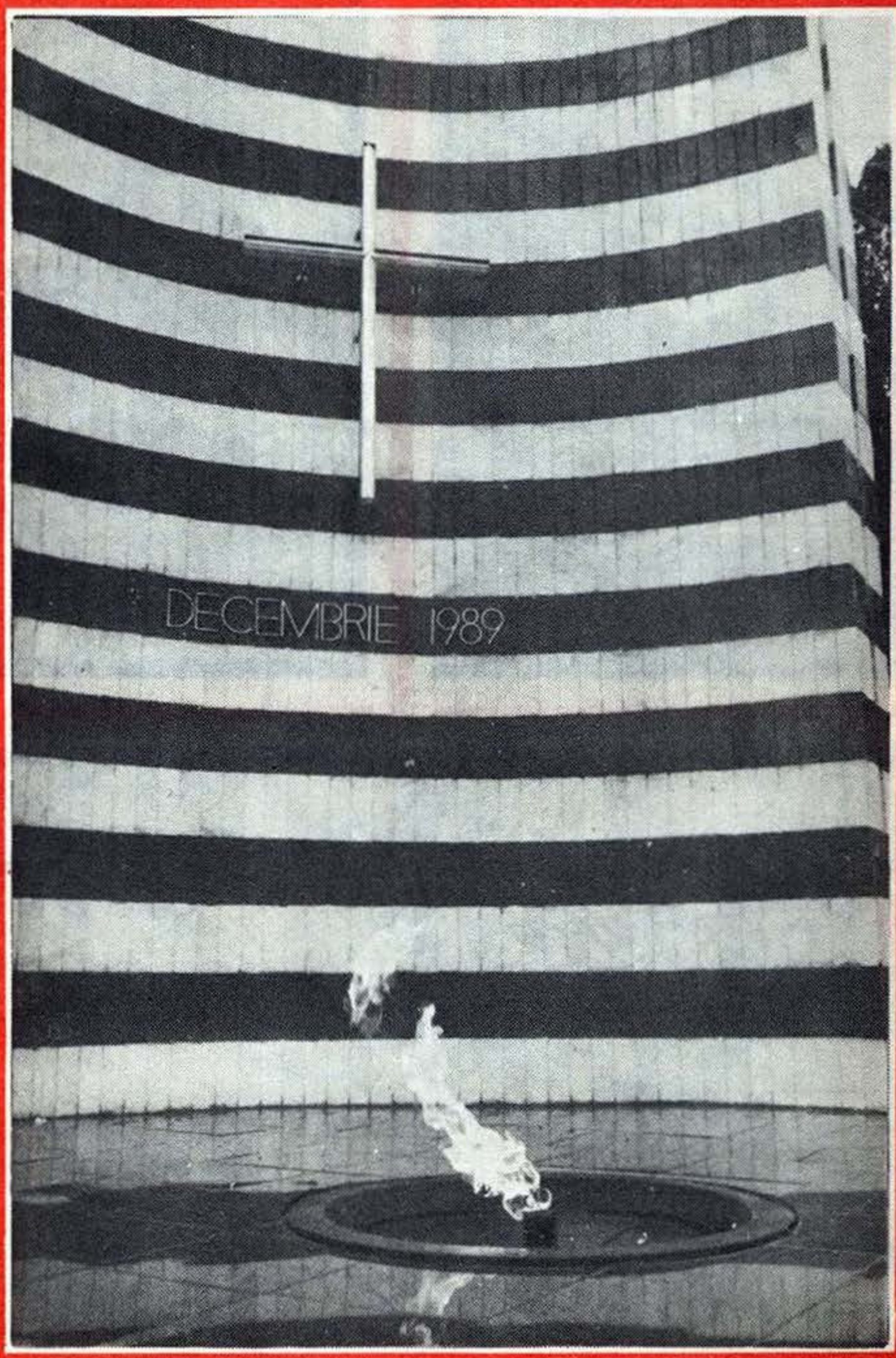

GLORIE MARTIRILOR NOSTRI
DECEMBRIE 1989

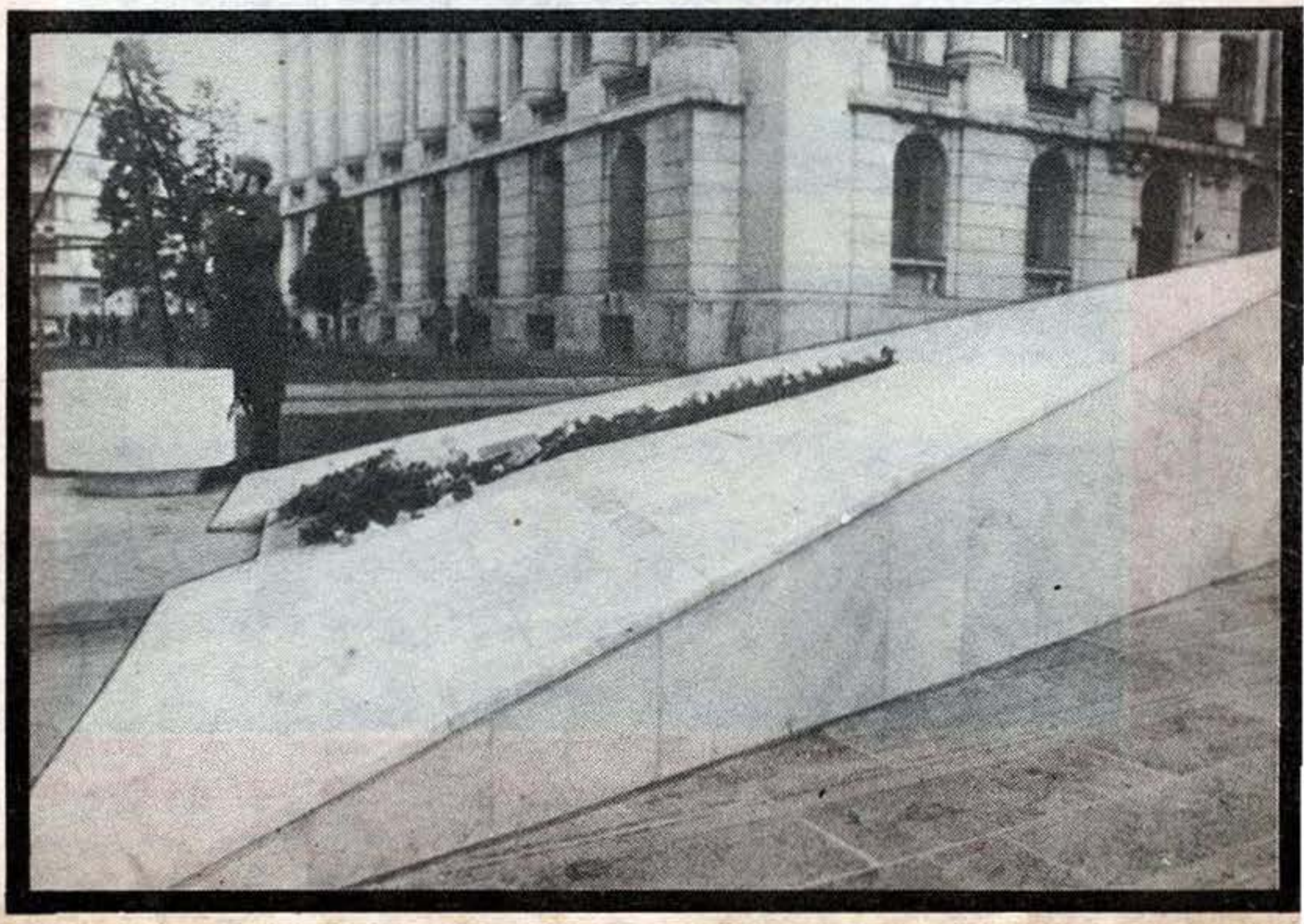

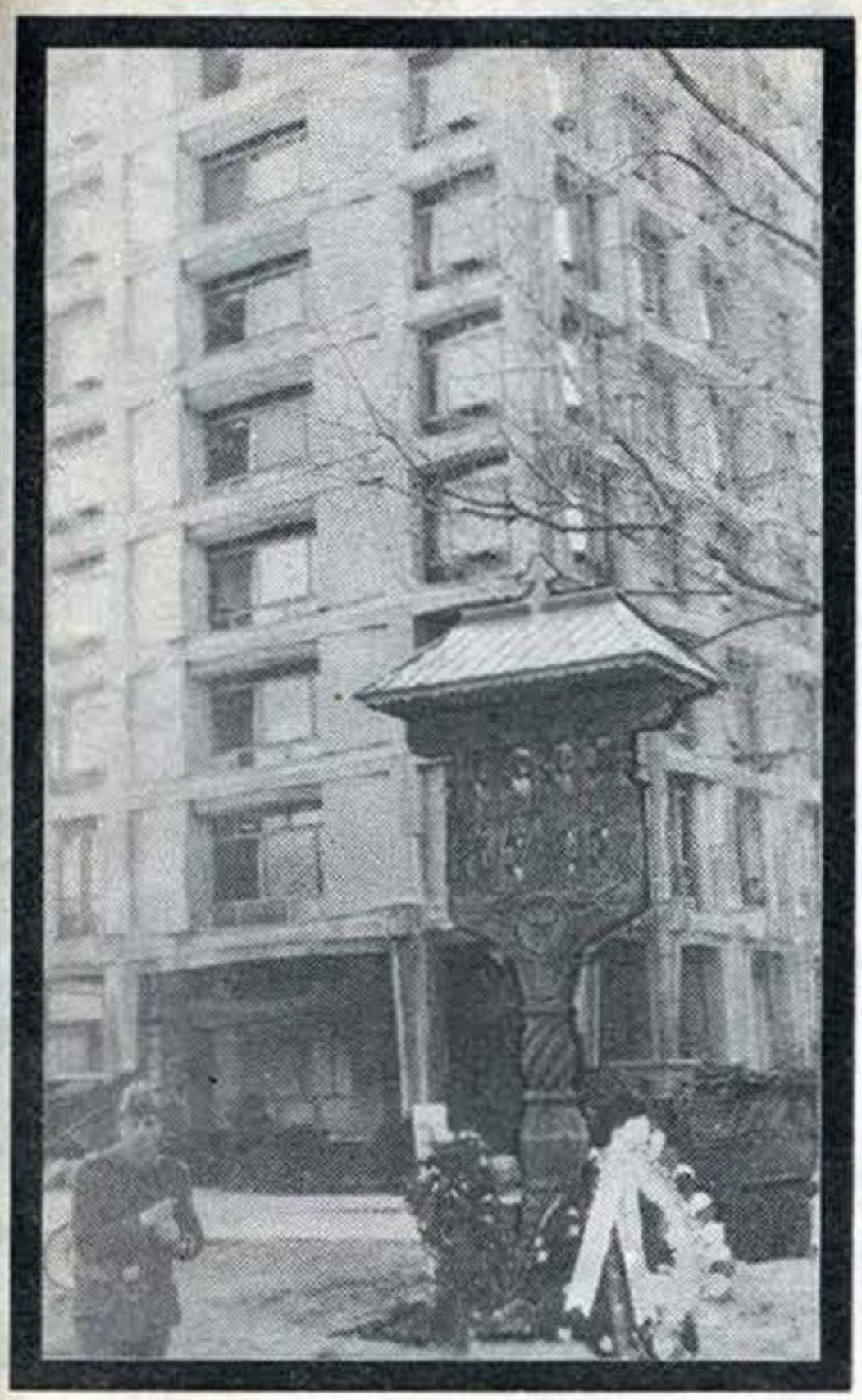

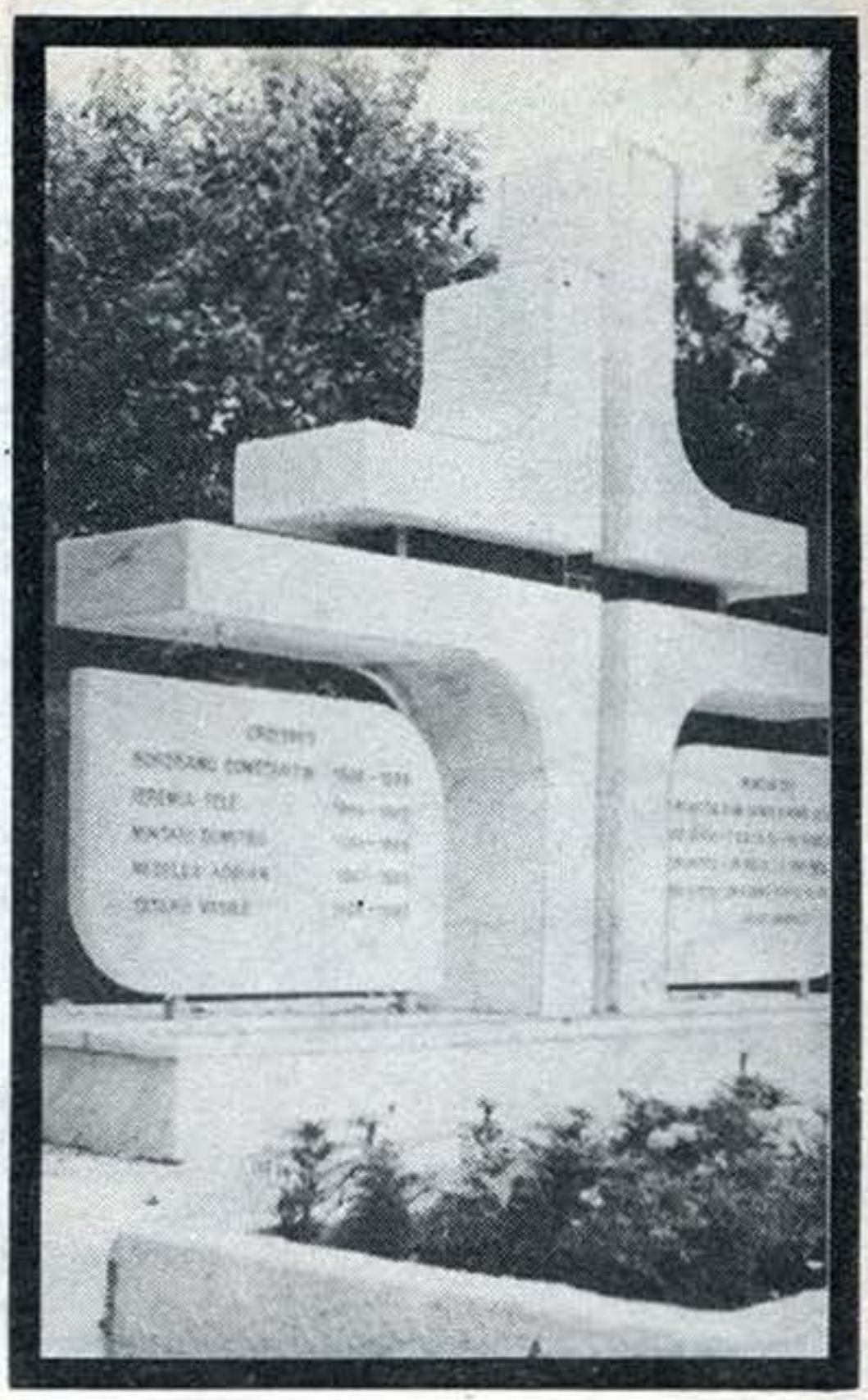

VERSICA POMENIRE
EROILOR REVOLUTIE
DECEMBRIE - 1989

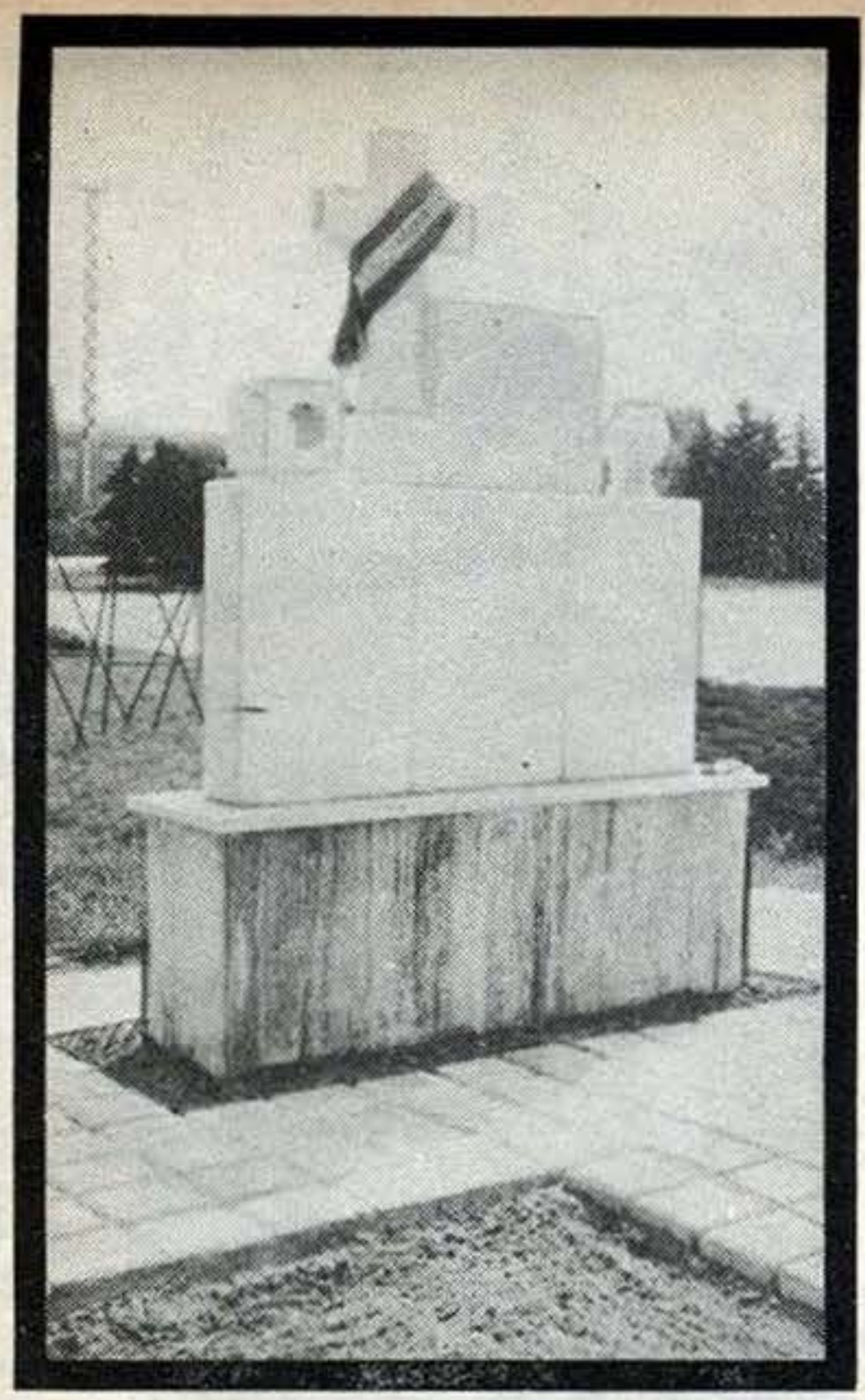

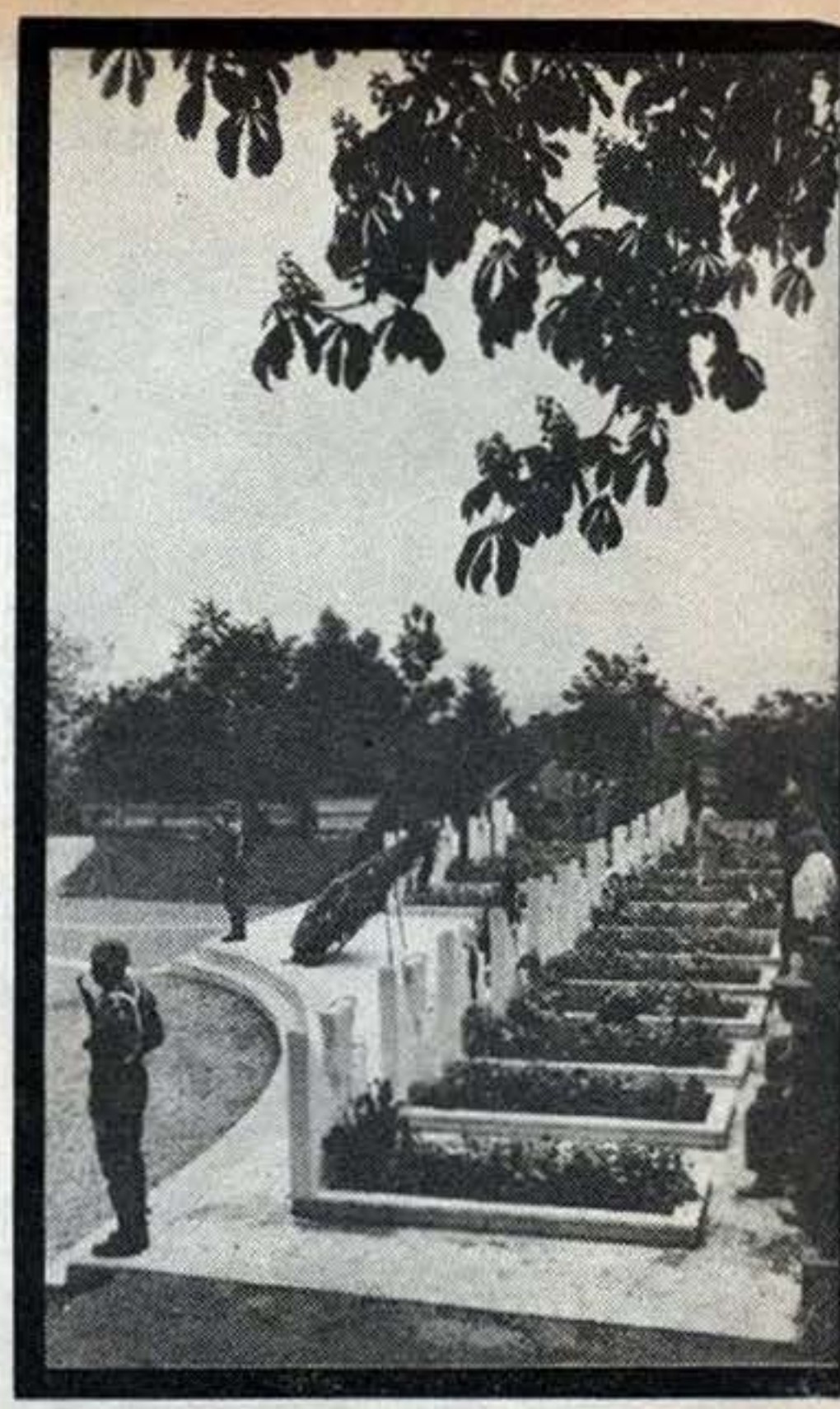

VESNICA POMENIRE
EROILOR REVOLUTIEI
DECEMBRIE-1989

Războiul de reîntregire văzut de la Iaşi

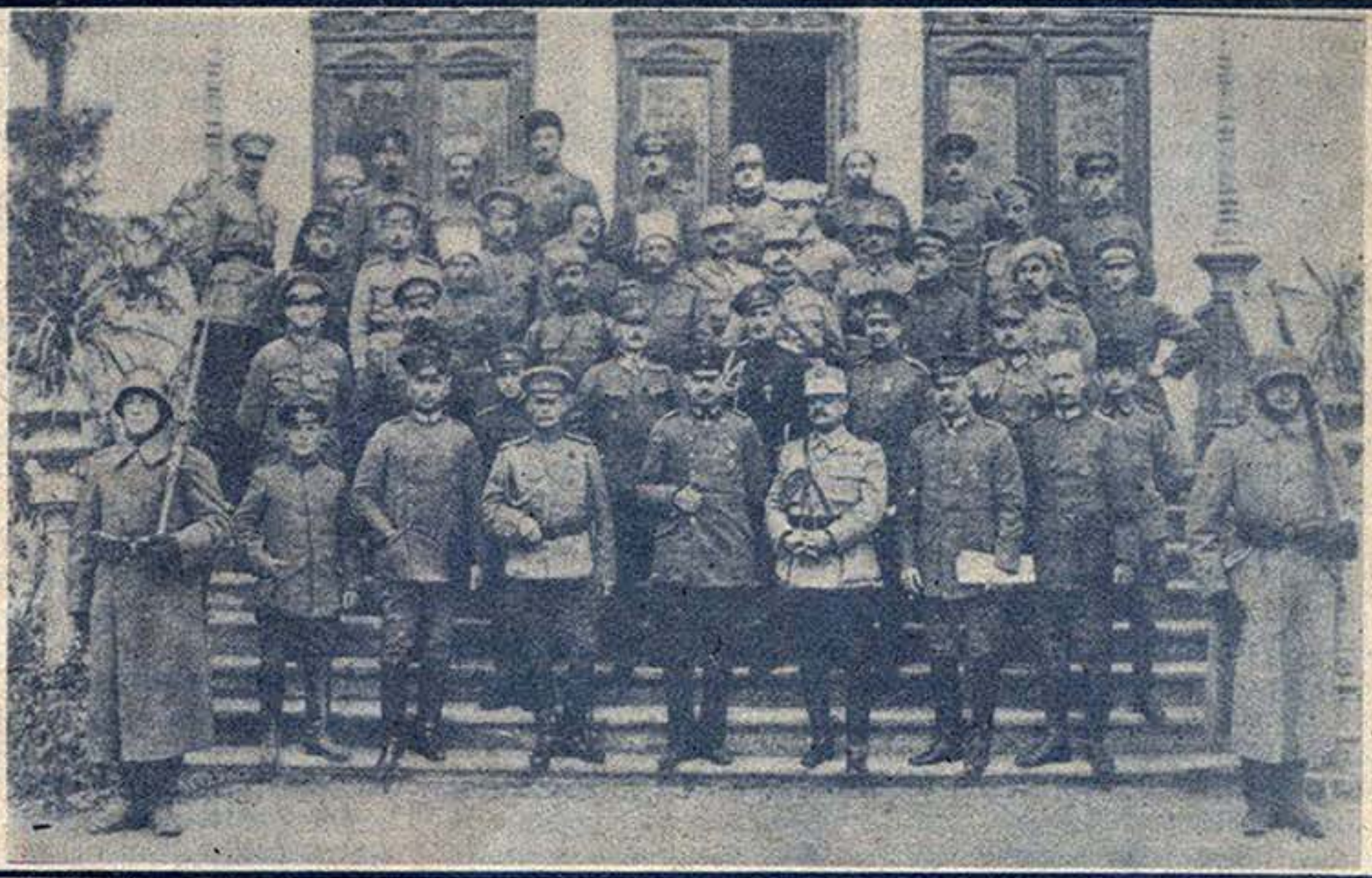

ÎN TOAMNA LUI 1917...

G.G. MÂRZESCU

Continuăm publicarea unor noi pagini din însemnările memorialistice inedite ale omului politic liberal G.G. Mârzescu (1876-1926), fost ministru al agriculturii şi domeniilor în cabinetul prezidat de I.I.C. Brătianu în 1916-1918, pe timpul retragerii autorităţilor române la Iaşi.

Luăm cunoştinţă cu alte momente din tensionatele zile care au urmat încheierii armistiţiului României cu Puterile Centrale (Focşani, 26 noiembrie/ 9 decembrie 1917), consecinţă a armistiţiului încheiat, cu 4 zile mai înainte, la Brest-Litovsk, de Rusia Sovietică cu aceleaşi Puteri Centrale. Memorialistul ne introduce în intimitatea vieţii oamenilor politici ai vremii, confruntaţi cu o situaţie extrem de gravă, generată de dezagregarea frontului rusesc şi, implicit, şi a celui românesc. Frămîntările interne din Rusia, războiul civil care se declanşase, anarhia care se instaurase în rîndurile trupelor ruseşti de pe teritoriul Moldovei constituiau o serioasă ameninţare la adresa stabilităţii statale româneşti. De altfel, înşişi fruntaşii politici de la Petrograd plănuiau represiuni asupra României, în cazul că nu ar fi semnat armistiţiul. Astfel, A. Joffe, membru în comisia militară rusă la tratativele de la Brest-Litovsk, nota: „Cînd tovarăşul Troţki a declarat că la dispoziţia Consiliului nu stau mijloace prin care să influenţeze asupra Statului Major Român, generalul Hoffman [şeful delegaţiei Puterilor Centrale] a pus în evidenţă necesitatea şi posibilitatea să fie trimişi agenţi de încredere la armata română: misiunea [diplomatică] română din Petrograd să fie arestată şi să se ia măsuri pentru suprimarea regelui român şi a comandanţilor armatei române".

La rîndul său, Const. Kiriţescu, referindu-se la degringolada trupelor ruse, notează în scrierea sa despre războiul pentru întregirea României: „Soldaţii ruşi nu mai ascultau pe nimeni, nici chiar pe şefii bolşevici. Singura lor preocupare era acum să ajungă mai repede acasă. În mintea lor, încheierea armistiţiului însemna sfîrşitul războiului şi înapoierea în ţară. La început plecau individual

sau în cete mici; apoi începură să părăsească frontul în masă, lăsînd pozițiile deșerte. Ofițerii încercară să-i aducă la respectul îndatoririlor lor ostășești; ei fură considerați ca dușmani. O soartă tragică începe pentru corpul ofițeresc rusesc. Cum soldații aveau de partea lor numărul și forța, supuneau pe ofițeri la un tratament odios, îi chinuiau, îi batjocureau și-i obligau la munci umilitoare și respingătoare. La cea mai mică veleitate de opunere și rezistență, ofițerii erau uciși, cînd nu reușeau să scape cu fuga".

Dar să-l urmărim în continuare pe G.G. Mârzescu, în însemnările sale inedite, păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române. Precizări în legătură cu transcrierea textului am făcut în prezentarea de la primul episod, în nr. 10/1991.

Ioan LĂCUSTĂ

Azi 28 noiembrie la Consiliu, Brătianu ne comunică conversația avută cu generalul Lupescu.

Lupescu a dormit la Focșani o noapte. Ceilalți delegați s-au reîntors. Delegații au fost foarte bine primiți de nemți și fără dificultăți au căzut de acord. Bulgarii erau tratați ca o cantitate neglijabilă.

În casa în care a dormit Lupescu, a venit Virgil Arion să-l vadă și apoi Costică Arion[1], sub pretext de a se informa de fiul acestuia din urmă. Lupescu spune că conversația s-a mărginit aici.

Nemții i-au propus să-și vadă rudele (căci e focșănean) și să prînzească cu notabilitățile române din oraș. Lupescu afirmă că a refuzat. O informațiune displăcută însă, adusă de Vintilă, este că delegații s-au fotografiat cu cei nemți și au schimbat fotografiile cu iscălituri. Aceasta a produs în Consiliu o impresie penibilă; s-a hotărît cercetarea cazului și de se va dovedi adevărat, să fie destituit sau pedepsit Lupescu.

După cum se vede, cei de la București lucrează.

Tabacovici, de la serviciul Statisticei (Ministerul de război), s-a întîlnit cu delegații nemți pentru schimbul de internați și ostateci. Și aci se arată nemții foarte culanți. Lasă pe ostateci să treacă la noi. A rămas în discuție numai chestia banilor, Duca, Titulescu și Mișu Cantacuzino au fost însărcinați cu această chestiune.

De bulgari, nemții nu se interesează. Au și spus: să-i lăsăm dracului.

La ora 6, am avut la Ministerul materialului de război o întrevedere cu parlamentarii. Am fost trei miniștri: Vintilă, Duca și eu și numai doi deputați: Leonte Moldoveanu și Dragu.

29 noiembrie. În Consiliul de azi, Brătianu a ținut să declare că, raportînd ieri Consiliului conversația cu generalul Lupescu, a reprodus tot ce i s-a spus și că n-a ascuns nimic. Întotdeauna — zice — comunic Consiliului toate informațiunile ce le posed și numai cîteodată, cînd trebuie păstrată o discreție absolută, nu comunic faptul. Îl comunic însă mai tîrziu.

Această declarație se datorește împrejurării că Duca i-a comunicat că în spiritul unora dintre miniștri a rămas credința că în Consiliul de eri n-a spus tot ce știa.

Se confirmă că delegații noștri s-au fotografiat cu doi nemți și că șoferul a adus scrisori. Șoferul lui Hörtenstein era fostul șofeur al regelui Carol. Consiliul a cerut pedepsirea delegaților. Iancovescu se cam codește și dă pe seama inexperienței toată atitudinea delegaților.

Brătianu citește telegrama adresată lui Clemenceau și prezidenților de Consilii ai Aliaților, arătînd deplina solidaritate cu Aliații, dar și necesitatea ca, în situația în care ne găsim, guvernul român să aibă libertatea de acțiune și deplina încredere a Aliaților.

1 decembrie. Lucrez la Ministerul de război, împreună cu Staicovici la jurnalul și regulamentul pentru orfani. Iancovescu îl primește.

Aducîndu-l la Consiliu însă Vintilă și Constantinescu refuză să-l iscălească, zicînd că n-a fost intenția lor să încredințeze opera „Societății Ortodoxe".

Am o vie discuție cu ei, după dejun. Convin ca sediul Societății să fie la Iași, dar nu voesc să o supună „Societății Ortodoxe".

Doamna Sturdza are o atitudine fermă față de Vintilă, dar ziua de azi nu ne conduce la nici un rezultat.

Mi-am trecut ziua cu chestia aceasta.

2 decembrie. Dimineață, nimic important.

Consiliu la 11½, la care Brătianu comunică telegrama lui Victor Antonescu, că Clemenceau a cetit cu lacrimi în ochi ultima telegramă a lui Brătianu și că are perfectă încredere în noi.

Eșim de la Consiliu, luînd înțelegere cu Vintilă și Constantinescu să ne întîlnim la 4 la „Muniții", în chestia orfanilor.

Dejunează la mine Dunka cu colonelul rus Gregorieff și sublocot. Blakanov, aghiotantul generalului Ragoza, care cu toții pleacă la Odessa. De la ei aflu că Golovin, fostul șef de stat major la Iași, e la Odessa și că comandă pe ucrainieni.

La Odessa au izbucnit luptele între ucrainieni și bolșeviști. Cei dintîi au ocupat gara și cîteva alte așezăminte. S-au ridicat pe străzi baricade și s-au tras cu mitralierele. Au fost răniți și 2 români: Nași Tuliu, profesor, și băiatul lui George Cananău, fost prefect de Constanța. S-ar fi furat lui Nași Tuliu și 20 000 lei, lefurile profesorilor.

D-na Liciu îmi comunică nedreptatea făcută colonelu-

---

[1] Constantin Arion, om politic și diplomat român; membru de onoare al Academiei Române; ministru în mai multe rînduri și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (iunie-octombrie 1918).

lui Liciu care deşi propus pentru avansare, n-a fost avansat. Are un brevet de decorare admirabil. În schimb a fost avansat colonelul Boboc şi mulţi alţii mai tineri lui. Comunic cazul şi lui Greceanu.

La 5 merg la Comitetul Orfanilor, la care participă, pentru prima oară, doamna Elise Brătianu. Din atitudinea ei, se vede că nu e bine-voitoare „Societăţii Ortodoxe".

De la 7-8, lucrez cu doamna Sturdza şi Toma la statutele Societăţii orfanilor.

3 decembrie. În cursul dimineţii nimic important.

La 11½, ca de obicei, Consiliu de Miniştri la Brătianu acasă. La Consiliu, asistă şi Jean Mitilineu şi Tabacovici, pentru a da seamă de tratările lor cu nemţii, pentru schimbul internaţilor şi ostatecilor.

S-a citit convenţiunea încheiată în condiţiunile dorite de noi. S-a anulat protocolul anterior, prost redactat de Tabacovici, şi s-a redactat unul nou, în limbile română şi germană.

În linii generale, s-a admis schimbul de ostateci şi internaţi cu obligaţiunea de a nu se mai face noi internări. Schimbul va începe la 3 decembrie. Acei ce nu vor să plece vor rămînea internaţi. Se autorizează numai ridicarea banilor pe care internaţii îi vor avea asupra lor sau ar fi avut în depozit la lagărul de internare. Pentru restul averii, se va libera de Ministerul de justiţie ceritificate, constatînd averea ce au sub sechestru. Aceasta pentru a li se putea plăti mensualităţile sau acorda avansuri de către nemţi.

Convenţia e bine redactată. Tratările au avut loc la Focşani (casa Apostoleanu), au durat de la 9 dimineaţă pînă la 4 noaptea, cu suspendarea orelor pentru dejun şi masă.

După ce s-a semnat protocolul, bulgarii au comunicat că îşi rezervă dreptul de a trata cu guvernul român chestiunea schimbului cetăţenilor români, de origină bulgară. S-a iscat o vie discuţie între delegaţii noştri şi cei ai Puterilor Centrale, în care Mitilineu i-a acuzat de rea credinţă. Brătianu observă că a făcut eroare că nu a protestat în scris.

În afară de Mitilineu şi Tabacovici, din comisiune mai făcea parte şi colonelul Richard Petrescu.

Delegaţii noştri au dormit şi prînzit la Focşani. Germanii au fost de o amabilitate jenată şi Mitilineu în cursul prînzului a pus întrebările cele mai indiscrete. Generalul Morgen a vorbit de regele Carol ca de un mare suveran, pe care a avut prilejul să-l cunoască personal la Sinaia, cînd i-a arătat telegrama ţarului de la 1877, cînd se cerea concursul trupelor române.

Morgen spune că suveranii de astăzi nu mai sînt aşa. Întrebat de Mitilineu de ce înţelege să facă o aluzie la regele Ferdinand al României, Morgen s-a grăbit să adauge că nu, pentru că regele Ferdinand este stimat în Germania şi că numai relaţiunile dintre împărăteasa Germaniei şi regina României lasă de dorit. Laudă armata română pentru bravura ei, cu care s-a impus simpatiei Germaniei la Mărăşeşti unde s-a constatat simţămîntul naţional care a împins-o la război. Morgen crede că pînă în primăvară vom avea pace, pentru că pînă atunci vor avea loc [evenimente] decisive pe frontul occidental.

Recunoaşte superioritatea artileriei engleze, dar lipsa de educaţie militară la englezi îi împiedică să tragă toate avantagiile din această superioritate. Francezii ştiu să profite, dar sînt în inferioritate de artilerie.

Americanii, zice el, nu pot să dea mai mult decît ceea ce au dat de la începutul războiului. Ei, de la început, au dat Aliaţilor muniţii şi nu vor putea da mai mult. Pentru aducerea de oameni, n-au tonajul necesar.

În ce priveşte pe japonezi, spune că este o iluziune de a se crede că se vor bate pe frontul european. Japonezii sînt cei mai inteligenţi şi vor profita la ceasul lor. Ei vor lua locul vacant al Angliei.

Oprirea ofensivei lor [germanilor] în Italia este intenţionată. Ei n-ar fi avut intenţiunea să înainteze mai mult în Piave. Şi-au asigurat frontul acolo şi aprovizionările.

În fine, generalul Morgen crede că România ar trebui să facă pacea chiar dacă n-ar face-o Rusia. România este apreciată de germani, şi Germania n-are intenţia să-i reducă ceva din teritoriu. Germanii sînt interesaţi la linia Bucureşti-Constanţa, bulgarii pot cere multe dar cine se gîndeşte să le dea ceea ce cer ei!

Delegaţii noştri de astă dată au fost de o atitudine demnă. Au refuzat să se fotografieze şi Mitilineu a refuzat propunerea lor de a merge la Bucureşti.

Mitilineu şi-a exprimat dorinţa să vadă pe d-na Bibescu, născută Apostoleanu, ceea ce nemţii i-au acordat, lăsîndu-i singuri. Bibescu spune că la început a avut un regim riguros, dar treptat-treptat s-a mai îndulcit. Au tot ce le trebuie, însă raţionat. Focşanii e curat. Pe străzi abundă ecritoanele [inscripţii] germane. Societatea stă în casă. O trupă germană joacă în fiecare seară. După alte informaţiuni la Piteşti este Mitzi Günter.

Pe strada Mihăileană n-a zărit decît pe Enibace. O femee bătrînă a voit să-i dea o scrisoare. În localul în care dormeau erau păziţi de o sentinelă, pe care le-o dăduse cu titlul de ordonanţă, pentru a se îngriji de persoana lor. Masa era prezentabilă. În mod deosebit, se pare însă că e cu mult mai redusă.

Mitilineu a scris o scrisoare mamei lui la Bucureşti.

După aceste relaţiuni, Mitilineu şi Tabacovici s-au retras.

Revoluţia bolşevică pe teritoriul nostru a început. Astă noapte bolşevicii au arestat pe Tiesenhausen, comisarul lui Kerenski, şi au luat hotărîrea Comitetului, dînd ordin ca ofiţerii să fie degradaţi. Se pare că Cerbaceff a dat contra-ordin.

Arestarea lui Tiesenhausen

s-a petrecut fără vărsare de sînge. Cînd a văzut pe bolșevici, el a chemat garda. Bolșevicii s-au speriat, dar unul mai limbut a făcut apel la el să nu verse sînge de frate. Tiesenhausen s-a înduioșat și a dat ordin gardei să se retragă. După care a urmat arestarea.

Ieri bolșevici au dat foc satului Bucegea (Botoșani), iar la Leova (Fălciu), au distrus depozitul de subzistență al armatei.

Mișcarea agrară în Basarabia se coboară; proprietarii vin la noi.

La Tecuci, un corp de armată rus e în răzvrătire.

Azi la 9 ceasuri seara, bolșevicii au întrunire la sala „Pastia". Cerbaceff nu mai doarme acasă. Marinarii bolșevici vor participa la întrunire.

Consiliul decide ca prefectul de poliție să le pună în vedere că noi nu înțelegem să ne amestecăm în treburile lor, dar dacă se vor deda la manifestații și tulburări de stradă, vom fi nevoiți să intervenim și să reprimăm. S-a dat ordin ca trupele să tragă în asemenea caz.

Spre seară, Constantinescu îmi spune că boșevicii au declarat că nu ar avea intenția unor asemenea manifestații.

La 1 ½ la dejun la vie la Petru Iliescu, cu mai mulți prieteni de la clubul liberal, vreo 32, printre care Pennescu, Tănasă Gheorghiu, Halița, dr. Flor, dr. Racoviță, Cujbă, Jelea, dr. Loebel și restul tineri. Toastează pentru mine Halița, Tănasă, Mitică Dimitriu.

Răspund, atacînd acțiunea lui Stere și cerînd combaterea curentului pacifist.

De la 5½ la 7½, văd pe Mihai Sturdza.

De la 7½ la 9, stau la Constantinescu unde era și Panaitescu, șeful Siguranței. Le denunț, după informațiunile ce am de la madame Antoniu, prin Tanzi Julice, că [N.D.] Cocea declară că are bani de la bolșevici, că Racovski e în Basarabia, cu două regimente și că el speră să fie ministru cu Racovski.

Cam, aceleași informații Goga le dă lui Constantinescu. Cocea e pus în urmărire.

Constantinescu îmi spune că Vințu, prezidentul Sfatului basarabean, și Petrovan desmint știrea că Stere ar fi fost ales la Soroca sau aiurea, cer lui Constantinescu să cerceteze dacă domnișoara Alistar[1] și Halippa[2], agenți de ai lui Stere, au fost aleși. Atrag atenția și lui, după cum am atras atenția și lui Duca, cît de primejdios este să se servească în Basarabia de elemente de ale lui Stere, cum Mihai Sadoveanu, pe care Duca îl întrebuințează ca trăsătură de unire cu basarabenii.

În momentul în care scriu aceste rînduri, a isbucnit un mare foc înspre Frumoasa. Întrebînd pe Constantinescu la telefon, îmi spune că a trimis pe comandantul pieții să cerceteze, dar că crede că sînt depozitele de îmbrăcăminte ce rușii anunțase că le vor da foc.

4 decembrie. Vizita generalului Manolescu Mladian și a dnei Sofia Botez, născută Manolescu, pe care n-am mai văzut-o din copilărie, pe cînd era prietenă cu biata Cecilă.

La 11 ½ Consiliu la Brătianu.

O telegramă a generalului Coandă din Kiev comunică că Trotzki ar fi cerut ca tratativele de pace să aibă loc la Petrograd și, pentru menținerea ordinei și paza delegaților, germanii să trimită două corpuri de armată.

Ucraina și-a declarat solidaritatea cu guvernămîntul cazacilor.

Frontul ruso-român ia numele de frontul ucrainian-român. Generalul Cerbaceff a fost numit comandant al frontului ucrainian pînă la Nistru, iar generalul Golovin comandantul frontului ucrainian-român de la Nistru pînă la Mare. Generalul Golovin e așteptat la Iași.

Astă noapte a trimis două sotnii de cazaci, care au și sosit și au arestat comitetele bolșevice și pe șofeuri.

Rușii au încheiat armistițiu pînă la 1 ianuarie, în care timp vor urma tratativele de pace.

Rușii au răspîndit pe stradă cărțile „pentru sărutat pe 1917 și 1918", cartea e tipărită și cu caracter pornografic. Nu poate fi decît o cheie convențională pentru cazul unei mișcări revoluționare.

După dejun întrevedere cu dna Sturdza și Zoe în chestia orfanilor.

Ștefan Gheorghiu, consilierul agricol de la Fălciu, îmi aduce la cunoștință că vitele aduse din Rusia, aparținînd armatei, pier de oboseală și de foame și că este de părere a autoriza tăierea vitelor și schimbul vitelor bătrîne cu cele tinere.

În urma întrevederii cu Gheorghiu, mă duc la Ministerul de război unde am o întrevedere în această chestiune cu generalii Iancovescu și Leonte. Ei propun și așteptarea maiorului Vasilescu, marele meșter în chestia vitelor. Cum dracul va scoate furajele din pămînt, aceasta n-o înțeleg, dar în fine... așteptăm.

Vorbesc cu Iancovescu și în chestia cumpărării cailor de la ruși precum și pentru mobilizarea pe loc a pescarilor, iar nu pentru demobilizarea lor ca pînă acum. În prima chestie sînt informat că rușii au început să vîndă caii armatei și din două una: sau să-i cumpărăm prin persoane interpuse pentru ca să nu apară guvernul, sau să-i cumpere armata, sau să-i cumpăr eu și să-i dau consilierilor agricoli.

În chestia a doua, mai cu seamă în Deltă, e necesar ca pescarii să fie militarizați și încadrați cu grade. Generalul Iancovescu convine la toate.

La ieșire întîlnindu-mă cu generalul Prezan, îi comunic și lui acelaș lucru.

În afară de chestiunile de serviciu, atrag atenția gene-

---

[1] Elena Alistar-Romanescu, luptătoare pentru unirea Basarabiei cu România și pentru luminarea locuitorilor dintre Prut și Nistru; directoarea Liceului eparhial din Chișinău, membră în Sfatul Țării.

[2] Pan Halippa, intelectual și om politic român, unul dintre fruntașii luptei pentru unirea Basarabiei cu România; vicepreședinte al Sfatului Țării *(Magazin istoric,* nr. 3/1991).

ralului Iancovescu și asupra nedreptății făcute în armată cu prilejul ultimelor avansări, în special acele la gradul de general. Citez în special cazul lui G. Liciu, colonelul comandant al Reg. 13, care a ținut Oituzul de la începutul războiului, căruia i s-a încredințat și comanda brigăzii și a fost decorat de rege cu „Coroana României" cu spade pentru bravura și energia lui.

Generalul Iancovescu îmi spune că cunoaște cazul, că a fost sărit pentru moment, dar că are toată solicitudinea lui, pentru că în afară de însușirile lui militare, el este personal un bun prieten al lui Liciu. Liciu — zice el — avea un cîrlig. Făcea aluzie la pierderea Măghierușului[1], în retragerea din Transilvania. Acuzarea nedreaptă, pentru că prin anchetă s-a dovedit că Liciu avea dreptate. I s-a redat brigada și după aceia a fost decorat. Nedreptatea lui Liciu e strigătoare la cer, pentru că e pe front de la începutul războiului și în locul lui au fost avansați alții mai noi și mai tineri ca dînsul, dintre cari unii de la părțile sedentare.

De la Iancovescu am fost la Al. Constantinescu, unde m-am întîlnit cu Mișu Cantacuzino. După ce i-am spus aceleași lucruri ce spusesem lui Iancovescu, Mișu Cantacuzino îi cere să studieze chestiunea retragerii regelui și guvernului și chiar a armatei în Caucaz, unde e strînsă nobilimea rusă și marii duci. Arată o hartă și discută căile de urmat pe mare și pe uscat.

Mai vorbește de importul cărnii uscate din Caucaz, pe baza informațiunilor lui Raul Crăciun, cu prețul de 12 lei kilogramul.

După ce conduc pe Mișu Cantacuzino la Ministerul de justiție (str. Alecsandri, casele școalei comerciale, grad II), trec un moment la consfătuirea parlamentarilor de la „Muniții", unde găsesc pe Vintilă cu Suculescu, Drafu, Tănasă Gheorghiu, Rachi Vasiliu, Iliescu Măciucă, Debuleanu și Ștefan Ioan. Acesta din urmă protestează împotriva avansărilor în armată.

5 decembrie. Lucrez cu Căruntu (sub-director la muncile agricole) și primesc pe dna col. Liciu, avocat Leatris și dna Atena Miclescu, soția lui Jean Miclescu, cumnatul lui Carp.

La 11½ la Consiliu. Așteptăm mult pînă ce vine Brătianu. Consiliul ține pînă la 2 fără ¼ și asistă și Prezan.

Brătianu comunică:

1) Că astă noapte, el, ministrul de interne și război, precum și generalul Prezan au stat de veghe, pentru că bolșevicii de la Socola îndreptase tunurile și amenințau să bombardeze orașul.

N-a fost nimic și s-au ales numai cu grija.

2) Că generalul Cerbaceff intervine pentru ca românii să ia sub pază casieriile lor. Se decide ca Cerbaceff să pună santinele și noi să le păzim santinelele lor.

Noi nu putem păzi cu trupele noastre casieriile, după cum nu putem să ridicăm banii și să-i depunem în casieriile noastre. Am risca să se facă același lucru și să punem în primejdie valorile ce avem la Moscova.

3) Că trupele ruse, în special cele de la Armata a 9-a au început a se retrage, devastînd și dînd foc satelor.

De la Moinești vin vești îngrijorătoare și se decide a se trimite trupe noi.

Chestiunea generală ce se pune este dacă trebuie să dăm ajutor Comandamentului împotriva acțiunilor bolșevice. Vom da un ajutor indirect.

Generalul Varanovski, șeful de stat major, care a fost arestat ieri noapte de cazaci, s-a dovedit a fi îmbrățișat cauza bolșevică, de altmintreli ca și Baumgarten, pe care conta Cerbaceff.

Sîntem în plină revoluție rusească pe teritoriul nostru.

La Odessa prădăciunile s-au început cu mai multă intensitate, iar marinarii au tras șase focuri de tun asupra orașului. Vasile Mortun[2] comunică că Demetrescu, șeful stenografilor de la Cameră, a fost prădat de 17 000 lei.

Generalul Prezan cere gu-

Regele Ferdinand (x) și generalul Scerbacev (xx), în mijlocul ofițerilor români și ruși

În p.33: *Focșani 26 noiembrie/ 9 decembrie 1917, la semnarea armistițiului pe care România a fost nevoită să-l încheie cu Puterile Centrale*

[1] Localitate în județul Brașov; aici în zilele de 21-23 septembrie 1916 trupele române s-au confruntat cu Divizia 89 infanterie germană care înainta pe direcția Comana-Măieruș; ostașii români au fost nevoiți să se retragă.

[2] Vasile G. Mortun (1860-1919), om politic român, socialist, apoi liberal; ministru de mai multe ori; în timpul retragerii din Moldova a fost președintele Camerei de la Iași.

vernului a examina situaţia în toate ipotezele şi a da indicaţii armatei.

Brătianu propune un Consiliu de generali, pentru a cunoaşte posibilităţile de apărare şi sentimentul armatei.

Generalul Iancovescu, într-o declaraţiune neaşteptată, susţine că armata nu se poate retrage în Basarabia, din cauza imposibilităţii de a se forma depozitele de susţinere, că armata română trebuie să se bată pînă la sfîrşit, avînd în mijlocul ei pe rege şi guvern. Ţara — zice el — are tradiţiunile ei şi nici un domn n-a părăsit teritoriul ţării. Nu dă nici o soluţie practică, dar lasă să se înţeleagă ce va face armata dacă guvernul ar pleca şi s-ar găsi în faţa altui guvern, nu legal, dar de fapt. El crede că armata va trebui să se supună.

Protestez împotriva acestei credinţe, reamintind că armata, indiferent de guvern, e legată prin jurămîntul ei de regele Ferdinand.

Titulescu cere ca chestiunea să se clarifice în Consiliul de generali.

Pe aceasta Consiliul se sparge la 2 fără $^1/_4$.

La ora $3^1/_2$ Duca mă roagă să trec pe la el, probabil pentru a discuta asupra atitudinei lui Iancovescu, care pînă la un oarecare punct confirmă bănuielile lui de eri.

Take Ionescu spune că într-un rînd ţarul Rusiei îl întreba de ce este atîta deosebire între regele Carol, care în România face ce vrea, şi regele George al Greciei, care, deşi constituţional, nu poate face nimic?

Take Ionescu i-ar fi răspuns, pentru că este o mare deosebire între amîndoi. Regele Carol ne cunoaşte: îşi rezervase lui două-trei chestiuni vitale, iar pentru rest, ne lăsa să facem ce poftim şi apoi ne schimba pe rînd.

Graţiosul de dr. Toma Ionescu[1] spune lui Take că-l desgustă să mai lucreze în spitale, cînd se gîndeşte că trebuie să muncească zile întregi pentru a scăpa o viaţă de om, pe cînd pe front se face în mod regulat şi legal risipă de atîtea vieţi.

La Ministerul muniţiilor (ora 6), consfătuire cu parlamentarii. Iau parte Vintilă Brătianu, Duca, eu, Sucu-lescu, Toni Iliescu, Matei Sasu, Leonte Moldovanu, Dragu, Ştefan Ioan, Iliescu Măciucă, Tănasă Gheorghiu, Raki Vasiliu şi Dabuleanu.

Duca comunică ştirile de astăzi.

Toni Iliescu comunică că Take Ionescu la Odessa a atacat pe generalul Iliescu. De asemenea, că la întrunirea parlamentarilor conservatori de la Greceanu, Ionaş Grădişteanu ar fi citit protestarea către rege împotriva lui Brătianu. Această protestare, afirmă Toni Iliescu, că Grădişteanu i-a spus că are aprobarea lui Take Ionescu.

Se vorbesc apoi lucruri fără importanţă: solidaritatea parlamentarilor cu Brătianu şi de viitorul partidului liberal.

Toni Iliescu spune că parlamentarii să nu mai fie puşi în faţa faptelor îndeplinite, căci este greu a ne angaja conştiinţa în împrejurări atît de grele ca cele de azi, fără a cunoaşte situaţia şi actele la care sînt ei coalizaţi.

Prînzesc la mine Titel şi George Bibescu. Acesta din urmă îmi vorbeşte de reconstruirea stabilimentelor industriale, de comenzile ce trebuiesc făcute de pe acum şi de creditul industrial, pe aceleaşi baze ca şi ale creditului agricol.

6 decembrie. Te Deum la Biserica Sf. Niculai cel bogat, pentru ziua prinţului Niculai. Asistă regele, regina, principele Niculai, principesele Elisabeta, Mărioara şi Ileana. Lipseşte principele Carol.

Toţi miniştrii sînt de faţă, afară de Take Ionescu şi Ion Brătianu.

Mitropolitul a ţinut să facă un lung serviciu religios. Ne-a ţinut de la 11, pînă la 12 şi 10 minute. Regele avea figura posomorîtă. Regina se sforţa să nu plîngă. Principesa Elisabeta slabă la figură.

Principele Niculai a crescut mult de la febra tifoidă ce a avut puţin timp mai în urmă.

Felicitări la biserică.

De la *Te Deum* mergem la Brătianu la Consiliu. Merg în automobilul meu cu Constantinescu şi Titulescu. Scurtă discuţie în drum asupra atitudinei ce trebuie să luăm. Titulescu, de altminteri şi Constantinescu, continuă a fi ententişti extremişti.

La Consiliu Brătianu comunică:

1) Că devastările ruseşti continuă. Au fost devastate în judeţul Dorohoi moşiile Henţeşti, proprietatea dnei Mourousi, şi Zvorăştea, proprietatea dlui Manoliu Teţcanu.

2) Că este de părere a se trimite Aliaţilor o telegramă, prin care să se arate situaţia, să judece ce concurs le mai putem da şi să-şi dea consiliile lor.

Această propunere stîrneşte oarecare discuţie. Titulescu şi Mişu Cantacuzino cer lui Brătianu să precizeze ipoteza ce învederează, dacă este aceea a păcii separate.

Brătianu declară că el nu înţelege să propuie sau să ceară pace separată, dar Aliaţii, dacă ne sunt sinceri, văzînd situaţia în care ne găsim, trebuie să ne autorizeze să facem. „Am — zice Brătianu — o răspundere mare faţă de acest popor şi nu voiesc să omit nimic din ceea ce trebuie să fac.

Aliaţii trebuie să examineze care este menirea României în Orient şi nu trebuie să lase ca ţara să intre pe mîna germanofililor. Eu, Brătianu, cu guvernul meu, mă pot lega să merg cu Aliaţii pînă la sfîrşit dar nu mă pot obliga că ţara mă va urma, după cum nu am putut lua obligaţia la în-

(Continuare în p. 44)

[1] Thoma Ionescu (1860-1926), renumit chirurg român, membru de onoare al Academiei Române, decan al Facultăţii de medicină, apoi rector al Universităţii din Bucureşti; a fondat, în 1895, la Paris *La revue des sciences medicales*; frate cu Take Ionescu.

Războiul de reîntregire văzut de la București

AMINTIRI DIN ROMÂNIA

RAYMUND NETZHAMMER

Continuăm publicarea unor fragmente din capitolul Ocupaţia germană. **Povestind întîlniri şi convorbiri purtate cu diverse personaje, române şi germane, aflate atunci în prim-planul vieţii Capitalei, R. Netzhammer ne introduce în intimitatea unor evenimente care îşi capătă o înfăţişare mult mai nuanţată decît aceea întîlnită în sobrele studii de specialitate. Uneori relatările sale lasă impresia unei detaşări aproape vinovate faţă de realităţile cotidiene ale ocupaţiei exercitate cu atîta brutalitate de către militariştii germani, dar confesiunile unor personaje precum Maiorescu, Mackensen sau colonelul conte Mirbach, şeful serviciului de presă şi cenzură al ocupanţilor germani, nu fac decît să întregească imaginea globală a unei epoci extrem de complexe din istoria participării României la primul război mondial, adesea cu informaţii de neîntîlnit în alte surse.**

Printr-o coincidenţă fericită, cititorul are posibilitatea să urmărească însemnările înaltului prelat catolic concomitent cu acelea făcute la Iaşi de către unul din membrii guvernului Brătianu, este vorba despre G.G. Mârzescu. Din unghiuri şi zone diferite, cele două izvoare memorialistice inedite **aduc o contribuţie importantă la recompunerea mai exactă a istoriei Războiului de reîntregire a României.**

Ion DUMITRIU-SNAGOV

1916

Sîmbătă, 23 decembrie... Pe seară, mareşalul von Mackensen a venit într-o vizită oficială, însoţit de un adjutant. I-a plăcut foarte mult palatul arhiepiscopal şi a întrebat din ce fonduri a fost construit. Auzind că a fost clădit din fondurile proprii ale diecezei, a rămas foarte mirat. De curînd, Mackensen a fost în catedrală [Sf. Iosif] şi a lăudat arhitectura ei gotică şi ornamentaţia interioară. I-au plăcut mult picturile pe sticlă aduse de la München. El a cercetat totul foarte amănunţit; nu i-a scăpat faptul că în banca diplomaţilor ministrul francez ocupa primul loc din stînga şi că, la scaunul de spovedanie al părintelui Lucius, pe lista limbilor în care diverşii se pot spovedi, limba germană era ştearsă. Mackensen a înţeles imediat că era fapta unui duşman al Germaniei. S-a interesat ce grad de cultură au şi cîte limbi trebuie să ştie preoţii catolici, precum şi gradul de cultură al preoţilor şi episcopilor ortodocşi şi despre organizarea bisericii ţării. Voia să ştie mai ales dacă biserica română are relaţii cu cea rusă, ori dacă depinde de sinodul rus şi dacă sînt mulţi teologii care fac studii la ruşi. Nu i-a displăcut să afle că relaţiile acestea sînt superficiale şi că influenţele din nord-est sînt considerate în general ca antiromâneşti şi că renumitul episcop Melchisedec [1822-1892] din Roman [membru al Academiei Române] avea tendinţe antidinastice.

Mackensen are impresia că, în ciuda atîtor biserici, românii nu ar fi religioşi. Aici mi-am permis să-l contrazic.

Dintre politicieni, îl interesa personalitatea lui Marghiloman, care îi solicitase o audienţă. Mackensen nu cunoştea însemnătatea acestui om politic şi credea că nu a fost niciodată ministru. Aflînd că a fost de mai multe ori ministru şi, în cabinetul lui Maiorescu, ministru de finanţe, a spus adjutantului că îl va primi.

Mackensen venise pe jos şi tot pe jos a plecat acasă.

1917

Vineri, 9 februarie. Seara mă surprinde mareşalul Mackensen. Şi acest înalt oaspete a fost condus prin toată casa la lumina lumînării pînă la odaia mea. Intrînd, a exclamat glumind: „Acesta este sanctuarul d-tale!" A venit să-mi mulţumească personal pentru cărţile trimise şi pentru orele plăcute produse de citirea lor. Războinicul se interesează mai ales de Dobrogea, de oraşele ei antice, de şoselele militare, castelele, fortificaţiile ei, tranşeele rămase de-a lungul graniţei Imperiului roman. Multe le-a văzut personal. Un om de ştiinţă german l-a întrebat dacă celebrul monument istoric de la Adamclisi nu a suferit în timpul luptelor. Mackensen i-a scris că monumentul nu a fost vătămat, ci că, la vechiul său renume, s-a adăugat unul nou, că în timpul marii bătălii de la Topraisar-Cobadin, comandantul aripii stîngi [a forţelor germane] a avut punctul de observaţie lîngă monument. Şi Mackensen a fost la monument, dar nu a coborît la oraşul antic Tropaeum, că a primit ordinul să se întoarcă la cartierul militar. Spunea, în privinţa fortificaţiilor, că el şi astăzi se serveşte de aceleaşi puncte de atac şi apărare, după cum au făcut-o şi romanii. De exemplu, îmi vorbea despre anticul Axiopolis [azi Cernavodă] pentru apropierea de podul de la Cernavodă. A adăugat că se ştie de la Ovidiu că regiunea din jurul Tomisului era stearpă şi că, mai tîrziu, turcii ar fi distrus pădurile — dar asta este o fantezie...

Sîmbătă, 17 februarie. A sosit dr. Ionescu din Brăila, vechiul meu prieten, administratorul pescăriei. Acum lucrează pentru germani. Povesteşte despre o plimbare cu ofiţeri germani la centrul pescăresc Jurilovca, unde pescăria va funcţiona sub administraţie germană. Vorbeşte mult despre distrugerile din nordul Dobrogei. Dr. Ionescu este indignat din cauza felului în care vorbesc nemţii despre rege şi regină. Uneori spun că regele era un beţiv, ceea ce nu este adevărat. De multe ori, pe cînd regele Ferdinand era prinţ moştenitor, fusese cu el în Delta Dunării şi la lacuri, la vînătoare şi la pescuit. Dar, cu toată veselia şi voia bună, nu l-a văzut niciodată beat sau cel puţin „grizat".

Marţi, 20 februarie. Germanii au trimis la Bucureşti, pentru serviciul lor diplomatic, pe ambasadorul imperial, contele Mirbach-Harff. În conversaţia cu acesta, care a funcţionat şi la Ambasada [germană] din Roma, se cunoaşte imediat „diplomatul". În primul rînd, vorbea despre sau, mai bine zis, contra regelui nostru [a se observa această formulare a lui Netzhammer pentru a-l desemna pe regele Ferdinand al României]. Eu i-am luat imediat apărarea regelui Ferdinand. Cînd a pus la îndoială inteligenţa regelui Ferdinand, am citat părerea favorabilă a lui Erzberger [*Magazin istoric*, nr. 8/1991]. Am observat că Erzberger nu este agreat de conte. Mirbach a întrebat dacă regele nu avea posibilitatea să-l însărcineze pe Petre Carp cu formarea unui guvern. Se putea răspunde imediat cu un „nu" hotărît, deoarece Carp a rămas fără partid şi, după spusa regelui, este certăreţ; şi nici regele n-ar fi putut lucra mai multă vreme cu el, fiind prea radical în hotărîri. Dovada cea mai bună este şi faptul că [Petre] Carp nu mai vrea să audă sau să ştie ceva despre regele Ferdinand şi de toată dinastia. Mirbach a recunoscut că a auzit chiar azi din gura lui Carp că la întoarcerea regelui [la Bucureşti], se va ridica toată ţara împotriva lui. Ambasadorul imperial nu prea crede asta, dar mă întreabă dacă n-ar fi bine să se folosească de prinţul Carol [viitorul rege Carol II]. Aici nu este decît un singur răspuns: nu este indicat şi este prost crescut!...

De la stînga la dreapta, cei doi „semizei", în fața cărora trebuia să se închine contele Mirbach: Petre P. Carp, Constantin Stere și un ministru dispus „a face totul pentru bani!" – V. Arion

În p. 39: *Palatul Casei de depuneri și consemnațiuni din București (actualmente sediul central al C.E.C.-ului), construit în perioada 1896-1900, după planurile arhitectului Paul Gottereau*

Contele Mirbach vrea să știe părerea mea, dacă este cazul să-l elibereze pe avocatul bucureștean Ștefan Cazimir, acum ostatec. De la sine înțeles că n-am spus nimic contra acestui om și bun catolic, care și-a dobîndit o mare parte a culturii în seminarul nostru din București, ci i-am lăudat calitățile. Am profitat de această ocazie să amintesc ambasadorului imperial de soarta preoților mei, care, dincolo de front, zac în închisoarea din Huși... Contele Mirbach a promis că se va interesa de preoții închiși și internați în Moldova prin Legația elvețiană din Iași și prin Crucea Roșie. Schimbarea calendarului îl interesa foarte mult și spera că vom sărbători Paștele împreună. În urma insistenței lui Carp și Lupu Costache pentru menținerea vechiului calendar, germanii n-au mai îndrăznit să ordone schimbarea la data fixată, așa că nu mai este nici o speranță pentru Paști. Deoarece chiar românii au intenționat de mai multe ori să schimbe calendarul, germanii nu trebuie să cedeze. Prințul Barbu Știrbei [1849-1853; 1854-1856] intenționa să introducă, în anul 1852, calendarul gregorian, cînd acesta a fost introdus în dieceza catolică a Valahiei. Prințul Cuza a încercat același lucru, în 1864, de asemenea puternicul Ion Brătianu, în 1886, dar s-a opus episcopul Melchisedec. [D.A.] Sturdza a făcut, în același scop, cu ajutorul astronomului [Nicolae] Coculescu, în 1898, mari sforțări; de asemenea Carp, în 1900. Acestuia i s-a opus partidul liberal. După încercările zadarnice ale românilor, ar putea germanii să impună țării bine-făcătorul calendar nou. Contele Mirbach ține cont și de motivele politice care ar influența favorabil separarea bisericii țării de cea rusă ortodoxă și un posibil pas în orientarea religioasă spre Occident[1]. Ambasadorul se exprimă foarte rezervat despre situația internă.

Pare sigur că cele trei autorități germane din București, adică comandamentul Mackensen, administrația militară din România și guvernatorul imperial, se încurcă reciproc. Tendința ar fi să se întindă comandamentul suprem mai spre est. Chiar dacă mareșalul Mackensen este un om excepțional din toate punctele de vedere, nu se poate afirma același lucru și despre colaboratorii lui cei mai apropiați. Tocmai aceia care au un cuvînt de spus par să urmărească numai intențiile și interesele lor. În cursul conversației s-a vorbit și despre foștii miniștri germani la București, adică despre colegii contelui. Acesta îl face răspunzător pe Kiderlen Wächter pentru numirea lui Waldhausen ca ministru în importantul post de la București. El ar fi declarat: „Acolo, jos [la București] trebuie să avem un om bogat să-i hrănească bine pe români. El nu trebuie să se ocupe de politică, asta o fac eu singur din Berlin!" Părerea lui Mirbach este că Kiderlen nu mai era la înălțime în timpul șederii lui la Berlin: era arogant, răzbunător și avea accese de furie, dovadă cum s-a purtat cu dr. Rosen. El favoriza însă pe cei ce se aveau bine cu d-na [Hedwige] Kiepke, d-na casei Excelenței Sale [despre toate aceste personaje, vezi *Magazin istoric*, nr. 6-8/1988].

[1] Noul calendar a fost adoptat în România prin decretul-lege din 5/18 martie 1919, dar din rațiuni practice, care impuneau uniformizarea calendarului european; prin această reglementare, data de 1 aprilie 1919 a devenit 14 aprilie (stil nou); extinderea la toate celelalte domenii s-a realizat la 1/14 octombrie 1924, dar data Paștilor se calculeaza în continuare tot după calendarul iulian.

Marți, 15 mai. Contele Mirbach face o enigmatică declarație că a fost trimis aici să se închine în fața unor inși ca la semizei și unul dintre aceștia ar fi Carp. El nu știe ce a făcut acest om plin de idei excepționale: nu a făcut mare lucru pentru România și nici acum nu face nimic pozitiv!

—Atunci, am spus eu, încercați cu Marghiloman și cu oamenii din partidul lui, și lăsați pe Maiorescu să examineze ideile Voastre și ale lui Carp.

Contele apreciază că are puțină încredere în Marghiloman și în politica lui și, cum Maiorescu și Carp nu se împacă, nu rămîne decît o încercare de colaborare cu Marghiloman. Apoi, contele Mirbach întreabă de al doilea semizeu românesc: Stere.

— Ce se poate spune despre el, doar că era să fie un ofițer de stat major și un revoluționar? Filogerman este numai fiindcă este un dușman înverșunat al rușilor; ține momentan cu Germania și Austria, care luptă contra Rusiei, mai curînd decît cu România, care s-a aliat cu rușii, vechii lui dușmani. Ca să-l cunoști, e deajuns să citești ultima sa cuvîntare în Cameră, în care aproape că a urlat că nu poate să fie de acord cu toate punctele de vedere ale lui Brătianu. Un mare admirator al lui Stere este [fostul] ministru von dem Busche...

Sîmbătă, 19 mai. La ora 5 a venit Mackensen să mă ia la o plimbare cu mașina, la Mogoșoaia. Și-a exprimat de mult dorința să viziteze cu mine locuri din jurul Bucureștiului descrise în lucrarea mea *Din România!* Am pornit direct pe Calea Victoriei spre Mogoșoaia. Mackensen a auzit atîtea despre prințesa Martha Bibescu, despre relațiile ei cu Curtea regală, cu familia primului ministru Brătianu și cu tot corpul diplomatic al Triplei Alianțe și Antantei, încît a vrut să vadă unde locuia și primea această femeie remarcabilă. Cu o oarecare reținere, mareșalul spune:

— Am auzit că și domnul arhiepiscop o cunoaște pe Bibescu!

— Desigur, Excelență, fiindcă e catolică și practică catolicismul!, a fost răspunsul meu.

Mackensen e puțin încurcat: el credea că e româncă și ortodoxă. Eu i-am declarat că prințesa Martha este românca, și anume, fiica decedatului ministru conservator Jean Lahovari, dar în străinătate a trecut la catolicism. Mareșalul regretă că Bibescu, pe care nu o cunoaște personal, dar a auzit vorbindu-se că este o femeie fermecătoare, a fost internată, adică îndepărtată din București și din lazaretul Automobil Clubului, dar nu s-a putut altfel. În plus, la doamna Bibescu s-au găsit anumite scrisori. Contele Czernin s-a străduit foarte mult pentru prințesă. Acum a fost cuprinsă subit de un mare dor de fetița ei și a plecat la ea în Elveția.

— Iar de acolo, am adăugat eu, desigur la Paris, Londra și St. Petersburg, cum a făcut-o și cu șase săptămîni înaintea intrării României în război.

Biserica castelului din Mogoșoaia, ca și clădirea veche de lîngă lac, au fost cercetate amănunțit, pomenindu-se despre marele ctitor Brîncoveanu, despre soarta lui nenorocită și despre moartea tragică la Constantinopol. Faptul că prințesa Martha Bibescu a hotărît să salveze de la pieire cea mai frumoasă clădire civilă din epoca clasică voievodală, să o restaureze în interior și exterior, să o facă locuibilă, dovedește adînca ei dragoste de patrie și că a executat totul cu energie și cu bună voință. Marea curte a castelului și grădinile sînt în stare relativ bună, cu toate că se pot observa urmele cizmelor grele soldățești pe iarbă și printre flori. Primăvara a ornat parcul, livada și arbuștii cu mii de flori, iar pomii înalți au format un tavan de frunze peste alee.

La întoarcere, am vorbit despre regele Carol și Carmen Silva, de binefacerile și de fericirea pe care au dăruit-o acestei țări frumoase și bogate în timpul celor aproape 50 ani de domnie. Mackensen crede că regele, din cauza vîrstei și a bolii, nu mai avea puterea și energia necesare să ducă pînă la capăt politica Triplei Alianțe. După părerea mea, în timpul întregii sale domnii, regele Carol a arătat o slăbiciune neacționînd în toate situațiile importante ca un bun catolic! Din cauza dificultăților provocate cu Sf. Scaun, Carol și-a procurat multe necazuri ca om. A avut dreptate Kiderlen Wächter cînd spunea că regelui îi era teamă că românii vor zice de el că e neamț și catolic!

Azi am mulțumit mareșalului pentru referatul primit de la maiorul Scheunemann despre săpăturile de la Histria. Așa am ajuns la tema noastră favorită — Dobrogea —, pentru care manifestă interes și Mackensen!...

Marți, 1 iunie. Mareșalul von Mackensen mă ia după-masă la o plimbare cu mașina, la Mihăilești pe Argeș. Despre aceasta [localitate] am scris în publicațiile mele. El povestește că arhiducele Friedrich era foarte mulțumit de marea slujbă de la Catedrală, că îi place orașul și mai ales Parcul Carol. Mackensen s-a scuzat că a întîrziat cîteva minute, dar tocmai cînd voia să plece, sunase telefonul. El pleda mult pentru ordine și punctualitate; se plînge că românii nu prea țin cont de acest lucru. Se pare că așa se obișnuiește în Balcani, deoarece chiar regele Bulgariei n-are simțul timpului și de aceea este greu să stabilești cu el ora întîlnirii. Bucureștenii sînt scuzabili, că nu au turnuri înalte cu ceasuri, iar puținele care există — la Palatul regal, la gară, la Prefectura poliției și la Ministerul domeniilor — nu merg niciodată „unison"! În marele București, guvernul și primăria au neglijat să instaleze ceasuri electrice conduse de Institutul meteorologic... Regele Carol a suferit mult din cauza inexactității românilor și a ri-

sipit multă energie pentru educarea lor în spiritul punctualității. Trecînd pe lîngă biserica Domnița Bălașa, mareșalul m-a întrebat dacă cunosc această biserică.

— Desigur, Excelență, și o vizitez mereu cu oaspeții mei din străinătate!

Nu s-a mirat de răspunsul meu, fiindcă și lui îi place foarte mult. Pînă acum a vizitat un mare număr de biserici românești și admiră strălucirea orientală a icoanelor și umbra mistică a micilor biserici.

Prin Calea Rahovei am ieșit din oraș. Cînd am ajuns în satul Bragadiru, după ce am traversat fortul și calea ferată, Mackensen a răspuns cu multă plăcere la întrebarea mea, cum a intrat, la 6 decembrie, primul din grupul lui, pînă în inima Bucureștiului.

Venind, atunci, din sud la Mihăilești și neputînd traversa Argeșul, a luat-o spre vest, pînă a găsit un pod, ajungînd la Bragadiru, unde românii, în retragere, nu reușiseră să distrugă podul peste Sabar, așa că, pe Calea Rahovei, drumul spre Capitală era liber. Mareșalul a oprit mașina înainte să ajungem la podul de la Sabar, ca să-mi arate cele trei forturi care trebuiau bombardate în 6 decembrie, dacă românii nu s-ar fi retras. El este convins că după un bombardament de trei zile, fortul și orașul s-ar fi predat.

Mi-am exprimat mirarea că germanii nu știau că Bucureștiul este o cetate demontată.

Mackensen mi-a răspuns:

— Nu se putea crede că a fost demontată o cetate care costase peste 180 de milioane!

Pînă acum a văzut mai multe forturi, dar spune că sînt demodate și nu sînt bune de nimic, nici nu știe ce s-ar putea face cu ele. Rîzînd am spus:

— Excelență, ați putea să faceți din ele locuri de excursie pentru bucureșteni, fiindcă la fiecare fort se află și o pădurice răcoroasă și o cale ferată circulară!

— Iată o idee bună!, a răspuns Mackensen.

Șoseaua a fost foarte prăfuită și am întîlnit o mulțime de căruțe. Mackensen era mirat. Erau țărani cu familiile lor în drum spre sau de la Tîrgul Moșilor din București. Acesta este tîrgul cel mai bine aprovizionat cu articole de uz casnic pentru gospodăriile țărănești, cu diferite distracții; este renumit și merită să fie vizitat. Înainte și după marele sat Cornetu ne bucură largile alei care ne apără de soare și ozonifică aerul. Înainte de a ajunge la Argeș, mareșalul arată mai multe morminte comune și o dîră spre gîrlă, unde au părăsit românii o mulțime de vehicule, căruțe de muniție etc. Abia acum două săptămîni s-au scos de aici ultimile vehicule. Am ajuns la un pod nou, lung, peste Argeș. Este solid și frumos; a fost lucrat de austrieci și botezat după împăratul lor — Carol. Portalele podului sînt în stil românesc și în parte sculptate. Mareșalul se bucură de pod, că este în întregime lucrat din stejar și poate dura și o sută de ani. Am trecut cu mașina peste pod, dar ne-am întors imediat. La întoarcere, l-am făcut atent pe mareșal la moșia și castelul de la Mihăilești ale doamnei Călinescu. La Bragadiru el a ordonat s-o luăm spre dreapta, ca să trecem prin toate satele înșirate de-a lungul Sabarului. Interesant este marele institut de fete și întinsa moșie a lui Oteteleșanu, la Măgurele. Dar nu ne-am oprit pînă la satul Jilava, de unde am intrat în oraș pe șoseaua Giurgiu-București. Pe drum, mareșalul și adjutantul său au scos hărțile lor militare pentru orientare. Amîndoi au fost foarte mirați cînd am scos și eu harta mea, mai ales cînd au observat că este tipărită cu patru culori în șase foi; *București și regiunea înconjurătoare*, la scara 1:50 000. Harta mea nu este un cadou primit de la Institutul topografic al armatei, ci cumpărată de mine dintr-o librărie. Mackensen a vorbit azi despre operațiile militare. Pentru el ar fi fost mai avantajos dacă înainta și în Moldova și, în primul rînd, îi gonea pe ruși din Bucovina. Deși regreta că a trebuit să se oprească la Siret, recunoaște că a trebuit, ca soldat, să execute ordinul și și-a dat seama că, pe spațiul restrîns al frontului [său], nu putea să judece situația generală, ca acela care a ordonat oprirea. Despre situația actuală a frontului, a spus mai nimic și anume că românii s-ar bucura dacă rușii ar declanșa un atac pe Siret. După Mackensen, situația pe frontul de vest este bună și așteaptă succesele unui puternic atac naval pe coasta Flandrei. A vorbit și de a zecea bătălie de pe Isonzo, unde austriecii au obținut o strălucită victorie. A adăugat că austriecii sînt mult superiori italienilor, dar nu și față de ruși.

Miercuri, 2 iunie. Ce ziceți despre noul ministru al învățămîntului și cultelor, Virgil Arion?, mă întreabă consilierul secret von Welser.

— Merită toată atenția, spun eu, că românii l-au aruncat afară din Liga Culturală, cînd au simțit că nu mai vrea să meargă împotriva Austro-Ungariei. Timp de doi ani nu a fost primit de către regele Carol în audiență. Cînd și-a schimbat atitudinea, a fost primit iar de rege și se poate mîndri că a avut ultima audiență la regele Carol, înaintea morții acestuia.

Virgil Arion e, desigur, foarte inteligent și mulți cred că este, mai deștept ca fratele lui, fostul ministru Costică Arion. În privința trecutului, se poate completa numai: face totul pentru bani!

Welser a făcut o mișcare bruscă și a spus:

— Va să zică e totuși adevărat? Mi s-a mai spus asta!

Despre Litzica a vobit bine, însă nu s-a mai putut colabora cu el, cu toate că a fost recomandat de Carp...

Luni, 25 iunie. Din cauză că voiajul la Viena cu generalul Sendler nu s-a înfăptuit, vreau să plec mîine pe cont propriu. Azi primesc de la germani biletul de liberă trecere. O scrisoare de reco-

mandare pentru condiții mai bune de drum nu se dă. Seara încerc să fac vizite de rămas bun la contele Mirbach și la baronul von Konradsheim, dar nu erau acasă.

Marți, 26 iunie. Înaintea plecării [spre Viena] mă vizitează contele Mirbach. Se miră că arhiepiscopul pleacă la Viena și nu la Berlin. Declarația mea este simplă:

— N-am ce căuta la Berlin, însă la Viena da, aici nunțiul și împăratul sînt binefăcătorii noștri, ei ne dau pîinea de care avem nevoie în aceste clipe grele!

Ambasadorul german bănuiește că voiajul meu la Viena are scop politic. Azi pune și el aceeași întrebare ca și aceea pusă de curînd de Welser:

— Ce va deveni România?

După concepția lui, România va fi pentru multă vreme grînarul și sursa de petrol a Germaniei, însă vede o dificultate pentru Germania dacă România va fi într-o situație de dependență față de Austria. Contele mă întreabă apoi direct dacă, după părerea mea, Austria ar fi în stare să guverneze acest teritoriu ocupat.

— Sigur, și chiar mai bine decît Germania, am răspuns eu, pentru că austriecii au dovedit că pot guverna diferite popoare, pe cînd Germania nu!

Contele Mirbach este mirat de vorbele mele. Se minunează ce voi aduce de la Viena. La 13.30 este plecarea mea. Secretarul, părintele Lucius, mă însoțește la Gara de Nord. Trebuie să mergem pe jos. Persoanelor însoțitoare nu le este permis accesul pe peron, așa că trebuie să car singur bagajul la vagon. Trebuie să urc în vagonul cu inscripția „Numai pentru persoane civile". La Piatra Olt se schimbă vagonul. Trenul militar e foarte scump, drumul de la Piatra Olt pînă la Orșova costă exact ca de la Orșova pînă la Viena. ■

(Va urma)

ÎN TOAMNA LUI 1917...

(Urmare din p. 38)

ceputul războiului. Nu trebuie să ne înșelăm asupra situației noastre și să zicem că putem reprezenta spiritul țării, atunci cînd mîine țara ne poate lua cu huiduieli sau cu pistoale.

Țara în momentul de față socotește pe ruși ca cei mai mari dușmani ai noștri, mai mari ca germanii, și germanofilii vor fi considerați ca salvatori ai țării, din momentul ce vor scăpa țara de ruși.

Rămînem o zonă devastată și avem datoria să rezervăm cu jocul României și carta Aliaților pînă la sfîrșit, dar nu putem împiedica — n-avem puterea —, ca țara să-și joace și cealaltă cartă în interesul ei".

Cu toții convenim să se dea telegrama, afară de Take Ionescu care lipsește de la Consiliu.

Se va discuta cu regele dacă guvernul pleacă, dacă el vrea să-l urmeze sau să rămînă în țară.

Ce sfîșietoare sînt aceste discuțiuni!

3) Generalul Prezan a comunicat generalului Cerbaceff voința noastră de a ocupa gările ținute azi de ruși, pentru a evita neplăcerea dezordinilor ruse în lăuntrul țării. Noi nu ne amestecăm în certele interne ale rușilor, dar nu voim ca viețile și averile românilor să fie periclitate din această cauză.

Delegații bolșevici au declarat lui Cerbaceff că dacă noi vom încerca să ocupăm gara [Socola], ei se vor opune cu armele. Sînt la Socola vre-o 3 000 bolșevici cu arme, tunuri și grenate. Depozitele importante de muniții se găsesc acolo.

Pentru a evita conflictul cu bolșevicii, cu grave consecințe, Consiliul decide ca un delegat al Ministerului de lucrări publice să încerce a obține în mod amabil introducerea în gară a personalului românesc.

Tot acolo se va ajunge și nu este exclusă posibilitatea ca rușii să dea foc depozitelor de muniții, ceea ce ar însemna cel puțin distrugerea părții de jos a orașului.

4) Că leniniștii au hotărît socializarea imobilelor.

După alte informațiuni particulare, Lenin ar fi declarat război Ucrainei și lui Kalaedin.

De asemenea s-a hotărît suprimarea bisericii și scoaterea pietrelor prețioase din icoane, mitre etc.

5) Că Mackensen întreabă telegrafic dacă România se asociază armistițiului încheiat de Lenin, sau se menține la armistițiul ei propriu.

6) Că se pregătește o mișcare contra revoluționară împotriva lui Lenin, în care caz, pentru paza Petrogradului, aliații și japonezii ar trimite trupe.

Generalul Iancovescu citește raportul maiorului Vasilescu de pe lîngă cartierul rus, din care rezultă descompunerea frontului rus și dificultățile ucrainizării acestui front.

După dejun, merg cu Zoe și dna Sturdza la Socola, unde un pluton românesc, sub comanda unui sublocotenent, cercetează pe rușii ce vin în bande spre Iași și-i dezarmează, precum și automobilele.

Ofițerul îmi afirmă că n-are forțe suficiente, că-i trebuie un interpret și lanterne. Că cei 300 ucrainieni de la Socola sînt bolșevici și că bolșevicii caută mijloace pentru a mai aduce automobile blindate.

Merg apoi la Ministerul de război, unde comunic impresiunile mele generalului Iancovescu, Boboc, Marin Ionescu, Corbescu și alții.

La Ministerul de război, găsesc delegații bolșevici, care cer autorizarea generalului Iancovescu de a intra cu 500 oameni armați în Iași, pentru a aresta pe generalul Cerbaceff. ■

(Va urma)

Pentru prima oară memoriile fostului ministru al Reichului la Bucureşti

WILHELM FABRICIUS: „DICTATUL DE LA VIENA A FOST UN ACT DEZGUSTĂTOR“

La 29 aprilie 1936, dr. Wilhelm Fabricius, noul ministru al celui de al III-lea Reich la Bucureşti, îşi prezenta scrisorile de acreditare regelui Carol II. Diplomat de carieră, specialist în problemele sud-est europene (anterior îndeplinise o funcţie diplomatică în Turcia), W. Fabricius avea misiunea să promoveze interesele Germaniei naziste în România, interese care, în esenţă, se reduceau la subordonarea economică, politică şi militară a acesteia, fără să se recurgă, dacă era posibil, la o acţiune militară directă. Folosind mijloace mai mult sau mai puţin diplomatice, ministrul german şi-a îndeplinit cu zel şi fanatism misiunea, regizînd şi patronînd întreg procesul de penetraţie a nazismului în România. Dar la 30 ianuarie 1941, atunci cînd Hitler s-a hotărît să-şi întărească controlul asupra statului român şi să opereze modificări în politica externă în zonă, W. Fabricius (care nu era membru al partidului nazist) a fost înlocuit cu baronul Manfred von Killinger, a cărui misiune depăşea cu mult atribuţiile unui simplu reprezentant diplomatic, apropiindu-se de cele ale unui gauleiter.

În toamna anului 1952, stimulat de un chestionar lansat de Institutul de istorie contemporană din München (un rol important l-a avut şi cunoscutul istoric Andreas Hillgruber, autorul lucrării Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu, **cu care a purtat ample discuţii în ianuarie 1953, cum mărturisea istoricul într-un articol publicat în** Magazin istoric, **nr. 4/1975), fostul diplomat german, atunci un paşnic pensionar, şi-a scris memoriile despre activitatea sa ca şef al Legaţiei Reichului la Bucureşti** (Bundesarchiv Koblenz, **Fond 101 F (K. E.), rola 55). Dincolo de subiectivitatea lor firească, de tendinţa autorului de a prezenta actele politice în care a fost implicat într-o manieră care să-i contureze o imagine favorabilă, adaptată circumstanţelor politice postbelice, W. Fabricius se dovedeşte şi în memoriile sale un bun cunoscător al relaţiilor româno-germane, ca şi al situaţiei politice de ansamblu a României. Supuse actului critic,**

3. Касательно юго-востока Европы с советской стороны подчеркивается интерес СССР к Бессарабии. С германской стороны заявляется о ее полной политической незаинтересованности в этих областях.

4. Этот протокол будет сохраняться обоими сторонами в строгом секрете.

Москва, 23 августа 1939 года.

Entwicklung geklärt werden.

In jedem Falle werden sich Deutschland und Italien diese Frage in Form einer freundschaftlichen Konsultierung klären.

3) Hinsichtlich des Südostens Europas wird von sowjetischer Seite das Interesse an Bessarabien betont. Von deutscher Seite wird das völlige politische Desinteressement an diesen Gebieten erklärt.

4) Dieses Protokoll wird von beiden Seiten streng geheim behandelt werden.

Moskau, den 23. August 1939.

Für die Deutsche Reichsregierung

In Vollmacht der Regierung der UdSSR:

memoriile diplomatului german constituie nu numai o sursă prețioasă de informații asupra unor fapte și procese istorice, dar, în același timp, sînt apte să înlesnească înțelegerea mecanismului producerii lor. „Observațiile mele — **ne asigură Fabricius — se vor referi, în principiu, la perioada cînd am acționat în România și care cred că vor permite o viziune mai amplă, în circumstanțele și legăturile care au existat, prezentînd o serie de amănunte pentru înțelegerea relațiilor româno-germane din acea perioadă".**

După cum era și firesc, Fabricius stăruie, în însemnările sale memorialistice, asupra evenimentelor din vara anului 1940, cînd, în împrejurări internaționale complexe, României i s-au impus, la numai două decenii după desăvîrșirea unității sale național-statale, grave cedări teritoriale: Basarabia și Bucovina de Nord, partea de nord a Transilvaniei și sudul Dobrogei (Cadrilaterul). Deși recunoaște că „în baza compoziției etnice, cumpănind între România și Ungaria, după primul război mondial, România avea pretenții îndreptățite" **asupra acestor teritorii, ministrul Germaniei la București a fost unul din principalii autori ai scenariilor care au dus la dezmembrarea României. Nu numai că și-a îndeplinit atribuțiile ce decurgeau din calitatea sa de șef al Legației Reichului nazist, principala putere revizionistă europeană, dar Fabricius a desfășurat și activități care depășeau statutul său diplomatic. E suficient, spre exemplu, să amintim că** „pentru ajutorul acordat", **autoritățile bulgare i-au manifestat** „recunoștința", **acordîndu-i înalte distincții, pe care, cum singur recunoaște, s-a străduit să le păstreze în cel mai mare secret față de România.**

Să urmărim relatările diplomatului german despre evenimentele din vara anului 1940, care au culminat cu rapturile teritoriale exercitate asupra României. Evenimentele la care se referă sînt în mare parte bine cunoscute (vezi și articolele publicate în Magazin istoric, **nr. 8/1975, 9-10/1980 — despre dictatul de la Viena, sau cele din nr. 12/1989 — despre pactul Ribbentrop-Molotov, și nr. 6/1990 — despre notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940). În relatările lui Fabricius există însă și unele nuanțe și aprecieri care vin să sublinieze și mai pregnant dimensiunile nedreptății premeditate pe care cele două mari puteri fasciste au impus-o României în urmă cu 51 ani.**

Titlul fragmentelor, publicate acum pentru prima oară, ne aparține, ca și completările din paranteze drepte.

Dr. Nicolae JURCĂ

De la Pactul Ribbentrop-Molotov – la ultimatumul din 26 iunie...

„Alta era situația Tratatului de neagresiune încheiat între Germania și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice din 23 august [1939], care avea caracterul de «strict secret al Reichului». Berlinul a mers pînă acolo [cu păstrarea secretului], încît nu a înștiințat nici ambasadorii din țările care erau vizate de tratat. Clauzele impuse la punctul 3 al protocolului adițional secret, referitoare la România, le-am aflat cu mult mai tîrziu, datorită indiscreției unui funcționar din Ministerul de externe. Nu mi-am putut explica niciodată cum de și-a închipuit domnul Ribbentrop că, în astfel de condiții, ambasadorii își puteau orienta pozițiile lor în conformitate cu politica Reichului. Este neîndoielnic că Hitler ar fi dat ministrului de externe german, înaintea plecării acestuia la Moscova, împuterniciri foarte largi, cu toate că atunci se credea într-o subordonare mai accentuată a Ungariei decît a României, al cărei rege declarase cu puțin timp înainte [cu prilejul vizitei sale la Paris, între 19 și 21 noiembrie 1938], la o paradă din fața Arcului de Triumf din Paris, că armata română va fi alături de armata franceză. În scurt timp însă, Hitler și-a modificat atitudinea față de Ungaria în favoarea României, pe care a abandonat-o din nou la dictatul de la Viena din 30 august 1940, despre care voi vorbi mai pe larg.

Cu vizita lui Ribbentrop la Moscova, [Hitler] urmărea să vină în întîmpinarea rușilor cu orice condiție, deoarece exista pericolul ca rușii să realizeze un acord cu puterile occidentale. Astfel, s-a ajuns la situația ca Ribbentrop a declarat dezinteresul politic [al Germaniei] în problema Basarabiei. Cum s-ar putea interpreta precizarea «Europa de sud-est» din punctul 3 al protocolului adițional secret? Nu îmi pot închipui, deoarece în momentul în care rușii au ocupat Bucovina de Nord și Basarabia și au depășit liniile «Europei de sud-est», conform înțelegerii cu Ribbentrop, Germania a depus imediat o notă de protest. Dacă Ribbentrop ar fi vorbit într-adevăr de un «dezinteres politic» [al Germaniei] față de Europa de sud-est, acest lucru nu mi-l pot explica altfel decît că a confundat cuvîntul «politic» cu «teritorial»...

Un alt moment de tensiune apăruse la 26 iunie [ca urmare a primei note ultimative remise de guvernul sovietic guvernului român], cînd, seara, Tătărescu m-a informat despre pericolul care amenința România și m-a rugat să intervin la guvernul Reichului. Eu am telegrafiat urgent la Berlin, dar cînd am fost chemat la rege, în ziua de 27 iunie 1940, răspunsul [de la Berlin] încă nu sosise. Eu l-am însărcinat pe dr. Stelzer, consilierul de legație, să cheme la telefon Ministerul de externe [al Germaniei] și să-mi transmită, pe cît posibil, încă în timpul convorbirilor mele la Palat, răspunsul la telegrama mea. La convorbirea cu regele Carol II, în afara de primul ministru Ta-

tarescu și ministrul Curții, Urdareanu, a participat și ministrul de externe Gigurtu. Regele a deschis discuția despre ultimatumul dat de catre ruși și a afirmat hotărîrea sa de a lupta pentru Basarabia, la fel ca Finlanda, care a opus rezistență cu succes Uniunii Sovietice, dar mai înainte cere intervenția [diplomatică a] Reichului în acest sens pe lînga aliatul său, Uniunea Sovietică. La cele afirmate de rege, am arătat ca, în baza discuției prealabile cu primul ministru Tatarescu, am telegrafiat deja la Berlin în problema intervenției [diplomatice] și așteptam răspunsul Reichului german. În acea clipa a sosit și curierul cu telegrama de răspuns, în care guvernul român era sfătuit ca, în interesul evitării unui război între România și Uniunea Sovietică, să accepte cererile acesteia.

Regele se înfuriase. Eu l-am întrerupt, exprimîndu-mi regretul, dar în același timp recomandîndu-i ca problema în cauză să fie gîndită cu calm și în liniște și i-am propus ca, în timpul consiliului ce urma să-l aibă regele cu miniștrii săi, eu să părăsesc încăperea și să fiu chemat pentru a mi se comunica rezultatul consfătuirii lor. Regele a fost de acord cu această propunere, iar eu am fost condus de către ministrul Curții într-o anticameră. După un timp, am fost rechemat de rege, care mi-a declarat că va convoca imediat Consiliul de Coroană și că îmi va comunica ulterior rezultatul hotărîrilor luate. Rezultatul a fost cel cunoscut [acceptarea ultimatumului sovietic]. Generalul Antonescu mi-a comunicat mai tîrziu, cu ocazia unei discuții, că el a fost împotriva cedării Basarabiei fără luptă. În ajutorul guvernului român, Germania a obținut promisiunea Uniunii Sovietice de a trece la ocuparea în etape a Basarabiei și Bucovinei. Cu toate că a dat asigurări în acest sens, Uniunea Sovietică a procedat în asemenea fel, încît în multe situații trupele sovietice au depășit deseori linia trupelor române aflate în retragere și astfel au cauzat mari pierderi de material de război [românilor]. Totodată, au avut de suferit și un număr mare de persoane civile române. Dislocarea celor de origine germană din Basarabia s-a efectuat prin transporturi în convoaie pînă la lagărul central din Galați.

La puțin timp după Consiliul de Coroană, regele Carol II m-a invitat din nou la Palat. Mi-a comunicat că, în urma conformării cerințelor germane în problema cedării fără rezistență a Basarabiei, cerea ca Hitler să garanteze frontierele României și în acest sens să se numească o misiune militară germană în România. Răspunsul lui Hitler n-a întîrziat. În scrisoarea de răspuns, Hitler a specificat că nu poate satisface cele cerute de regele Carol II pînă ce nu vor fi îndeplinite prevederile de revizuire a frontierelor cu Ungaria și Bulgaria. Îndată ce aceste probleme vor fi rezolvate, va reveni cu elucidarea problemelor ridicate de guvernul român. Hitler a sugerat tratative directe între Ungaria și România, pe de o parte, și între Bulgaria și România, pe de altă parte...

Wilhelm Fabricius (x) și Grigore Gafencu (xx) la urcarea în trenul care îi va duce la Berlin, unde ministrul de externe român a efectuat o vizită în zilele de 18-20 aprilie 1939

În p. 45: *ministrul german la București, la o manifestare publică din ultima parte a domniei lui Carol II; sus și jos, cele două facsimile reprezintă partea finală a Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, în cele două versiuni, rusă și germană, purtînd semnăturile celor doi*

...și dictatul de la Viena

În ceea ce privește dictatul de la Viena, trebuie să menționez că nu sînt de părere că nu s-ar fi putut găsi o «soluție mai bună», dar evenimentele s-au desfășurat în felul următor. Ministrul Germaniei la Budapesta, von Erdmannsdorf, și cu mine am fost consultați de către ministrul de externe al Reichului german în modul cel mai amănunțit, ca pînă la urmă să fie acceptate propunerile mele privind regiunile de frontieră dinspre vest, însă mult amplificate de precizările ministrului de externe al Reichului în favoarea Ungariei. Propunerile mele fixau granițele la vest de Arad, dar cuprindeau și Clujul; regiunea secuilor care rămînea la România, pe de o parte datorită faptului că secuii, după originea lor, indiscutabil nu sînt maghiari, iar pe de altă parte că regiunea secuilor se afla într-o poziție prea înaintată în Transilvania și ar fi dus granița maghiară pînă la porțile Brașovului. Ministrul de externe al Reichului, în baza explicațiilor mele, s-a alăturat la un moment dat punctului meu de vedere și a dispus întocmirea unor hărți corespunzătoare. În timp ce se lucra la hărțile de demarcare a granițelor, unul dintre colegii mei [Carl Clodius], care pretindea că ar cunoaște foarte bine dorințele Ungariei, l-a convins pe ministrul de externe al Reichului ca regiunea secuilor să fie atribuită Ungariei. La această sugestie s-a alăturat imediat o propunere de alternativă, care prevedea ca teritoriul care urma să fie cedat Ungariei să fie o fișie din nordul Transilvaniei, pînă la «apendicele secuiesc» (la cotul Oltului, lîngă Bod). După aceste măsuri eu nu am mai fost ascultat, dar în timpul deplasării noastre de la Fuschl, unde avusese loc convorbirea, către Berchtesgaden, am atras atenția celor de față că în raportul către Führer care în final urma să ia o hotărîre, să nu se ignoreze prima alternativă de propunere, ca astfel să se creeze o nedreptate față de România. Domnul von Ribbentrop, împreună cu cei doi colaboratori ai săi, von Steengracht, viitorul subsecretar de stat, și ambasadorul Gaus, au fost singurii primiți la Führer. Celor doi reprezentanți diplomatici germani, din Budapesta și București, ca și lui von Rintelen, referentul de resort din Ministerul de externe, nu li s-a oferit prilejul să-și exprime părerile. Decizia lui Hitler a fost contrară propunerilor mele, ca atare, o decizie politică și nicidecum obiectivă. A doua zi, a sosit la Salzburg contele Ciano, ministrul de externe al Italiei. În suita sa se afla și ministrul Italiei la București, care, în timp ce Ciano, ministrul său de externe, conferea cu Hitler și Ribbentrop la Obersalzberg, el m-a pus în temă că italienii în ciuda legăturii lor mai strînse cu ungurii, căutau să găsească o soluție care de altfel corespundea aproximativ cu propunerile pe care le făcusem eu la Fuschl.

Trebuie să menționez că prin luarea hotărîrii, Hitler urmărea să ajungă mai ușor la brîul Carpaților spre răsărit [și acest lucru era mai sigur] dacă acest teritoriu se va afla în mîinile Ungariei. Datorită strădaniilor italiene și ale mele, în ultimul moment, am reușit să salvăm pentru România orașul Turda, la sud-est de Cluj, care era un important centru industrial.

La 29 august am plecat la Viena, unde între timp au sosit și delegații Ungariei și României. Atunci s-a întîmplat neprevăzutul: delegațiile n-au mai fost audiate cu privire la obiectul temei. În schimb, li s-a cerut să accepte dictatul în orice formă [vezi consemnările celor doi delegați români, în *Magazin istoric*, nr. 8-10/1985]. Delegația maghiară s-a declarat de acord cu aceasta, însă românii n-au vrut să accepte fără aprobarea regelui. Carol II a comunicat că nu poate să le dea nici o împuternicire decît numai după consultarea Consiliului de Coroană, care era deja convocat. Aprobarea a sosit noaptea tîrziu [în dimineața de 30 august, către orele 3-4].

La data de 30 august, la palatul Belvedere [din Viena], s-a comunicat textul dictatului. Delegația română a fost dezolată. Șeful delegației, ministrul de externe Manoilescu, cu greu a putut iscăli documentele, apoi el s-a prăbușit în urma unui atac de cord. A trebuit să mai aștept un timp, ca să primesc de la Manoilescu semnătura pe acordul privind situația minorităților. Masa comună a fost amînată cu cîteva ore. Dictatul de la Viena a fost un act penibil. Nu există nici un dubiu că dictatul a dezamăgit amarnic pe români. În seara aceleiași zile, cele două delegații au părăsit Viena în trenuri speciale, separate. La gară, von Ribbentrop, ministrul de externe, a dispus să mă întorc în scurt timp la București, deoarece se temea de mișcări. Mi s-a atras atenția că în jurul Vienei au fost concentrate suficiente trupe pentru orice eventualitate, în cazul că România nu s-ar supune dictatului de la Viena și ar face să se ajungă la acțiuni de forță. Situația a fost foarte serioasă și încordată. Prin evenimentele petrecute se pot explica multe din cele ce s-au întîmplat în continuare în București.

Despre evenimentele declanșate de dictatul de la Viena am întocmit un raport amplu, la data de 11 septembrie 1940, către ministrul de externe al Germaniei, spre informare confidențială. Nu am cunoștință despre publicarea raportului în vreuna din edițiile de documente și neavînd nici aprobarea Ministerului de externe [al Republicii Federale a Germaniei] nu pot să-mi permit prezentarea conținutului acestuia.

[După întoarcerea la București] în discuția avută cu generalul Antonescu am pornit de la ideea că desfășurarea operațiunilor de predare a teritoriului trecut la Ungaria în urma dictatului de la Viena se vor putea face fără acțiuni

de forță numai dacă destinele României vor fi preluate de un militar energic, pe care eu îl vedeam în persoana lui. Prin acțiunile mele, trebuia să fac totul pentru a menține pacea în spațiul de sud-est [al Europei], deoarece știam de la von Ribbentrop că în vecinătatea Vienei erau masate mari unități de trupe germane, gata să intervină în ajutorul Ungariei, în cazul în care România ar fi opus rezistență aplicării prevederilor dictatului. Știam prea bine cît de greu ar fi fost să se păstreze intactă regiunea petroliferă [românească] într-o astfel de eventualitate. Nu știu în ce măsură, în pregătirea dictatului de la Viena, a activat și Secția de politică externă [a partidului nazist din Germania]. Bănuiesc că Rosenberg [șeful acestei secții] a făcut declarații în acest sens la procesul de la Nürnberg, dar chiar dacă a făcut astfel de declarații n-aș confirma că toate [cele spuse de el] ar fi fost exacte. De altfel, generalul Antonescu nu mi-a amintit niciodată nimic în legătură cu această problemă.

Trebuie să precizez că la 29 august, Ribbentrop și Ciano nu au hotărît să pronunțe dictatul asupra Transilvaniei, acest fapt s-a stabilit de către alții. Dictatul a fost solicitat, după cum se știe, și de Ungaria. Cei doi miniștri de externe [Ribbentrop și Ciano] au hotărît doar asupra formei în care urma să se pronunțe [dictatul].

Totuși, în prealabil, delegațiilor li s-a adus la cunoștință faptul că trebuie să accepte dictatul, indiferent dacă ei vor fi de acord sau nu. Ungurii, care probabil că au aflat că dictatul va fi în favoarea lor, au acceptat imediat, pe cînd delegația română a cerut să ia legătura cu regele Carol. După cum se știe, s-a convocat Consiliul de Coroană la București, iar dezbaterile au durat pînă noaptea tîrziu. Doar după miezul nopții a sosit aprobarea regelui la Viena. Pînă atunci, Ribbentrop a fost foarte agitat, iar Hitler, care se afla la Obersalzberg, l-a chemat în repetate rînduri la telefon pentru a se informa despre desfășurarea evenimentelor la București. În unele lucrări de specialitate s-a folosit expresia «Tratatul de la Viena», ceea ce nu este deloc corect. Este vorba de un dictat, care s-a pronunțat fără ascultarea părților și care trebuia să fie recunoscut, parafat și semnat pe loc de către delegațiile celor două state. Dictatul de la Viena a fost un act dezgustător, care era în contradicție flagrantă cu orice sentimente de dreptate, iar faptul că după aceea cele două părți au fost puse la o masă festivă comună la palatul Belvedere a fost o altă cruzime. Masa a fost amînată în două rînduri, prima oară din cauza lui Manoilescu, iar mai apoi delegația română a cerut încă timp pentru a putea informa guvernul de la București. Pregătirile militare au continuat, deoarece în Germania nu se știa dacă armata română nu va opune totuși rezistență. La Viena, Hitler a promis României garantarea frontierelor, dar nu a luat nici o măsură. Generalul Antonescu, după ce a preluat puterea, a revenit din nou cu aceeași problemă. Abia după aceea a fost trimisă Misiunea militară germană sub conducerea generalului de cavalerie Hansen și generalul de aviație Speidel, ca și cele două divizii de «instrucție». ■

CARNEGIE HALL — 100 ANI

La 5 mai 1991 Carnegie Hall a împlinit un secol de existența. Povestea instituției — a carei istorie se confunda cu cea a muzicii în Statele Unite — a început la bordul unui transatlantic. Walter Damrosch, dirijor de origine germana, aflat în drum spre Europa, îl întîlnește în timpul croazierei pe Andrew Carnegie, scoțian, aflat în calatorie de nunta. Dirijorul se plînge de faptul ca la Metropolitan Opera nu are suficient spațiu pentru orchestra și cor. Carnegie, rege al fierului, îi propune sa îi construiasca o noua sala, oferindu-i două milioane dolari, 90% din prețul total de cost. Pe bulevardul din New York, între strazile 56 și 57, doamna Carnegie avea să puna prima carămidă, cu o mistrie de argint, pastrată și azi ca o relicva.

În seara zilei de 5 mai 1891, o coloana nesfîrșita de atelaje aduce pe cei 2 804 privilegiați care, pentru doi dolari, vor descoperi interiorul clădirii, în stil pseudo-renascentist italian, ridicată de arhitectul William Burnet Tuthill. Acesta a abandonat tradiția europeană a salilor rectangulare. Cu cele patru balcoane ale sale — create special pentru a permite lumii bune să poată fi vazuta — Carnegie Hall se apropie mai mult de o sală de opera. În programul inaugurarii: uvertura *Leonora 3*, de Beethoven, *Te Deum*, de Berlioz și *Marșul solemn*, de Ceaikovski, dirijate de Damrosch și Ceaikovski acestă din urmă venit special de la Moscova.

Dar primul sezon la Carnegie Hall s-a dovedit deficitar. Pentru a redresa situația financiară, s-a preconizat instalarea unui restaurant pe acoperiș. Pînă la urmă, s-a adoptat proiectul care prevedea alăturarea a două turnuri, de 6 și 12 etaje, care să adăpostească 140 studiouri. Închiriate cu 50 dolari pe lună, ele au devenit rapid o Mecca a culturii americane. Acolo a înregistrat Caruso, în 1904, primul său disc american și tot acolo Charles Dana Gibson a întemeiat *Life Magazine*. Mai tîrziu, în anii '30, muzicienii care fugeau de naziști au făcut din Carnegie Hall noua lor patrie.

Istoria era să se frîngă în anul 1955. Proprietarul de atunci, Robert Simon, a decis să vîndă clădirea. Ea urma să fie demolată și pe locul respectiv să se ridice o clădire de 44 etaje. Revista *Life* publica chiar, la 9 septembrie 1957, macheta viitorului *building*. Celebrul violonist Isaac Stern, susținut de Jacob Kaplan, s-a zbătut să salveze Carnegie Hall. Și a reușit, în preajma vînzării sale, cînd guvernatorul Rockefeller a semnat un act prin care orașul New York putea cumpăra clădirea. La 16 mai 1960 a luat ființa Carnegie Hall Corporation - asociație cu scop nelucrativ, în fruntea căreia se află, de 30 ani, Isaac Stern, iar în 1964, clădirea a devenit monument istoric.

Septembrie-octombrie 1944

ÎNSEMNĂRILE UNEI CĂLUGĂRIȚE — DIN ZILE DE RESTRIȘTE

Cel de-al doilea război mondial a însemnat pentru omenire cea mai mare și mai înspăimîntătoare conflagrație cunoscută vreodată în istorie. Calvarul suferințelor fără număr, al jertfelor și al deznădejdii s-a abătut și a pustiit nu numai rîndurile combatanților în haine militare, ci și pe acelea ale populației civile. Fără cruțare, războiul a lovit, deopotrivă, și pe atacat și pe agresor, și pe învingători și pe învinși.

O imensă literatură istorică, diplomatică, politică, memorialistică sau beletristică s-a născut din cumplita suferință a marii conflagrații: pentru ca oamenii să știe, pentru ca oamenii să înțeleagă și, mai ales, pentru ca omenirea să nu uite tragedia care a îndoliat cel de-al douăzecilea secol. La fel cinematograful, teatrul, muzica, artele plastice au făcut din tema războiului una dintre principalele surse de inspirație, cu același tragic memento: să nu se mai repete niciodată o astfel de pustiitoare experiență.

Dar, oricît ar fi evocate zguduitoarele drame care au marcat, zi cu zi, derularea celor 2 191 zile cît a durat conflagrația (Magazin istoric, **nr. 5, 9/1985), nu va putea fi niciodată redat pe deplin tabloul întreg al suferințelor omenirii în cel de-al doilea război mondial. Fiecare om și-a avut durerea sa, experiența sa tragică, destinul său intersectat cu drama colectivă.**

Iată pentru ce, fiecare nouă mărturie despre acel timp al calvarului constituie o prețioasă contribuție la relevarea altor și altor fațete ale conflagrației. Ceea ce fac și însemnările, inedite, **pe care le publicăm în continuare. Ele sînt datorate unei călugărițe de la Institutul „Nôtre Dame de Sion" din Iași, refugiată — împreună cu întreg institutul — la Oravița, în primăvara anului 1944, sub amenințarea apropierii frontului. Scrise cu un deosebit simț al evocării, însemnările acestei călugărițe (rămasă anonimă, căci numele ei nu se păstrează în manuscrisul aflat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române) ne transmit (ca într-un „ciné-verité") imagini dintr-un univers mai puțin obișnuit. Acela al unei colectivități de călugărițe — ele însele, prin misia lor, slujitoare ale păcii — confruntate cu apocalipsa războiului. Cu atît mai zguduitoare, cu cît aceste mărturii provin de la o persoană de o formație deosebită. Privit cu ochii unei călugărițe, războiul — chiar așa cum se desfășoară el într-un colț de lume cu numele România — își dezvăluie din plin tragismul ororilor, degradările de tot felul la care supune ființa umană. Prin forța lor deosebit de evocatoare, însemnările acestei anonime călugărițe capătă, astfel valoare de simbol.**

Gabriela DUMITRESCU

În martie 1944 Institutul nostru sub conducerea superioarei R. de Marie Iréne de Sion s-a refugiat din Iași la Oravița. Aci ne-a fost înțeleasă pribegia; autoritățile locale ne-au încadrat în tabloul de evacuați, dîndu-ne tot binevoitorul d-lor sprijin.

Acolo, în urmă, departe, războiul continuă aprig. Iașul e robit de sovietici. Țara întreagă e amenințată de invazia lor. Catastrofa e inevitabilă. Drept concluzie urmează ruperea amiciției cu Germania și armistițiul cu Rusia. În consecință, nemții se năpustesc și ocupă milităreşte mai multe localități. În tactica strategiilor lor, e vizată și Oravița.

Vineri spre sîmbătă, 30 august 1944. Zvonurile cresc zilnic. Îi vădit lucru — ne paște invazia teutonă. Sătenii de prin comunele vecine ne spun „Vine dușmanul iute!"

În ziua de 8 septembrie ne-a ajutat bunul Dumnezeu să reînnoim voturile în capela N[ôtre] D[ame].

Duminică, 10 septembrie. Nôtre Mère [superioara Institutului] proiectă prin telefon cu R. de Mère Clememia să plece la Jimbolia pentru marți 12 septembrie.

Omul propune și Dumnezeu dispune. Zvonurile din partea locului au un caracter unic. Sunt de-un fantezism cu adevărat diabolic, prin puterea de convingere, prin argumentele și fecunda lor variație. Astfel, de la începutul lunii se vorbește și populația așteaptă sosirea germanilor. La fel, se crede că vor apărea rușii; iar nicidecum germanii. În toate zilele comedia aceasta. Azi a ajuns culmea; unul din doi vin. Sigur. Care? Rusul sau germanul?

Umorul românesc are un proverb care exprimă leit starea de exasperare în colțul acesta, în marginea aceasta de frontieră disputată.

Marți, 12 septembrie. O zi cu cer senin și soare mult, fără adieri. Pe pămînt parcă se dezlănțuiesc toate furtunile iadului. Suntem împresurați dinspre apus de hoarde germane. Vin de la Iam, de peste granița sîrbo-română. O formație e aproape de tot. De pe culmea de la Capela

Sf. Iosif se văd hălăduirile armatei, revărsate pe rețeaua de drumuri de pe tot întinsul cîmpiei; „vine dușmanul iute".

În oraș e mare fierbere. Pe sub geamurile noastre gonesc puhoaie de civili, militari, ostași în halate de spital, invalizi cu bandajele în sînge..., copii pe lîngă mamele lor cu boccele în spate... Pe drum, căruțele încărcate pînă în vîrf, cu lăzi, trase de cai desperechiați, împinse pe lături de oameni și femei bătrîne, completează aspectul celui mai jalnic tablou al zilei. Iată și armata noastră. Cîteva tunuri trase de cai ogîrjiți, ca de pripas. O, Doamne! Infanteria e în picioarele goale. Cîțiva ostași, între cei mai de la urmă, pășesc răschirat, cu mers neegal șchiopătînd; își duc bocancii pe umere. Bocanci cu tălpi de lemn. Toți ceilalți mai zdraveni trec cu pas chinuit de fugă. Umerii și brațele li-s împovărate de copii mici, de așternuturi, de boccele în multiple culori și diferite forme, geamantane, saci etc... Un ostaș duce în cîrcă un rănit pansat peste ochi și la amîndouă picioarele.

Și noi, noi ce facem? Să fugim din calea nemților! Unde? Cum? Gînd care torturează pe Nôtre Mère încă de-o săptămînă. După prima decizie, surorile unui grup ce trebuie să plece la cel dintîi semnal dat de Nôtre Mére, așteaptă cu bagajele strînse. De la vilă sosesc măgărușii cu valizele și personalul nostru laic, gata să urmeze porunca lui Nôtre Mère. Vine și părintele Martinaș. Dintre toți, persoana cea mai nedumerită. Numai surorile N.D. îs mai calme.

E trecut de ora 10. Nôtre Mère grupează surorile, scrie liste cu seriile de plecare. Afiș după afiș sosește pe tabloul din refectoire, în coridor și la ușa capelei.

Lucrurile se precipită. Părintele paroh își face apariția. Merge direct la Nôtre Mère și o roagă insistent să renunțe la orice deplasare. Invocă o serie de argumente, în aparență juste. Apoi sfîrșește cu făgăduiala că răspunde însuși el de fiecare din noi. Toată protecția făgăduită nu schimbă cu nimic una din grijile ce purtăm cu toatele în tăcere. Evident că germanii n-or să privească cu indiferență pe cei de naționalitate transatlantică.

Dacă vor să-și verse amarul, au și aici cu ce ne învenina existența. Trăim ceasul cel mai greu. Nôtre Mère se retrage la capelă. Are nevoie de-o clipă de reculegere, de calm. Pentru noi răspunsul de sus e în Psalmul 99: „Celui qui habite... dans l'asile du..."

Rămînem pe loc.

Grămădim valize, pleduri, șaluri, baloturi etc. în pivnița ce ne va servi și nouă de adăpost. Deja sunt vreo opt lăzi mari, pline, de-ale surorilor N.D. Nu lipsesc nici cazmaua, toporul, frînghia, hîrletul, apa, scara, lădița cu medicamente de prim ajutor. Adunînd tot acest aparat de apărare pasivă, mi-amintesc că pe listele noastre de la Iași figura și Vasile în coloana „pompieri". Aici n-aveam nici un om.

Agitația în stradă crește mereu. Vin, se apropie dușmanii. Se aud detunături de tun. Nôtre Mère e sub dominarea harului de totală abandonare în mîna lui Dumnezeu. Calmul și liniștea privirii sale ne dă și nouă curaj. Vorba sa ne potolește orice rest de îngrijorare. Sîntem cu toatele ferm hotărîte să ne vedem de treburi, încît se restabilește spontan liniștea și regularitatea obișnuită. Așa că clopotul anunță orele de masă, ceasul de rugă, etc.

Un calm relativ se face și în stradă. Valurile de lume, de bejănii s-au împuținat, s-au potolit. Dar, spre intrarea de apus, orașul e puternic asaltat. Ne aflăm în jurul lui Nôtre Mère în toiul recreației de amiază.

Românii, instalați cu tunurile pe dealul Mantei, răspund la atac. Un obuz se sparge în aer. După un traseu de vre-o 20 metri izbește și dărîmă, face o gaură destul de largă într-un perete de la o casă din vecinătatea noastră. Nôtre Mère și o parte din surori au avut vreme să vadă proiectilul în trecere și explozia produsă la vreo 15 metri de ferestrele noastre. Îndată a urmat o altă bubuitură, mai puternică. Și apoi alta, venind parcă din direcție opusă. Pe costișa vilei Sf. Iosif, cade ploaie de obuze împroșcate din adîncul cîmpurilor împresurate de germani. Reacția noastră foarte animată e întreruptă deodată de larma din coridor. Surorile Converse în sariuri, cu mînecile suflecate, cu ochii speriați, dau buzna în communauté [sala comună]. O nouă salvă de tunuri răbufni pe văi. Nôtre Mère se ridică și părăsim sala. O zbughim galop la pivnițe. Printre laice e mare panică, zăpăceală și confuzie. Unele vor să-și ia din „grădinița de copii" cîte ceva din bagajele puse acolo. Pleacă, stau pe loc, iar pornesc înainte. Ba nu, înapoi. Nôtre Mère Imelda adună în jurul d-sale un grup de surori și rămîne cam unde le-a prins vremea, sub o scară, într-o hrubă de lemne cu soeur Eutropia și Marthele.

Afară acum e un amestec ciudat de liniște cu detunătură apropiate cu cîte un val de zgomote fără vorbă. Nôtre Mère continuă rugăciunile.

Curînd aflăm că totul s-a sfîrșit cu încetarea bruscă a acestui mic atac de munte. Cîteva persoane cari urmăreau din stradă desfășurarea evenimentelor au venit să anunțe că orașul s-a predat. E deja în mîinile germanilor (azi, marți, 12 septembrie 1944).

Nu insist. Las amănuntele. Las isnoavele deoparte. E vorba că pe noi, ce ne interesează, e să ne lase în pace. Dar nici o garanție, în afară de faptul că surorile Nôtre Dame cari ne găzduiesc sînt o branșe nemțească. Apoi, făgăduința părintelui paroh. Pe cît și-o va putea ține. Contăm pe Sfînta Providență. Ne rugăm și veghem.

În două ceasuri, din camioanele care au stopat la Prefectură, au descins puzderie de germani. Acum mișună în parcul și grădina pu-

blică, pe strada principală. Împart orăvițenilor zîmbete și proiecte ademenitoare de protecție și viitoare biruințl.

Marți, 26 septembrie. S-au împlinit două săptămîni de cînd am rămas sub dominația germană. Dominație plină de mistere. Guvernatorul ei își afirmă stăpînirea cu măsuri din ce în ce mai drastice. Lectorii le anunță publicului la darabană, de mai multe ori pe zi, în piețe și răspîntii de drum. Autoritățile îs administrate de funcționari numai pe placul și după voia noului stăpîn. Cerințele de aprovizionare ne-au pus în contact cu oamenii Comendaturii și cu diferiți slujbași proaspeți. Ei au pentru noi, ca și pentru cealaltă lume de altfel, un exces de politețe, de amabilitate și ironice rezerve; cum se obișnuiește, pesemne, între dușmanii care au suspendat ostilitățile într-un armistițiu ce poate sfîrși dintr-un moment într-altul. Și tot în vederea unei atari întorsături, hapsînii politicoși au golit pentru flămînzii lor de peste hotare magaziile județului, ale întreprinderilor industriale regionale, au devastat prăvăliile, au jefuit gospodăriile celor absenți. Și continuă.

Și iarăși, fiindcă își dau bine seama că trebuie să se care înapoi de unde au venit, ei încurajează și mijlocesc plecarea familiilor orăvițene, prin Biserica Albă, spre Germania. Populația e zăpăcită cu totul, înnebunită de propaganda zaharoasă a panțîrilor. Cu atît mai mult cu cît există și o contra-propagandă, dusă de ceilalți nemți, zișl buni, destul de activă și aceasta.

N-a rămas comună neexploatată de ei. Cu meșteșugita lor ademenire au ridicat în masă lucrătorii cu tot cu familii; îi cară în camioane ce trec în goană nebună spre Iam. Zi și noapte.

Acum... Ceva se pregătește pentru mîine. Ce?

Agitația trupelor motorizate e ca o zbatere, ultimele zvîrcoliri ale șarpelui cînd îi zdrobești capul cu bîta.

Se prepară ceva. Nu știu ce... ajunge frînghia la par, cum spune proverbul. Doamne, apără-ne de rele!

Noi, vorbind despre noi, n-am avut nici o neplăcere pînă acum. Doar că, din ceasul invaziei, legătura cu restul lumii s-a rupt. Izolarea aceasta nu este cea mai insuportabilă tortură. Trăim cu nădejdea unui miracol care să sfarme, ca prin magie, barierele germane.

Vineri, 29 septembrie. E data în care sărbătorim pe biruitorul arhanghel Mihail în lupta celor două tabere de îngeri — de buni și de răi.

Ruga noastră a fost stăruitoare, fiindcă și starea de lucruri impune mult. Situația e mai grea ca ori în ce an. Ținînd seamă că acum zvonurile mai anunță și apropierea rușilor, mulți ca frunza și ca iarba. În adevăr, vin rușii. Au dat atacuri asupra nemților și au ocupat deja Storgerdorful și Anina. Tunurile bubuie puternic; ne amenință un crunt bombardament. Se pare că localitatea prezintă poziții excepționale. Iar primejdia luptelor! Și iar aceeași nedumerire!... Ce să facem? Să fugim? Unde? La cine?

De ieri am pornit-o în cercetări. Parte din domnișoare s-au dus la Ciclov și spre Ilioara. Mère Rodica cu Victoire și Florica m-au însoțit în direcție opusă. Alte persoane au plecat în sate mai depărtate. Vremea e rea. De cîteva zile, norii cern o bură rece și deasă. Cărările peste ogoare îs numai mîzgă. Drumurile, cu pietrișul nebătătorit, îs spălate de scurgerea domoală a ploilor. Trecerea prin păduri e încă și mai anevoioasă. Potecile suie și coboară pe povîrnișuri lunecoase și peste pîrîiașe fără punte. Frunzele copacilor picură stropi grei și lați. Toate investigațiile și toată truda noastră s-au dovedit infructuoase. Orice tentativă de deplasare prezintă tot atîta pericol ca și de-am sta pe loc. Luptele continuă, tot mai dîrz, tot mai aproape. Ne adîncim în rugă.

Rămînem și de astă dată pe loc, în voia sfîntă a Domnului. Fugirăm din Iași, scoase din casa noastră cu de-a sila de germani. Scăpărăm și de ruși fugind pînă-n cestălalt capăt al țării. Atunci ei ne erau dușmani. Azi ei ni-s „tovarăși"! Oricum... E altceva.

Hotărît, rămînem pe loc să înfruntăm urgia focului... ■

(Va urma)

LA MULȚI ANI 1992!

Acum, la An Nou 1992, cînd revista noastră va împlini 25 ani de apariție, ne adresăm tuturor cititorilor, colaboratorilor, difuzorilor, prietenilor și abonaților noștri din țară și din străinătate cu călduroase urări de multă sănătate, bucurii și viață cît mai frumoasă.

Dorim, de asemenea, multă fericire, viață lungă, succese și noi împliniri tuturor celor care sînt alături de noi în strădania de a oferi cititorilor noștri, lună de lună, cartea de istorie așteptată — *Magazin istoric:* conducerilor și colectivelor de lucrători din cadrul Editurii „Presa Națională", Imprimeriei „Coresi", precum și tuturor colaboratorilor noștri din biblioteci, arhive, muzee, institute de cercetare, colegilor din redacțiile ziarelor și revistelor, de la radio și televiziune etc., care colaborează cu noi în condiții de caldă colegialitate și eficiență.

Tuturor le adresăm de pe acum invitația de a participa la sărbătoarea revistei noastre din aprilie 1992, cînd *Magazin istoric* va păși în cel de-al doilea sfert de veac al existenței sale.

ENIGME ALE ISTORIEI

A ştiut sau nu a ştiut preşedintele Statelor Unite ale Americii, F.D. Roosevelt, că japonezii urmau să atace la Pearl Harbor, duminică 7 decembrie 1941? Dacă a ştiut, a ascuns el în mod deliberat acest lucru pentru a provoca reacţia opiniei publice americane, ostilă intrării ţării în război? Sigur este un lucru: Roosevelt dorea ca S.U.A. să se alăture efortului ţărilor care se opuneau Germaniei şi aliaţilor săi.

În revista Magazin istoric **au apărut, de-a lungul anilor, mai multe articole care au înfăţişat momentele premergătoare alăturării Statelor Unite la coaliţia antihitleristă[1]. Prezentăm în continuare — într-o formă prescurtată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei** Magazin istoric **— un articol al istoricului şi publicistului american Thomas Fleming, apărut în revista** American Heritage. **El se ocupă de un aspect mai puţin cunoscut: dezvăluirea în presa americană, cu două zile înainte de Pearl Harbor, a unui plan secret de război privind mobilizarea forţelor americane şi trimiterea lor în Europa pentru a lupta împotriva lui Hitler, cît şi impactul pe care l-a avut această scurgere de informaţii asupra evoluţiei ulterioare a evenimentelor. De asemenea, autorul încearcă să stabilească identitatea celui care s-a aflat la originea întregului episod.**

5 DECEMBRIE 1941: O MUTARE DE MAESTRU

PE TABLA DE ŞAH A LUMII

THOMAS FLEMING

Explodează bomba la Washington

Pe prima pagină a numărului din 4 decembrie 1941 al ziarului *Tribune* din Chicago apărea imprimat cu litere negre uriaşe titlul: *Planurile de război ale lui F.D.R.! Times Herald,* din Washington DC, publica un titlu similar. Chesly Manly, corespondentul din Washington al ziarului *Tribune,* dezvăluia într-un articol publicat simultan de cele două gazete ceea ce preşedintele Franklin D. Roosevelt negase în repetate rînduri: că se plănuia atragerea Statelor Unite în război, împotriva Germaniei. Aşa cum s-a dovedit imediat, sursa de informaţii a reporterului era o copie foarte exactă a lui *Rainbow Five* (Curcubeul Cinci), planul de război strict secret redactat din ordinul lui F.D. Roosevelt.

Articolul lui Manly reproducea şi o copie a scrisorii prin care preşedintele ordonase pregătirea planului. Reporterul informa pe cititori că *Rainbow Five* prevedea crearea unei armate de 10 milioane soldaţi, care includea şi trupe expediţionare de pînă la 5 milioane oameni, destinate invadării Europei ocupate de Hitler. Articolul părea să îl pună într-o mare încurcătură pe preşedinte care, atunci cînd candidase pentru al treilea mandat, în 1940, declarase că nu va trimite niciodată pe tinerii americani să lupte într-un război străin. Iar senatorul Alben Barkley, liderul majorităţii în Senat, apărea drept un mincinos. La 18 august 1941, după întîlnirea dintre Roosevelt şi Churchill de la baza militară Argentina, Terra Nova, Manly scrisese un articol — bazat pe o altă scurgere de informaţii — în care relata, fără să aducă în sprijin dovezi, despre existenţa unor planuri pentru o forţă expediţionară americană. În ziua următoare, Barkley se ridicase în Senat şi îl acuzase pe Manly că scrisese în mod deliberat şi intenţionat un neadevăr.

Voci antirăzboinice au protestat în Congres. Alarmaţi, conducătorii Partidului Democrat au întîrziat cu mai

[1] *Magazin istoric,* nr. 2-12/1983, 4-7/1987.

mult de două ore examinarea proiectului de lege pentru înarmare, în valoare de 8,244 miliarde dolari. Congresmenul republican George Holden Tinkham, din Massachusetts a declarat că naţiunea fusese trădată, iar Burton K. Wheeler, democrat din Montana şi principalul purtător de cuvînt al celor care se opuneau războiului, declara că evenimentul dovedea intenţia preşedintelui de a „dezrădăcina fiecare al patrulea tînăr american".

Spre sfîrşitul anului 1941, Hitler zdrobise cea mai mare parte a Europei, şi avansa rapid în Uniunea Sovietică, dar pentru mulţi americani evenimentele de pe bătrînul continent nu prezentau interes. Ameninţarea din partea Japoniei părea şi mai îndepărtată, deşi japonezii se angajaseră în mod clar în marşul pentru stăpînirea Asiei. Politica lui Roosevelt de implicare tot mai evidentă în susţinerea efortului de război britanic — prin trimiterea de provizii în Islanda şi angajarea unor ciocniri între submarinele germane şi distrugătoarele americane — era urmărită cu nelinişte.

Această atitudine publică contradictorie s-a reflectat în Congres. La 13 august 1941 un singur vot a mai trebuit Camerei Reprezentanţilor pentru a refuza prelungirea Dispoziţiei guvernamentale din 1940 cu privire la recrutare. Numai un efort total al personalului Casei Albe a preîntîmpinat o înfrîngere politică catastrofală. La 11 septembrie, Roosevelt a declarat că nava americană *Greer* fusese atacată de un submarin german şi pe viitor navele americane aveau ordinul de a trage la apariţia oricărui vas german în zona proclamată „neutră" din vestul Islandei.

Preşedintele neglijase să adauge că *Greer* urmărise submarinul timp de trei ore, împreună cu un avion de patrulare englez. Încă din 27 octombrie 1941, Roosevelt folosise o hartă contrafăcută de serviciul englez de informaţii, care dovedea, chipurile, existenţa unui plan german de a cuceri America de Sud. Fără această stratagemă el n-ar fi convins niciodată Congresul să atenueze Legea neutralităţii permiţînd navelor americane să transporte arme în porturile britanice.

Lesne de înţeles deci de ce articolul din *Tribune* a produs consternare în Congres. În rîndul militarilor, el a provocat însă o adevărată explozie. „Dacă aş trăi o sută de ani — mi-a spus Albert C. Wedemeyer cînd i-am luat interviul în primăvara anului 1986 — mi s-ar părea că evenimentele din 5 decembrie 1941 s-au întîmplat ieri". Wedemeyer lucra, cu gradul de maior, în Secţia planurilor de război. El fusese deja etichetat de către superiorii săi ca un om cu un viitor strălucit. În 1936, fusese trimis la studii în Germania, unde a rămas doi ani. Cînd Roosevelt a ordonat pregătirea lui *Rainbow Five*, maiorului de 44 ani i-a revenit sarcina să îl redacteze.

Wedemeyer şi-a amintit atmosfera pe care a găsit-o cînd a intrat în clădirea ministerului, la 7.30 a.m., 5 decembrie 1941. „Ofiţerii stăteau în grupuri, vorbind cu voce joasă. Cînd m-au văzut s-a aşternut tăcerea şi s-au împrăştiat. Secretara mea, cu ochii roşii de plîns, mi-a întins un exemplar din *Times Herald* cu relatarea lui Manly pe prima pagină. Nu aş fi fost mai înspăimîntat şi mai uluit dacă ar fi fost aruncată o bombă asupra Washingtonului".

În următoarele zile, Wedemeyer şi-a dorit să fi fost aruncată o bombă şi ea să fi căzut pe el. Era suspectul principal în scurgerea de informaţii despre *Rainbow Five*, numit şi „Programul Victoriei". Suspiciunile păreau întemeiate. El avea legături strînse cu *America First*, principala organizaţie ce se opunea intrării S.U.A. în război. Şi el şi socrul său, general-locotenentul Stanley D. Embick, erau cunoscuţi ca oponenţi ai politicii externe a lui Roosevelt care, considerau ei, antrena Statele Unite într-un război periculos.

În acelaşi timp, Wedemeyer şi Embick erau oameni de onoare, loiali jurămintelor lor de credinţă ca ofiţeri ai armatei Statelor Unite. Deşi nu erau de acord cu politica preşedintelui, nu ezitau să se supună ordinelor acestuia. „În viaţa mea nu am lucrat la altceva mai greu ca la «Programul Victoriei» — spunea Wedemeyer. Mi-am dat seama de imensa lui importanţă, fie că intram sau nu în război. Cheltuiam miliarde pentru arme, fără vreo idee clară dacă ne trebuiau sau unde şi cînd urmau să fie folosite. Am circulat pe la toţi experţii armatei şi marinei pentru a descoperi navele, avioanele, artileria, tancurile de care aveau nevoie ca să învingă pe inamicul nostru înarmat deja corespunzător".

Din planul său rezulta o concluzie deosebit de alarmantă. Era necesară o perioadă de minimum 18 luni pentru ca Statele Unite să poată încheia pregătirea în vederea ducerii unui război victorios. Acum, descoperea acest secret publicat la loc de frunte pe primele pagini ale unor cotidiene importante, unde putea fi citit de germani şi japonezi.

Frank C. Waldrop, în acea perioadă responsabilul rubricii externe a ziarului *Times Herald*, îşi aminteşte şi el de atmosfera pe care a întîlnit-o în acea dimineaţă în clădirea ministerului. Un prieten, maiorul Laurence Kuter, i-a spus: „Frank, sînt aici oameni care şi-ar pune corpurile lor între tine şi acest document".

Tot în acea dimineaţă furtunoasă, au apărut în biroul lui Wedemeyer agenţii F.B.I. şi au început să examineze conţinutul seifului său. Au făcut ochii mari cînd au descoperit o copie a „Programului Victoriei", pe care era subliniat tot ceea ce apăruse în ziare. Wedemeyer, transpirat, le-a explicat că tocmai subliniase pentru a avea o idee mai clară despre cît fusese dezvăluit. Agenţii au început să îi interogheze pe Wedemeyer şi pe alţi ofiţeri ai armatei şi marinei. Cercetarea avea să dureze luni de zile.

Mai mulţi ofiţeri de stat major ai armatei au afirmat că ei îl suspectau pe Wedemeyer. O scrisoare anonimă, scrisă evident de cineva din interior şi adresată secretarului de război, îi acuza pe el şi pe generalul Embick. Perspectivele lui Wedemeyer au devenit şi mai sumbre cînd F.B.I. a descoperit că el depusese mai multe mii de dolari la Banca Riggs National din Washington. A explicat că era o moştenire. Nu a negat că îi cunoştea pe generalii Robert E. Wood, Charles A. Lindbergh şi alţi lideri ai grupului izolaţionist *America First* şi că era de acord cu unele dintre părerile acestora. Participa deseori la întîlnirile grupului, deşi niciodată în uniformă.

Japonia forţează intrarea în scenă

Între timp, Casa Albă reacţiona la evenimente în diferite moduri. F.D. Roosevelt a refuzat să discute problema la o conferinţă de presă ţinută la 5 decembrie. Dar a permis reporterilor să îl chestioneze pe secretarul său de presă, Stephen Early, care a arătat că nu putea confirma sau nega autenticitatea istoriei din *Tribune*. Early a comentat politicos că era un obicei ca armata şi marina să întocmească planuri de război pentru toate împrejurările critice posibile. Simţind că era o absurditate să descrie astfel *Rainbow Five*, care includea scrisoarea preşedintelui ordonînd pregătirea lui, Early s-a poticnit. El a pretins că era uzual să fie cerută permisiunea preşedintelui pentru a-i publica scrisorile. Secretarul de presă a revenit apoi, admiţînd că era vorba de o scrisoare oficială şi nu una personală şi deci un document public. A încercat să îi convingă pe reporteri că scrisoarea preşedintelui nu făcea referire la trupe expediţionare, deşi se prevedeau şapte milioane tone material şi o mie de nave pentru a duce în Europa cinci milioane soldaţi.

În jurnalul său, secretarul [echivalent cu ministrul — *n. t.*] de interne Harold Ickes povesteşte cît a fost de ofensat de articolul lui Manly. La o şedinţă a cabinetului, la 6 decembrie, Ickes l-a îndemnat pe preşedinte să pedepsească *Tribune* şi *Times Herald*. Procurorul general Francis Biddle a spus că el crede că pot fi daţi în judecată pentru violarea legii spionajului. Ickes povesteşte deconcertarea sa cînd Roosevelt, deşi aparent mînios, nu a arătat interes pentru urmărirea în justiţie a ziarului *Tribune*. În alte secţiuni ale guvernului, reacţia la eveniment a fost foarte diferită.

La 7 decembrie 1941, problema impactului planului *Rainbow Five* asupra politicii americane a devenit publică. Avioanele japoneze s-au prăvălit din cerul dimineţii pentru a devasta flota americană la Pearl Harbor. „Programul Victoriei" prevăzuse să fie destinată aproape întreaga putere militară americană pentru înfrîngerea lui Hitler. Japonia urma să fie ţinută, potrivit acestui scenariu, în afara războiului. Conducătorii militari americani fuseseră îngrijoraţi de decizia lui Roosevelt, din iunie 1941, de a pune embargo asupra tuturor transporturilor de petrol spre Japonia, după ce aceasta cucerise Indochina. Cînd japonezii trimiseseră negociatori la Washington pentru a încerca să rezolve în mod paşnic disputa, generalul George Marshall, şeful statului major al armatei, îndemnase Departamentul de Stat să facă concesii pentru a menţine pacea în Pacific.

După Pearl Harbor, planul *Rainbow Five* — şi deci tot scandalul legat de el — îşi pierduseră interesul pentru opinia publică americană.

La 8 decembrie 1941, preşedintele Roosevelt a cerut în cuvîntul său în Congres declararea războiului împotriva Japoniei. Condamnînd atacul asupra Pearl Harbor ca o „zi a infamiei", F.D. Roosevelt nici nu a menţionat Germania. Cei mai mulţi dintre istorici sînt de acord că doar în urma atacului de la Pearl Harbor, Roosevelt nu ar fi putut convinge Congresul să declare război Germaniei. Furia naţiunii era îndreptată doar împotriva Japoniei.

Dar informaţia secretă dezvăluită de Chesly Manly a dobîndit o amploare deosebită în Germania. La 5 decembrie, Ambasada germană a transmis copia articolului la Berlin. În timp ce consilierii

În p. 53: *maiorul Albert C. Wedemeyer*

Astfel arăta cea mai mare parte a flotei americane din Pacific, după raidul aviaţiei japoneze de la Pearl Harbor, din dimineaţa zilei de 7 decembrie 1941.

săi militari studiau planul, Hitler era confruntat cu o gravă decizie politică. Trebuia el oare să declare război Statelor Unite? Atacul japonez asupra Pearl Harbor l-a surprins la fel de mult ca și pe Franklin D. Roosevelt. Pactul tripartit semnat de puterile Axei în 1940 nu conținea acorduri specifice privind coordonarea acțiunilor militare. Ministrul de externe german Joachim von Ribbentrop promisese lui Hiroshi Oshima, ambasadorul japonez în al treilea Reich, că Germania avea să sprijine Japonia în cazul unui diferend cu Statele Unite. Dar nici el, nici Hitler nu prevăzuseră atacul lansat de Japonia la Pearl Harbor. Oshima i-a cerut lui Ribbentrop să respecte promisiunea. Reacția lui Hitler la evenimentele de la Pearl Harbor a arătat clar că el nu se simțea dator să declare război doar pentru a respecta asigurările date de Ribbentrop, pe care nu le autorizase.

Ecouri la Berlin

Pînă atunci, una dintre strategiile de bază ale lui Hitler fusese să mențină Statele Unite în afara războiului folosind toate pîrghiile oferite de puternicul sentiment izolaționist din Congres. Chiar după ce Roosevelt dăduse ordin navelor de război americane să „tragă la vedere" în submarinele germane, Hitler ordonase marelui amiral Raeder, comandantul suprem al forțelor maritime, să evite incidente pe care Roosevelt să le folosească pentru a aduce America în conflict. După război, generalul Alfred Jodl, principalul planificator al lui Hitler, a spus că acesta dorise ca Japonia să atace Marea Britanie în Extremul Orient și U.R.S.S., dar nu și Statele Unite. Hitler urmărea „un nou aliat puternic dar nu și un nou inamic puternic".

La 6 decembrie, Raeder a jucat un rol decisiv în adoptarea deciziei următoare a cancelarului Reichului. El a arătat lui Hitler un raport pregătit de oamenii lui, care puncta cea mai importantă dezvăluire din *Rainbow Five;* faptul că Statele Unite nu aveau să fie gata pentru o ofensivă militară împotriva Germaniei pînă în iulie 1943. Raeder susținea că se impunea o reevaluare imediată a strategiei Germaniei. El a recomandat o ofensivă pe uscat și pe mare împotriva Angliei și imperiului acesteia care să o scoată din război înainte de acea dată crucială. A prevăzut noi incidente între nave americane și submarine germane în Atlanticul de Nord și a admis că acestea puteau duce la război cu Statele Unite, dar, argumenta el, *Rainbow Five* arăta clar că America era deja un aliat „nebeligerant" al Marii Britanii și Uniunii Sovietice și că Germania nu mai putea evita o declarație de război, reținîndu-și submarinele să răspundă atacurilor navelor americane. Mai mult, Raeder aprecia că Roosevelt făcuse un calcul complet greșit contînd pe slăbiciunea Japoniei și pe teama acesteia față de Statele Unite pentru a-i ține pe japonezi în șah. El era acum confruntat cu un război contra Japoniei cu doi sau trei ani înainte de aclătuirea unei marine de război care să acționeze în două oceane.

La 9 decembrie, Hitler s-a întors la Berlin de pe frontul sovietic. Au urmat două zile de conferințe cu Raeder, feldmareșalul Wilhelm Keitel, șeful O.K.W. și mareșalul Reichului Herman Göring, comandantul forțelor aeriene. Cei trei consilieri au scos în evidență hotărîrea „Programul Victoriei" de a învinge Germania. Ei au subliniat că acesta lua în discuție probabilitatea unei prăbușiri a Rusiei și a unei capitulări engleze, în care caz Statele Unite își asumau sarcina de a duce singure războiul împotriva Germaniei.

În aceeași zi, Franklin D. Roosevelt s-a adresat din nou națiunii. El l-a acuzat pe Hitler că incita Japonia să atace Statele Unite. „Noi știm că Germania și Japonia își desfășoară operațiile militare și navale după un plan comun — a declarat Roosevelt. Germania și Italia se consideră și ele în război cu Statele Unite fără să fie îngrijorate de lipsa unei declarații oficiale". Nu era adevărat și Roosevelt o știa. El încerca să îl ispitească pe Hitler să declare război.

La 10 decembrie, cînd a reluat consfătuirea cu Raeder, Keitel și Göring, Führerul se hotărîse deja. El a spus că discursul lui Roosevelt confirma tot ce fusese publicat în *Tribune;* discursul era o declarație de război de facto. Hitler a acceptat motivația lui Raeder că războiul cu Japonia făcea imposibilă pentru americani strategia generală propusă de *Rainbow Five* de a învinge mai întîi Germania.

La 11 decembrie, Hitler a apărut în fața Reichstag-ului și a anunțat că Germania și Italia fuseseră provocate de președintele Roosevelt să declare război Statelor Unite. Decizia finală, a spus Hitler, îi fusese impusă de ziarele americane care, cu o săptămînă înainte, dezvăluiseră „un plan pregătit de președintele Roosevelt... conform căruia intenția lui era să atace Germania în 1943 cu toate resursele Statelor Unite. Răbdarea noastră a ajuns la capăt".

Stimulată puțin de Casa Albă, istoria din *Tribune* îi oferise lui Roosevelt darul de care avea absolută nevoie pentru a pune în aplicare programul menționat în *Rainbow Five.* Contrar așteptărilor lui Raeder, nici liderii militari americani, nici președintele nu au modificat aspectele fundamentale ale „Programului Victoriei". Aceasta pentru că el reprezenta o „strategie logică", după părerea lui Wedemeyer. Și pentru armata germană, revelațiile din *Tribune* au picat ca un dar al cerului. Ofensiva împotriva Rusiei se poticnea în înghețata iarnă rusească. Generalii s-au agățat de planul de război al lui Roosevelt ca să întărească o sugestie pe care o făcuseră deja lui Hitler: să se retragă pe poziții defensive alese cu grijă și să cîștige timp în vederea regrupării și întăririi diviziilor decimate.

În cartea sa *La cartierul general al lui Hitler*, Walter Warlimont a arătat cît de puține informații aveau generalii asupra Statelor Unite, lucru care făcea cu atît mai important *Rainbow Five* pentru ei. El a povestit că a primit un telefon de la Jodl, la 11 decembrie 1941, care l-a întrebat:

— Ați auzit că Führerul a declarat război Americii?

— Da, și a fost o mare surpriză — a replicat Warlimont.

— Statul major trebuie să examineze acum unde își vor folosi inițial Statele Unite majoritatea forțelor: în Extremul Orient sau în Europa. Nu putem lua alte decizii pînă nu este clarificat acest aspect.

— De acord — a spus Warlimont. Dar pînă acum nu am luat niciodată în considerare un război împotriva Statelor Unite și nu avem astfel de date pe care să ne bazăm.

— Vedeți ce puteți face — a răspuns Jodl. Cînd ne vom întoarce mîine, vom relua discuția în detaliu.

„De ce nu ai venit după noi?"

La 14 decembrie, personalul O.K.W. a prezentat lui Hitler un studiu despre „Planurile de război anglo-saxone care au devenit cunoscute prin publicarea lor în *Times Herald* din Washington". Analiștii au conchis că pentru a zădărnici planurile Aliaților, Germania trebuia să aleagă o „poziție defensivă favorabilă" și să termine campania din Rusia. În continuare, Hitler trebuia să înglobeze Peninsula Iberică, Suedia și Franța în „Fortăreața europeană" și să înceapă construirea unui „Zid al Atlanticului" din sisteme de apărare inaccesibile, de-a lungul coastei europene. Obiectivul cel mai important trebuia să fie „curățirea Mediteranei de toate forțele britanice și aliate și ocuparea de către Axă a întregii coaste de nord a Africii și a Canalului Suez".

Amiralul Raeder și mareșalul Reichului Göring s-au alăturat acestei recomandări în modul cel mai energic. Ei i-au spus lui Hitler că în 1942 Germania și Italia ar avea ultima ocazie pentru a obține și menține controlul asupra întregii arii mediteraneene și a Orientului Apropiat și Mijlociu. Era o ocazie „care nu avea să se mai ivească niciodată". Spre mulțumirea tuturor, Hitler a fost de acord cu aceste propuneri. La 16 decembrie, O.K.W. a emis Directiva nr. 39 care cerea încetarea operațiilor ofensive contra Rusiei și retragerea frontului pe o linie de iarnă. Între momentul cînd a aprobat elaborarea acestor ordine și prezentarea lor pentru a le semna, Hitler fusese pe frontul sovietic. Revenise uimit și înfuriat să își găsească armatele clătinîndu-se sub loviturile rușilor, despre a căror pregătire serviciul său de informații nu știuse. Cînd Directiva nr. 39 a ajuns la el, a fost cuprins de furie și i-a convocat pe general-colonelul Franz Halder, șeful de stat major al armatei germane, și pe feldmareșalul Walther von Brauchitsch, comandantul suprem, pentru a-i ocărî în mod isteric. El a declarat că „nici nu poate fi vorba de o retragere generală" și a insistat ca Leningradul, Moscova și bazinul Donului să fie incluse într-o linie defensivă permanentă. La 19 decembrie, l-a destituit pe Brauchitsch și a preluat comanda armatei.

Dacă Hitler și-ar fi menținut decizia inițială și ar fi acționat pentru a împiedica realizarea obiectivelor din „Programul Victoriei", ar fi dispus de o sută divizii de pe frontul de răsărit pentru o ofensivă pe cel mediteranean. Împotriva acestor trupe, Aliații, incluzîndu-i și pe americani, nu ar fi putut mobiliza mai mult de 20 divizii. Cel mai bun general german, Erwin Rommel, era deja în Egipt, demonstrînd cu o forță relativ slabă ce putea înfăptui împotriva englezilor și australienilor[1]. Ne putem închipui că Hitler ar fi transformat Mediterana într-un lac german și ar fi împiedicat planul Aliaților de a cuceri Africa și a ataca Europa dinspre sud. Tentativa de a invada Europa prin alte puncte, în special peste Canalul Mînecii, ar fi fost mult mai costisitoare.

O întrebare rămîne fără răspuns. Cine s-a aflat la originea scurgerii de informații despre *Rainbow Five?* Wedemeyer a scăpat cu bine din investigație și a continuat să activeze în înaltul comandament american. El atribuie o mare parte din salvare inocenței sale. Dar admite că încrederea pe care a avut-o în el generalul George Marshall a jucat de asemenea un rol important.

În următorii ani au ieșit la suprafață multe date. Știm acum că Chesly Manly a primit copia lui *Rainbow Five* de la senatorul Burton K. Wheeler. În memoriile sale, Wheeler spune că a obținut-o de la un căpitan din corpul de aviație al trupelor de uscat. Fiul senatorului Wheeler, Edward Wheeler, un avocat din Washington, își amintește că acel căpitan i-a spus tatălui său: „Sînt doar un mesager". Același căpitan venise la Wheeler, tot în 1941, pentru a-i transmite informații secrete despre slăbiciunea forțelor aeriene ale S.U.A. Senatorul Wheeler nu s-a îndoit niciodată, spune fiul său, că omul care a trimis mesagerul era generalul Henry H. Arnold, șeful corpului de aviație al trupelor de uscat.

În 1963, Frank C. Waldrop a publicat un articol în care evoca întîlnirea pe care a avut-o, după război, cu omul F.B.I.-ului, care condusese ancheta. Acesta i-a spus că biroul rezolvase cazul în zece zile. Vinovatul era „un general renumit și de importanță inestimabilă pentru război". Motivul care l-a îndemnat să acționeze: să dezvăluie deficiențele planului în privința forțelor aeriene. Într-un alt

---

[1] Rommel dispunea și de mesajele atașatului militar american la Cairo, al cărui cod il descifrase serviciile specializate germane. Atașatul avea prostul obicei să povestească pe larg planurile de campanie ale Aliaților în Africa *(n. red.)*

interviu, Waldrop a adăugat cîteva detalii semnificative: omul F.B.I. era Louis B. Nichols, un director adjunct al Biroului. Waldrop l-a întrebat: „La naiba Lou, de ce nu au venit după noi?!" Waldrop și ceilalți de la *Times Herald* și *Tribune* speraseră că guvernul îi va acționa în judecată. Aveau multe informații despre felul cum Casa Albă intercepta convorbirile telefonice și planta informatori în secția știrilor și doreau să facă publice aceste lucruri. Nichols a replicat: „Cînd am ajuns la Arnold, am abandonat".

Murray Green, biograful oficial al generalului Arnold, a contestat însă cu tărie o asemenea variantă. El a susținut că toate probele existente arată că Arnold a sprijinit *Rainbow Five*. Și mai semnificativ, după părerea lui Green, este faptul că a continuat prietenia dintre Arnold și Marshall. Virtutea pe care Marshall o prețuia înainte de toate era loialitatea. Green nu poate concepe că Marshall ar mai fi avut încredere sau ar mai fi lucrat cu Arnold dacă ar fi știut că el era autorul scurgerii de informații.

Cele o mie două sute de pagini ale anchetei F.B.I., pe care Forrest Pogue[1], biograful generalului Marshall, le-a putut consulta, contrazic ceea ce afirmă Waldrop că i-ar fi spus Nichols. Iar un memorandum ce rezuma investigația, trimis procurorului general cu o scrisoare de însoțire din partea directorului F.B.I., Hoover, la 17 iunie 1942, se încheia astfel: „Datorită numărului de copii [erau 35 copii ale lui *Rainbow Five* distribuite armatei, marinei și corpului de aviație al trupelor de uscat] și a sutelor de ofițeri din armată, marină și funcționari civili din departamentele de război și marină ce aveau acces legal la ele, nu a fost posibil să determinăm sursa".

[1] *Magazin istoric*, nr. 4, 5/1980.

Ce ne dezvăluie varianta Temerarului

O altă explicație a misterului a apărut în 1976. În cartea lui William Stevenson *I se spunea Temerarul*, despre spionul englez William Stephenson, se afirmă că scurgerea de informații a fost concepută și orchestrată de Temerar, ca o parte a efortului de a atrage America în război, de partea Angliei. Planul a fost întocmit din materialul despre care se știa că ajunsese deja la inamic pe alte căi, plus unele informații false. La 26 noiembrie, James Roosevelt, fiul președintelui, îi spusese Temerarului că tratativele cu japonezii eșuaseră și că războiul era inevitabil. Căpitanul din corpul de aviație al trupelor de uscat a fost trimis la Wheeler cu documentul fals pentru a da naștere unui scandal care să îl forțeze pe Hitler să declare război.

Singurul fapt ce poate fi verificat în această versiune este data, 26 noiembrie 1941. A fost într-adevăr ziua în care negocierile cu Japonia au fost întrerupte. Dar este clar, din reacția lui Stimson și a celorlalți din Departamentul de război, că ei nu priveau *Rainbow Five* ca un material deja cunoscut de inamic. Restul poveștii Temerarului trebuie respins ca simplă invenție. Oricum, istoria lui Stephenson sugerează identitatea celui care a putut să pună la cale scurgerea de informații. „Nu am probe certe — mi-a spus Wedemeyer — dar am fost întotdeauna convins, printr-un soi de intuiție, că președintele Roosevelt a autorizat-o. Nu pot concepe că altcineva, chiar generalul Arnold, ar fi avut curajul să autorizeze publicarea acestui document".

Nu toți acceptă această idee. Forrest Pogue spune că nu s-a făcut nici cea mai mică aluzie la președinte în timpul conversațiilor pe care le-a avut cu generalul Marshall pe cînd îi scria biografia. Pogue e înclinat să pună sub semnul întrebării teoriile privind o conspirație la nivel înalt.

Dar nici o altă explicație nu umple golurile enigmei la fel de complet precum complicitatea lui F.D. Roosevelt. Deși afirmația Temerarului că el a plănuit scurgerea de informații nu se susține, prezența sa în Statele Unite și scopul său — atragerea Americii în război — sînt fapte acceptate. Că era aici cu știrea și învoirea președintelui Statelor Unite este de asemenea un fapt cunoscut. Ar fi ezitat oare să pună la cale o nouă înșelăciune un președinte care folosise deja hărți contrafăcute și ascunsese Congresului adevărul despre războiul naval din Atlanticul de Nord, mai ales dacă el considera că războiul cu Japonia era iminent?

Această explicație ne permite să înțelegem de ce generalul Marshall, căruia i s-a spus despre înșelăciune puțin după ce fusese lansată, nu l-a acuzat niciodată pe Arnold. Ea clarifică mărturisirea enigmatică a directorului adjunct al F.B.I., Nichols, că Biroul a abandonat cînd „a ajuns la generalul Arnold". Nichols pare să fi insinuat că F.B.I. știa că altcineva deasupra lui Arnold era cel ce transmisese informația. Explicația dă de asemenea sens încrederii manifestate de Marshall în Wedemeyer asupra căruia fusese aruncată o asemenea bănuială murdară. Se explică astfel și opoziția lui Roosevelt la acționarea în judecată a ziarului *Tribune*. Ce ne dezvăluie varianta Temerarului este scopul scurgerii de informații: a-l incita pe Hitler să facă declarația de război atît de așteptată.

Numai F.D. Roosevelt și o mînă de oameni, care i s-au alăturat în lumea umbrelor, ar fi putut confirma acest scenariu. Dacă el s-ar dovedi adevărat, am căpăta o imagine mai clară a jocului complex pe care Franklin D. Roosevelt l-a jucat pe tabla de șah a istoriei în săptămînile ce încheiau anul 1941. ■

Versiune românească de Victor ANGHELESCU

1939-1945, MONACO.

Dansul pe un vulcan

EDDY FLORENTIN

Despre principatul de Monaco, mass-media ne oferă adesea o imagine de operetă, ce ascunde istoria dinastiei Grimaldi, ai cărei strămoşi, dintr-o mică familie guelfă din Genova, luaseră conducerea senioriei Monaco in secolul XIV[1]. În 1940, in micul principat domneşte prinţul Louis II. Ţara sa va trece prin viltoarea războiului şi mai bine, şi mai rău[2].

Roma, 10 iunie 1940. Ora 18. Piaţa Veneţiei. Sute de mii de locuitori, care au aşteptat cu răbdare intr-o căldură apăsătoare, tropăie, cintă, se urcă pe coloane, ies pe terase, cu privirile aţintite asupra balconului unde Ducele, in sfirşit, apare, in uniformă, cu capul descoperit, intinzind mina dreaptă, in salutul fascist pe care zeci de mii de braţe i-l intorc. Cu miinile pe centură, Mussolini declară război unei Franţe deja invadate de armatele hitleriste. Lovitura de pumnal pe la spate va fi dată la miezul nopţii.

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

[2] Acest text este preluat — intr-o formă prescurtată — din revista franceză *Historia*, nr. 524 (august 1990).

Războiul — la un pas

La zece kilometri în linie dreaptă de cazemata-frontieră de la Pont Saint-Louis, înţepenită în stîncă şi apărată de nouă vînători alpini, cu adevărat ziditi de vii, locuitorii Monaco-ului, chiar în acel 10 iunie, se întorc la casele lor pe la ora 22.30: de acum înainte instituţii şi locuri publice sînt închise. Mîine, automobile şi biciclete nu vor mai putea rula între orele 22 şi 4. În cîteva zile prăvăliile de produse alimentare, drogheriile, farmaciile vor fi rechiziţionate. Măsuri bine fondate: de cealaltă parte a frontierei generalul Gambarra, căruia i-a fost încredinţată misiunea de a cuceri Menton, Nisa şi Marsilia — nu mai puţin! — a concentrat la Bordighera o mie de soldaţi de elită, destinaţi să debarce la marginile principatului.

Monaco nu are altă armată, în afară de garda palatului princiar şi compania de pompieri. El nu este stat beligerant. Dar criza de la München l-a rodat în măsuri de război: un număr de locuitori au părăsit atunci teritoriul; prinţul Louis II, rămînînd general francez şi mîndru de a fi — a putut fi văzut traversînd coasta în uniforma verde închis —, a promulgat cîteva ordonanţe: de amenajat adăposturi, de distribuit măşti de gaz, de luptat contra incendiilor, hotărîri ale poliţiei privind identitatea persoanelor.

Cu trei zile înaintea declaraţiei de război a Franţei şi Marii Britanii, celebrele vedete ale *dolcei vita* monegaşte — Casinol, Sporting, Beach, Larvotte, teatrul de Belle Arte, cinematograful — sînt închise. Spitalul se organizează pentru a primi un eventual aflux de răniţi. Dar „la vîrf" „nimic de semnalat". Astfel că sălile de joc se redeschid. Teatrul de Belle Arte îl anunţă pe afiş pe Sacha Guitry. Sînt aplaudaţi Edwige Feuillère, Suzanne Dehelly, Hélène Perdrière sau violonistul Jacques Thibaut.

Starea de război îşi impune totuşi realităţile. Consumul de carne este limitat, începînd cu 18 ianuarie 1940; se instituie o raţie de benzină, la 22 februarie; la 7 martie un tichet de raţionalizare, la 14 martie raţii alimentare. Şi, la cererea guvernului francez, o ordonanţă monarhică plasează, la 17 aprilie, sub sechestru bunurile a 259 persoane şi ale protejaţilor Reichului.

10 mai 1940. Panzerurile trec Meusa. Este război. De-adevăratelea. Ambulanţa în care Alteţa Sa prinţesa Charlotte acordă de obicei îngrijiri răniţilor este distrusă de un bombardament aerian; prinţesa moştenitoare aflată în saloane în momentul raidului, scapă cu viaţă.

Războiul atinge rîul Aisne: flăcările trosnesc pe pămînturile castelului Renaissance din Marchais, proprietate a prinţului suveran. Domeniul cade în mîinile duşmanului.

La cealaltă extremitate a ţării, în soarele unei Mediterane argintate, peste care atîrnă, din înaltul unor creste împietrite, ultimele lucrări ale „Liniei Maginot a Alpilor", principatul se vede nevoit să ia o nouă decizie: la 30 mai, noaptea neagră plonjează asupra Monaco-ului; consumul de lapte condensat este rezervat doar copiilor şi bolnavilor. Cît priveşte planul de evacuare a populaţiei — elaborat în septembrie '38, avînd Cannes ca loc de refugiu — el este amînat *sine die*.

Evacuarea, în schimb, goleşte marea vecină: Menton. 200 automobile, 130 camioane şi mai multe trenuri transportă pînă la Antibes şi Cannes 13 000 locuitori din Menton, cu dreptul de a avea asupra lor 30 kg bagaje. Acelaşi lucru se hotărăşte pentru locuitorii minunatelor vacanţe parfumate: Vesqui, Carnolès, Cap Martin, îndreptaţi spre Pirineii Orientali. Ei n-au ce regreta, în ciuda lacrimilor vărsate; la 22 iunie, 216 tunuri italieneşti deschid focul pe cornişe. 16 bombardiere atacă, în aceeaşi dimineaţă, Mont Ours, la 8 km nord de Monaco, pantele Muntelui Agel, al cărui fort domină principatul de la 1 100 m înălţime.

Infanteria italiană, cu arma la picior de opt zile, trece la asalt pe linia crestelor de la nord de Menton. Francezii abandonează înălţimile Garavan. La 23 iunie, italienii ating Carei, care curge prin Menton, Borrigo, la frontierele occidentale ale „Perlei Mediteranei", avansează în lungul litoralului, între Piaţa Armelor şi Carnolès, ating Gorbio, la numai 4 km de Monte Carlo.

În seara de 24 iunie, Cămăşile Negre se infiltrează pe creasta Roquebrune; războiul este la un pas de gheretele divers colorate ale principatului. Armistiţiul de la Vila Incisa ordonă încetarea ostilităţilor la 25 iunie ora 0.15. Monegaştii capătă un răgaz de vreo doi ani şi cinci luni.

Brigada 18 mobilă în acţiune

Reprezentanţii celor 8 540 francezi rezidenţi în principat se reunesc în faţa unor plăci de marmură pe care sînt gravate numele celor morţi în războiul din 1914-1918 şi, după ce depun o jerbă tricoloră, se retrag fără a rosti nici un discurs; după-amiază, la catedrală, suveranul, alteţele lor principesa Antoinette şi prinţul Rainier „se alătură, în aceste zile dureroase, doliului Franţei".

Cei 1 761 monegaşti de viţă află că mica lor patrie rămîne în zona neocupată germană, cu siguranţă, dar că este inclusă în zona demilitarizată italiană, ce se întinde pînă la 50 km vest de linia de armistiţiu. Băile de la Larvotte se redeschid la 17 iulie, cinematograful de Belle Arte la 19 iulie, Casinoul şi stabilimentele de la Hôtel de Paris la 3 august, teatrul de Belle Arte la 25 decembrie.

Principatul îşi păstrează deci statutul de stat suveran: mulţi dintre cei care fug din zona ocupată sau se tem de persecuţii vin să-şi găsească adăpost aici. Ignoră subtilităţile juridice, în termenii cărora „principatul este obligat să-şi exercite drepturile de

suveranitate în conformitate totală cu interesele politice, militare, navale și economice ale Franței". Pe scurt, trebuia să se alinieze politicii Vichyului.

Momentul adevărului se anunță curînd: statutul evreilor se aplică la 20 de familii de evrei monegaști de viță și altor cîtorva familii. Intră în colimator funcționari și profesori francezi de la liceul din Monaco. Cel mai celebru dintre ei se numește Armand Lunel, cunoscut istoric al evreilor. În octombrie 1940, profesorul este destituit de către Vichy. Dar prințul Louis II nu se supune: tatăl său, prințul Albert, căsătorit a doua oară cu o nepoată a lui Henri Heine, a fost, la vremea lui, un activ partizan al lui Dreyfuss. Printr-o abilă atitudine dilatorie, prințul respinge sistematic pe fiecare înlocuitor propus de guvernul francez. Pînă în momentul cînd trebuie să cedeze: în iulie 1941, Armand Lunel va fi pus pe liber, din oficiu.

Director al Operei din Monte-Carlo, din 1892, Raoul Gunsbourg este și el îndepărtat, din aceleași motive. *Journal de Monaco* este obligat să publice ordonanța din 1 iulie 1941, privind recensămîntul evreilor, pe aceleași criterii care operează în Franța de la Vichy.

Hoteluri și apartamente sînt repopulate, în această perioadă, conferind principatului o prosperitate aparentă. Se nasc noi societăți financiare, piața neagră face ravagii, ca și privațiunile de tot felul, pentru cei ce nu au mijloace.

Vara lui 1941: statul monegasc aplică legile Franței. Dar diferit, pentru că prințul nu vrea victoria Germaniei.

Monegaștilor le e foame. Celor care n-au bani, bineînțeles. La 9 decembrie 1941, doctorul Jean Drouhard merge la Paris, pentru a-i prezenta doctorului Serge Huard, secretar de stat, și Alteței Sale principesa Charlotte, care locuiește acolo, situația precară a aprovizionării în principat și în cantonul Beausoleil. „Deși primirea la secretarul de stat a fost marcată de multă înțelegere, aceste demersuri nu au avut, din nefericire, nici un efect" (Jean Drouhard, *Monaco dans la grande tourmente*, în *Annales Monégasques*, nr. 7).

Nici post de frontieră, nici sîrmă ghimpată, nici baraj de poliție: un du-te vino între principat și Franța de la Vichy. Tinerii își petrec week-end-ul în munții vecini, chiar și cei ce ar putea fi arestați de poliție. Comunicațiile cu unele colonii franceze, cu Africa de Nord, țările neutre rămîn libere. Un consul al Germaniei pe lîngă guvernul monegasc reglementează afacerile curente.

Monaco trăiește, Monaco vibrează. Marie Bell joacă Prosper Mérimée și Molière. 1942 salută concertele dirijate de Paul Paray. Vedetele de pe afișe se cheamă Edith Piaf, Maurice Chevalier (care dă un recital), Claude Dauphin, Gisèle Pascal, Max Régnier.

18 februarie 1942. Ordonanța monarhică 2607. Funcțiile publice sînt interzise evreilor: serviciile diplomatice, justiția, învățămîntul, carabinierii, ca și profesiile liberale, intermediarii financiari sau comerciali. Interzis să fii... compozitor! Atîtea interdicții împotriva a... 237 evrei recenzați.

Vichy-ul, unde Pierre Laval este în grații, impune în iunie 1942 o colaborare între polițiile franceză și monegască. Evident, întru urmărirea evreilor. „A decăzut oare într-atît Franța?", exclamă cu durere ministrul de stat.

28 august 1942. Hotelurile răsună de urlete în noapte. Brigada 18 mobilă din Nisa irumpe în principat, pune mîna pe 66 evrei străini, conduși cu brutalitate la Beausoleil, unde Vichy-ul a amenajat o tabără de triere. Aceștia sînt transferați apoi la Nisa, transportați la Drancy, de unde vor fi deportați la Auschwitz.

Deși pétainist, consulul Jannequin nu manifestă un zel excesiv și nu caută să verifice originea rasială a francezilor care îi cer viza prealabilă pentru a locui în principat, viză interzisă evreilor.

Prințul Louis II, în uniformă de general francez, trece în revistă un detașament al Forțelor franceze din interior

În p. 59: *august 1944. Orașul după bombardament*

Ca la Maxim's

8 noiembrie 1942. Aliații debarcă în Africa de Nord. 11 noiembrie. Germanii ating linia de demarcație. Italienii — linia lor de demarcație: după-amiaza, avangărzi ale

Quarta Armatz traversează Monaco (sfidînd convenţiile internaţionale), în direcţia limitelor apusene ale rîului Var, aplaudate de rezidenţii italieni şi agitînd steagurile cu stemele Casei de Savoia, în culorile verde, alb şi roşu.

Un comandament militar se instalează într-o mare vilă, pe care soldaţii o întăresc printr-o centură dublă de sîrmă ghimpată. Grand Hôtel şi Hôtel des Princes sînt rechiziţionate. Partidul fascist creează un birou politic şi... predică anexarea Monaco-ului de către Italia.

Poliţia mussoliniană, ajutată de o campanie asiduă de delaţiuni, arestează pe italienii antifascişti, pe care îi închide la Embrun; ea internează la Sospel pe toţi englezii sub 70 ani. O scoţiană de 80 ani îşi minte vîrsta şi preferă internarea; autorităţile de ocupaţie află, o eliberează pe Mrs. Fox, care refuză totuşi să-şi recunoască vîrsta, deci refuză eliberarea.

Comandamentul italian cere arestarea consulului Statelor Unite. Primeşte refuzul categoric al prinţului Louis II, care obţine cîştigarea cauzei.

Afacerişti de toate soiurile, colaboraţionişti francezi, ofiţeri nazişti în permisie, aventurieri „de origine necunoscută" mişună peste tot. Totul se cumpără, totul se vinde. Afaceristul Michel Skolnikoff singur cumpără în principat 25 imobile, 7 hoteluri, 3 societăţi imobiliare. Peste 200 societăţi financiare îşi deschid porţile.

„Aici Radio Monte-Carlo!" 17 iulie 1943. Un nou indicativ străbate undele. Goebbels nu e departe. Antenele, peste Mont Agel, sînt în zona deţinută de ocupant; numai studiourile sînt pe Bd. Princesse Charlotte. 50% capital german şi italian.

8 septembrie 1943. Italienii semnează armistiţiul cu americanii. Badoglio îi succede lui Mussolini. Dezordini în oraş. Numeroşi soldaţi cer haine civile, caută refugiu în Monaco. Alţii pleacă în munţi, încărcaţi cu valize, către frontieră. Populaţia se năpusteşte în magazinele aparţinînd unor resortisanţi italieni profascişti. Sosesc germanii: Gestapo, Abwehr. Un stat major se stabileşte în Monaco, deşi principatul rămîne suveran şi nonbeligerant, statut confirmat de o reprezentanţă diplomatică germană şi de absenţa teoretică a unui comandament militar.

Dar Wehrmachtul stabileşte o zonă interzisă în tot lungul Mediteranei: inclusiv principatul. Şi, la 14 februarie 1944, Monaco este informat că se află, începînd din acea zi, în „zona ocupată". Blockhaus, reţele de sîrmă ghimpată, obstacole antitanc, filtru dublu la intrare în port, un enorm bunker în centrul squarului Gastaud. Şi, bineînţeles, vînătoarea evreilor, în total sub 1 500. Organizată de Gestapo, executată de mediile colaboraţioniste franceze şi poliţia franceză, ea va opera 86 deportări, evrei străini, în principal. În ce priveşte cele 20 familii monegaşte, ele beneficiază de protecţia prinţului Louis II. Ministrul de stat îi face cunoscut lui Armand Lunel, purtător de cuvînt al coreligionarilor săi pe lîngă Palat, că toate familiile de evrei monegaşti sînt puse sub protecţia prinţului. O condiţie: să nu încalce, sub nici un pretext, graniţele principatului.

Aprovizionarea se face din ce în ce mai dureros. Nici carne, nici unt, nici ouă, nici zahăr, nici fructe proaspete nu sînt. La 13 august lipseşte făina, deci pîinea. Panica, în primăvară încă puţin motivată, devine monedă curentă odată cu instalarea verii; iar spitalul îşi pregăteşte două saloane...

15 august 1944. Sfînta Maria. Clopotele de la Saint-Charles încep să bată la ora 7. Pentru a se opri brusc: ordin al germanilor la ora 9. Şi, pe bună dreptate: Aliaţii au debarcat în Provence. Wehrmachtul anunţă că litoralul este în stare de asediu, Monaco inclusiv. Este interzis să ieşi. Cazinouri, magazine, instituţii publice trebuie închise. Bisericile la fel... Ministrul de stat îi invită pe locuitori să evacueze casele ce dau spre port şi să-şi caute adăpost sub tunelul în formă de Y, cu paturi şi alte lucruri necesare traiului.

Principatul este asediat, bombardat chiar, pe 23 august. Convoaie de blindate, de automobile, camioane, ambulanţe acoperite cu frunziş străbat străzile şi bulevardele. Pe 25, bijutierii sînt luaţi cu asalt de cumpărători, ce caută siguranţa în aur. Pe 26, monegaştii trebuie să se înscrie pentru distribuţie de supe populare. Pe 27 este bombardat Monte-Carlo.

În vreme ce convoaie germane se scurg, Hotelul Monte-Carlo trăieşte o atmosferă stupefiantă. La bar te crezi la Paris, la Maxim's. Se bea sec. Este o mare de oameni. Inconştienţa, frica, minciunile sînt dincolo de orice imaginaţie. Roiesc acolo oameni de lume, scriitori, ziarişti, artişti, printre care o cîntăreaţă fermecătoare, pe nume Yolanda. Familii evreieşti se refugiază sub scări de beciuri, ascultînd, în ciuda bruiajului, Radio Anglia, care le dă veşti de la Paris.

Mari nave de război navighează în larg, pe 28 august. Pe 30, ultimele trupe germane, înghesuindu-şi echipamentele heteroclite pe biciclete îmbrăcate în frunze, traversează principatul. Nu este electricitate. Nu este apă: se face coadă la cele cîteva cişmele. Pe 31, flota de război trage asupra forturilor. Noaptea de 2 spre 3 septembrie este apocaliptică. După o seară toridă, izbucneşte o furtună teribilă, cu un vînt sălbatic şi tone de apă. În acelaşi timp, tunurile Marinei trag în larg.

Duminică, 3 septembrie 1944. Monaco doarme într-o linişte totală. Elementele înaintate ale căpitanului Walls, din Serviciul Special 1, dirijate de forţe ale Rezistenţei, intră în principat. 25 zile mai tîrziu, prinţul moştenitor Rainier, nepotul prinţului Louis II, aflat la tron, se angajează în Armata 1 franceză.

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

CARTI SOSITE LA REDACTIE

În numărul din luna februarie 1991, anunţam apariţia, la Chişinău, a revistei **Patrimoniu.** Iată că am primit de curînd la redacţie şi un alt număr al acestei publicaţii, subintitulată „revistă de lectură istorică". Este evident însă, pentru oricine o parcurge, că sora noastră de peste Prut nu este o simplă „revistă de lectură istorică". Cu supratitluri incitante sînt publicate articole pe teme de maximă actualitate: **Ab originem: Tradiţii geto-dacice ale luptei pentru independenţa poporului român,** semnat de Nicolae Ursulescu - care şi-a propus să realizeze o „paralelă a trăsăturilor luptei pentru independenţă la geto-daci şi la români" -, **Itinerar pe moşia străbună: Cetatea Tighina,** de Dinu Pocitarencu - un semnal de alarmă pentru soarta vestitei cetăţi -, **Recurs la istorie: Note asupra relaţiilor româno-ungare** - autorul, G.A. Pordea, prezintă campania de propagandă maghiară în Occident, ce încearcă să acrediteze ideea „genocidului cultural" la care ar fi supusă minoritatea respectivă în România -, **Oameni care au fost: Mic dicţionar al membrilor Sfatului Ţării din Chişinău, 21 noiembrie 1917-27 noiembrie 1918,** alcătuit de Alexandru Chiriac şi **Lecturi folositoare: Mărturii ruseşti despre caracterul românesc al Basarabiei** - extrase dintr-un articol scris de Nicolae Titulescu, în anul 1914.

La fel de incitante se dovedesc şi restituirile şi documentele de arhivă, prezentate la rubricile **Reconsiderări** - Alexandru Boldur, **Sensul şi însemnătatea politicii externe a lui Ştefan cel Mare** -, **Confesiuni. Memorii** - Pepe Georgescu, **265 de zile la Cernăuţi sub ocupaţie bolşevică. 28 iunie 1940-20 martie 1941** - sau **Arhiva Patrimoniului** - **Şedinţele Sfatului Ţării.** Un moment aniversar - **Constantin Brîncoveanu. 330 ani de la naştere, 270 ani de la moarte,** semnat de Irina Chiriac -, pagini de publicistică ale lui Constantin Gheorghiu - **Arde Chişinăul** - şi două recenzii întregesc sumarul numărului 2/1991 al revistei **Patrimoniu.**

Iată deci că alături de **Magazin istoric** - din a cărui experienţă de 25 ani s-au inspirat colegii noştri, după cum mărturisea redactorul şef al **Patrimoniului,** domnul Ion Ţurcanu - se înscrie în peisajul publicistic de limbă română o a doua revistă de istorie ce se adresează publicului larg. Îi dorim, în continuare, mult succes!

CITITORILOR NOŞTRI

6 lei, 10 lei, 18 lei, 25 lei, şi iată acum, de la 1 decembrie 1991, 50 lei. Acestea au fost preţurile de vînzare a revistei noastre în ultimele 15 luni. Fiecare dintre aceste sporuri şi toate laolaltă au dat momente de mare tensiune şi zbucium în redacţia noastră.

Am fi vrut ca, în prag de Nou An 1992 — an în care revista noastră împlineşte 25 ani de apariţie — să vă comunicăm numai veşti îmbucurătoare. Iată însă că noile modificări financiare de la sfîrşitul lui 1991 ne impun constatarea că pentru a vă putea oferi în continuare revista dv. îndrăgită de istorie, **o veritabilă carte de istorie cu care lună de lună vă îmbogăţiţi biblioteca,** ne vedem nevoiţi să majorăm preţul revistei la 50 lei.

Facem această majorare la capătul unor luni şi luni de eforturi în care ne-am străduit să vă oferim revista cu preţul neschimbat, cu toate majorările succesive ale preţurilor hîrtiei, manoperei tipografice, difuzării şi celorlalte costuri de producţie şi administraţie. Am păstrat acest preţ nemodificat în condiţiile în care, **practic, revista costă mai mult decît cei 25 lei.** Cel mai redus capitol din bugetul nostru rămîn salariile şi colaborările la care noi toţi cei ce scriem pentru **Magazin istoric** am consimţit.

Pentru a exista în continuare **Magazin istoric,** pentru a vă spori lună de lună colecţiile cu noi numere din publicaţia dv. preferată de istorie, care a reuşit să-şi recapete şi să-şi menţină cele 100 pagini, pentru a vă putea oferi, şi în anul 1992, noi şi noi pagini de cel mai mare interes din trecutul poporului nostru şi al altor state ale lumii, pentru a vă oferi şansa participării la concursul **Magazin istoric** lansat într-o formulă inedită sau pentru a colabora la prima anchetă **Magazin istoric,** sîntem nevoiţi, dragi cititori, să acceptăm această nouă modificare de preţ. Ne dăm seama că noul preţ va însemna un efort pentru dv., dar ne gîndim în acest moment că raportînd preţul de 50 lei pentru cele 100 de pagini de istorie inedită la celelalte preţuri ale ziarelor, revistelor şi cărţilor, **Magazin istoric** rămîne nu numai o enciclopedie naţională şi universală, dar şi cea mai ieftină.

Sîntem siguri că ne veţi înţelege eforturile de a păstra existenţa **Magazinului istoric** şi veţi fi, şi de data aceasta, alături de noi, aşa cum aţi fost permanent de-a lungul acestui sfert de veac de zbuciumată istorie, traversat şi de revistă.

Deci, începînd cu nr. 12/1991 — preţul unui exemplar va fi de **50 lei,** iar abonamentul pe **3 luni de 150 lei.**

Iată, se vede încă o dată avantajul pe care îl asigură abonamentul, pe o perioadă cît mai lungă de timp. Cititorii noştri cei mai fideli, cei care şi-au asigurat primirea revistei — de la începutul anului sau a ultimului trimestru din 1991 — pe bază de abonament, vor citi Magazin istoric şi în luna decembrie tot cu preţul de 25 lei!

Spionajul sovietic la lumina zilei

MOSCOVA, VIA LOS ALAMOS

VLADIMIR M. CIKOV

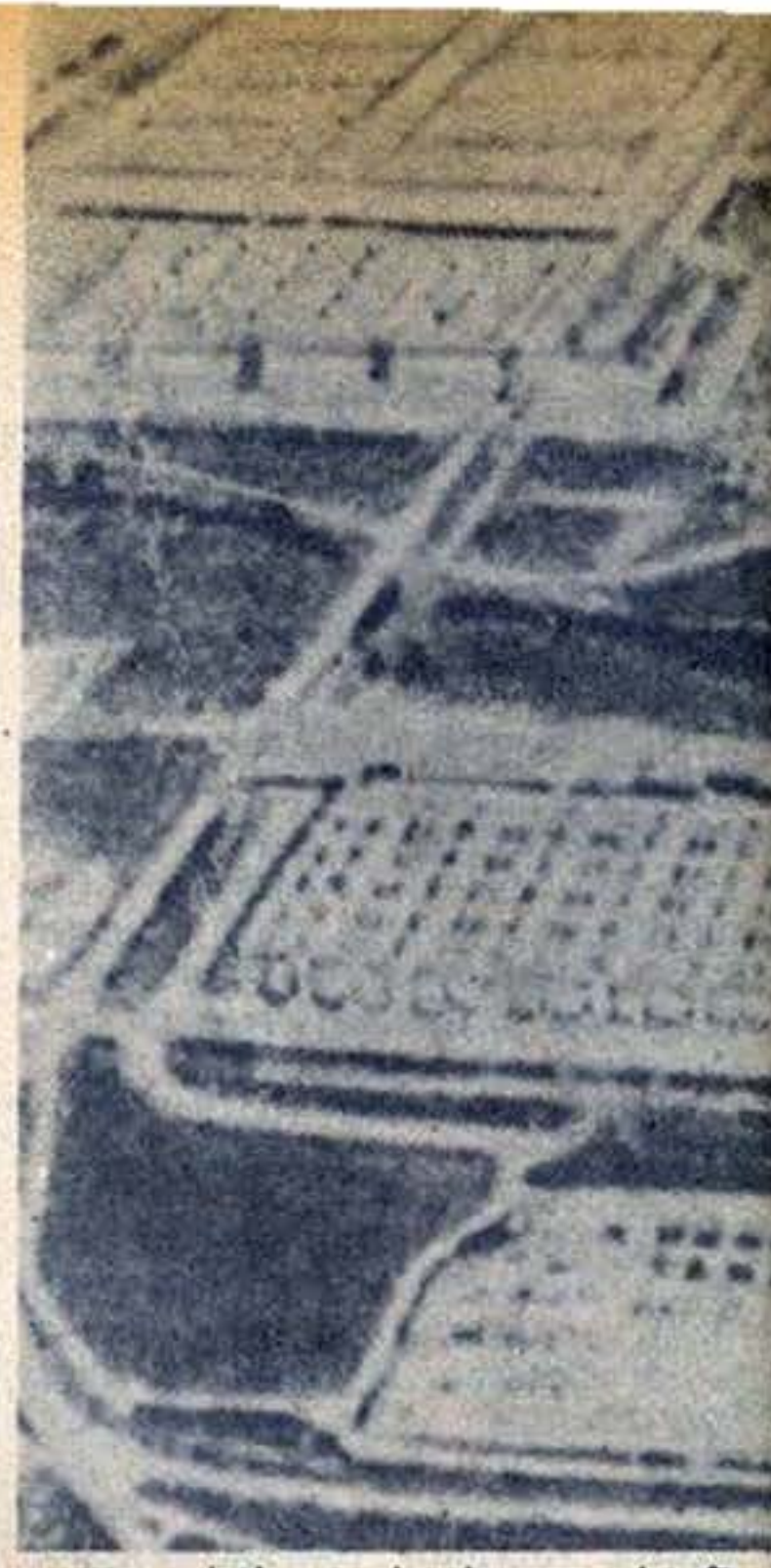

În februarie 1939, „compagnero" Altman, alias americanul Morris Cohen (29 ani), a absolvit şcoala de spionaj din Barcelona[1]. S-a întors apoi în S.U.A. şi a intrat în reţeaua sovietică de informaţii.

„Moscova. Centru. Lui Aleksandrov

Strict secret

S-a stabilit legătura cu Altman. Pseudonimul său este «Louis». Va lucra cu el «Twain» **(agentul sovietic Semion Semionov, care, multă vreme după absolvirea Institutului tehnologic din Massachusetts, a lucrat la New York, apoi a fost mutat la Paris** — n. aut.).

«Louis» a primit sarcina să selecţioneze o grupare de surse, care ne-ar putea ajuta să primim informaţii despre colonia germană. «Ghennadi»" **(şeful rezidenturii sovietice de la New York, G. Ovakimian. La sfîrşitul anului 1941, a fost declarat „personna non grata" de autorităţile americane. Întors acasă, a devenit adjunct al şefului secţiei externe a Direcţiei principale a securităţii statului din N.K.V.D.** — n. aut.).

Peste un timp a mai sosit o telegramă, adresată adjunctului comisarului poporului pentru afaceri interne:

„Moscova. Centru.

Personal tov. Abakumov.

Importanţă deosebită.

Se elaborează măsuri pentru transformarea «Mortonului» într-unul dintre centrele industriale ale statului Maryland, unde a început producţia unor noi tipuri de armament al armatei americane.

În plus, «Louis» a făcut rost de o sursă preţioasă, «Ray», de la care s-au primit materiale extrem de secrete despre radare şi sonare (schiţele şi datele le voi trimite prin curier).

Ghennadi".

Mirele şi mireasa

Morris Cohen a cunoscut-o pe Leontina Putke în 1937, la un miting în sprijinul Republicii spaniole. Din amintirile lui „Louis": „Imediat după miting, am mers la o cafenea. Lona purta un costumaş bleu-ciel şi o pălărioară albă. Era ca un tablou. Singurul ei defect: era prea frumoasă, exact ca o logodnică ce place mai multora. Dar în viaţă fizicul a avantajat-o: cu el dezarma imediat pe cine trebuia. Şi, deşi caracterial, eram opusul ei, modest, nehotărît, m-am decis de atunci: am s-o iubesc pe fata asta. Atunci însă, la cafenea, n-am obţinut de la ea decît numărul de telefon. Am plecat apoi în Spania. Doi ani n-am mai văzut-o..."

Din amintirile Leontinei: „Eu consider că cel mai important lucru în viaţă este răbdarea, înţelepciunea de a aştepta. Tînărul Morris ştia grozav de bine să aştepte. Era una dintre calităţile lui cele mai mari. Ştia să aştepte cu un sînge rece de invidiat. Şi chiar dacă vreodată îl lăsau nervii (în fond, sîntem oameni cu toţii), el, spre deosebire de alţii, putea să-şi ascundă trăirile. De fapt, în tot ce îşi doreşte omul trebuie să aibă răbdare. În asta constă şi secretul multora dintre succesele sale.

Cînd l-am întîlnit prima oară, Morris, nu ştiu de ce, mi-a ocolit privirea: din timiditate, din indiferenţă... În orice caz, nu eram obişnuită cu aşa ceva. În ochii bărbaţilor citeam întotdeauna admiraţia.

Rănită în mîndria mea de femeie, obişnuită să fiu adulată de bărbaţi, m-am supărat serios pe el atunci. Dar trebuie să recunosc că, la acea primă întîlnire, Morris mi-a trezit interesul: avea trăsături plăcute, ochii căprui, foarte buni!...

Nu s-a schimbat nici după

[1] Continuăm publicarea părţii a doua a acestui articol, reprodus — într-o formă prescurtată — din revista *Novoe vremea* (nr. 17/1991).

Unul dintre obiectivele strict secrete din cadrul Proiectului Manhattan, de care Moscova se interesa cu asiduitate

ce s-a întors din Spania. A rămas același tip politicos, corect, reținut.

Apoi am început să bănuiesc că se ocupă cu ceva secret.

La 22 iunie 1941 am făcut nunta. Cînd a aflat că a început războiul Germaniei cu Rusia, mirele meu a căpătat o dispoziție extrem de proastă. Cîteva zile a avut o stare de-a dreptul depresivă. Odată a venit cu un buchet de trandafiri roșii și l-a pus pe furiș pe măsuța de pe coridor. Îl vedeam că vrea să-mi spună ceva și că nu îndrăznea".

Din amintirile lui Morris Cohen: „Da, atunci nu mă puteam hotărî deloc: să o atrag sau nu pe Lona în colaborarea cu informațiile sovietice? Înțelegeam, firește, că nu puteam să mă mai joc prea mult timp de-a v-ați ascunselea. Oricum, ea m-ar fi descoperit. Cu atît mai mult cu cît la Moscova se luase deja hotărîrea ca Lona și cu mine să îndeplinim împreună misiunile. Nu există nimic mai bun decît o pereche reușită, unită, soț și soție, deci. Cînd i-am dezvăluit taina mea, m-a învinuit imediat, nici mai mult nici mai puțin, de trădare față de America. M-am apucat să-i explic că dacă aș fi trădat America de dragul banilor sau mi-aș fi trădat convingerile, conștiința, mi-aș fi schimbat ideile, crezul meu, atunci ar fi fost altceva. Dar eu, Dumnezeu mi-e martor, lupt pentru adevăr și justiție. Asta nu e deloc trădare".

Mitralieră în loc de contrabas

Prima lor misiune comună venită de la Moscova: să obțină modele de tehnică militară nouă. În acest scop, „Lesley" (pseudonimul Leontinei Cohen în spionajul sovietic) a făcut cunoștință la Hartford, unde se aflau uzine producătoare de motoare de avioane și de armament, cu tînărul inginer Allan. Ea a reușit să obțină de la el informații despre o nouă mitralieră pentru dotarea avioanelor, informații ce au fost transmise constructorilor sovietici. Aceștia au cerut detalii despre noua mitralieră. „Twain" i-a recomandat lui „Lesley" să se adreseze iarăși simpatiei ei americane, iar dacă el refuza sau o amenință cu demascarea, ea să-i explice că el a comis deja o crimă — a divulgat un secret de stat. Dar Allan a primit cu plăcere propunerea lui „Lesley" (lui i s-a atribuit pseudonimul „Frank") și a fost de acord ca, pentru 2 000 de dolari, să scoată dincolo de perimetrul uzinei toate detaliile mitralierei. Toate, cu excepția țevii, lungă și grea. Pînă la urmă, la Moscova s-a născut ideea că ea s-ar putea fixa pe

Morris și Leontina Cohen, în 1973, la Moscova

spinare, sub îmbrăcăminte. Imediat s-a comunicat aceasta la rezidentura din New York. Allan era înalt și destul de robust. El a îndeplinit cu succes misiunea. În ziua fixată, de la New York, a sosit la el „Louis", cu un contrabas. După ce a luat mitraliera în tocul instrumentului, „Louis" a pornit înapoi.

Dar greutățile legate de transportarea țevii mitralierei nu s-au încheiat aici: „instrumentul" trebuia să ajungă la consulatul sovietic. Polițiștii puteau reține pe oricine intra pe teritoriul consulatului. Să-i parvină „contrabasul" unui colaborator al consulatului undeva, în afara orașului? Și asta era destul de riscant: toți cetățenii sovietici se aflau sub observație, așa încît întîlnirea se putea termina cu descoperirea atît a agentului, cît și a ofițerului de informații. În gheto „Louis" a găsit un negru șomer, de încredere — i s-a părut lui — și s-a înțeles cu el, contra unei anumite sume, să predea „contrabasul" unui oarecare domn purtînd pantaloni mov, un palton lung, în carouri, de culoare gri deschis, și în mînă o baghetă de dirijor. Totul urma să aibă loc într-un talcioc din zona Harlemului. Cumpărătorul s-a apropiat de „vînzător" și l-a întrebat: „Cît costă cutia dv. muzicală?" Primind o bună recompensă din partea „bogatului cumpărător", negrul a încărcat „contrabasul" în mașină și a ieșit pe neobservate din talcioc.

Modelul experimental al mitralierei de avion a ajuns repede la Moscova. Cînd S.U.A., prin land-lease, au început să furnizeze în U.R.S.S. avioane de luptă, dotate cu o nouă mitralieră, fără discuție că operația și-a pierdut sensul, ceea ce nu a umbrit cîtuși de puțin munca și riscul agenților care participaseră la ea...

„Cînd o să intervină Beria, o să fie prea tîrziu"

Întors de la o consfătuire la adjunctul comisarului poporului pentru afaceri interne, șeful informațiilor externe, generalul Fitin, l-a convocat la el pe Kvasnikov, șeful secției pentru informații științifico-tehnice, recent create.

— Mi-au fost comunicate pretenții serioase față de noi în organizarea muncii din rezidenturile de peste graniță — a spus Fitin. Dacă vrem să învingem Germania, trebuie să obținem informații secrete de mare importanță militară. Fără să ne temem de risc. Iar stimatul nostru „Vadim" tace.

„Vadim" era pseudonimul lui Anatoli Gorski — șeful rezidenturii sovietice din Marea Britanie.

— În ultimele două luni, de la „Vadim", în general, nu ne-a parvenit nici o informație, a continuat Fitin.

— După ce a trimis „Raportul despre «comitetul Uraniului»", a intrat în lăuzie. În timpul ăsta, colegii noștri de la Direcția cercetare a Marelui stat major n-au dormit. Aseară, sub semnătura generalului Skliarov am primit o telegramă cifrată, în care ni se comunică faptul că ofițerii de informații militare au recrutat la Londra un mare atomist, pe doctorul Klaus Fux. Păcat că n-am făcut noi asta. Acest om de știință a venit singur la ambasada noastră pentru a dezvălui Uniunii Sovietice secretul bombei atomice. Iar ai noștri n-au știut ce să-i răspundă... Abakumov a promis să pună în fața lui Lavrentii Pavlovici problema ofertei făcute nouă de acest agent. Pregătiți o telegramă cifrată la Londra și atrageți-i atenția lui „Vadim" asupra acestei scăpări. Să vorbească din timp cu generalul Skliarov și să lase să se înțeleagă că mai bine să nu se ajungă la intervenția lui Beria.

— Este oare bine că informațiile militare ne-au predat o sursă atît de prețioasă? a întrebat Kvasnikov.

— Cînd o să intervină Beria, o să fie prea tîrziu: știi singur că el poate frînge gîtul oricui. Cu atît mai mult cu cît el răspunde de elaborarea bombei atomice pe linia Comitetului de stat pentru apărare...

Ce se întîmplă cu „Gorgonele"?

De cum i s-a comunicat că i se permite să-l racoleze pe atomistul Arthur Fielding (numele de familie este schimbat), pe motivații ideologice, „Louis" l-a invitat la o întîlnire. Fielding i-a predat un pachet cu materiale secrete privind cercetările atomice de la Los Alamos, apoi între ei a avut loc o îndelungă discuție, reprodusă de „Louis" în raportul său, anexat în volumul II al Dosarului nr. 13676.

„L: Explică-mi, te rog, Arthur, cum de te-ai hotărît să pui la dispoziția altui stat date secrete privind bomba atomică?

F: Am convingerea că cercurile militare ale Americii îi înșeală amarnic pe savanții atomiști, obligîndu-i să elaboreze proiectul bombei atomice, în numele salvării omenirii de pericolul nazist, care a cuprins întreaga Europă. Pentagonul consideră că Uniunea Sovietică nu va deține curînd energia atomică. Nu mai devreme de vreo zece ani, iar America, în timpul ăsta, cu ajutorul bombei cu Uraniu, va nimici socialismul.

L: Sînt de acord cu tine că deținerea monopolului bombei atomice va fi o mare ispită pentru generali ca Groves. Cred că informația ta despre Los Alamos va alerta munca rușilor pentru crearea bombei. Dar ai încredere în ce-ți spun, informația ta nu va fi folosită niciodată de ruși astfel încît să fii în pericol tu. Și acum, hai să stabilim: unde ne putem întîlni?

F: N-am dreptul să plec din Los Alamos fără acordul lui Groves, iar acesta, la rîndul lui, trebuie să înștiințeze F.B.I.-ul... Putem să ne întîlnim cel mult o dată pe an, și atunci în timpul concediului

meu.

L: Așa nu o să ne atingem niciodată scopul. Dacă nu poți să pleci din Los Alamos, hai să ne înțelegem așa: la fiecare trei luni, în ultima duminică, eu sau altcineva vom veni la tine. Iar dacă, dintr-un motiv sau altul, nu putem să ne prezentăm la întîlnirea proiectată, atunci ea se deplasează automat în următoarea duminică și tot așa, pînă la sfîrșitul lunii următoare.

F: Nu e de dorit să veniți la Los Alamos. Cred că nu am fi nici unul nici celălalt în siguranță. Am putea trezi bănuielile F.B.I.-ului. Mai bine ne întîlnim într-un orășel vecin, Albuquerque. Acolo e o stațiune de odihnă. Puteți veni la tratament.

L: Dacă în locul meu iese altă persoană de legătură, atunci trebuie să te identifice repede și fără greș, după niște semnalmente. Să porți în mînă o servietă galbenă din carton, din care să iasă o coadă de pește. Dacă te simți în primejdie și consideri necesar să amîni întrevederea, întorci servieta, încît să se vadă emblema firmei producătoare. Și mai ține minte ceva: în corespondența noastră, Los Alamos va deveni „Cartagina", locul unde lucrezi — „Parthenon", bomba — „Gorgonele", iar tu — „Perseu".

Dați misiuni serviciului secret...

Materialele primite de „Louis" de la „Perseu" au fost urgent trimise prin curier la Centru. La Kremlin a luat cunoștință de ele șeful laboratorului nr. 2, profesorul Kurceatov. El a întocmit o concluzie, adresată adjunctului președintelui Consiliului Comisarilor Poporului, M.G. Pervuhin.

„Strict secret,

Am analizat lista anexată privind lucrările americane în problema Uraniului. Vă trimit rezultatele acestei analize și Vă rog să indicați ca aceste rezultate să fie aduse la cunoștința tov. Kaftanov S.V. (împuternicit al Comitetului de stat pentru apărare, care conducea sectorul de știință — *n. aut.) și tov. Ovakimian G.B.* (adjunct al șefului informațiilor externe ale NKVD-ului — *n. aut.).*

Datele pe care ar fi de dorit să le primim de peste hotare sînt subliniate cu creion albastru".

Din anexa la nota nr. 115 ss:

„Am cercetat atent ultimele lucrări ale americanilor privind elementele transuranice... și pot stabili o nouă direcție în soluționarea întregii probleme a Uraniului...

Perspectivele acestei direcții sînt excepțional de atrăgătoare.

Pînă acum în țara noastră nu s-au întreprins lucrări privind elementele transuranice.

Legat de aceasta, mă adresez cu rugămintea să dați indicația organelor de informații să afle ce s-a întreprins în America în direcția cercetată.

Nu am comunicat nimănui despre această scrisoare. Considerațiile din ea sînt cunoscute numai prof. Kikoin și prof. Alihanov.

I.V. Kurceatov
22.03.43.
Exemplar unic"

Cererea lui Kurceatov a ajuns la NKVD cu următoarea scrisoare de însoțire:

„Strict secret. No. P-37 ss
8 aprilie 1943
U.R.S.S.

Adjunctului comisarului poporului al NKVD, tov. Merkulov V.N.

Prin prezenta vă trimit nota profesorului Kurceatov I.V. privind materialele legate de problema Uraniului.

Rog să dați indicații în sensul unor lămuriri suplimentare ale problemelor ridicate.

După folosire, rog ca materialul să se întoarcă la mine. M.G. Pervuhin, adjunct al președintelui Consiliului Comisarilor Poporului".

Pe document se află rezoluția: *„Personal tov. Fitin. Dați misiuni în sensul problemelor ridicate în notă.*

Merkulov 09.04."

„Personal tov. Ovakimian. Dați-i misiune lui «Anton» (pseudonimul lui Leonid Kvasnikov, care din februarie 1943 conducea rezidentura NKGB la New York pentru informații științifico-tehnice — *n. aut.). Fitin. 10.04".*

Atunci, în martie 1943, Kurceatov a studiat materialele obținute de serviciile de informații privind noile lucrări de cercetare întreprinse de atomiștii străini.

„Adjunctului președintelui Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S., tov. Pervuhin M.G.

Primirea materialului are o importanță enormă, inestimabilă, pentru statul și știința noastră. Avem acum principalele puncte de reper în cercetarea științifică viitoare. Ele ne permit să depășim multe faze extrem de grele ale elaborării problemei Uraniului și să cunoaștem noi căi științifice și tehnice de soluționare a ei... Consultarea acestor materiale ne obligă să ne revizuim opiniile și să stabilim trei noi direcții pentru fizica sovietică...

Trebuie să remarcăm că totalitatea informațiilor indică posibilitatea tehnică a rezolvării întregii probleme într-un termen vizibil mai scurt decît credeau savanții noștri, care nu cunoșteau încă mersul lucrărilor peste graniță.

...Prezenta scrisoare va fi transmisă Dv., adjunctului Dv., tov. Vasin A.I., la care se află notele-ciorne ce trebuie distruse.

Șef al laboratorului
profesor I. Kurceatov
or. Moscova
07.03.43
Ex. unic".

Nici unul dintre oamenii de știință sovietici nu știa despre informațiile puse la dispoziție de serviciile de spionaj. Ei se mirau de fiecare dată cînd Kurceatov avansa noi și noi idei. Iar cînd, fără nici un experiment, au început să se înalțe secții de producție lîngă Celiabinsk și Krasnoiarsk, n-au făcut decît să dea din umeri. Convins că tot ce întreprinde este corect, Kurceatov încerca — cît putea de repede — să rupă cu elaborările științifice, depășite de mult în Franța, Anglia, Germania și S.U.A... ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

Să revedem împreună istoria

NU SPIONII

HOTĂRĂSC SOARTA LUMII

BOGDAN MURGESCU

Laurence of Arabia, şeful reţelelor de spionaj britanice din Orientul Apropiat şi Mijlociu, la începutul secolului XX, şi-a sfîrşit zilele într-un accident de motocicletă, ca simplu soldat de aviaţie (în imaginea de sus). Somerset Maugham, celebru romancier, dramaturg şi... agent secret

Operaţiunea *Bodyguard* confirmă opinia lui Grenville că serviciile secrete au dat tot ce au avut mai bun anihilîndu-se reciproc. Dar dacă nu ele au hotărît soarta războiului, atunci cine a făcut-o?

Aici se cuvine să ne amintim de postulatul lui Braudel, potrivit căruia războaiele nu angajează numai armatele a două sau mai multe state, ci societăţile beligerante în ansamblul lor, cu potenţialul lor demografic, cu tehnicile lor, cu structurile lor economico-sociale, cu tradiţiile lor politice şi militare, cu întreaga lor civilizaţie. O opinie similară avea şi unul dintre principalii lideri politici ai celui de-al doilea război mondial, primul ministru britanic Winston Churchill. În *Memoriile de război* el consemna următoarele impresii din momentul în care a aflat de atacul japonez asupra flotei americane de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941, *Magazin istoric*, nr. 9/1989): „Nu puteam să prevăd cursul evenimentelor. Nu pretind că măsurasem corect puterea militară a Japoniei, dar din acest moment ştiam că Statele Unite erau angajate în război pînă peste cap şi pînă la capăt. Deci cîştigasem!... Nimeni nu putea spune cît de mult avea să dureze războiul sau în ce fel avea să se sfîrşească şi în acest moment nici nu îmi păsa... Soarta lui Hitler fusese pecetluită. Soarta lui Mussolini fusese pecetluită. Cît despre japonezi, ei aveau să fie făcuţi praf şi pulbere. Tot restul nu era decît aplicarea adecvată a unei forţe copleşitoare. Imperiul britanic, Uniunea Sovietică şi acum Statele Unite, legate de aici înainte prin fiecare fibră a vieţii şi puterii lor, erau, din cîte ştiam, de două sau chiar de trei ori mai puternice decît adversarii lor. Fără îndoială că [victoria – *B.M.*] avea să ceară mult timp. Mă aşteptam la teribile eşecuri în Răsărit; dar totul nu ar fi fost decît o fază tranzitorie. Uniţi, noi puteam supune pe oricine altcineva din lume. Multe dezastre, pierderi şi necazuri nesfîrşite ne stăteau în faţă, dar acum nu mai exista nici un dubiu asupra deznodămîntului".

Cuvintele lui Churchill merită cîteva comentarii. Elementul nodal este acel „de două sau chiar de trei ori mai puternice decît adversarii lor". Statisticile confirmă această apreciere. Astfel, Germania, Italia şi Japonia aveau împreună aproximativ 190 de milioane de locuitori, în timp ce U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie (fără dominioane şi fără imperiul colonial) aveau cam dublul acestei cifre. Dacă luăm în calcul şi celelalte state participante la război, inclusiv China (circa 500 de milioane de locuitori), dezechilibrul ar fi fost şi mai mare. Aceste cifre nu spun însă totul: ele indică numai limitele populaţiei din care se puteau mobiliza combatanţii fiecărei părţi; aceştia trebuiau însă şi echipaţi şi dotaţi, ceea ce aduce în atenţie potenţialul industrial al diverselor state. În anul 1938 Germania, Italia şi Japonia asigurau împreună 19,9% din producţia industrială mondială iar S.U.A., U.R.S.S. şi Marea Britanie 55,5%. Aceste cifre subevaluează forţa reală a coaliţiei antifasciste, deoarece anul 1938 a fost anul unei scurte crize conjuncturale care a lovit în primul rînd economia americană, astfel încît aceasta avea multe capacităţi de producţie subutilizate atunci cînd a început războiul, ceea ce a uşurat însă adaptarea la nevoile militare. Intrăm în domeniul producţiei specifice pentru război. Să lăsăm din nou cifrele să vorbească: în 1941 S.U.A., U.R.S.S. şi Marea Britanie au

„Nu pretind că măsurasem corect puterea militară a Japoniei, dar din acest moment știam că Statele Unite erau angajate în război pînă peste cap și pînă la capăt. Deci cîștigasem" — nota W. Churchill, după atacul japonez de la Pearl Habor. În imagine: *navă americană de aprovizionare se îndreaptă spre Guadalcanal*

produs armament în valoare de 19,5 miliarde dolari, iar Germania, Japonia și Italia doar de 9 miliarde. În 1943, grație în primul rînd trecerii economiei americane pe picior de război, raportul ajunsese la 62,5 miliarde dolari față de 18,3 miliarde. Aceste diferențe valorice aveau la bază diferențe în unități fizice de tancuri, avioane etc. Astfel, în 1944, anul în care producția sa de război a atins nivelul maxim, cu tot geniul organizatoric al arhitectului Speer, ministrul armamentului, Germania a produs 17 800 de tancuri, față de 29 000 U.R.S.S., 5 000 Marea Britanie și 17 500 S.U.A. (în acest an americanii își reduseseră deja producția de tancuri de la 29 000 bucăți în 1943, considerînd că războiul în Europa se apropia de sfîrșit, iar resursele lor puteau fi folosite mai bine în alte domenii; Italia ieșise din Axă, iar producția de tancuri a Japoniei, și așa relativ redusă, nu afecta cu nimic războiul din Pacific). Încă un exemplu: producția de avioane. În 1941 puterile Axei produceau ceva mai mult de 19 000, iar cele trei mari puteri ale coaliției antifasciste aproape 65 000. În 1944, anul producției maxime pentru ambele tabere, Axa ajunsese la 68 000 avioane iar Aliații la 167 000, dintre care numai S.U.A. realizau 96 000. Cifrele brute ascund faptul că avioanele produse de Aliați, îndeosebi cele americane, aveau o capacitate superioară, putînd deci duce o cantitate sporită de bombe la o distanță mai mare.

Numărul militarilor, al tunurilor, tancurilor, navelor și avioanelor de luptă nu înseamnă însă totul într-un război. Rămîne de evaluat eficacitatea cu care diferiții beligeranți utilizează aceste forțe. Aceasta depinde de mai mulți factori: distribuirea strategică a resurselor, alegerea unei forme ofensive sau defensive de luptă, capacitatea logistică de a susține în timp un efort militar ridicat pe un anumit teatru de operațiuni, abilitatea tactică și capacitatea de luptă a diverselor tipuri de unități. De altfel, Churchill era perfect conștient de acești factori atunci cînd vorbea de „aplicarea adecvată" a forței superioare a Aliaților.

Una dintre cele mai pertinente analize ale eficienței cu care beligeranții și-au folosit resursele în timpul celui de-al doilea război mondial aparține istoricului american Paul Kennedy, autorul unei lucrări care a făcut vîlvă acum cîțiva ani, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000.* (Creșterea și descreșterea marilor puteri. Schimbări economice și conflicte militare din 1500 pînă în 2000). El constată că avantajele comparative erau împărțite și se echilibrau reciproc. În general germanii erau superiori în ceea ce privește performanțele în cîmpul tactic, trupele lor fiind de regulă mai bine pregătite și combinînd mai bine acțiunea diverselor arme. În schimb, cuceririle teritoriale din primii ani ai războiului s-au dovedit a fi o sabie cu două tăișuri. Pe de o parte Germania (ca și Japonia în Orient) a scos din luptă o parte din adversari și a putut folosi o parte din resursele economice ale țărilor cucerite, pe de altă parte însă a trebuit să-și imobilizeze un mare număr de oameni ca trupe de ocupație și să dea bătăliile hotărîtoare ale războiului la mare distanță de baze, punîndu-și astfel la grea încercare resursele logistice și rezervele (limitate) de combustibili. Astfel, pe frontul din Africa de Nord multe succese tactice ale lui Rommel au fost compromise de lipsa benzinei care i-a imobilizat tancurile. De asemenea, armatele germane care au încercat să cucerească Moscova în 1941 mai aveau înainte de

începerea contraofensivei sovietice sub un sfert din numărul inițial de tancuri, iar blindatele scoase din luptă din cauza defecțiunilor și a lipsei pieselor de schimb erau aproape la fel de numeroase ca și cele distruse de sovietici.

Rezultatele activității serviciilor secrete trebuie văzute în acest context specific. Este adevărat și faptul că în general Aliații au cîștigat războiul secret. De cele mai multe ori aceasta a însemnat însă doar împiedicarea adversarului de a afla la timp unde va fi lovit, și numai în cîteva cazuri a condus la o alocare mai judicioasă a resurselor, astfel încît să fie reduse pierderile proprii și să fie mărite cele ale inamicului. Desigur, faptul a fost important pentru deznodămîntul bătăliei respective și mai ales pentru cei 10, 20 sau 50 000 de militari aliați care ar fi fost uciși sau răniți altfel și așa au scăpat (și pentru cei 10, 20 sau 50 000 de germani care altfel ar fi scăpat). Cu toate acestea, o modificare a cursului uneia sau alteia dintre bătălii ar fi influențat numai în mică măsură soarta generală a războiului: dezechilibrul de forțe era deja prea mare, astfel încît - în ciuda multelor peripeții ulterioare - Churchill avea dreptate la 7 decembrie 1941 cînd considera că „nu mai exista nici un dubiu asupra deznodămîntului". ■

• ȘANSE SPORITE DE REUȘITĂ
• GARANȚIA SUCCESELOR DV.
• VASTA DIFUZARE ÎN TOATE MEDIILE, ÎN ȚARĂ ȘI PESTE HOTARE

Iată cîteva dintre avantajele pe care vi le oferă publicitatea prin intermediul revistei Magazin istoric.

Vă stăm la dispoziție pentru a vă prezenta cititorilor noștri cu produsele dv., cu inițiativele și ofertele dv., cu semnificative pagini din cronica ascensiunii dv. în afaceri.

Cele mai largi categorii de cititori ai revistei noastre pot fi interesați în afacerile dv.!

Adresați-vă lor prin intermediul celei mai răspîndite publicații de istorie din România.

PAGINILE NOASTRE VĂ STAU LA DISPOZIȚIE.

NU ÎNTOARCEȚI ACEASTĂ PAGINĂ FĂRĂ A CITI ȘI RÎNDURILE DE MAI JOS!

Vă reamintim astfel că abonamentul la MAGAZIN ISTORIC vă asigură primirea promptă și regulată a revistei lună de lună, menținîndu-vă continuitatea colecției.

NU AȘTEPTAȚI SĂ VINĂ ANUL NOU 1992, pentru a vă reînnoi abonamentul la revista noastră!

Abonați-vă chiar astăzi. Vă asigurați astfel, și pentru 1992, primirea celei mai populare cărți de istorie, MAGAZIN ISTORIC.

Abonamentul — cea mai sigură modalitate prin care cititorul modern își garantează lectura publicației preferate.

PUBLICAȚIA PREFERATĂ A CITITORILOR NOȘTRI ESTE MAGAZIN ISTORIC!

A plăti sau a nu plăti

Muzeele naționale britanice se confruntă cu serioase probleme bănești, în ciuda unei creșteri cu 8,5% a fondurilor alocate de stat, aflăm din revista britanică *The Economist*. Pentru a acoperi deficitele bugetare, directorii respectivelor instituții au fost obligați să recurgă la diverse formule. Astfel, unii au oferit sălile muzeelor pentru organizarea unor petreceri de Crăciun sau de Anul Nou. Cel mai căutat a fost Muzeul de istorie naturală. Se pare că este foarte șic să ciocnești un pahar sub scheletul unui dinozaur. Alte muzee au deschis în incintă magazine cu suveniruri sau cafenele foarte elegante.

O dispută aprinsă se duce în jurul unei posibile surse de finanțare: taxa de intrare. Sir David Wilson, director al celebrului British Museum și adversar declarat al percepерii unei taxe, afirmă că accesul în instituția pe care o conduce trebuie să fie deschis oricui „pentru a stimula mințile, curiozitatea și a răspunde nevoilor intelectuale". Există și argumente financiare în sprijinul părerii sale. Muzeul de Știință se plînge că a pierdut 60% din vizitatori în anul care a urmat introducerii taxei de intrare de 3,50 lire sterline. La fel la *Victoria and Albert Museum*, unde se pare că reducerea numărului de vizitatori s-a făcut în dauna tinerilor.

În schimb, Alan Borg, directorul Muzeului imperial de război, afirmă că numărul vizitatorilor a crescut cu 20%. Ar putea să pară un fenomen paradoxal, dacă nu am ține cont de atracția pe care o exercită exponatele sale asupra unui public aflat sub zodia lui Rambo.

„CAZUL" GRUPULUI PĂTRĂŞCANU (VI)

CRISTIAN POPIŞTEANU

„După ce a apărut Magazin istoric **(în 1967), toată lumea care mă cunoştea şi a citit această revistă, îmi spunea: vă reabilitează".**

Lena Costante

(Din declaraţia dată la o comisie a C.C. al P.C.R. în 1.XII.1967)

Dar nu a fost să fie aşa decît oficial politic şi formal juridic (şi în acest sens cu multe tergiversări). Au rămas secrete nu numai zecile de mii de pagini ale anchetelor securităţii şi ale procesului, ci şi *toate* materialele anchetei de reconstituire a „cazului" grupului Pătrăşcanu strînse de amintita comisie a comitetului central al partidului comunist în 1965-1968. După anii luptelor cu duşmanul de clasă (1945-1947), ai represiunilor în masă (1948-1954), ai arestărilor fără noimă (1958-1960), aveau să vină anii deţinuţilor de conştiinţă, anii în care rafinamentele începeau să intre în metodologia securităţii, după cum jocul politic devenise ocupaţia favorită a unui dictator în formare, care se ocupă de securitate şi de Ministerul de interne — împreună cu inspiratoarea sa Elena — cu o pasiune nedisimulată. Dar pînă la anii dictaturii lui Nicolae şi Elena Ceauşescu să ne întoarcem la istoria de început a totalitarismului comunist în care „cazul" Lucreţiu Pătrăşcanu ocupă un mare şi semnificativ capitol.

Să vedem în continuare ce spun în 1967 martorii — victime şi călăi — implicaţi în anchetarea fostului ministru de justiţie şi a presupuşilor săi complici.

După ce am urmărit o serie de momente din evoluţia anchetelor, să aflăm cum s-a ajuns la montarea întregii operaţii; documentele revelînd caracterul *eminamente* politic al procesului Lucreţiu Pătrăşcanu.

Declaraţia fostului director general al S.S.I. Serghei Nicolae dată la 9.III.1967 în faţa comisiei de partid. (Documentele pe care le vom publica, reproduc aidoma originalele.)

„Pătrăşcanu a fost adus la S.S.I. pentru cercetări în toamna anului 1949, şi a fost deţinut în închisoarea B.J. [Bucureşti-Jilava], avînd un regim preferenţial.

Dispoziţia de aducere a venit personal de la tov. Gheorghiu-Dej care a fost în acea perioadă, legătura noastră superioară de partid. Tov. Gheorghiu-Dej a acordat mai multă atenţie şi preocupare acestei probleme, decît acorda în general problemelor S.S.I.

Indicaţiuni directe pentru folosirea metodei de presiune în anchetă nu am primit.

În întîlnirile noastre de lucru, mi-a vorbit de mai multe ori despre atitudinea negativă a lui Pătrășcanu față de linia partidului, despre încălcarea disciplinei de partid, pretenții și ambiții mari manifestate de Pătrășcanu în diferite domenii etc.

Cauzele aducerii lui Pătrășcanu la S.S.I., după ce în prealabil, a fost deținut și interogat în altă parte, consider că erau mai multe: presupusele legături cu agentură străină și organizarea fugii în străinătate, poziția lui arogantă și unele dificultăți ivite acolo unde a fost deținut.

În timpul detenției lui Pătrășcanu la S.S.I. am avut foarte mari greutăți. Încercările lui de sinucidere au menținut o tensiune permanentă.

Poziția lui era interpretată ca poziția de tăinuire cu orice preț a anumitor secrete.

Problema cea mai importantă din ancheta lui Pătrășcanu era legătura cu agentura străină prin Constante, care ne-a dat mult de lucru din cauza tendinței de încurcare a lucrurilor, folosită de Pătrășcanu și de Constante în declarațiile lor.

Asupra relațiilor lui Pătrășcanu cu Constante și relațiilor acesteia cu cetățeni străini, îmi amintesc că am avut unele materiale informative, reieșite din urmărirea străinilor. Presupun că aceste materiale de urmărire erau incomplete, fie din cauza iscusinței celor urmăriți, fie din cauza deficiențelor noastre profesionale.

În timp ce ancheta își continua mersul ei la M.A.I., unde o comisie se ocupa de acest caz, tov. Gheorghiu-Dej a convocat o ședință la care au participat mai mulți tovarăși, ce au avut tangența directă cu anchetarea acestui grup în diferite etape.

Am participat la această ședință.

La această ședință a fost prezentată o expunere ce cuprindea analiza rezultatelor anchetei, diferitele ei aspecte și poziția fiecărui acuzat.

Consider, că la început s-au putut strecura unele tendințe de ambițiozitate personală a tov. Gh.-Dej și să influențeze oarecum mersul anchetei. Eu cred că în pofida sensibilității sale exagerate, tov. Gh.-Dej nu a putut să nu țină cont de faptele reale atunci cînd s-a trecut la definitivarea procesului".

Este vizibil că în 1967 fostul șef al Serviciului Secret de Informații nu vedea lucrurile prea diferit de 1949. Ceea ce dă o și mai mare pondere declarațiilor sale, ca și ale altor torționari (de exemplu Gheorghe Pintilie, Alexandru Nicolschi, Teodor Staicu). Maiorul de securitate (r) Victor Vînătoru, prezent în diferite echipe de anchetatori ai grupului Pătrășcanu, declara la 12 mai 1967 la C.C. al P.C.R. (în acel moment acest fost ofițer de securitate era trecut în rezervă și îndeplinea funcția de economist la Fabrica de produse zaharoase București).

„De problema Pătrășcanu propriu-zis, s-a ocupat din anul 1948 și pînă în 1951, organele fostului S.S.I., respectiv Serviciul de anchete condus pe atunci de tov. Negrea Vasile.

În urma întrebărilor ce mi s-au pus asupra felului cum s-a desfășurat această anchetă și ce am de spus în spirit critic ca membru de partid, arăt în acest sens următoarele:

Prin folosirea metodelor de constrîngere folosite asupra arestaților Emil Calmanovici, Jak Berman, Belu Zilber, Harry Braunner, Torossian Herant, Camil Demetrescu și Lena Constante, s-au obținut în mod forțat așa zise recunoașteri ale acestora, nefiind de factura celor ce se obțin în mod normal prin demascarea pe bază de probe.

Aceste așa - zise recunoașteri, s-au luat pe bază de întrebări și răspunsuri întocmite dinainte de șeful grupului de anchetă, pe baza declarațiilor lui Mocsony Stârcea, Radu Niculescu Buzești, Cecilia Pogoneanu, Octavian Neamțu, Kofler Remus etc.

Măsurile anormale sus-menționate s-au luat după cum ne-a spus tov. col. Șoltuțiu, cu aprobare superioară, spunînd la un moment dat referindu-se la o discuție avută cu Iosif Chișinevschi care i-a spus că trebuie să aibe loc *neapărat* procesul cazului Pătrășcanu și conducerea superioară de Partid fiind convinsă de vinovăția tuturor celor arestați în cazul Pătrășcanu, nu mai este cazul să se continue ancheta în condițiuni normale, fapt care ar duce la scurgerea unui alt timp prea îndelungat față de urgența care se impune pentru desfășurarea procesului.

Pînă atunci, ancheta se desfășurase normal și neobținîndu-se astfel confirmări din partea arestaților, necesare fondării capetelor de acuzare, de la cele spuse de tov. col. Șoltuțiu s-a trecut la o etapă de anchetă prin metode de constrîngere fizică.

Obținerea însă a unor recunoașteri formale prin asemenea metode, nu a fost de natură să constituie o documentare temeinică și verosimilă, dînd totodată posibilitatea la cîțiva dintre cei din cauză să-și retracteze declarațiile aflate la dosar și astfel, procesul să se desfășoare deasemeni în condițiuni anormale.

În legătură cu aportul consilierilor sovietici la dirijarea cazului Pătrășcanu, arăt că tov. Tiganov a fost cel care în aceeași măsură ca și tov. col. Șoltuțiu au condus pas cu pas desfășurarea anchetei, avînd deopotrivă aceleași păreri.

Tov. consilier general Mihailovici, a dirijat această anchetă la nivelul și în măsura în care a fost dirijată de conducerea M.A.I.".

Un alt anchetator, maior de securitate (r) Toma Drăghici (după ce precizează din cine era alcătuit grupul de anchetatori la începutul anului 1952: col. Șoltuțiu Ion, maior Moraru Gheran, maior Vînătoru Victor, maior Staicu Teodor, maior Anghel Mircea, maior Micle Teodor, Rujan Gheorghe, secretar Gorun Alexandru, iar dactilografă Surdu Maria) subliniază și el: „La început, col. Șoltuțiu Ion a ținut o ședință cu noi și ne-a arătat că trebuie să facem ancheta unui grup, anchetă care a fost ordonată de conducerea de partid și de stat. Tov. Șoltuțiu, aproape în fiecare zi spunea că trebuie să stringem probe, căci este ordin de sus. Aproape zilnic discuta cu Chișinevschi Iosif - îi spunea «Josca» —, sau mergea personal la el cu rezultatele obținute sau pentru primirea de noi sarcini. De asemenea, știu că tov. Șoltuțiu mergea foarte des la consilierul sovietic pe M.A.I. anume Mihailovici, căruia îi raporta toate rezultatele din anchetă și primea sarcini pentru viitor.

În fiecare zi, tov. Șoltuțiu repeta că trebuie stabilit că Pătrășcanu a fost trădător, agent al siguranței burgheze, etc."

Fostul maior de securitate descrie apoi metodele folosite:

„Ancheta mergea foarte greu din cauză că majoritatea arestaților nu recunoșteau problemele despre care erau interogați. Datorită acestei situații, o parte din arestați au fost pedepsiți sub diferite forme și chiar bătuți. Printre aceștia sînt: Calmanovici Emil, Berman Jacques, Kofler și cred că și Mocsony Stârcea Ion.

Pentru ca totuși să se administreze probe de vinovăție a arestaților, s-a ajuns la o înțelegere cu Mocsony Stârcea Ion și Zilber, care în cele din urmă au dat o serie de declarații împotriva lui Pătrășcanu și a altora. Lui Mocsony Stârcea i se promisese că dacă dă o serie de declarații îi va permite să plece în Elveția unde avea soția".

Locotenent-colonelul de securitate (r) Mircea Anghel care a făcut un timp parte din grupul condus de lt. col. I. Șoltuțiu (fiind îndepărtat în ianuarie 1953 la cererea acestuia) declara în fața comisiei de partid, la 28 aprilie

1967: „Ancheta grupului Pătrășcanu a început în anul 1948. În anul 1951, ancheta a fost preluată de către securitate, sub conducerea col. Mișu Dulgheru. În această reluare, subsemnatul am anchetat pe El. Pătrășcanu, El. Constante, H. Torossian și Harry Braunner. Învinuiți de activitate de spionaj într-o conspirație organizată și condusă de Lucrețiu Pătrășcanu împotriva partidului și statului.

Atît din anchetarea acestora cît și a celorlalți ca Pătrășcanu, Ștefănescu Alexandru, Betea, B. Zilber și alții nu se concretizau fapte care să confirme învinuirile care au constituit temei de arestare.

Ca urmare a acestei situații, după multe ședințe la toate nivelele, ancheta Pătrășcanu a ieșit din cadrul atenției conducerii de atunci a ministerului, locul fiindu-i luat de alte anchete printre care cea mai importantă a grupului Luca Vasile și ceilalți de la Finanțe.

A trecut circa un an și ancheta grupului L. Pătrășcanu a fost reluată, de data aceasta într-o manieră aș putea spune sui-generis, de către un neanchetator și fără experiența muncii de securitate, lt. col. Șoltuțiu Ion.

După ce s-a angajat să-i demaște pe acesta ca trădător, spion și agent de siguranță, Șoltuțiu a trecut la întocmirea unui plan de anchetă cu faptele ce urma a fi recunoscute de cei în cauză.

Faptele erau astfel repartizate pe fiecare arestat, încît ele dădeau tabloul unei acțiuni organizate antisovietice, antipartinice și antistatale în frunte cu L. Pătrășcanu. Șoltuțiu formula atît întrebările cît și răspunsurile pentru fiecare arestat în parte din birou, în așa fel ca să se încadreze în tabloul infracțiunii dinainte stabilit de el. Nici un anchetator nu avea voie să se abată de la acest sistem de muncă. Micle ca prin minune a început să obțină atît de la El. Pătrășcanu cît și de la El. Constante și mai ales de la aceasta din urmă, declarații de recunoaștere de-a dreptul senzaționale, strict în spiritul obiectivelor din plan. Șoltuțiu era foarte fericit deoarece astfel începea să-și vadă planul realizat. Cînd într-o zi la auzul unor țipete înfiorătoare ce veneau din camera de anchetă alăturată, unde ancheta Micle, m-am dus să văd ce s-a întîmplat, Elena Constante țipa înnebunită de durere cu o declarație în față, iar Micle o trăgea de păr disperat că nu vrea să semneze. Cînd a fost lăsată, El. Constante țipînd mi-a arătat un smoc gros de păr din capul ei smuls de Micle și aruncat jos pe covor.

De asemenea, am văzut cînd Micle a smuls începînd de la urechi mai bine de 1/3 din părul alb al lui Kofler. De altfel, aceasta era o metodă des folosită de Micle și în alte anchete. Șoltuțiu cunoștea foarte bine acest sistem de muncă al lui Micle.

Nu știu de ce atunci pe Kofler îl ancheta Micle, deoarece acesta se afla în ancheta lui Vînătoru. Cred însă că în acel moment Kofler se afla într-o tură de anchetă de 70 ore, la care participa de regulă 2-3 sau mai mulți anchetatori. Tura de anchetă a fost mult folosită în ancheta Pătrășcanu. Au fost anchetați în tură Victoria Sîrbu, El. Constante, și alții. Cînd Șoltuțiu a văzut că prin rezultatele obținute de Micle i se «confirmă» planul, i i-a repartizat și pe Emil Calmanovici și Berman, arestați ulterior.

În ciuda torturilor la care au fost supuși Calmanovici și Berman, aceștia s-au menținut pe o «fermă poziție de negare» a faptelor ce li se imputau.

Pe de altă parte și B. Zilber opunea aceeași rezistență ca de altfel și ceilalți arestați din problemă ca: Alex. Ștefănescu, El. Pătrășcanu și alții care recunoșteau anumite fapte atît ale lor cît și ale lui L. Pătrășcanu, dar care în această ultimă ediție a anchetei nu satisfăceau scopul urmărit de Șoltuțiu.

În acest moment critic pentru anchetă, cînd majoritatea arestaților rezistau în ciuda metodelor tari folosite, Șoltuțiu a fost nevoit să ceară conducerii ministerului aprobarea pentru punerea în probă (termen consacrat) a lui Calmanovici, Kofler, Berman, Zilber și V. Sîrbu. Metode tari fără prea bune rezultate, au fost cum am mai arătat, ruptul părului, ture de anchetă și altele.

Organizarea punerii *în probă* și proba propriu-zisă s-a făcut după metodele lui Șoltuțiu, metode necunoscute pînă atunci de subsemnatul și cred și de ceilalți anchetatori. Astfel într-o noapte, Calmanovici a fost scos la anchetă — lucru obișnuit — apoi i s-a cerut să se dezbrace pînă la indispensabili, după care cu ochelari opaci sub amenințarea că va fi împușcat dacă nu recunoaște activitatea sa criminală dusă în complicitate cu L. Pătrășcanu, a fost dus în beciul bucătăriei închisorii B.J. Aici a fost dezbrăcat la pielea goală și bătut pînă la sînge de către fostul șef al arestului, lt. maj. Dinu, cunoscut pentru talentele lui în acest domeniu. Bătaia s-a făcut, desigur, după indicațiile lui Șoltuțiu. De față la această bătaie a fost Micle, Vînătoru, și cred Moraru Gheran.

L-am văzut pe Calmanovici cînd după circa două ore de tortură, era adus de cei amintiți abia ținîndu-se pe picioare. Era cu haina ruptă și plin de sînge și urla cît îl ținea gura. Șoltuțiu pretindea că anchetarea și bătaia în pielea goală are un efect psihologic deosebit asupra arestatului. La fel au fost «anchetați» și Berman, Victoria Sîrbu, Belu Zilber, Kofler, Betea ș.a. Pe Kofler l-am văzut în indispensabili în timp ce era dus la camera de «deliberare», iar pe ceilalți i-am văzut după bătaie cu urmele respective".

O declarație cu totul senzațională făcută comisiei de partid în 1967, la 24 aprilie, este cea a lui Mihai (Mișu) Dulgheru, cu gradul de colonel de securitate (r), șef al direcției anchete din Ministerul de interne pînă în 26.XI.1952 (din septembrie 1948). Acesta declară următoarele: „În seara zilei de 26.XI.1952, am fost chemat la telefon de șeful Direcției care se ocupa cu arestările și chemîndu-mă urgent la arestul din strada Uranus, deoarece trebuie cazat un element important și că dispoziția este ca eu să stabilesc celula. Neștiind despre ce este vorba, am luat legătura cu tov. Pintilie pe care l-am găsit la Alexandru Mihailovici, consilierul șef. Tov. Pintilie mi-a spus «cum n-ai plecat încă, du-te imediat că va trebui să cazezi un element important și apoi vom sta de vorbă». Așa am ajuns la arest unde mi s-a comunicat că din ordin superior sînt arestat".

Și astfel un ofițer superior de securitate, acuzat de a fi tărăgănat ancheta grupului Pătrășcanu, avea să cunoască un regim de detenție asemănător cu al celor arestați în acest grup și i se va spune că „a desfășurat o activitate criminală cunoscută".

Este important să arătăm, pentru a înțelege angrenajul anchetei „cazului" Pătrășcanu (ca și al altor procese politice) și ceea ce cunoștea pe propria sa experiență Mișu Dulgheru: „Primul grup de anchetatori e drept cu puțină experiență dar îndrumați permanent de Alexandru Mihailovici și Tiganof, consilierul Direcției de anchete a căror chestionare le recunoșteam de fiecare dată au reușit să folosească variate metode de distrugere a moralului meu, culminînd cu ancheta în tură. Am fost luat, de exemplu, în anchetă miercuri dimineața și ținut permanent fără odihnă și masă pînă sîmbătă la ora 14, adică 80 de ore, în timp ce anchetatorii se schimbau între ei la fiecare 8 ore.

În aceste condițiuni lipsite total de obiectivitate și de respectul persoanei, am fost anchetat timp de 9 luni de zile după care am fost predat anchetatorului Micle Teodor de la Direcția de anchete, care în mod diabolic m-a chinuit în mod

ingrozitor, infometindu-mă, batjocorindu-mă și amenințindu-ne permanent cu distrugerea mea, a soției mele, a copiilor mei și a bătrînei mele mame. Timp de aproape un an de zile am dormit pe o saltea de paie, trîntită pe ciment, deoarece patul îmi fusese scos afară. Iar timp de aproape un an și jumătate nu am văzut lumina zilei.

Tovarăși, nu aș vrea să fiu greșit înțeles. Afirm însă că din 1941 și pînă în 1944 perioadă cît am fost internat în lagărul de internați politici de la Tg. Jiu, nici pe departe nu am avut un asemenea regim de distrugere ca cel aplicat mie de către ai mei.

Cînd a început anchetarea lui Pătrășcanu care s-a produs mult mai tîrziu deoarece el nu era în situația de a fi anchetat întrucît încercase să se sinucidă și se afla sub îngrijirea dr. Lerescu, aveau loc ședințe de lucru la care participau în afară de Alexandru Mihailovici în biroul căruia se țineau aceste ședințe, Șoltuțiu, Mazuru, consilierul Direcției, subsemnatul, uneori Nicolschi și Pintilie care făceau și oficiul de traducători. Spuneam că ancheta a fost făcută de Șoltuțiu care însă primea permanent indicații și îndrumări de la Alexandru Mihailovici, consilierul șef de la cabinetul ministrului. Toate chestionarele cu întrebări pentru anchetă erau redactate de Alexandru Mihailovici.

Ce metode au folosit? Cum a reușit Alexandru Mihailovici să-l conducă pe Șoltuțiu și pe ceilalți anchetatori, ce indicații a dat în legătură cu ducerea cercetărilor — nu am cunoștință, dar ceea ce știu este că Alexandru Mihailovici a manifestat un interes deosebit pentru această anchetă căutînd cu orice preț să dovedească vinovăția lui Pătrășcanu și a celorlalți arestați în legătură cu ancheta Pătrășcanu. Am simțit acest lucru și pe pielea mea în timpul anchetării mele, cînd a vrut cu orice preț să mă scoată spion".

Fostul colonel de securitate Mișu Dulgheru precizează extrem de importantul fapt că Lena Constante, Remus Kofler, Betea, Rațiu, Retegan, Ștefănescu fuseseră arestați chiar de generalul Nicolschi.

În fine, să vedem ce declară șeful grupului de anchetatori (după 1952) din procesul Pătrășcanu, fostul colonel de securitate Ioan Șoltuțiu, venit la S.S.I. de la Cluj, în 1949, unde era secretar al comitetului județean P.C.R. Numeroasele sale declarații din 1967-1968 nu mai au nimic din tonul cu care îl ancheta pe Pătrășcanu sau pe alții în urmă cu 15 ani. În general este foarte imprecis, foarte dubitativ, foarte bolnav de t.b.c. în timpul anchetei și are îndrăzneala să spună că sistemul anchetelor nocturne îi dăunau *lui* la plămîni.

„Atît timp cît l-am anchetat pe Pătrășcanu, am fost sub îndrumarea lui Mazuru, dar numai formal căci, de fapt, Mihailovici îmi fixa ordinea anchetei. Eu, toate declarațiile luate le dădeam lui Mihailovici și fie că zilnic ori la două zile eram chemat la dînsul unde se mai aflau Mazuru, precum și de multe ori Pintilie, care știa rușește și vorbea între dînșii rușește și pe urmă îmi spunea Mazuru ori Pintilie cum crede consilierul că trebuie să procedez cu întrebările în continuare în anchetă. Cînd nu era consilierul acolo, atunci ne întîlneam la consilierul Tiganof, care de asemeni da îndrumări pentru că în această perioadă, toți cei din grupul lui Pătrășcanu, se aflau în ancheta Direcției a VIII-a a lui Dulgheru, iar consilierul acestei direcții era Tiganof.

Prin urmare, pînă în 1952 așa a mers tehnica anchetei lui Pătrășcanu.

Din 1952, întreg grupul lui Pătrășcanu a fost pus sub conducerea mea, conducere formală, deoarece ancheta a fost și în continuare concret dirijată de cei doi consilieri și de tov. ministru Drăghici, care între timp devenise ministru de interne.

În această epocă, tehnica anchetei era următoarea: toate declarațiile fie ale lui Pătrășcanu, fie ale celorlalți din grupul său și care aveau oarecare importanță cu referire la Pătrășcanu, erau date de mine consilierului un exemplar și altul tov. ministru Drăghici. Aceste declarații, de asemenea, erau date imediat a doua zi și după aceea eram chemat în cabinetul consilierului, ori al tov. ministru Drăghici unde primeam indicații de cum să se procedeze în continuare și pe ce anume teme să se insiste mai mult.

Declarațiile pe care le dădeam tov. ministru Drăghici îmi erau restituite de dînsul personal fie zilnic, fie a doua zi, a treia zi, după cum ajungeau la dînsul îndărăt, de unde le preda și aceste declarații erau notate pe margine de Gheorghiu-Dej, iar tov. ministru Drăghici îmi da indicații de cum să procedez în sensul notițelor de pe marginea declarațiilor.

Cînd îmi erau date înapoi aceste declarații în cabinetul dînsului, era de cele mai multe ori, consilierul Mihailovici, care era consilierul personal al ministrului.

În tot timpul anchetei, mi-am dat seama, și am dedus limpede că consilierul era și el în permanentă legătură cu Gheorghiu-Dej și Chișinevschi, în afară de tov. Drăghici, care era bineînțeles zilnic în contact cu dînsul și acest lucru îl deduceam pentru că, pe de o parte îmi spunea chiar el că în cutare sau cutare problemă, a discutat cu Gheorghiu-Dej și că așa stau lucrurile care erau atunci în discuție, iar pe de altă parte, îmi spunea niște combinații legate de Pătrășcanu, pe care el ca sovietic, nu avea de unde să le știe, decît de la cineva din conducerea partidului nostru. Eu mă gîndeam atunci sigur la Gheorghiu-Dej, Chișinevschi, tov. ministru Drăghici, dar s-ar putea să fi fost și altcineva, căci el niciodată nu mi-a spus, că de cine anume concret este dînsul informat în problema respectivă, ci știam doar atît că dînsul mergea și pe la Consiliul de Miniștri.

În tot acest timp am consemnat, dacă îmi aduc bine aminte, în scris, întrebările și răspunsurile semnate de Pătrășcanu.

După o anumită perioadă a anchetei nu mai știu timpul, și după ce răspunsurile aduse de mine la consilierul Mihailovici nu dădeau rezultatele scontate, cred că pe o anumită vreme ancheta lui a fost întreruptă și reîncepută cu tot grupul în 1952.

Îmi aduc însă bine aminte de un moment important, pe care l-am și consemnat pe unul din dosare, că în cabinetul lui Mihailovici unde a fost prezent ori tov. ministru Pintilie, ori tov. ministru Drăghici, cînd consilierul Mihailovici a spus că toată ancheta care s-a făcut pînă atunci a scos la iveală doar greșelile lui Pătrășcanu, dar că aici nu este vorba de greșeli, ci de acțiuni dușmănoase și organizate ale lui Pătrășcanu, că acest lucru trebuie să-l înțelegem noi grupul care anchetăm problema Pătrășcanu, căci dînșii — sovieticii — au toate datele în legătură cu atitudinea dușmănoasă și trădătoare a lui Pătrășcanu, încă de pe timpul cînd el se afla la Moscova ca reprezentant al P.C.R. pe lîngă Comintern.

După aceasta a început ancheta în spiritul și pe linia stabilită de consilierul Mihailovici, iar în detaliu era urmărită de Tiganov, consilierul care se ocupa de Direcția a VIII-a de anchete. Menționez că anchetatorii care să lucreze cu mine exclusiv, în problema Pătrășcanu au fost stabiliți de tov. Pintilie și erau toți de la Direcția a VIII-a (afară de mine) și care cred că parte din ei au anchetat pe cîțiva din acest grup înainte încă de a fi eu desemnat a ancheta pe Pătrășcanu.

Precizez că întrebările care trebuiau puse de către mine lui Pătrășcanu, erau formulate de consilierul Mihailovici pe baza întregului material avut la dispoziție reeșit din celelalte anchete, iar mai

apoi tot de dînsul formulate pe baza declarațiilor celorlalți anchetați după indicațiile lui Tiganov. Acesta a fost sistemul anchetei.

În ce privește ancheta lui Pătrășcanu, nu am ajuns la nici o declarație așa cum voia consilierul Mihailovici. Pătrășcanu nega categoric orice chestiune de ordin dușmănos. El a recunoscut unele fapte mai mici ca de pildă organizarea fugii lui din țară de către unii oameni ai lui (mi se pare Betea, dacă-mi aduc bine aminte) și alte cîteva lucruri care nu erau așa de grave și mi le-a explicat pe toate, dar nu-mi aduc aminte cum anume concret, dar ele se află consemnate și semnate de Pătrășcanu și sînt la dosar".

La întrebarea comisiei de partid: „Ai dat indicații să fie bătuți oamenii", Șoltuțiu răspunde scurt: „Da. Am dat. Prima dată nu s-a folosit nici o metodă de constrîngere. Cînd s-a văzut că nu merge treaba consilierul sovietic Mihailovici și mai ales Tiganov m-au întrebat: «Nu crezi că ar trebui forțate lucrurile? că ăștia sînt bandiți». Eu am spus: «Cum credeți». Nu puteam folosi metode de constrîngere fără aprobarea de la ministru și atunci eu i-am spus tovarășului Drăghici: «Ce facem?». Țin minte că am avut o oarecare teamă cînd a fost bătut Kofler, o teamă personală, pentru că el venise din spital și era caracterizat cu infarct. Mă gîndeam că dacă îi dai o bătaie, îl pierzi și atunci eu i-am spus tovarășului Drăghici că consilierul este de părere să se folosească bătaia la Kofler.

Tov. Gh. Stoica: Inițiativa pentru începerea acestor metode dure a venit de la dumneata?

Tov. Șoltuțiu: De la consilierul sovietic.

Tov. Gh. Stoica: Deci dumneata ai propus ministrului, ai cerut aprobarea să înceapă. Cine stabilea ce fel de metode, cît să dureze, cum, unde, pentru fiecare?

Tov. Șoltuțiu: Nu cred că au fost bătuți toți. Îmi aduc aminte că au fost bătuți Kofler, Calmanovici, Zilber.

Tov. Gh. Stoica: Pe Elena Constante?

Tov. Șoltuțiu: Nu țin minte, poate anchetatorul.

Tov. Gh. Stoica: Problema este că femeia a fost schingiuită. S-a mers pînă a-i rupe părul din cap, ținută în condiții neigienice, bătută la picioare. Aceste metode le-a folosit anchetatorul din capul lui?

Tov. Șoltuțiu: Anchetatorii au primit aceste dezlegări.

Tov. Gh. Stoica: Dumneata ai schingiuit?

Tov. Șoltuțiu: La mine veneau gata schingiuiți".

Oprim aici dezvăluirile torționarilor (ca și negările lor).

Nu am transcris aceste documente cumplite din interes pur istoric. Ele se vor nu numai o autoacuzare, ci și un avertisment, în primul rînd un avertisment împotriva ideologiei și practicii totalitarismului comunist, dar și a tuturor tehnicilor și filosofiilor oricărui totalitarism.

Înainte de a încheia și acest episod, două amănunte esențiale despre anchetatori.

1. Maiorul de securitate (r) Toma Drăghici a primit locuința în care a trăit Lucrețiu Pătrășcanu pînă la arestare, în str. Vasile Lascăr nr. 100.

2. Ofițerii de securitate Gorun Alexandru, Drăghici Toma, Vînătoru Victor, Moraru Gheran, Micle Teodor, Rujan Gheorghe, Weiss Ludovic, Șoltuțiu Ioan au fost distinși cu înalte ordine și medalii ale Republicii Populare Române. „Pentru contribuția însemnată la lupta pentru apărarea patriei și a poporului muncitor"; decretul de decorare a fost dat la 22 mai 1954, la exact 36 zile după executarea lui Lucrețiu Pătrășcanu.

Nu pot fi numite acestea decorațiile crimei?

Vom vedea în numerele viitoare cum „a fost organizat" și cum s-a desfășurat procesul Pătrășcanu. ■

(Va urma)

1992 — NOUTĂȚI ÎN PAGINILE REVISTEI

În curînd, vom intra în noul an 1992. Ce va aduce el revistei și cititorilor noștri?

În mod sigur, noul an va debuta cu două surprize:

PRIMA ANCHETĂ MAGAZIN ISTORIC

și

PRIMUL CONCURS MAGAZIN ISTORIC — **SERIE NOUĂ**

Chiar în numărul următor, 1/1992, vă veți întîlni cu Prima anchetă **Magazin istoric:** Ce vă place și ce nu vă place în revista noastră? **Sinceritatea întrebărilor noastre, împreună cu răspunsurile dv., la fel de sincere, fac din această primă anchetă** Magazin istoric **un excepțional prilej de a ne cunoaște și colabora și mai eficient decît pînă acum.**

Tot în nr. 1/1992 — amănunte despre Primul concurs **Magazin istoric** — serie nouă. **CONCURSUL SOLICITAT DE DV., CONCURSUL AȘTEPTAT DE DV., CONCURSUL** MAGAZIN ISTORIC **1992 ÎNTR-O INEDITĂ FORMULĂ DE PREZENTARE.**

Date suplimentare — în numărul viitor.

Din iadul închisorilor comuniste (IV)

General-lt. (r) GH. D. MARINESCU

Deşi încercarea de implicare în „cazul" organizaţiilor de rezistenţă anticomunistă eşuase după primele cercetări, generalul Marinescu a fost reţinut la închisoarea de la Arsenal timp de peste o lună, vreme în care, în fiecare noapte, a fost martor de la distanţă al unor cumplite anchete ce se desfăşurau într-o încăpere din apropierea celulei sale şi de unde auzea ţipetele şi gemetele celor schingiuiţi de zbirii comunişti. A fost retrimis, apoi, cu ritualul deja cunoscut, la Piteşti. Dar ajuns aici, după numai o săptămînă, toţi deţinuţii politici din închisoarea Piteşti au fost transferaţi la închisoarea din Dej.

Prezentăm în continuare ultima parte a mărturiilor sale desprinse din lucrarea Povestea unei vieţi **pe care o reproducem cu titlul redacţiei noastre.**

În primăvara anului 1963 (prin mai), deţinuţilor foşti funcţionari la diferitele societăţi petroliere străine li s-au prezentat dosarele cu depunerile făcute de aceste societăţi în contul lor, în valută forte, pe la diferite case de pensii din străinătate. Cei care consimţeau ca statul să le plătească sumele respective în lei, la cursul oficial, trebuiau să semneze o declaraţie, căreia i se alătura o fotografie; acestea erau trimise apoi societăţii respective, drept dovadă de primire. Din cîte îmi amintesc, numai doi dintre deţinuţii respectivi au refuzat să semneze acele declaraţii. Cei care au acceptat propunerea, au fost tunşi, bărbieriţi, îmbrăcaţi în fostele lor costume civile (sau unele împrumutate, dacă ale lor erau improprii), cămăşi albe, cu gulere şi manşete perfect scrobite, cravate cît mai noi — şi apoi fotografiaţi, în grădiniţa cu trandafiri din faţa închisorii. A fost o zi de distracţie pentru toţi...

Aici, la închisoarea din Dej, am avut durerea de a pierde pe cîţiva dintre camarazii mei de puşcărie (şi de cameră): generalul Traian Teodorescu, fost ataşat militar la Ankara, din cauza unei hemoragii cerebrale (avea tensiune între 28-30); generalul Gheorghe Rozin, trimis la spitalul Văcăreşti şi mort acolo de congestie pulmonară; generalul Gheorghe Potopeanu, care şi-a rupt piciorul drept alunecînd pe scară (a fost trimis şi el la spitalul Văcăreşti, dar fractura nu s-a sudat şi a murit imediat după eliberare, din cauza urmărilor acestei fracturi).

În noaptea de 19 spre 20 ianuarie 1964, după miezul nopţii, am fost deşteptaţi de strigătul gardianului: „Toată lumea îşi face bagajele!" Am fost duşi, apoi, cameră cu cameră, la magazia de efecte şi îmbarcaţi în autocamioane care s-au îndreptat spre sud. Dar de data aceasta nu ni s-au pus nici fiare la picioare şi nu ni s-au dat nici ochelarii maţi. După cîtva timp, camioanele au oprit în faţa unei curţi cu ziduri foarte înalte. Pe frontonul porţii scria: „Casă de reeducaţiune". Eram, de fapt, la vechea închisoare din Gherla. Aici am fost înghesuiţi în nişte camere mari, în care paturile erau suprapuse pe trei etaje; closetele erau instalate chiar în camere, de asemenea spălătoarele. Hrana era însă mai consistentă decît în toate puşcăriile prin care trecusem pînă atunci. La o săptămînă, maximum două, ni se dădea chiar mîncare cu carne.

Eram scoşi la plimbare în fiecare zi. După Paşti au început să ne dea şi cărţi de citit, iar în două-trei după-amieze pe săptămînă ni se ţineau, de către ofiţeri, prelegeri pe subiecte de interes comunist: bazele social-economice ale marxismului, critica principiilor de organizare burgheză a societăţii etc. Uneori puneau deţinuţi din cei cu condamnări din cele mai mari (care se pretau la această înjosire) să facă, în faţa noastră, critica educaţiei pe care le-au dat-o proprii părinţi.

De la început, eu am refuzat să iau parte la aceste conferinţe, spunîndu-i ofiţerului însărcinat cu organizarea lor că nu pot asista la ele decît dacă ni se dădea dreptul de a discuta despre cele expuse. Cum acest drept ni s-a refuzat şi am fost dus cu forţa în sală, am pus capul pe pupitru şi am dormit tot timpul expunerii. Şi cum acelaşi lucru s-a întîmplat şi în celelalte şedinţe, comandantul închisorii m-a pedepsit cu izolarea. Am fost dus în subsolul clădirii vechi, transformat în celule pentru cei pedepsiţi. Înăuntru nu era decît un pat de scînduri care era lipit de perete. La ora 5 dimineaţa, gardianul venea şi îl ridica pe perete, fixîndu-l cu un lacăt, şi nu era coborît decît la orele 10 seara, de către acelaşi gardian. În cameră nu era nimic, nici apă de băut şi nici măcar hîrdăul respectiv (tineta) pentru nevoile deţinutului. Nu te puteai aşeza nici măcar pe podeaua de ciment, căci gardianul ridica vizeta la fiecare 4-5 minute. Hrana era aceea pentru carceră: un sfert de pîine şi un

castron cu apă călduță pe zi, timp de două zile, iar în a treia hrana obișnuită. Ceea ce era extrem de obositor era statul în picioare timp de 17 ore pe zi. Picioarele se umflau și noaptea la 10, cînd patul era coborît, simțeai o adevărată fericire și nu te mai trezeai decît dimineața la 5, cînd gardianul te scutura zdravăn.

După zece zile de izolare, am fost luat într-o noapte și dus în corpul principal.

Eram aici de vreo două luni. De cîteva săptămîni circula prin pușcărie zvonul că deținuții politici vor fi eliberați. Dar zvonul a devenit certitudine cu numai două săptămîni înainte, cînd toți deținuții au fost scoși în curtea pușcăriei, așezați în careu și comandantul pușcăriei, asistat de un procuror, le-a citit cu voce tare decretul de grațiere dat de președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 22 iunie 1964. Eu n-am fost scos din celulă la această ceremonie, dar am aflat ulterior, prin plantoane, că începînd chiar de a doua zi, se trecuse la formarea seriilor de eliberați, pe direcții de transport și în raport cu capacitatea de garare a stației Aiud. Fiecare serie era scoasă din celulă cu cel puțin 24 ore înainte de îmbarcare, era dusă la magazie pentru predarea efectelor, strînsă apoi în „sala de așteptare" și oamenilor li se înmînau dovezile de eliberare și adeverințele de dare în primire și tot acolo așteptau ora plecării. Fiecare fost deținut primea foaia de drum și hrană rece pentru 24 ore. Fiecare serie era însoțită de un delegat al închisorii, pînă la gara finală prevăzută în foaia de transport.

Așteptam, ziua și noaptea, cu o nerăbdare febrilă, să se deschidă și ușa celulei mele, dar în zadar. Zilele treceau, celulele din preajma mea se goleau, glasuri și rîsete se auzeau pe coridoare și pe scări și eu stăteam cu ochii țintiți pe geam și urechea ciulită la ușă. Decretul spunea că toți deținuții trebuiau să fie eliberați pînă la 1 august. Cînd am văzut că a trecut și 31 iulie, în dimineața de 1 august l-am chemat pe gardianul de pe culoar și i-am cerut să mă scoată la raportul ofițerului de serviciu. Cum acesta a răspuns gardianului „n-am timp acum", am început să bat în ușă pînă cînd s-au strîns în fața ei toți gardienii și pînă cînd ofițerul de serviciu a deschis și m-a întrebat furios: „Ce-i, domnule? Ai alarmat toată pușcăria, ce ți s-a-ntîmplat?" I-am răspuns: „Dumneavoastră nu vreți să mă primiți la raport!" „Ce vrei să-mi raportezi atît de urgent?" „Vreau să vă raportez că, contrar prevederilor categorice ale Decretului din 22 iunie a.c., eu sînt reținut în mod ilegal în pușcărie, după ce toți ceilalți deținuți politici au fost eliberați". „Nu știu de ce ești reținut, dar prin celelalte camere mai sînt încă vreo 6-7 deținuți care așteaptă ca și d-ta; ai răbdare!"

A doua zi, 2 august, pe la 7 dimineața, se deschide ușa și gardianul îmi spune: „Fă-ți bagajul!", iar după 10 minute mă ia și mă duce la magazie. Cum din pantofii mei, cămăși și ciorapi nu mai rămăsese nimic, a trebuit să-mi dea de la pușcărie o pereche de bocanci (fără talpă) și o cămașă reformată, pe care trebuia să le înapoiez după ce ajungeam acasă. În „camera de așteptare" am mai găsit alți 8 deținuți, care urmau să plece odată cu mine. Aici am primit: copie după hotărîrea de condamnare la 25 ani muncă silnică, adeverința de eliberare din pușcărie, foaia de drum și hrana rece. În dimineața de 3 august, la ora 6, am fost luați de delegatul închisorii, încolonați pe două rînduri și duși la gara Aiud, unde ne-am îmbarcat în personalul Cluj-București.

Eram din nou „oameni liberi". Cu ce să dai un telefon din gară și cu ce să mergi din gară pînă acasă? Noroc că între noi se aflau și doi deținuți care lucraseră în fabrică, la Aiud, și acum, la eliberare, li se predaseră niște sume depuse pentru fiecare. Ne-au dat fiecăruia cîte 2 lei, pentru telefon și tramvai.

Din cei 9 îmbarcați la Aiud, am ajuns singur la București, ceilalți coborîseră pe traseu. Cînd am apărut pe peronul Gării de Nord, îmbrăcat numai în petece, cu picioarele goale în bocancii fără tălpi, cu capul descoperit, lumea s-a strîns curioasă în jurul meu. Din toți cei adunați, unul singur, o doamnă în vîrstă, m-a întrebat: „Domnule, au dat drumul la toți politicii?" „Da, doamnă", i-am răspuns. S-a închinat și a plecat tăcută. Ceilalți m-au însoțit pînă la telefonul de pe peronul gării, de unde l-am sunat pe fratele meu, preotul Alexandru Marinescu, să vină să mă ia de la gară. A venit și am mers direct la sora mea, Paula Diaconescu, care a anunțat-o pe soția mea, telefonic, la serviciu, că am sosit. În mai puțin de o oră a venit și ea. Cînd a intrat pe ușă, am avut un moment de îndoială dacă este ea sau nu. Părul albit, fața slabă și brăzdată, gura fără dinți... Totul indica privațiunile și suferințele îndurate în lipsa mea. De la sora mea am plecat acasă la noi, în Calea Dorobanților 248, unde peste cîteva ore au sosit și fiica mea cu soțul ei (aflați în concediu la Sinaia, fiind anunțați telefonic despre sosirea mea, își întrerupseseră concediul și luaseră primul tren spre București).

...Apoi, apoi au trebuit să treacă încă 4 ani de la eliberarea noastră din pușcărie, pentru ca guvernul comunist al țării să recunoască și foștilor deținuți politici dreptul la pensie. În tot acel interval, subsemnatul, ca și toți ceilalți foști deținuți, trebuiseră să trăim din cele cîteva sute primite lunar ca ajutor social din partea autorităților...

Oprim aici selecția noastră din lucrarea *Povestea unei vieți*. Generalul Gh. D. Marinescu, de la a cărui naștere se împlinesc 100 ani, așa cum au constatat și cititorii noștri, a fost însă numai una dintre miile și miile de victime ale cruntei terori dezlănțuite în țară odată cu acaparerea puterii de către comuniști... ■

Sfinţi daco-romani în calendarul creştin

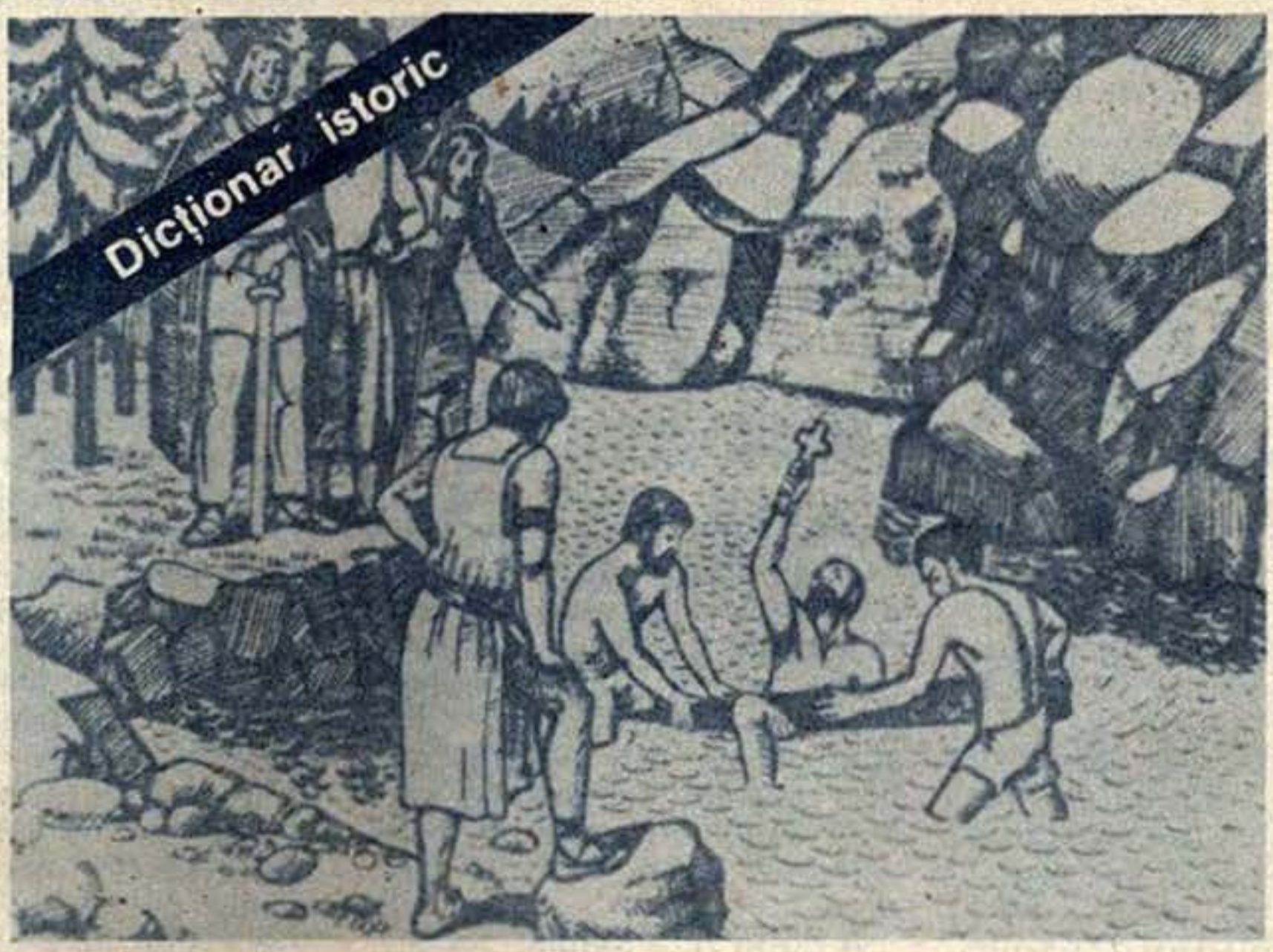

SFÎNTUL MUCENIC SAVA DE LA BUZĂU

(SAVA „GOTUL")

PETRU I. DAVID

Acordarea libertăţii de cult pentru credinţa creştină (anul 313; Edictul de la Milano) nu a însemnat totuşi sfîrşitul suferinţelor pe care le-au avut de îndurat adepţii noii credinţe, ce căpăta o tot mai largă răspîndire. Pe de o parte vechea credinţă păgînă nu se lăsa înlăturată fără reacţii, adesea violente; pe de altă parte, nu toate popoarele veniseră în contact cu credinţa creştină; neamurile migratoare îndeosebi, care începînd cu veacul III al mileniului I d. Hr. s-au abătut în valuri succesive asupra lumii europene, cu precădere a Imperiului roman, ce exercita o atracţie specială pentru aceste neamuri.

Pentru a se feri de distrugerile provocate de invazii, populaţia locală, paşnică în atîtea veacuri de linişte şi ordine asigurate de imperiu, prefera adăposturile din desişul codrilor şi pustietăţile munţilor. Peşterile, chiliile în piatră, altarele şi sihăstriile din zonele subcarpatice, la adăpostul vegetaţiei protectoare, ne îngăduie astăzi să descifrăm mai bine spiritualitatea ortodoxă specifică străromânilor, ne oferă totodată, o explicaţie şi înţelegere mai uşoare a legăturilor credinciosilor de la noi cu lumea creştină din cuprinsul imperiului.

Printre primele neamuri migratoare care au năvălit în Dacia s-au numărat goţii — mai întîi, ramura de apus a lor, cunoscută şi sub numele de vizigoţi. O parte a acestora s-au creştinat, în contact cu lumea creştină din sud-estul Europei, dar au aderat la erezia ariană, propovăduită de episcopul got Ulfilla *(Magazin istoric*, nr. 12/1990). Aţii, sub conducerea lui Athanaric, stabiliţi în zona Buzăului, în ţinutul numit de cronici Caucaland, sub influenţa împăratului Iulian Apostatul, care voia să restabilească păgînismul în imperiu, au dez-

În imagine: Pătimirile Sf. Sava de la Buzău (reproducere după lucrarea *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti).*

lănțuit și ei o cruntă persecuție împotriva daco-romanilor creștini din zona Buzăului. Printre cei care au căzut victime persecuției lui Athanaric s-a aflat și Sava de la Buzău.

Sava s-a născut în jurul anului 334, dintr-o familie creștină și, potrivit scrierilor hagiografice, în care se relatează faptele sale, încă din pruncie s-a arătat plin de înțelepciune și a vădit chemare pentru slujirea adevărului în Biserica lui Hristos. Nu se știe ce școală a urmat, dar e sigur că și-a desăvîrșit pregătirea la un schivnic-duhovnic în peșterile de la întorsura Carpaților, nu departe de Muzeos (numele purtat atunci de Buzău). Era nevoit să trăiască în munți, la adăpostul codrilor, deoarece localitățile și cetățile întărite (așa cum trebuie să fi fost și acel castru de la Pietroasa) erau ocupate de goți, unii încă păgîni, alții eretici arieni. În *Actele martirice* — culegere de scrieri privind viețile unor martiri — sînt arătate însușirile morale și intelectuale ale lui Sava: „Era blînd, drept în credință, evlavios, simplu la cuvînt, bogat în cunoștințe, vorbind frumos despre adevăr, făcînd să tacă idolatrii, fără a se semeți; se purta cuviincios, liniștit și calm la cuvînt, foarte rîvnitor la lucrul cel mai bun". Din același document, aflăm că Sava avea duhovnic pe Sansala, despre care se afirmă că avea legături cu episcopia Tomisului, fiind reprezentant al lui Bretanion, arhiepiscopul acestei cetăți. În lipsa lui Sansala, Sava mergea la Gutica, de asemenea un misionar-cleric.

Persecuțiile declanșate de Athanaric s-au intensificat între anii 369 și 372, obligînd populația locală să se lepede de credința creștină să distrugă lăcașurile de cult, să aducă jertfe zeităților păgîne venerate de goți. Fiindcă „toată Gotia [e vorba de provinciile daco-romane vremelnic stăpînite de vizigoți] era plină de creștini", Sava mergea „din sat în sat și din cetate în cetate", întărind comunitățile creștine și îndemnîndu-i pe oameni să se ferească de idolii goților. În iarna tîrzie a anului 372 — potrivit relatărilor hagiografice — a avut unele vedenii și previziuni pe care le-a mărturisit duhovnicului său, Sansala, acesta prevenindu-l asupra suferințelor care îl pot aștepta.

În „noaptea a treia a praznicului Învierii Domnului", Sansala și Sava au fost prinși de goți. Atavid, fiul dregătorului got Rotesten, cu o ceată de luptători goți a distrus mai multe sate, iar pe Sava, cunoscut de ei pentru că „ținea legătura cu romanii", l-a bătut și legat gol, ducîndu-l la corturile lor și lăsîndu-l toată noaptea, legat și rănit, în frig. A doua zi — se afirmă în relatarea minunilor săvîrșite de acest mucenic — în loc să fie găsit mort, cum se așteptau goții, Sava era lecuit de toate rănile, o seamă dintre oștenii goți trecuți la arianism fiind gata, la predicile lui, să se întoarcă la dreapta învățătură. În zilele următoare, Atavid a poruncit noi suplicii, atît împotriva lui Sava cît și a preotului Sansala. Amîndoi au refuzat însă apostazierea credinței creștine, afirmîndu-și credința nestrămutată în învățătura lui Iisus Hristos. Văzînd că supliciile nu-și ating scopul, Atavid a imaginat o altă pedeapsă. Venind apa Buzăului, „mare și furioasă" din cauza ploilor și topirii zăpezii, persecutorii l-au aruncat în vîltoare, Sf. mucenic Sava suferind moarte de martir, prin înecare. Era în preajma zilei de 12 aprilie a anului 372, zi prăznuită în calendarul creștin pentru cinstirea acestui sfînt mucenic.

Aflînd de martiriul la care a fost supus, Sfîntul Vasile cel Mare, arhiepiscopul Capadociei, a scris conducătorului cetății Tomis, Iunius Soranus, cerîndu-i să-i trimită moaștele mucenicului Sava. Dregătorul a trimis oameni de încredere, care au găsit mormîntul martirului, trimițînd moaștele acestuia marelui ierarh. Prin scrisoarea 164 din anul 374, acesta confirma primirea lor, mărturisind, totodată, că „a văzut cu ochii minții și locurile unde s-au petrecut cele scrise [probabil, relatarea lui Soranus asupra împrejurărilor martiriului]".

În urma hotărîrilor Sinodului VII ecumenic, din anul 787, care prevăd cinstirea imaginilor, icoanelor, obiectelor sfinte, a Sfintei Cruci și moaștelor sfinților, patriarhul Constantinopolului, inventariind osemintele sfinte din Asia (atacată deseori în acei ani de migratori și arabi), le-a adus pentru siguranță în capitala Imperiului de răsărit.

De aici, au fost trimise la diferite biserici din jurisdicția Patriarhiei, inclusiv la Tomis. După devastarea Constantinopolului de către cruciații latini (1204), multe odoare sfinte au luat calea Apusului, iar după căderea capitalei bizantine în stăpînirea otomanilor (29 mai 1453), ierarhii și monahii din oraș au dăruit moaștele rămase mai multor biserici din cuprinsul sud-estului european, pentru a fi păstrate de acestea. Așa se face că și moaștele Sf. Mucenic Sava sînt în prezent răspîndite la mai multe biserici din Europa.

Prăznuirea Sfîntului Mucenic Sava de la Buzău la 12 aprilie în fiecare an este un act de evlavie creștină și românească în același timp. Pentru că Sfîntul Sava este un fiu al acestui pămînt, o verigă de aur în salba formării și desăvîrșirii limbii și a poporului român. Este o mărturie a romanității noastre și, totodată, un mucenic al dreptei credințe creștine (adoptate de localnici din primele veacuri) în fața ereziei și năvălitorilor. Cinstirea lui s-a făcut cunoscută și prin cuvîntul marelui ierarh capadocian, dascăl și învățător, Sf. Vasile cel Mare, care, prin scrisoarea la care ne-am mai referit, atestă populația daco-romană din sec. III-IV, credința ei curată, rîul și cetatea lor Muzaios (Buzăul de azi). În același timp, denotă că aici, ca și în toată Daco-Romania, ierarhia și misionarismul creștin erau bine organizate prin propovăduire, slujire și lăcașuri de cult. ■

POVEŞTI DE DRAGOSTE ÎN EVUL MEDIU

GHEORGHE DAVID

„Ceea ce spui, că ai auzit că o nepoată, care e fica Mircioaiei [adică a Doamnei Chiajna, soţia voievodului muntean Mircea Ciobanul] trebuie să se mărite cu vărul primar al domnului [Mihnea II], care se numeşte Vlad voievod a fost adevărat şi nunta s-a făcut în Moldova şi domnul a fost de faţă şi doamna [Ecaterina Salvaresso, mama lui Mihnea II] şi toţi boierii şi curtea, poate 3 000 de oameni să fi mers cu domnul"

„Nuntă domnească au făcut cu multă cheltuială şi jocuri şi mulţi din vecini au venit, de le-au înfrumuseţat masa. Această veselie a fost la Tecuciu".

„Trebuie s-o privim şi ca o mare demonstraţie românească, unindu-se acolo moldoveni şi munteni... apoi un bănăţean [cancelarul Transilvaniei, Josika - român de origine] şi un maramureşean [Gaspar Cornis - de asemenea român] pe lîngă sîrbi de felul lui Raţ [Petru Rácz], intraţi acum în marea tovărăşie, românească, şi mulţi străini de o mare distincţie, «megiaşi de prin-prejur»".

Trei secvenţe văzute de un martor contemporan (Pascal de Marini Poli), un cronicar (Grigore Ureche) şi un istoric cu mare capacitate de sinteză (Nicolae Iorga) ale unuia şi aceluiaşi eveniment, de larg răsunet în istoria noastră medievală, nunta domnească de la Tecuci, din ziua de 10 iunie 1587 (*Magazin istoric*, nr. 1/1985).

Căsătoria constituia un eveniment deosebit de viaţă, ceremonialul prilejuit de un asemenea moment vădind vechimea datinilor, precum şi semnificaţia pe care poporul o dădea acestui act. „În timpul carnavalului - consemna călătorul sirian Paul de Alep - ne duceam să vedem nunţile lor, pentru că în aceste zile foarte mulţi se căsătoresc. În ajunul nunţii, mirele cu prietenii lui străbat călare străzile oraşului în tot timpul nopţii, [însoţiţi de nuntaşi] care bat din tobă, cîntă din fluier...

Mireasa, cu alte fete, se urcă în trăsuri şi, urmate de lăutari,

se plimbă prin felurite mahalale [cartiere] ale orașului, cu fața descoperită, după obiceiul fetelor de aici. În ziua aceea, tinerele fete joacă hora în curtea casei, ținîndu-se de mîini, împodobite cu hainele lor cele mai frumoase. Pe păr, ele poartă coroniţe de piele aurită sau de cositor galben, trandafiri artificiali lucraţi la Veneţia sau în Ţara Românească, flori roșii, iasomie și altele. Ele sar și joacă învîrtindu-se.

Îndată ce slujba nunţii s-a sfîrșit la biserică, se acoperă capul miresei cu un văl alb; este semnul femeilor măritate. Noaptea, mirele cu tovarășii lui și cu lăutarii urmează în trăsuri mireasa [însoţită de] alte femei măritate și se plimbă cu veselie; și aceasta se prelungește, zi și noapte, două sau trei zile. Aceasta este datina lor și nu este nici un ochi mînios, nici cineva să-i invidieze".

Un întreg ritual de datini și obiceiuri preceda căsătoria, alcătuind un ceremonial de mare frumuseţe, ce a stîrnit interesul etnologilor, folcloriștilor și, desigur, al istoricilor: „Moldovenii - scria principele-cărturar Dimitrie Cantemir, - își însoară copiii la vîrsta la care trebuie să se facă cununia... iar obiceiul ţării a statornicit că flăcăii trebuie să-și aleagă ei înșiși neveste și nu să-și aleagă părinţii fetei ginerele. Drept aceea, dacă unui flăcău îi place o fată, atunci el trimite la părinţii ei oameni pe care îi numesc, cu o rostire latinească strigată, petitori, adică *petitores*... Cînd se hotărăște vremea să se facă nunta, atunci rudeniile se adună... atît în casa mirelui, cît și în cea a miresei, aduc lăutari... și se ospătează în casă, în cîntările din gură și din instrumente, ale acestora... Nu vom insista asupra numeroaselor datini și obiceiuri ce însoţeau ritualul nunţii - ele au fost descrise pe larg atît de către cărturarii români, cît și în relatările unor observatori străini. Se cuvine subliniat însă faptul că, asemănătoare pe întreg cuprinsul patriei, ele oglindesc și pe această cale unitatea de cultură a românilor.

Dar dincolo de rolul său esenţial în continuitatea familiei și, prin aceasta, a vieţii unui popor, căsătoria răspundea și altor comandamente social-politice. Dacă în mediile populare - de la sate și de la orașe, deopotrivă - dragostea, iubirea constituiau criteriul determinant al unei căsătorii (firește, cu respectarea unor norme și datini), în alte medii sociale căsătoria tindea să capete, tot mai accentuat, valenţe economice și chiar politice. O afirmă categoric și Dimitrie Cantemir care precizează că dacă „mirii sînt copii de boieri, atunci nu se poate face nici logodna și nici binecuvîntarea preotului fără încuviinţarea domnului... [ca] să nu se unească mai de aproape prin această legătură mai multe neamuri boierești fără voia domnului".

Și mai puternic condiţionată de astfel de factori era nunta domnească. Raţiuni de alianţă politică, militară, economică treceau deseori înaintea sentimentelor celor tineri, care - nu o dată! - nu erau nici măcar consultaţi în vederea încheierii unei căsătorii.

Căsătoria devenea, în acest context, unul dintre mijloacele cele mai obișnuite de întărire a unei alianţe, de sporire a puterii și avuţiei, de creștere a prestigiului intern și peste hotare. Fără îndoială că într-o asemenea înșiruire de motive s-au înscris căsătoria fiicei lui Vladislav I-Vlaicu cu ţarul Bulgariei Straţimir, a lui Alexandru cel Bun cu Ringalla, sora cneazului Lituaniei, Witold, a lui Ștefan cel Mare cu Evdochia de Kiev, apoi cu Maria de Mangop din familia imperială bizantină și a Paleologilor, a fiicei marelui voievod cu fiul cneazului Moscovei, Ivan III, a lui Petru Rareș cu Elena, din familia despoţilor sîrbi Brancovici ș.a.m.d.

Un capitol aparte al relaţiilor matrimoniale la curtea domnească și a marilor boieri l-au reprezentat legăturile statornicite între familiile domnitoare din cele două principate române, precum și între acestea și familii de vază din Transilvania, căsătorii ce au constituit factori importanţi în întărirea unităţii de neam a românilor, a evidenţierii pregnante a existenţei unei limbi, datini, credinţe unitare.

Șirul alianţelor matrimoniale dintre Basarabi și Mușatini relevă - prin numărul mare al legăturilor de acest fel, ca și prin împrejurările politice ale încheierii lor - preţuirea reciprocă pe care cele două familii și-o acordau una celeilalte, rosturile adînci ale legături interromânești statornicite pe această cale.

Cea dintîi căsătorie, insuficient atestată documentar, este aceea dintre Iliaș I, fiul lui Alexandru cel Bun și sora sau fiica domnului muntean Vlad Dracul. Dacă această căsătorie s-a înfăptuit, de bună seamă că ea era și rezultatul strînselor raporturi de prietenie dintre Alexandru cel Bun și Mircea cel Mare, conlucrării politice eficiente dintre cei doi voievozi, sprijinului ce și l-au acordat reciproc, ori urmașilor lor la domnie.

Nu putem omite faptul că dintre toate cele trei căsătorii, ale lui Ștefan cel Mare, aceea cu Maria Voichiţa, fiica lui Radu cel Frumos a fost cea mai fructuoasă pe plan politic. Din ea a rezultat urmașul la tron al lui Ștefan cel Mare, purtînd numele simbolic Bogdan-Vlad. Cunoscut îndeobște sub titulatura de Bogdan III, domnitor al Moldovei: 1504-1517, Bogdan-Vlad a avut și el o soţie din familia domnitoare muntеană, a Basarabilor - pe Ruxandra, fiica lui Mihnea vodă cel Rău (1508-1510) și nepoata lui Vlad Ţepeș. Realizarea acestei căsătorii, în împrejurările tulburi ale înlăturării lui Mihnea de pe tronul muntean, sprijinul pe care Bogdan l-a acordat cumnatului său, Mircea Pretendentul, în încercările acestuia de ocupare a scaunului domnesc argumentează puternic rolul politic ce era conferit căsătoriilor unor membri aparţinînd celor două familii.

Din ramura basarabească a fost și soţia urmașului lui Bogdan, Ștefăniţă vodă (1517-1527). Stana era fiica lui Neagoe Basarab, domn muntean (1512-1521) și soră cu Ru-

xandra, soția lui Radu de la Afumați (1522-1529). În timpul domniei lui Ștefăniță și Radu, în cele două principate extracarpatice doamnele țării aparțineau deci aceleiași familii domnitoare - a Basarabilor -, element ce a exercitat, desigur, o anumită înrîurire în raporturile politice, culturale, economice dintre cele două state.

Aceste înrîuriri apar, de altfel, și mai evidente în timpul domniilor lui Mircea Ciobanul, în Muntenia (1545-1559, cu întreruperi) și Alexandru Lăpușneanu, în Moldova (1552-1561 și 1564-1568) ale căror soții - Chiajna și Ruxandra, fiicele lui Petru Rareș - aparțineau, de asemenea, aceleiași familii, de astă dată a Mușatinilor. Semnificația alianței matrimoniale din această perioadă a ieșit în evidență cu deosebire în timpul domniei lui Petru cel Tînăr (1559-1568), fiul lui Mircea Ciobanul, care, minor fiind, s-a bucurat de sprijinul unchiului său, voievodul Moldovei, pe care îl numește „părintele" său, într-unul din documente.

O etapă importantă a relațiilor basarabo-mușatine a constituit-o căsătoria din anul 1587 a lui Vlad, nepotul lui Petru Șchiopul cu Velica, fiica Chiajnei, căsătorie ce a stins vechea vrăjmășie ce opunea pe Mihnești, Mircești lor. „Iară acum - se arăta în scrisoarea de poftire la nuntă a oaspeților, purtată de soli prin toate cele trei principate - s-au împăcat din voința amîndurora, au aruncat între ei legătură tare și blestem, ca să nu mai fie între ei, pînă la moarte, nici o vrăjmășie, ci vor fi între ei uniți".

Din familia voievodală muntеană (fiica lui Șerban vodă Cantacuzino) a fost și Casandra, soția lui Dimitrie Cantemir, iar Nicolae Mavrocordat se mîndrea cu obîrșia familiei sale, ilustrată de înrudirea cu vestitul neam al Mușatinilor. Șirul exemplelor ar putea continua: fiica lui Brîncoveanu, domnița Maria, a fost soția lui Constantin Duca, Mavrocordații s-au înrudit cu Ghiculeștii ș.a.m.d.

Fără îndoială, toate aceste legături s-au înscris benefic în strîngerea relațiilor dintre țările române, în acțiunea lor comună împotriva primejdiei externe, cum o ilustrează, de altfel, și izvoarele istorice: „Ce păn'a strînge oastea lui Ștefan vodă și pănă a veni ajutoriul - consemna Grigore Ureche confruntarea din 1497 de la Codrii Cosminului, cu regele Poloniei Ioan Albert - că și Laslău craiul ungurescu, fratele lui Albertu încă i-au trimis 12 000 de oameni de oaste și *cu dînșii pre Birtoc voevodul Ardealului, ce era cuscru lui Ștefan vodă* [*s.n.*], și de la Radul vodă [cel Mare] încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească".

Dar dincolo de perspectivele de durată, pe planul strîngerii legăturilor dintre români, evenimentele matrimoniale contribuiau direct, concret la întărirea convingerilor unității de neam, grai, datini și obiceiuri, adunînd la un loc, participanți de pe întreg cuprinsul românesc.

Tot la Tecuci - unde s-a desfășurat nunta din anul 1587, amintită la începutul acestui articol - a făcut și Radu Mihnea (domn pe atunci în Moldova: 1626-1629) nunta fiului său, Alexandru Coconul, domn în Muntenia, cu fiica lui Scarlat, vestit dregător țarigrădean și totodată soț al fiicei lui Iliaș Rareș: „Radul vodă - descrie acest moment Miron Costin - domniia aicea în țară la noi, iară feciorul său Alexandru vodă în Țara Muntenească și la această domniie au făcut și nunta la Tecuci fecioru-său cu fata lui Scărlet, vestit om între țarigrădeni, la care veselie era adunate doă țări, țara noastră și Țara Muntenească. Scaunele boierilor, din-a-diriapta domnilor boierii de Muldova, iară den-a-stînga boierii muntenești ținea dvorba și așea și căpeteniile de slujitori. Divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute, cu lucrători de îmbe părțile a țărilor, la satu, la Movileni, în malul Siretiului, dincoace. Unde și soli streini cu daruri era veniți de la unguri și de la cîțva domni din Țara Lesească. Si au trăgănatu aceia nunta pănă a doa săptămînă cu mari petrecănii și bifșuguri".

În chip asemănător descrie Ion Neculce căsătoria domniței Maria Brîncoveanu cu fiul lui Gheorghe Duca, Constantin, zis Duculeț. „Iară cînd fu de toamnă, într-acel anu a domniei lui, s-apucă de făcu nunta șie și triimisă Brîncovanul pe fiică-sa Maria cu unchi-său stolnicul Constantin Cataco-zino și maică-sa, doamna Stanca și cu mulți alți boieri și giupinesă, rudenii din Țara Muntenească, de viniè în tîrgu în Ieși. Si le dedè tuturor gazdă pen curți boierești și negustorești, grijă de toate, să nu le lipsească nimic... și boierimea a doo țări nuntiră 3 săptămîni cu mare pofăli și podoabe și cu feluri de muzice și de pelivănii, de mirare în tîrgu în Ieși... Pe-cee vreme și eu, Ion Neculce vél-vornicu, eram tînăr postelnic și mergèm cu alți postelnici împreună cu toiegeli a mînă, pe gios, înaintea domnului. Și după istovul nunții, petrecu domnia pe boierii muntenești pînă la Valea Adîncă, cu mare cinste".

Cu acest prilej și-a procurat învățatul stolnic una din prețioasele copii ale *Letopisețului* lui Miron Costin, dovadă că la asemenea întîlniri se discutau și probleme de interes istoric, științific, politic, cultural.

Am greși însă dacă ne-am închipui că aliațele matrimoniale încheiate astfel erau lipsite de sentimentele de dragoste ce însoțesc în chip obișnuit o căsătorie. Dimpotrivă! Numeroase exemple ilustrează puternicele legături statornicite între soți. Sînt grăitoare în această privință sentimentele de prețuire pe care le nutrea Ruxandra pentru soțul ei, Radu de la Afumați (*Magazin istoric*, nr. 6/1975), exprimate atît de frumos în piatra tombală pe care i-a pus-o. La fel acelea ale Irinei, soția lui Albu Golescu, mort în timpul campaniei din 1574, pentru a-și apăra suveranul, Alexandru II Mircea, ori ale Linei postelniceasa pentru Stroe Buzescu, viteazul învingător de la Teișani al cumnatului hanului tătar (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968).

O sugestivă poveste de dragoste a trăit şi Basarab cel Tînăr-Ţepeluş, domn al Munteniei între 1478 şi 1481. În toiul aprigelor dispute pentru tron, soţia lui (împreună cu soacra voievodului) a fost răpită şi sechestrată de adversarul său Laiotă Basarab. Reuşind să scape din mîna acestuia, a fost luată prizonieră de negustorii saşi din Braşov, care voiau să obţină în schimbul răscumpărării ei anumite favoruri economice.

În arhivele braşovene s-au păstrat cîteva scrisori trimise soţiei sale de Basarab cel Tînăr, impresionante prin conţinutul lor şi prin puternicele sentimente pe care le degajă. Dacă în primele misive, atunci cînd i se cerea o însemnată sumă de bani drept răscumpărare, tonul era categoric: „şi să ştiţi că nici doi bani roşii nu voi da ca să-mi răscumpăr femeia de la creştini; ea a fost în mîinile păginilor şi mi-am trimis-o cu cinste, şi eu s-o cumpăr acum? Asta nu poate să fie. Dar am vorbit cu voievodul Ştefan [cel Mare, cu ajutorul căruia obţinuse tronul muntean] şi-mi voi face treaba prin mijlocirea lui". Pe măsură ce detenţia se prelungea, speranţele se năruiau, chiar dacă se ivise licărul de speranţă al sprijinului voievodului Transilvaniei, Ştefan Bathory: „Ne-ai trimis apoi vorbă că te-a luat Batăr Ştfan să-i fii lui fiică de suflet. Cu asta bine ai făcut şi va fi bine de sufletul lui. Deci, dă-te şi tu să-i fii lui fiică, iar el să-ţi fie părinte. Şi iarăşi ne-ai trimis vorbă să facem un dar lui Batăr Ştfan; am înţeles domnia mea de aceasta şi am făcut şi am trimis, aşa cum vei vedea şi domnia ta; dar să fie acest dar din partea domniei tale. Şi spune-i că-i eşti fiică şi sileşte-te şi pune vorbă pe lîngă pîrgari şi roagă-te de părintele tău, Batăr Ştfan, să-ţi dea drumul mai iute şi să vii. Iar dacă vei vedea că nu poţi face nimic şi că nu poţi să vii de grabă, iartă-mă, şi domnia ta să fii iertată de mine, căci destul ne-am nevoit împreună cu boierii domniei mele, şi nu mai am ce face; că ţi s-a întîmplat să mergi din mînă în mînă".

Şi apoi, inimile părinţilor nu erau atît de împietrite, pentru a nu da ascultare sentimentelor copiilor, chiar dacă acestea contraveneau intereselor politice. Este notoriu în această privinţă exemplul oferit de doamna Chiajna, care, măritîndu-şi una dintre fiice cu Mihail Cantacuzino (potrivit altor izvoare cu fratele acestuia, Ioan Cantacuzino) a organizat răpirea miresei, deoarece soţul era nu numai bătrîn, ci şi grozav de urît. Dacă inima de mamă a învins (cu consecinţe politice deosebit de grave, întrucît răzbunarea Cantacuzinilor nu a întîrziat), nu mult diferit s-au petrecut lucrurile şi în cazul căsătoriei amintite mai sus, dintre Alexandru Coconul şi fiica constantinopolitanului Scarlat, înrudit cu Muşatinii.

Mireasa - care avea reputaţia de a fi una dintre cele mai mari frumuseţi ale vremii ei - a purtat în tot timpul petrecerii de nuntă de la Tecuci, un văl care îi ascundea chipul, afirmînd că aşa era datina în oraşul de pe ţărmul Bosforului. Adevărul a ieşit însă curînd la iveală. Pornind de la Constantinopol spre ţările române, tînăra domniţă fusese atinsă de vărsat negru, molimă care îi sluţise chipul. În pofida insistenţelor înţeleptului Radu Mihnea, fiul nu a putut suporta urîţenia miresei.

Ruxandra şi-a purtat însă cu demnitate şi mîndrie titlul de doamnă a Ţării Româneşti, mîndrie pe care a transmis-o şi noului ei soţ, un anume Nicolo Mavrocordat; fiul lor, Alexandru Mavrocordat supranumit pentru înalta sa învăţătură, Exaporitul a fost unul dintre cei mai de seamă cărturari ai vremii sale, iar copiii acestuia - Nicolae şi Ioan -, ajunşi amîndoi la demnitatea voievodală se mîndreau cu descendenţa Muşatină. O fată a aceluiaşi Exaporit, Ilinca s-a căsătorit cu fiul lui Brîncoveanu, poleind, aşadar, blazonul familiei Mavrocordat şi cu strălucirea herbului muntean.

Dragostea putea birui, uneori, obstacole ce păreau de netrecut: ca în cazul relaţiilor familiilor lui Mihai Racoviţă şi Grigore Ghica subminate de o acerbă luptă pentru domnie. Întîmplarea a făcut însă ca fiul lui Grigore Ghica, Scarlat, să o cunoască pe Ecaterina, fiica lui Mihai Racoviţă, îndrăgostindu-se de ea. Cum ambele familii se împotriveau căsătoriei, tînărul - ars de pasiune - se îmbolnăvi „căzînd la pat cu lingoare", spune cronica. Şi n-a fost alt leac, decît cel pus la cale de mamele celor doi tineri, Ana Racoviţă şi Zoe Ghica, în urma căruia cei doi tineri şi-au văzut visul împlinit!

Erau însă rare asemenea întîmplări. După cum rare - dar tragice - erau şi întîmplările de felul celei petrecute la curtea Moldovei, în vremea lui Radu Mihnea, povestite de Ion Neculce într-una din istorioarele ce alcătuiesc *O samă de cuvinte:* „Avînd Radul-vodă o fată din trupul lui, să fie fugit cu o slugă, ieşind pre o fereastră din curţile domneşti din cetatea Hîrlăului. Si s-au ascunsu în codru. Si au făcut Radul-vodă năvod de oameni şi au găsit-o la mijlocul codrului, la o fîntînă ce se chema Fîntîna Cerbului, lîngă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorît, i-au tăiat capul, iar pre dînsa au dat-o la călugărie, de-au călugărit-o".

Capitol puţin cercetat sub raportul incidenţelor sale economice, politice şi mai cu seamă ale unităţii româneşti, căsătoria ne relevă, aşadar, o multitudine de aspecte de viaţă feudală românească. ■

Punctul de difuzare Magazin istoric, **deschis la sediul redacţiei,** Bucureşti, str. Intrarea Ministerului, nr. 2-4 parter, **vă stă la dispoziţie pentru procurarea unor numere ale revistei apărute în acest an.**

Vă oferim, astfel, exemplare din nr. 2 şi 7-12/1991.

Cititorii din provincie vor achita, la primirea coletului, şi cheltuielile de expediţie.

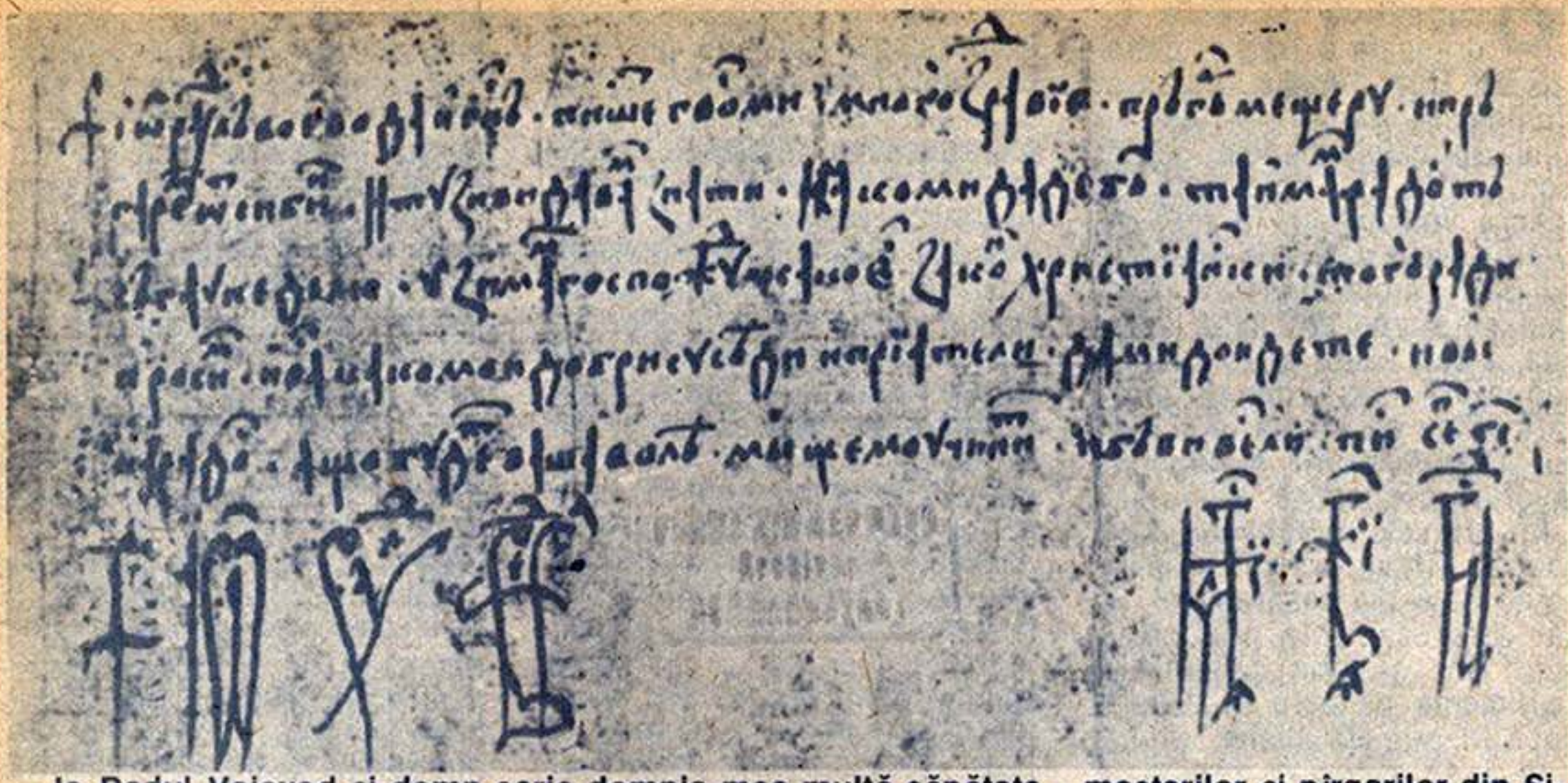

„Io Radul Voievod şi domn scrie domnia mea multă sănătate... meşterilor şi pîrgarilor din Sibii". Într-o formulare ce o aminteşte mult pe aceea a primului document în limba română — vestita scrisoare trimisă în anul 1521 de Neacşu din Cîmpulung[1] jupînului Haneş Begner din Braşov[2] — şi misiva din care am citat mai sus conţinea o seamă de veşti adresate sibienilor: „Cu multă bucurie, dau ştire că în prima duminică din iarnă, după legea creştinească, mă însor şi vă poftesc cu multă bucurie, ca pe nişte vecini şi prieteni, să veniţi cu toţii..."

Aparent, un document ca multe altele şi, totuşi, un act deosebit de preţios, întrucît constituie... cea mai veche invitaţie la nuntă păstrată în arhivele noastre!

O invitaţie la nuntă de acum cinci veacuri

MIRCEA VOICULESCU

Revelaţiile unei monograme

Tocmai acest aspect, al vechimii documentului constituia un semn de întrebare pentru cercetători, întrucît scrisoarea la care ne referim cuprindea doar precizarea zilei şi lunii la care a fost trimisă — 13 septembrie.

13 septembrie. Dar în ce an? Şi cine era autorul scrisorii, ştiut fiind că pe tronul Ţării Româneşti s-au perindat, numai pînă la sfîrşitul secolului XVI, nouă domnitori cu acest nume. Care dintre ei putea fi autorul invitaţiei, în condiţiile în care documentul

În centrul imaginii: *Maria Voichiţa, soţia lui Ştefan cel Mare şi mamă a lui Bogdan III (frescă din mănăstirea Voroneţ)*

Invitaţia adresată de Radu cel Frumos sibienilor, poftindu-i la nunta sa (sus)

nu cuprindea nici alte indicaţii obişnuite în documentele medievale de cancelarie: membrii sfatului domnesc, amănunte de titulatură (cum ar fi, de pildă, indicarea numelui antecesorului ori al părintelui ş.a.).

Sarcina identificării persoanei emitentului şi datei revenea, în aceste condiţii, expertizei grafice, analizei diplomatice şi paleografice care, prin felurite analogii, prin compararea scrierii diferiţilor dieci a putut stabili paternitatea documentului. Invitaţia a fost trimisă de către Radu cel Frumos, fiul lui Vlad Dracul şi frate cu Vlad Ţepeş, căruia i-a urmat la domnie în anul 1462. Elementul hotărîtor în descifrarea paternităţii l-a constituit monograma domnească aidoma celei de pe alte documente solemne emanate din cancelaria acestui voievod.

Odată stabilită paternitatea

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 5/1970; 2/1990.

documentului, rămînea în discuție problema anului în care fusese acesta scris, știut fiind că Radu cel Frumos a avut nu mai puțin de patru domnii în Țara Românească: noiembrie 1462-noiembrie 1473, 23 decembrie 1473-primăvara 1474, tot primăvara anului 1474 (după scurtul intermezzo de domnie a lui Basarab cel Tînăr-Țepeluș) — înainte de 4 septembrie 1474, octombrie 1474-ianuarie 1475.

După cum putem constata, ultimele trei domnii ies din discuție întrucît în nici una dintre ele nu a fost inclusă data 13 septembrie.

Rămîne deci prima domnie, din care, s-ar părea, la prima vedere, că trebuie să excludem anul 1462, deoarece Radu nu ajunsese încă domn la data menționată pe document.

Într-adevăr, Radu devine domn efectiv abia în luna noiembrie a anului 1462. Dar încă din august, el se intitula domn, calitate ce i-a fost recunoscută între alții de brașoveni (adversari cum se știe ai lui Vlad Țepeș). Deci intervalul 1462-1473 constituie un cadru de datare a documentului, așa cum, de altfel, se precizează și pe fotocopia documentului, publicată în *Revista arhivelor*, nr. 2/1961. (Este de subliniat, în această privință, că în afara acestei fotocopii, documentul a rămas, în fapt, inedit!). Și totuși există argumente pentru o datare a lui mai riguroasă.

Pentru aceasta este necesar însă să apelăm la alte documente. Mai precis, la cronicile și letopisețele Moldovei. Pentru că, dacă nu știm, deocamdată, data precisă a căsătoriei lui Radu cel Frumos, știm, în schimb, anul, luna și ziua cînd ea a luat, în împrejurări deosebite, sfîrșit.

File de cronică

În noiembrie 1473, în condițiile în care domnul Moldovei, Ștefan cel Mare, declanșase deschis acțiunile sale antiotomane, a avut loc prima tentativă de înlocuire a voievodului Munteniei *(l'altra Valachia* = cealaltă Valahie cum atît de sugestiv o definea însuși Ștefan) favorabil otomanilor, cu un altul care să-l sprijine pe domnul Moldovei în lupta de eliberare. „În noiembrie, în ziua 8, într-o joi — se spune în *Cronica moldo-germană*[1], — a așezat Ștefan voievod oastea lui în tabără și steagul său, în Muntenia, la Milcov, pe partea lui, cu 48 de steaguri și au pornit în 12 cete, împreună cu Basarab voievod [este vorba de Laiotă Basarab], împotriva lui Radul voievod și nu știa de Radul voievod că se apropie. Atunci s-a unit toate cetele împreună noaptea, încît Radul voievod, nici oastea lui nu știau nimic despre aceștia și nu credeau altfel, decît că erau așa de puțini, cîți văzuseră dintr-înșii [ilustrare a strălucitelor calități de strategie militară ale lui Ștefan vodă]. Și s-a întîmplat aceasta în acea lună, în ziua de 18, într-o joi; atunci a șezut toată ziua voievodul lîngă o gîrlă, care se chema. Potoc și a șezut pînă sîmbătă seara. Duminecă, înainte de răsăritul soarelui, a lovit Ștefan voievod pe Radul voievod... așa încît Radul voievod abea a scăpat cu fuga, cu puțină oaste la un castel care se cheamă Dîmbovița [era vorba de orașul București].

În aceeași lună, în ziua de 23, a venit Ștefan Voievod cu toți oștenii săi în fața castelului și l-a asediat cu tărie și în timpul nopții a fugit Radul voievod din castel. *În acea lună, în ziua 24, atunci a luat Ștefan voievod castelul și a pătruns cu forța înăuntru și a luat lui Radu voievod pe soția lui și pe unica lui fiică,* [s.n.]... Și ea era de sînge și de viță înaltă și acum încă este doamna lui Ștefan voievod; cu ea are pe un fiu, Bogdan voievod și două fiice frumoase".

Din același izvor, știm, de asemenea, cînd a avut loc această căsătorie: „În luna decembrie 19 zile [1479], a luat voievodul în căsătorie pe doamna, fiica lui Radul voievod".

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1985.

Căsătoria devenise posibilă nu numai pentru că la 7 decembrie 1479 murise fosta soție a lui Ștefan vodă, Maria din Mangop, ci și pentru că Maria Voichița devenise nubilă (adică la o vîrstă cînd se putea căsători). De altfel, consemnînd evenimentele anului 1479, aceeași *Cronică Moldo-germană* preciza că „în ziua 16 [iunie 1481] a născut doamna lui Ștefan, pe fiul lor Bogdan, fiul lui Ștefan voievod, care și astăzi trăiește". Cum data de elaborare a cronicii — acceptată de cercetători — este 1502, rezultă că e vorba de Bogdan cel Orb, urmașul lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei.

Lucrurile se limpezesc. Pentru a se putea căsători și, mai mult, pentru a putea zămisli copii, Maria Voichița trebuie să se fi născut la o dată cît mai apropiată de începutul domniei lui Radu cel Frumos.

Scăzînd din anul 1479 (data căsătoriei ei cu Ștefan cel Mare) 14-15 ani, adică vîrsta de nubilitate, rezultă că Maria Voichița s-ar fi putut căsători doar dacă s-ar fi născut în 1463 sau cel mai tîrziu 1464! Or, pentru a se naște în 1463, trebuia ca Radu cel Frumos să se fi căsătorit în 1462, data documentului trebuind să fie restrînsă la acest an. De altfel, spre această concluzie pledează încă un element. Pînă în 1462, Radu cel Frumos trăise mult timp în Imperiul otoman. Căsătoria „după legea creștinească" — cum preciza invitația — era unul dintre argumentele prin care domnia lui se înscria în datina țării. Iată, deci, motivele pentru care Radu cel Frumos anunța sibienilor grabnica lui căsătorie!

Trainice legături de prietenie

Invitația la nuntă din anul 1462 ne apare însă relevantă și sub multe alte aspecte, decît acelea ale unor simple precizări cronologice. Ea ne

(Continuare în p. 87)

ADULTER ÎN STIL FANARIOT

MARCEL DUMITRU CIUCĂ

Dintre multiplele danii, hotărnicii, vînzări, cumpărări, judecăţi prin care documentele ne reînvie oameni şi vremuri de mult apuse, din cînd în cînd, privirea cercetătorului se opreşte şi asupra cîte unui înscris care redă crîmpeie de viaţă intimă, cu dramele mai mărunte sau mai mari pe care le implică. Constituie şi acestea mărturii prin care putem înţelege mai bine epoca, modul şi cum gîndeau înaintaşii, înţelegem mai temeinic sufletul omenesc, cu patimile, scăderile şi înălţările sale.

Un asemenea prilej este şi documentul încheiat cu prilejul judecării, la 4 aprilie 1780, în faţa domnului Ţării Româneşti, Alexandru Ipsilanti, a lui Mihalache Uescu, învinovăţit de uciderea serdarului Ioniţă Slătineanu. Cum s-au petrecut faptele? Să le reconstituim, folosind desigur şi limbajul de epocă, savuros, al documentului.

Mihalache Uescu intrase de mai multă vreme la bănuială că serdarul Ioniţă Slătineanu — unul din ispravnicii judeţului Argeş — „s-ar fi legat de casa sa şi ar fi îndrăgit pe soţia lui, Frusina". Nu numai din „mergerea cea de-a pururea ce făcea sărdaru Slătineanu la casa Uesculuí", dar şi de faptul că gura lumii începuse să cleveteaască: „despre altă parte vorbele ce se didese în poblică, cum mergirea Slătineanului [în casa lui Uescu] ar fi pentru ce are cu soţia Uesculuí".

Intrînd la bănuială, Manolache Uescu a recurs la un tertip pentru a se convinge: „Sculîndu-să de la Piteşti s-au dus la o moşie ce o are în judeţul Vlaşca". Dar „n-au trecut multe zile la mijloc şi îndată au mersu Slătineanul la casa lui şi au şăzut". Văzînd acest lucru, Uescu „au intrat în mai mare bănuială şi sculîndu-să de acolo, s-au dus la altă moşie a sa, ce o are în judeţul Vălcea, peste Olt". Unde „şi acolo iarăşi au venit sărdaru Slătineanul la dînsul. Şi s-au sculat şi de acolea şi au mersu la o vie ce o are în judeţul Muşcel şi au venit şi acolo [Slătineanu] la casa lui".

Aceste dese şi „necontenite mergiri şi mai vărtos şi afară din hotarăle judeţului întru care isprăvnicea şi din care n-avea voie să iasă fără poruncă domnească, ca un ispravnic ce era, tot adăuga şi înmulţea bănuiala Uesculuí". Şi nu era normal să le înmulţească? Desigur! Numai că Uescu a mai vrut să mai obţină o dovadă. „Mergîndu la satu său, au vrut să facă cercare ca să vază şi în faptă această bănuială ce-i să făcea din mergirile cele dese ale Slătineanului la casa lui".

Şi, pentru că „nu văzuse în faptă încă nici-un lucru dintr-acelea ce bănuia", a trecut la acţiune. „Cu acest mijloc şi cu acest fel de socoteli, mergîndu la Piteşti, la sărdaru Slătineanu" i-a spus acestuia „că va să vie la Bucureşti", cerîndu-i sfatul dacă să se ducă, ori ba. Serdarul „i-au făcut multă îndemnare, care şi acestea i-au pricinuit bănuială". N-a zis însă nimic. „Luîndu-şi zioa bună de la sărdaru Slătineanu, au mersu pe ascunsu la casa sa şi vărăndu-să supt pat, au păzit cu acest mijloc să vază cu ochii săi". Pentru orice împrejurare, a luat „şi arme cu dănsul".

N-a aşteptat prea mult. „După cîteva ceasuri, viindu sărdaru Slătineanul la dînsul acasă", Manolache Uescu a putut să vadă cu ochii cum „i-au eşit jupăneasa înnainte şi au început a face vorbe necuvioase într-acea casă unde era el ascunsu. Şi zice că deosebit din vorbe şi semne ce auzea, blestemăţeşti, arată că ar fi simţit şi alte pricinuiri de a se aprinde de firească zavistie [revoltă] şi de mînie".

Pînă aici s-a consumat latura anecdotică a întîmplării. A urmat însă partea ei dramatică. Pentru că, nemaiputînd răbda, Uescu „au eşit de supt pat şi au făcut uciderea". Ancheta s-a făcut cu meticulozitate, cîntărindu-se cu atenţie probele, pentru a se stabili vinovăţia, îndeosebi premeditarea sau nu a acţiunii. „L-am întrebat — consemnează anchetatorii — de mai ştia de jupăneasa lui vreo altă învinuire ca aceasta şi ne-au arătat că nici un chip. L-am întrebat — consemnează anchetatorii — ce dovadă are la mai sus-zisele povestiri de bănuieli ce luase şi la umbletile lui, ce zice că au făcut pe la moşiile de mai sus numite... Şi ne-au răspunsu cum că cei mai mulţi din boierii ce se află în judeţu Argeşului ştiu aceasta, care ni să şi adeveri dintr-o

scrisoare ce scriu de acolo de către dumnealui marele spătar Iane Brătiianul, fost logofăt la vistierie, Mateiu Gălășescu, Costandin Tigveanul postelnicul, Ioniță postelnicel, Gheorghe Vărzaru postelnicel, Toma Rătescul și alți boieri din partea locului". Toți au dat mărturii favorabile soțului încornorat.

Totuși, stăruia o umbră de îndoială privitoare la premeditarea faptei. Căci, „nu putem zice, cu toate acestea, că n-au avut acest gîndu cu ucidere cându s-au vărăt supt pat, căci putea să să văre fără de arme" — au conchis anchetatorii. Tot ei însă au argumentat că „și de s-au vărăt cu arme", nu i-ar fi făcut „nici un fel de lucrare" serdarului dacă „nu ar fi văzut cu acest mijloc pe Slătineanul în casa lui". Or deși Uescu îi spusese limpede „de seara, că vine la București", acesta a găsit de cuviință „a merge la casa omului", dînd așadar „pricini de crezămînt la fieșcare că n-au fost neîmpărtășit de păcat".

Stabilind astfel împrejurările omuciderii „și având în vedere că Uescu singur „ar fi mărturisit", boierii ce se ocupaseră de ancheta-rea cazului — Neculai Dudescu ban, Badea mare vornic, Pană vornic, Dumitrache mare vornic și Grigore mare logofăt — nu uitau să consemneze că „Uescul având multe mijloace de a-și afla dreptatea, de a-și înfrâna soția și a dezbăra pe sărdaru Slătineanu de casa lui, și necătînd-o sau prin mijloace priiatenești sau prin cercetări bisericești sau prin jălbi către vreunul din cinstiții dregătorii înălțimii tale, sau către preasfinția sa arhiereu țării ce ne este duhovnicescu părinte de obște, sau și amesos [acuma] către înălțimea ta" nu le folosise. „Ci, într-o țară în care putea găsi toate acestea, să îndrăznească să facă singur și judecată și răsplătire și încă răsplătire cu ucidere, este vrednic de mare pedeapsă, care face trebuință a i să face și pentru ca să răsplătească uciderea și pentru ca să să facă pildă și la alții a urma dupe o orânduială".

Pedeapsa domnească? „După hotărîrea dumnealor boierilor, prin cercetarea ce li s-au făcut, neosîndindu-se la moarte și fiindu supus numai la vina că putea a-și afla dreptatea prin alte mijloace care nu le-au cercat, hotărâm domniia mea ca să să trimită la mănăstirea Znagov la închisoare și pentru pedeapsa lui și pentru pilda altora".

Despre Frusina nu se spune nimic, dar în asemenea cazuri, de adulter, făptașa era și ea trimisă la mănăstire. ■

O INVITAȚIE LA NUNTĂ...

(Urmare din p. 85)

evidențiază susținuta corespondență statornicită între locuitorii pământului românesc, părtași, deopotrivă, la veștile bune, dar și la cele ce vesteau felurite primejdii: iminența unui atac otoman, tătăresc ș.a., diferite probleme de natură comercială etc.

Principalele evenimente interne erau, de asemenea, transmise în toate cele trei principate, fiind aduse la cunoștința factorilor interesați. Inaugurarea unei noi domnii, de pildă, era urmată de trimiterea de solii ce purtau mesajul de pace și bună înțelegere, de colaborare ale noului ales. Este sugestivă, în acest sens, scrisoarea pe care Alexandru Potcoavă (domn pentru scurtă vreme în 1578) o trimitea brașovenilor, imediat după instalarea sa la domnie, vestindu-i de schimbare, chiar înainte de a-și fi putut constitui Sfatul domnesc!

Desigur, evenimentele matrimoniale făceau și ele parte din această categorie a știrilor ce erau aduse, de îndată, la cunoștința generală. La fel, nașterea unui moștenitor, căsătoria acestuia ori diferite alte momente importante sau socotite ca atare.

Toată această corespondență — din păcate păstrată în prea puțină măsură — ne subliniază un fenomen general de deosebită semnificație: *strînsele legături statornicite între locuitorii pământului românesc, în pofida hotarelor artificiale care îi despărțeau, reprezentau premise ale consolidării conștiinței unității de neam, grai, datini și obiceiuri, și pe această cale a unității politice.* Invitația la nuntă din 1463 ne interesează însă și prin faptul că ne readuce în prim-plan anumite împrejurări ale domniei lui Ștefan cel Mare. Am arătat că în urma căsătoriei domnitorului cu Maria Voichița a rezultat un copil, care a fost urmașul marelui voievod pe tronul Moldovei. Ca o subliniere a semnificației acestei alianțe matrimoniale, se cuvine amintit că fiul rezultat din căsătorie purta numele dinastic *Bogdan* (caracteristic familiei Mușatinilor, domnitoare în Moldova) și *Vlad* (frecvent întîlnit la domnitorii din familia Basarabilor). Era, sub raport onomastic, o subliniere a unității moldo-muntene la care năzuia Ștefan vodă. Într-un recent studiu *(Bogdan-Vlad, urmașul lui Ștefan cel Mare*, publicat în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, din Iași, XXV, partea I/1988) se avansează chiar ipoteza că dîndu-i urmașului său acest nume, Ștefan o făcea în ideea instalării lui pe tronul Munteniei. Desigur, o ipoteză...

Dincolo de ea, reținem însă sugestiile istorice pe care un document în aparență de domeniul faptului divers — o simplă invitație la nuntă — le poate furniza cercetării istorice. ■

FILE DIN TRECUTUL BUCUREŞTILOR

ORIZONTAL: 1) Legendarul cioban, considerat de unele surse istorice drept întemeietor al Bucureştilor, de unde şi numele ce i s-a dat acestui oraş - Muzeul de Istorie Naturală de la Şosea, purtînd numele marelui savant român care l-a înfiinţat şi a cărui clădire a fost terminată în anul 1906. 2) Voievod poreclit de cronicari „Oaie-Seacă", fondatorul mănăstirii Sfintei Troiţe (15 iunie 1577), denumită ulterior Radu Vodă - La intrarea în oraş! 3) Primele pe listă! - Viteaz legendar al regelui David al Israelului - Tîrg renumit al Bucureştilor de odinioară, deschis în fiecare an la sfîrşitul primăverii şi datînd dinainte de veacul XVII. Originea sa este pusă în legătură cu pomenirea soldaţilor căzuţi în războaie. 4) Produs desfăcut pe străzile Bucureştilor de către negustorii ambulanţi numiţi marchitani - Combustibil lampant introdus de germanul Carol Knappe în anul 1854, Teatrul Naţional fiind unul dintre primii beneficiari ai acestui sistem de iluminat - Oază în Kuweit. 5) Marfă alimentară de primă necesitate, un drum al oraşului menţionînd, în chip expres, direcţia din care era adusă - Străveche aşezare în exteriorul liniei de centură a Capitalei, unde s-au instalat ulterior filtre pentru apa potabilă provenită din Dîmboviţa. 6) Localitate în China - Ctitora Bisericii Ienei (sec. XVII) la numele căreia contemporanii adăugaseră porecla de Sărmăgioaica. 7) Loc de vînzare a produselor agricole de la ţară, din rîndul cărora amintim Amzei, Unirii sau 1 Mai - În vîrful bisericii! - Anton Pann. 8) Produs de panificaţie, mult căutat în simigeriile de odinioară - Taxe plătite în anumite puncte de negustori (pl.). 9) Dormitor în Bucureştii bunicilor - Scrobit. 10) Ana Rotaru - Uniunea Artiştilor Plastici - ...Romane, teatru de vară din Capitală, amplasat în Parcul Carol (sing.). 11) Străvechi tip de aşezare din România, al cărui muzeu creat prin străduinţa profesorului Dimitrie Gusti în 1936 pe malul lacului Herăstrău este unul dintre primele muzee etnografice de pe glob - Celebru actor comic român (1880–1945), directorul teatrului „Cărăbuş", care a delectat spectatorii bucureşteni cu reviste de mare succes pînă la sfîrşitul ultimului război mondial (Constantin).

VERTICAL: 1) Fiica lui Constantin Brîncoveanu şi soţia lui Manolache Lambrino, ctitoră a două biserici în Bucureşti, care nu s-au păstrat pînă azi, în locul uneia dintre ele ridicîndu-se ulterior un alt lăcaş care-i poartă numele - Binecunoscut punct de întîlnire al bucureştenilor, situat pe trotuarul din faţa Universităţii. 2) Nume dat străzilor bucureştene în secolele trecute, după meseriile celor care le locuiau: Abagiilor, Boiangiilor, Cojocarilor etc. - Prestigios istoric contemporan, autor al lucrării *Prin Bucureştii de ieri*, patetică evocare a unei lumi pentru totdeauna apuse (George...). 3) La porţile cetăţii! - Loc de păstrare al celor mai importante documente din trecutul nostru istoric şi social. 4) Populaţie războinică persană, supusă de Alexandru Macedon - Om de ştiinţă din secolul trecut, cunoscut prin apelul lansat sub formula „Daţi un leu pentru Ateneu", străduinţă care a făcut ca în 1886 să se înalţe Ateneul Român. 5) Domniţă munteană, fiica mai mică a lui Caragea Vodă, animatoare a vieţii artistice bucureştene şi creatoare a Teatrului de la Cişmeaua Roşie în anul 1817 - Scoase din cutie! - Andrei Tătaru. 6) Localitate în Zair - Ospăţ cu caracter amical, de care nu ducea lipsă protipendada de odinioară a Bucureştilor. 7) Plăcutele mîngîieri ale vîntului, căutate de bucureşteni la Şosea - Ion Petrică. 8) Nota redacţiei - Întreprinderea de Canalizare şi Apă din Bucureşti - Reumatism articular acut (siglă). 9) Tumoare incipientă! - Mare cotidian de informaţie şi atitudine cetăţenească, fondat în Bucureşti la 20 august 1884 de Luigi Cazzavillan (neart.). 10) Coadă... fără cap! - Necredincioasă. 11) Palatul acestei instituţii bucureştene, construit între anii 1894–1900 după planurile arhitectului Alexandru Săvulescu adăposteşte azi Muzeul Naţional de Istorie - Clasic al picturii române (1831–1891) care a donat statului locuinţa din Bucureşti, împreună cu o bogată colecţie de tablouri, în vederea înfiinţării unui muzeu care să-i poarte numele (Theodor). 12) Arbore al cărui nume slav fiind elha, s-a transformat în Elhov şi de aici în Ilfov, dînd această denumire judeţului respectiv - Aşezămînt Brîncovenesc pentru îngrijirea sănătăţii locuitorilor Capitalei, ridicat între anii 1835-1837 după proiectele arhitectului german Joseph Hartl.

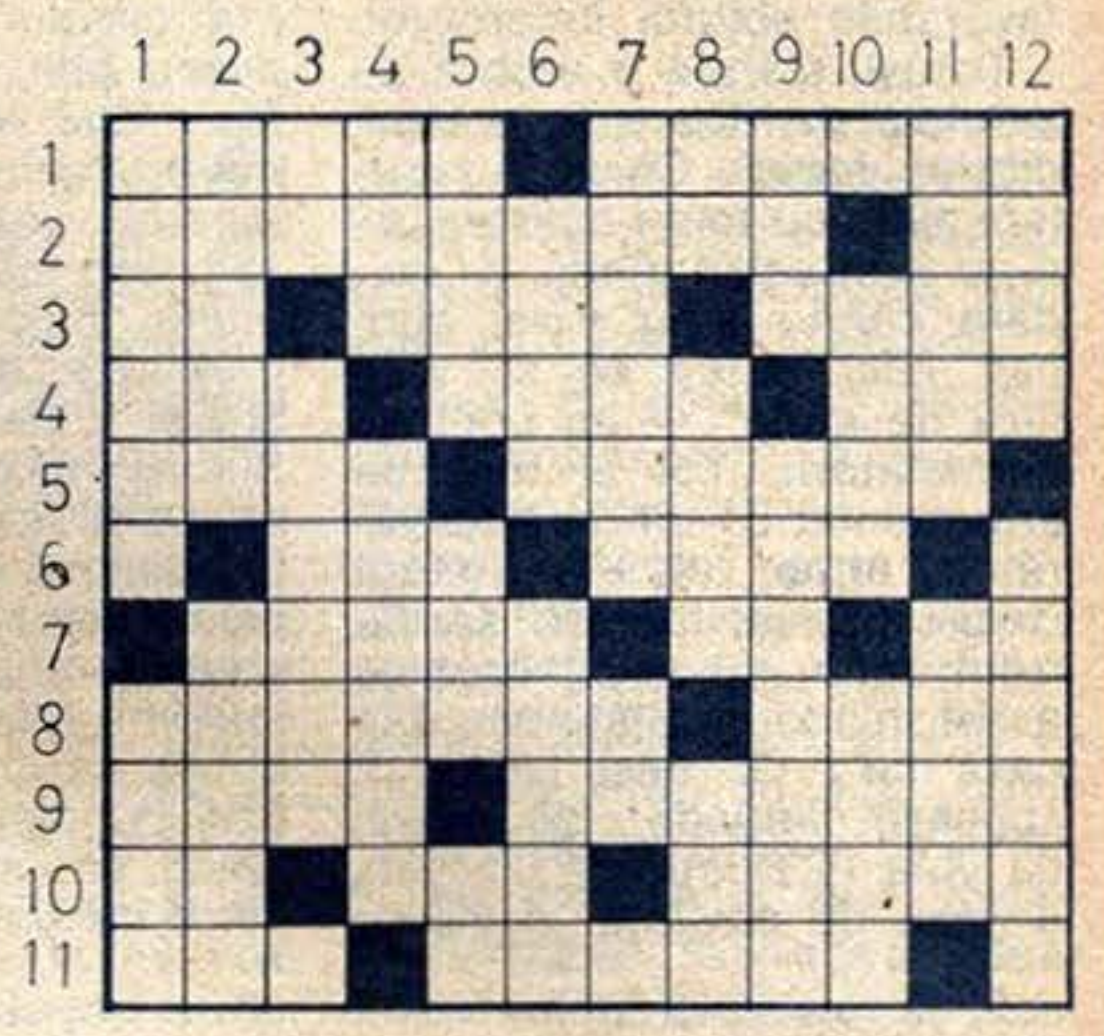

Dicţionar: *ILAI, ATN, HSU, UXI, NALA*

Andrei CIURUNGA

Soluţia careului *File din istoria Romei:* 1. TRACIA–RODI; 2. ROMA — GRECIA; 3. IM — MARE — TOP; 4. BUREBISTA — I; 5. ULE — APO — VAG; 6. NUMA — PUNI — I; 7. SULLA — VAD; 8. R — SAU — N — NAP; 9. EG — LATIN — CA; 10. GOTI — ALARIC; 11. EGEANA — STAT.

DIALOG CU CITITORII

MONUMENTUL „LEUL"

Dr. CORNELIU MANOLIU, cercetător ştiinţific principal, din Ploieşti, **ne trimite cîteva însemnări referitoare la Monumentul eroilor din arma geniului, ridicat în Bucureşti pe dealul Cotrocenilor. Însemnările, precizează corespondentul nostru sînt** din notele tatălui meu, fost ofiţer de geniu, promoţia 1927. **Iată, pe scurt, istoricul monumentului:** În anul 1925, pentru a cinsti faptele eroice ale geniştilor români în războiul de reîntregire, s-a înfiinţat un comitet pentru ridicarea unui monument, prezidat de generalul Amza Ştefănescu. Fondurile au fost strînse prin contribuţia ofiţerilor de geniu, fără nici o altă contribuţie, iar pentru modelul monumentului s-a organizat un concurs între artiştii ţării. Pentru selecţia machetelor în comitetul de ridicare a monumentului au fost cooptaţi pictorul D. Verona, prof. sculptor D. Mirea şi arhitectul D. Ciortan. Iniţial s-au prezentat patru artişti cu machetele lor, care însă nu au fost admise. Ulterior, sculptorul Spiridon Georgescu a prezentat şi el o machetă care a fost acceptată. S-a editat şi o carte poştală ilustrată cu macheta monumentului. La 29 iulie 1929, în prezenţa A.S.R. principele Nicolae, a înalţilor demnitari ai ţării, cît şi a capilor oştirii a avut loc inaugurarea „Monumentului Geniului". Discursul de inaugurare a fost citit de general de divizie Radu Aristide, pe atunci inspector general al geniului. Serviciul religios şi sfinţirea monumentului au fost oficiate de P.S.S. părintele Cistea, subdirectorul Seminarului central din Bucureşti. „Monumentul Geniului" cunoscut azi mai mult sub denumirea de „Leul" are în cele patru colţuri ale sale cîte o figură, reprezentînd cele patru specialităţi tehnice militare din războiul din 1916-1918, anume: pionieri, telegrafişti, pontonieri şi căi ferate, avînd şi basoreliefuri cu detalii din activităţile respective.

STATUIA TOTUŞI A EXISTAT...

DI. ALECU BĂDĂLUŢĂ, pensionar, din Bucureşti, **ne felicită, mai întîi, cu prilejul intrării revistei noastre în cel de-al 25-lea an de existenţă.**

La împlinirea a 25 de ani de apariţie a minunatei reviste de cultură istorică **Magazin istoric,** vă rog să primiţi urări de sănătate deplină şi viaţă îndelungată, pentru a ne da mai departe „Cartea de istorie a neamului şi a ţării" cu bogată şi frumoasă istorie.

Apoi, cititorul nostru se întreabă şi ne întreabă: Oare nu este o greşeală? A avut omul politic I.I.C. Brătianu, o statuie? Unde era amplasată? Eu, care sînt de o viaţă în Bucureşti, nu îmi amintesc decît de monumentala statuie a Brătienilor din actuala Piaţă a Universităţii. De altă statuie a vreunui membru al familiei Brătianu, nu ştiu unde s-a aflat.

Nu cumva în **Magazin istoric** din noiembrie 1990 s-a strecurat o greşeală? Nu cumva statuia atribuită în acest număr lui I.I.C. Brătianu aparţine de fapt unui alt mare om politic şi anume C.A. Rosetti, amplasată în piaţa care-i poartă numele, din inima Capitalei?

Pentru ca, în cele din urmă, să ne comunice: Respectuos vă aduc la cunoştinţă că retrag scrisoarea precedentă.

În **Magazin istoric** din octombrie 1990 am aflat ce nu ştiam. Marele om de stat I.I.C. Brătianu a avut statuie.

Într-adevăr, I.I.C. Brătianu era evocat printr-un monument ce fusese amplasat pe strada Fundaţiei şi care a fost dărîmat prin anii '50.

PRIMUL DIRECTOR AL C.F.R.

Statornic şi vechi cititor al revistei **Magazin istoric ni se recomandă dl. ing. RADU GH. BELLU, din** Braşov, **care continuă:** Inspirat din conţinutul revistei dv., din ce în ce mai variat şi bogat, lucrez de mai mulţi ani la istoricul Căilor Ferate Române. **Din materialul documentar strîns, dl. Bellu ne trimite o succintă evocare a primului director al C.F.R. — generalul ing. Ştefan Fălcoianu (1835-1905). Din care reţinem:**

Născut într-o veche familie boierească, Şt. Fălcoianu a urmat studii militare la Bucureşti şi politehnice la Paris (1859-1864). A ocupat diferite funcţii atît în cadrul armatei, cît şi în instituţii civile, printre care: şef de stat major al Corpului de armată din Capitală (1868), director general în Ministerul agriculturii şi lucrărilor publice (1873), directorul Poştelor şi Telegrafului (1876), şeful Marelui stat major al armatei române în Războiul de independenţă. În 1876 a fost ales membru al Academiei Române. În 1880 a fost numit director tehnic şi administrativ al Direcţiei princiare a Căilor Ferate Române (din 1883, Direcţia generală a C.F.R.), funcţie pe care a deţinut-o pînă la 16 aprilie 1883.

Meritul incontestabil al colonelului Ştefan Fălcoianu în timpul celor 3 ani de conducere este elaborarea împreună cu ing. Gh. Duca, ing. G. Olănescu şi alţii a legii de bază a existenţei Căilor Ferate: **Legea pentru exploatarea Căilor Ferate ale statului** sau legea nr. 810 din 31 martie 1883.

Pentru strădaniile sale şi munca neobosită în organizarea Căilor Ferate, în ziua promulgării legii, 6 martie 1883, a fost avansat la gradul de general.

Cu ocazia ceremoniei inaugurării primei linii de cale ferată construită de inginerii români, ce s-a ţinut la Foşcani la 30 octombrie 1881, corpul ingineresc român a înfiinţat prima formă a Societăţii 'Politehnicii' din România, fiind ales în acea seară preşedinte provizoriu şi membru fondator inginer Ştefan Fălcoianu, care va deţine această funcţie pînă la 19 decembrie 1881, cînd va fi ales preşedinte de onoare.

Plecînd la 15 aprilie 1883 de la conducerea Căilor Ferate, el va fi rechemat la conducerea marelui stat major al armatei române, ocupînd în continuare înalte funcţii în ierarhia militară.

Numirea de la începutul administraţiei Căilor Ferate Române de către guvern a unui ofiţer superior se poate explica prin dorinţa conducerii ţării de a imprima acestei instituţii vitale o nuanţă suplimentară de ordine, corectitudine şi disciplină.

Asemenea exemple au mai fost şi sînt cunoscuţi alţi 3 generali şi un colonel români care în momente grele prin care a trecut ţara, fie război sau fie criză, au fost chemaţi la conducerea Căilor Ferate Române: generalul Grigore Macri, între anii 1919-1920, gen. Mihai Ionescu de 3 ori alternativ, între anii 1920-1922, 1927 şi 1931-1933, col. T.C. Orezeanu 1940-1944 şi gen. Emil Bodnăraş, ministru al Căilor Ferate pe o perioadă neconcludentă, între 19 martie 1957-31 decembrie 1957.

CONDUCTĂ

Pr. ION SPIRU, din Alexandria: În legătură cu articolul **Conducte din olane** apărut în revista **Magazin istoric,** nr. 4, aprilie, 1991, doresc să fac cunoscut prin paginile aceleiaşi reviste că şi în satul Mavrodin din judeţul Teleorman s-a folosit acelaşi sistem de alimentare a localităţii cu apă potabilă — prin olane — între anii 1827-1835.

M-am convins de acest lucru cu prilejul unor cercetări arheologice pe raza comunei, acum cîţiva ani. Cu acest prilej, am descoperit la cîţiva ţărani din sat şi olane foarte bine conservate, de culoare cenuşie-maro, şi de circa 20-25 cm., lucrate în aşa fel că se puteau uşor îmbuca la capetele lor. În acest fel exista certa posibilitate a circulaţiei apei prin conducte de olane, fără pierderi.

Mi-am dat seama de rostul lor atît din însăşi formatul lor cît şi din spusele locuitorilor ce le-au găsit în pămînt, atît în sat cît şi în afara satului. În perioada anilor amintiţi, satul de azi — Mavrodin — era un renumit tîrg, deseori amintit şi ca oraş. În acea perioadă, apa fusese adusă în localitate din malul stîng al terasei rîului Vedea care aici primeşte şi pîraiele Tina şi Ciinelui.

Distanţa conductei de olane ar fi avut deci o lungime de cca. 400 m. După 1835-1836, sistemul a fost abandonat, întrucît tîrgul Mavrodin decade prin părăsirea lui de către mulţi locuitori şi negustori ce se vor muta în noul oraş Alexandria — înfiinţat la 1834, la circa 20 km sud de Mavrodin.

DIALOG CU CITITORII

ZIMBRUL DIN CERNĂUȚI

DI. C. PRETORIAN OCTAVIAN, din com. Ostroveni, jud. Dolj, **ne trimite trei fotografii-document, însoțite de următoarele rînduri:** Sînt un vechi cititor al revistei **Magazin istoric.** De aceea, doresc să contribui și eu cu ceva la interesanta apariție a revistei. Vă trimit trei fotografii din arhiva familiei mele de bucovineni, în speranța că le veți folosi.

Din cele trei imagini, reproducem pe aceasta de mai jos, în care se află monumentul din Cernăuți închinat eliberării Bucovinei și unirii ei cu România. A fost inaugurat la 11 noiembrie 1924, în prezența regelui Ferdinand și a reginei Maria. Se afla în fața primăriei și reprezenta zimbrul Moldovei, călcînd în picioare vulturul bicefal. Pe soclu, era statuia unui oștean român.

Monumentul a fost demolat de sovietici în 1940, în urma ocupării Bucovinei de Nord.

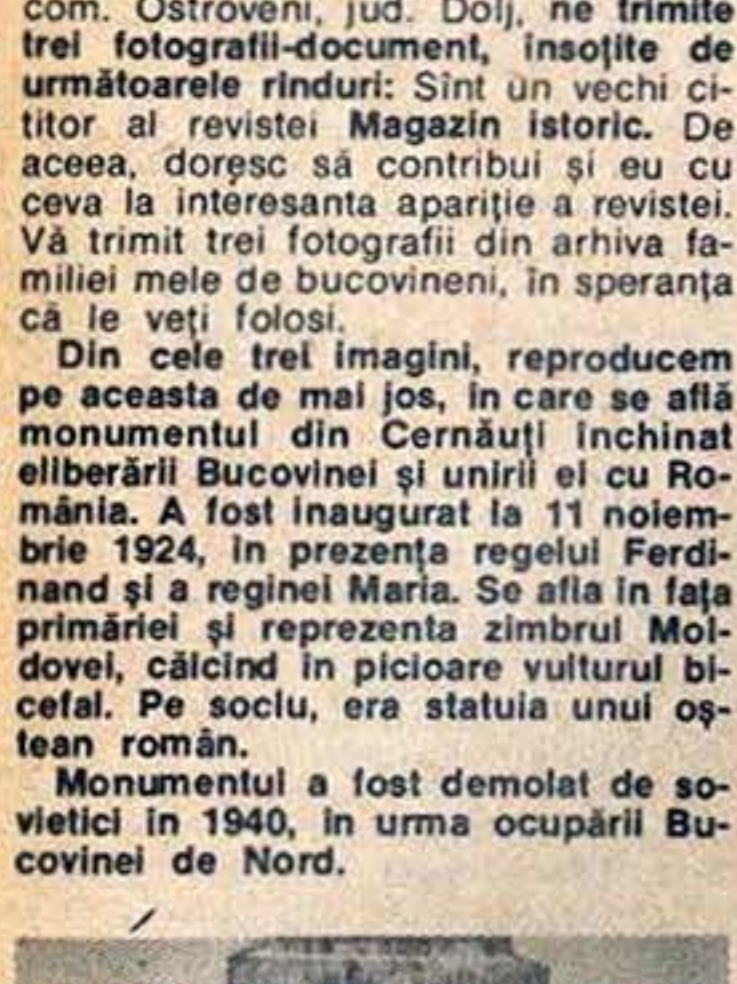

MĂNĂSTIRE DIN SEC. XVI

DI. ALEXANDRU DIACONESCU, doctor în economie, din București, **vechi cititor al revistei noastre, ne trimite cîteva date privind mănăstirea Seaca-Mușetești, din jud. Olt.**

A fost ridicată între anii 1517 și 1519 din inițiativa și cu cheltuielile clucerului Manea Perșanul și a soției sale Vlădaia. La 16 septembrie 1519, Neagoe Basarab întărea proprietățile mănăstirii — moșii cumpărate și dăruite de ctitori. Tot Manea Perșanul și soția sa au mai donat lăcașului mai multe cărți și obiecte de cult, printre care un patrafir, brodat cu fire de aur și argint.

La 8 ianuarie 1664, din dispoziția lui Grigore Ghica Vodă, mănăstirea Seaca-Mușetești a fost închinată mănăstirii Cozia.

Două sute de ani mai tîrziu, în urma secularizării averilor mănăstirești, proprietățile mănăstirii au trecut statului, iar călugării greci care se aflau alci au părăsit-o, luînd cu ei, probabil, și tot ce era mai de preț. În scurt timp, mănăstirea a căzut în paragină, astăzi păstrîndu-se doar biserica. Dar și aceasta, scrie corespondentul nostru a început să dea semne de îmbătrînire: ziduri crăpate, tencuieli căzute, zugrăveli șterse etc.

În încheierea scrisorii sale, dl. Al. Diaconescu își exprimă speranța ca semnalarea d-sale să stîrnească curiozitatea și interesul forurilor competente în vederea luării măsurilor necesare, cît mai este cu putință, pentru a se împiedica pierderea acestui vechi așezămînt.

MONUMENTUL EXISTĂ

DI. I. HARNAGEA, din com. Căiuți, jud. Bacău, **ne relatează următoarele:** În luna august a anului 1943 a venit un bătrîn la prefectura județului Fălciu, cu reședința orașul Huși, și a propus prefectului — comandor Hîncu I. ca prefectura să facă o statuie lui Alexandru Ioan Cuza, la casa unde s-a născut fostul domnitor — casa se afla în Huși pe strada Cuza Vodă — lîngă fosta Bancă Națională, locuită atunci de colonelul Buznea și ulterior a intrat în proprietatea familiei Stafie.

Părinții lui Alexandru Ioan Cuza au venit în Huși de la moșia ce o aveau la Barboși-Vutcani, s-au oprit aici și în acel timp s-a născut Alexandru Ioan Cuza.

Statuia nu s-a mai construit din lipsă de fonduri. Propun a se construi statuia în orașul Huși, **scrie în încheierea scrisorii sale corespondentul nostru.**

Pe marginea scrisorii se cuvin făcute două precizări. Mai întîi, că Al. I. Cuza s-a născut la Bîrlad (deși unele opinii indicau drept oraș natal al domnitorului Unirii Hușii, altele Galații), fapt atestat de documentele epocii, publicate în revista noastră nr. 1/1984. Și apoi că la Huși există deja un bust monumental al lui Al. I. Cuza, creație a sculptorului Vasile Aciobăniței și a fost ridicat în 1959.

PUBLICAȚII GORJENE

Din Tîrgu Jiu, primim două apariții publicistice gorjene:

Almanahul Gorjeanul 1991, **scos de** ziarul Gorjeanul, **cuprinde — după cum notează dl. Nicolae Brînzan în** Cuvînt către cititor — **„din toate cîte puțin: articole cu caracter politic și social, dovezi ale vieții milenare a românilor pe vatra lor, dintotdeauna, informații despre oameni și fapte care au fost și care sînt, curiozități și divertisment, poezie și sport, alte și alte subiecte".**

Crinul satelor, **nr. 1/1990, „periodic al Societății cultural-științifice Jaleșul; Stolojani-Gorj", (prof. Ion Sanda — director, prof. Gheorghe Gîrdu — redactor șef) este noua serie a publicației cu același nume ce a apărut între 1920 și 1924, scoasă din inițiativa studentului Gheorghe Găvan Jaleș și cu sprijinul învățătorilor și preoților din satele de pe Valea Jaleșului din Gorj.**

În paginile acestui nr. 1/1990 sînt publicate articole de istorie, etnografie, istorie literară, precum și poezii populare sau semnate de autori gorjeni.

O ROMÂNCĂ ÎN JAVA

DI. CORNEL GAȘPAR, din Cluj-Napoca, **ne comunică o scrisoare cu relatări ale verișoarei sale, Ana Gașpar, care în timpul celui de-al doilea război mondial s-a aflat prizonieră în... Java. Măritată în 1935 cu inginerul olandez Rolf Naber, Ana și-a urmat soțul în Indonezia, unde acesta a plecat cu serviciul în 1936. Iată cîteva fragmente din scrisoarea datată 19 mai 1946, Eindhoven:** După capitularea Javei în martie 1942, Rolf a fost luat prizonier de război și din mai nu l-am mai văzut pînă după război. După ce toți bărbații (militari și civili) au fost închiși, au început japonezii să facă campuri [lagăre] și pentru femei, așa că eu în decembrie 1942 am intrat într-un camp în Bandoeng (eu ca româncă puteam să stau afară însă asta n-am vrut, în definitiv sînt măritată cu un olandez) cu 13 000 de femei. În ianuarie 1944, am primit prima carte poștală de la Rolf din Japonia (scrisă în iunie 1943). În mai 1945, am fost transportată într-un camp lîngă Batavia, într-o mizerie de nedescris. Norocul nostru că după 4 luni s-a sfîrșit războiul. Că n-am avut mîncare destulă, că trebuia să lucrăm ca niște animale nu trebuie să-ți scriu. De la începutul războiului și pînă la sfîrșit eram mereu împreună cu două românce (amîndouă măritate cu olandezi), Mia și Zoe. Zoe, o cucoană mai bătrînă ca noi, însă era o a doua mamă pentru noi; bunătatea ei n-am s-o uit niciodată. În privința asta am avut noroc să nimeresc două prietene așa de drăguțe.

DI. Gașpar ne trimite și o fotografie, făcută în 1968, la Amsterdam, cu precizarea că verișoara sa a decedat în iunie 1989. Cumnatul Anei, fratele lui Rolf Naber, a fost președintele Consiliului de administrație al firmei „Philips".

SUMARUL SUMARELOR, 1991

Istoria României

		Nr.	Pag.
Veche			
Sud-estul european: permanențe	— Condurachi E. — Theodorescu R.	5(290) 6(291)	41—45 8—11, 17
Sf. Apostol Andrei; Sf. Împărați Constantin și Elena; Sf. Mucenic Sava de la Buzău	— David P.I.	8(293) 9(294) 12(297)	66—68 53—55 78—79
C. Iulius Celsus — un guvernator lusitan al Daciei	— Lambrino S.	11(295)	37—39
Pe urmele comorii lui Decebal	— Mărghitan L.	7(292)	47—49
O zi din viața cetății Tomis	— Rădulescu A.	5(290)	51—54
Medie			
Psaltirea lui Dosoftei — ediția necunoscută de la B.C.U.	— Bădără D.	4(289)	47—50
Hotarele Moldovei	— Cantemir D.	3(288)	2
O distincție românească necunoscută	— Cernovodeanu D.	2(287)	62—63
Dimitrie Cantemir inedit	— Cernovodeanu P.	4(289)	3—5
Primele informații diplomatice americane despre Principatele române	— Cernovodeanu P.	5(290)	11—12, 32
Adulter în stil fanariot	— Ciucă M.	12(297)	86
Istoria — „iscusită oglindă minții omenești"	— Costin M.	11(296)	2
Ce și cum a aflat Occidentul despre Călugăreni?	— Cristea O.	9(294)	56—58
1782. Ecaterina II, Potemkin și ... regatul Daciei	— David Gh.	9(294)	66—69
Povești de dragoste în evul mediu românesc	— David Gh.	12(297)	80—83
Filip More din Ciula — cărturar umanist	— Drăgan I.	8(293)	56—58
Românii de strajă la porțile Europei	— Gemil T.	7(292)	2—7
La Budapesta, Praga, Viena, Mihai Viteazul inedit	— Glück E.	5(290)	3—7
1692. **Mercure Historique et Politique despre Miron Costin**	— Glück E.	11(296)	10—11
Sîngele Movileștilor — o genealogie	— Gorovei Ș.S.	4(289)	36—38
Muntele, Marea, Dunărea	— Lupaș I.	7(292)	2
Ion Budai-Deleanu — istoricul	— Pascu S. — Gyémant L.	9(294)	5—9
Lupta lui Basarab I cu Carol Robert în Banatul de Severin	— Rezachevici C.	4(289)	51—54
Posada pe Valea Prahovei?	— Smărăndescu F.N.	4(289)	55—56
Vechi mărturii de artă și cultură la Biblioteca Academiei Române	— Ștrempel G.	8(293) 9(294)	59—62 10—14
Miron Costin — românii toți de un neam	— Ștrempel G.	11(296)	3—7, 13
Mentalități și monumente — Iașii	— Theodorescu R.	4(289)	41—43
Modelul cultural-artistic, un model istoric	— Theodorescu R.	10(295) 11(296)	19—22, 30 33—36, 50
Costinești — precizări biografice	— Velciu D.	11(296)	8—11
O invitație la nuntă	— Volculescu M.	12(297)	84—85, 87
Modernă			
1874. Carol Pop de Szathmári în Transilvania	— Bădescu E. — Voicu I.	2(287)	32
Misia istoriei	— Bălcescu N.	5(290)	2
Istorie și diplomație românească în zorii evului modern	— Berindei D.	3(288) 4(289) 5(290) 6(291) 7(292)	52—56 6—10 55—60 12—16 8—10, 21
De la conștiința de neam la conștiința națională	— Bodea C.	12(297)	2— 7
File rupte din cartea războiului	— Brătianu Gh.I.	8(293)	26
„Pentru apărarea drepturilor și independenței noastre"	— Brătianu I.C.	5(290)	23—25
Elena Doamna — ultima dorință	— Brezeanu B.	1(286)	6
Moartea lui I.C. Brătianu	— Cantacuzino S.	5(290)	26—27
Un falsificator de documente la începutul veacului trecut	— Ciucă M.D.	3(288)	77—79
Scufundarea monitorului austro-ungar INN	— Crăciunoiu C.	1(286)	76—77

		Nr.	Pag.
Al. Papiu-Ilarian	— Curticăpeanu V.	10(295)	15—18
Ziua Muncii în urmă cu 101 ani	— David Gh.	5(290)	28—29
8 iunie 1888. La mormîntul lui Miron Costin	— Dumitrescu G.	11(296)	12—13
Un ziar din Nürnberg despre Tudor Vladimirescu	— Glück E.	2(287)	9
Vodă Cuza la Istanbul	— Goşu A.	1(286)	2—7
1915. În culisele unui atentat eşuat	— Goşu A.	8(293)	16—21
Eminescu la 1877	— Ioan L.	2(287)	31
Din vremea cînd se pregătea Marea Unire	— Kirileanu G.T.	1(286), 2(287), 3(288), 4(289)	8—12, 17, 14—18, 69, 26—31, 11—15
„Abdicarea silită a lui Alexandru Ioan Cuza"	— Lapedatu Al.	5(290)	13—18
1845. Auguste de Gérando despre Transilvania şi locuitorii săi	— Lăzărescu D.A.	12(297)	13—16
Mihail Kogălniceanu în conştiinţa posterităţii	— Mamina I.	6(291)	3—6
Acvila României — simbol heraldic unitar al statului român modern	— Mănescu J.N.	4(289)	33—35, 50
Şcolile de la Blaj în 1848	— Mârza I.	5(290)	8—10
La Iaşi, în toamna lui 1917	— Mârzescu G.G.	10(295), 11(296), 12(297)	9—14, 64—70, 33—38, 44
Carol I: „Aş fi voit să nu apuc acest război"	— Netzhammer R.	5(290)	19—22, 50
Amintiri despre regele Ferdinand I	— Netzhammer R.	8(293)	9—14
1914-1918. Amintiri din România	— Netzhammer R.	9(294), 10(295), 11(296), 12(297)	83—87, 6—8, 14, 59—63, 39—44
Din însemnările unui serdar	— Papacostea-Danielopol C.	2(287)	5—8
2 iulie 1904. Bucovina cinsteşte memoria lui Ştefan Vodă	— Popa A.	7(292)	44—46
22 octombrie 1918: „Deşteaptă-te române" în Parlamentul din Viena	— Stănescu M.C.	11(296)	17—20
Documente străine despre Tudor Vladimirescu	— Strola M.	2(287)	3—4, 8
Grigore Antipa: „M-am prezentat în prima zi a mobilizării"	— Ştefan M.	8(293)	22—25
Chişinău, 27 martie 1918. Documente şi mărturii memorialistice	— Ştefan M., — Halippa P., — Pelivan I., — Boldur A.V., — Inculeţ I.C.	3(288)	16—23
1915. Misiune specială la Braşov	— Şteflea I.	1(286)	13—16
1917. O vizită pe front	— Troncotă C.	8(293)	32, 58
Vlădica Ilarion, sfetnicul lui Tudor Vladimirescu	— Vornicescu N.	2(287)	10—13
A.D. Xenopol şi O. Goga despre M. Kogălniceanu	—	6(291)	7

Contemporană

„Asemenea nopţii Sfîntului Bartolomeu"	— Alexandrescu A.	1(286)	37
Documente germane despre rebeliunea legionară din ianuarie 1941	— Antip C.	1(286)	33—36
Martor la proclamarea independenţei Republicii Moldova	— Antip C., — Antonescu M., — Antip C., — Loghin L.	12(297)	8
Pentru memorii	— Bădescu E.	2(287)	46—48
Eroul necunoscut	— Bădescu E., — Voicu I.	7(292), 11(296)	32, 37, 32
Aromânii — documente fotografice	— Bălăceanu-Stolnici C.	9(294)	41—45, 52
Aşezămintele Brîncoveneşti: istorie şi tragedii	— Berindei D.	7(292)	49
Generalităţi cu privire la studiile istorice, de N. Iorga, în Italia	— Brătianu I.I.C.	8(293)	2
„Datoria oamenilor de stat — să asigure soarta acestui popor"	— Brătianu Maria Gh.	3(288), 4(289)	33—36, 16—18
Enigma morţii lui Gheorghe I. Brătianu	— Ciucă M.D., — David Gh.	6(291)	49—56
Ultimele zile ale mareşalului Antonescu	— Constantinescu S.	4(289)	19—22
1938. Spovedania mareşalului Averescu	— Dan P.	8(293)	64—65
Înalta lecţie a istoriei	— David Gh.	2(287)	57
O călătorie la Cernăuţi	— David Gh.	5(290)	4—7, 18
Luna mai în istoria românească	— David Gh.	9(294), 10(295), 11(296), 12(297)	2—4, 3—5, 14—16, 25—27
Istoria în şcoală	— Drăgescu M.	9(294), 10(295)	36—40, 48—50
Pilot în „Escadrila albă"			

		Nr.	Pag.
Însemnările unei călugărițe — din zile de restriște	— Dumitrescu G.	12(297)	50—52
România în al doilea război mondial	— Duțu A.	6(291)	33—40
	— Retegan M.	7(292)	15—20
	— Ștefan M.	8(293)	36—42
		9(294)	21—24
		10(295)	37—39
		11(296)	21—25
„Marți, 24 iunie [1940], la ora 2, am primit un telefon de la Kremlin"	— Gafencu G.		
	— Ștefan M.	6(291)	27—30
Convorbiri telefonice interceptate	— Hîncu D.	4(289)	27—32
		5(290)	66—68
		7(292)	42—43, 46
La licitație... Titulescu	— Hîncu D.	11(296)	55
Fața văzută și cea nevăzută a cenzurii	— Hîncu D.	8(293)	71—77
	— Lăcustă I.	9(294)	15—20
		10(295)	55—60
		11(296)	26—31
Uzinele „Malaxa"	— Holban H.	5(290)	33—36
		6(291)	85—88
		7(292)	37—39
Istorici pe care i-am cunoscut	— Hurdubețiu I.	8(293)	69—70
Vom avea o istoriografie a sensurilor?	— Hurezeanu D.	12(297)	21—22
Remember Armand Călinescu	— Iorga N.	9(294)	31
O inițiativă românească de pace din 1939	— Jurcă N.	9(294)	33—35
W. Fabricius: „Dictatul de la Viena a fost un act dezgustător"	— Jurcă N.	12(297)	45—49
Istoricii Europei de Est, acum liberi, înfruntă noi probleme	— Kamm H.	6(291)	83—84
Constanța, 26 iunie 1941. Atac din larg	— Koslinski N.	6(291)	41—44
Armistițiul. Culise diplomatice	— Lache Șt.	9(294)	28—31
		10(295)	33—36
Antiaeriana română la datorie	— Marinescu Gh.D.	8(293)	48—49
Din iadul închisorilor comuniste	— Marinescu Gh.D.	9(294)	46—47
		10(295)	70—71
		11(296)	45—46
		12(297)	76—77
Academia Română — 125 ani	— Matei D.	12(297)	23—24
Basarabia în planurile lui Rosenberg	— Mocanu P.	6(291)	31—32
Monumente sibiene — victime ale dictaturii	— Munteanu-Beșliu P.	6(291)	18—19
Premieră Oedip	— Neacșu Gh.	2(287)	81
Banii armatei roșii în România	— Negrea R.	2(287)	19—25
14 mai 1919. Academia Română omagiază Marea Unire	— Niculae V.	12(297)	9—12
O simplă carte poștală din 1982?	— Onu L.	2(287)	55—56
Constantin Stere	— Ornea Z.	1(246)	53—57, 74
Destin românesc	— Panaitescu P.P.	2(287)	2
Din zilele rebeliunii legionare	— Popescu V.	1(286)	38—39
1990. Brâncuși la New York — un triumf istoric	— Popișteanu C.	3(288)	62—64
Emil Condurachi. Mărturie	— Popișteanu C.	5(290)	40
Atenție! Biroul politic vorbește la telefon...	— Popișteanu C.	6(291)	79—82
„Cazul" grupului Lucrețiu Pătrășcanu	— Popișteanu C.	7(292)	63—66, 93
		8(293)	50—54
		9(294)	48—52
		10(295)	65—69
		11(296)	40—44
		12(297)	71—75
1944. Sondajele de pace ale României (documente din arhive sovietice)	— Popișteanu C.	8(293)	43—47
	— Dolghin F.	9(294)	25—27, 32
		10(295)	23—30
Cazul Maimuca	— Preda E.	1(286)	40—43
Cazul von Bolschwing	— Preda E.	2(287)	38—40
		3(288)	37—40
Anii '70 în relațiile economice româno-americane	— Quinlan P.D.	7(292)	50—54
La New York — Eveniment românesc: Expoziția Brâncuși	— Radnev M.	2(287)	77—81
Cluj 1940 — Tel Aviv 1990. Un liceu neobișnuit	— Radnev M.	5(290)	30—32
Menirea istoriei — analiza trecutului	— Rădulescu-Motru C.	10(295)	2
Ionel Brătianu și Take Ionescu la Paris (1919)	— Râpeanu V.	4(289)	44—45
Însemnări din anii 1940-1944	— Rosetti R.	1(286)	44—46
Gherla și Făgăraș, la șapte veacuri de existență	— Sébestyen Gh.	7(292)	33—37
S.O.S. Monumentele istorice!	— Sébestyen Gh.	8(293)	63
Armata română contra Gărzii de fier	— Simion A.	1(286)	28—32
1930-1940. Întîmplări și oameni din Serviciul Secret	— Stănescu N.D.	1(286)	63—68
	— Ștefan M.	2(287)	33—37
	— Neacșu Gh.	3(288)	49—51
		4(289)	23—26
		5(290)	61—65
		6(291)	73—78
Amintiri de la librăria Hasefer	— Steinberg L.	7(292)	58
Ministrul Elveției la București transmite...	— Șiperco A.	1(286)	47—52
		2(287)	49—51, 56
		3(288)	41—46

		Nr.	Pag.
		4(289), 5(290), 6(291), 7(292)	73—77, 72—76, 45—48, 66, 25—31
Iuliu Maniu: „Mișcarea comunistă își schimbă numai mijloacele sale tactice“	— Ștefan M.	8(293)	33—35
„Nici Stalin nu va putea aproba acest masacru...“	— Ștefan M.	8(293)	55
În R.P. Chineză	— Ștefănescu Șt.	10(299)	81
1920. În culisele afilierii la Comintern. Un obligatoriu P.S.	— Tănăsescu Fl. — Ștefan M.	2(287)	26—30
August 1940. Din culisele marii nedreptăți istorice	— Troncotă C.	1(286)	18—22, 25
Addenda la cazul Maimuca	— Troncotă C.	6(291)	57—59
„Pentru prestigiul viitor al națiunii maghiare“	— Troncotă C.	10(295)	44—47
Cu avionul, stînga-mprejur	— Tarălungă I. — Crăciunolu C.	3(288)	47—48
În București, acum 50 ani	— Ursu I. — Lăcustă I.	1(286), 2(287), 3(288), 4(289), 5(290), 6(291), 7(292), 8(293), 9(294), 10(295), 11(296), 12(297)	23—27, 42—45, 90—93, 78—81, 80—83, 20—24, 22—24, 28—31, 88—91, 40—43, 88—91, 28—31
Adîncimile trecutului	— Vălsan G.	4(289)	2
Noi istorici români în Aula Academiei — Dan Berindei, Virgil Cândea, Alexandru Elian, Valentin Al. Georgescu, Al. Zub	—	5(290), 11(296)	78—79, 44
Monumentele Revoluției din decembrie 1989	—	12(297)	32

Istorie universală

Veche

Regatul Kuș	— Hakem A.A.	1(286)	89—91
Delațiunea — flagel al Romei antice	— Condurachi E.	7(292)	71—74
Istoria creștinismului primar	— Rus R.	1(286), 2(287), 3(288), 4(289), 5(290), 6(291), 7(292)	69—74, 58—61, 65—68, 57—60, 46—50, 90—92, 76—77
Călător prin imperiul roman	— Salles C.	4(289)	61—64

Medie

Cronica de la Michoacán	— Le Clézio J.M.G.	1(286)	86—87
Filip II — Antonio Pérez. Conflict sau intrigă obscură?	— Denize E.	4(289)	69—72
Cum se făcea negoț în evul mediu?	— Favier J.	2(287)	65—68
Un vechi drum din Asia Centrală	— Fussman G.	3(288)	72—76
Regatul Frisiei	— Lebecq St.	3(288)	69—71, 76

Modernă

Otto von Bismarck la ora Germaniei unite	— Antip C.	8(293), 9(294), 10(295)	78—82, 77—82, 72—76
Rachetele lui Napoleon	— Bret P.	11(296)	71—74
August 1914. Butoiul cu pulbere explodează	— Castelot A.	8(293)	3—8
Ar fi putut cîștiga Germania primul război mondial?	— David D.	4(289)	90—94
Cameea Gonzaga	— Dolghin F.	1(286)	62
Visul copilăriei lui Roald Amundsen	— Dunoyer de Segonzac A.	10(295)	83—86
Ziua cînd a bătut la timp ora 12	— Earle H.W.	1(286)	92—93
Bătălia de la Skagerrak (Iutlanda)	— Koslinski N.	8(293)	90—91
Contraamiralul Vanstabel	— De Launay J.	3(288)	80—83

		Nr.	Pag.
„O minune a lumii" (Palatul de vară din Beijing) este distrusă	— Meyer C.	7(292)	78—81
„Chinatown" din Paris	— Meyer C.	10(295)	77—80
Țapi ispășitori în Revoluția franceză	— Murgescu M.	7(292)	67—70
Sfidînd pe geografi, spre Caput Nili	— Nantet B.	11(296)	79—82
1918. Ultimele zile ale ultimului țar	— Radzinski E.	2(287)	74—76
Din tainele genealogiei	— Rădulescu M.S.	4(289)	39—40, 50
Ecaterina cea Mare	— Troyat H.	9(294)	59—65
Gungunyane — războinicul diplomat	— Wheeler D.L.	5(290)	84—86
1861. Să nu mai fie iobagi în Rusia	— Zaharova L.	11(296)	75—78

Contemporană

Totul despre moartea „Tătucului" (Stalin)	— Alliluева S.	7(292)	86—91
Cei 800 ani de sub Luvru	— Babelon J.P.	5(290)	91—94
Doriți o flotă, Mylord?	— Bandini F.	6(291)	60—66
„Istoria secretă a mongolilor" — 750 ani	— Budura R.I.	6(291)	93—94
Moscova, via Lós Alamos (din secretele bombei atomice)	— Cikov V.M.	11(296) 12(297)	51—55 64—67
Belgia 1940-1944. Leopold III, regele neînțeles	— Dayez-Burgeon P.	11(296)	83—87
Istorie, modă și sport	— Dolghin F.	11(296)	92
Vlasov la Praga	— Dolghin F.	10(295)	53
Putea Stalin să-și salveze fiul?	— Dolghin F.	7(292)	92—93
5 decembrie 1941. O mutare de maestru pe tabla de șah a lumii	— Fleming T.	12(297)	53—58
1939-1945, Monaco. Dansul pe un vulcan	— Florentin E.	12(297)	59—62
Debarcarea în Provence. Întîlniri cu batalioanele vlasoviste	— Florescu M.	10(295)	51—54
Pasul riscant al contelui Schulenburg	— Gorlov S.	6(291)	25—26, 30
În culisele Palatului Bourbon	— Hincu D.	1(286) 2(287) 3(288)	78—81 70—73 57—60
1934. Terorism la Marsilia	— Hincu D.	10(295)	61—64
Armata lui Vlasov	— Koreniuk N.	4(289)	83—89
Mahatma Gandhi — în căutarea destinului	— Magheru Gh.	1(286) 2(287)	82—84 87—91
Vatican. Scurtă istorie	— Manea M.	5(290)	87—90
Toscanini versus Mussolini	— Marian E.B.	10(295)	31
Operația Overlord și războiul radarelor	— Michie A.	7(292)	82—85
Personalități istorice în lectură... medicală	— Mihail A.	10(295)	87—91, 94
Nu spionii hotărăsc soarta lumii	— Murgescu B.	11(296) 12(297)	48—50 68—70
Convorbiri secrete Hitler-Stalin	— Nadjafov D.	1(286)	58—59
Charles de Gaulle — contemporanul nostru	— Popișteanu C.	6(291)	67—72
„Aventurile" neutralității (Elveția)	— Sărățeanu L.	8(293) 9(294)	83—87 71—76, 82
O viziune asupra istoriei	— Toffler A.	11(296)	56—58
Țiganii. Un popor își caută istoria	— Ursu I. — Buduru V.	2(287) 3(288) 4(289) 5(290)	82—85 86—89 65—68, 77 37—39, 50
1943. Dino Grandi se destăinuie	— De Vilallonga J.L.	5(290)	69—71,76

Interviurile noastre

Prof. Ellsworth H. Brown despre Chicago Historical Society	— Buduru V.	7(292)	55—57, 61
Paltiel (Filip) Segal: „București 1919. Proiect istoric al creării statului Israel"	— Dandu N.	12(297)	17—21
Kornei F. Șatillo: „Pentru prima oară după 1917 istoricii se simt descătușați"	— Dolghin F.	3(288)	24—25
Corneliu Coposu: „Iuliu Maniu — Nicolae Titulescu: o trainică prietenie"	— Manolache D.	7(292)	11—14
Jacques Julliard: „O dragoste formidabilă pentru poporul român"	— Militaru M.	7(292)	59—61
Hélène Ahrweiler, E. De la Torre Villar, E. Benito Ruano, M. Espada Burgos, François Bédarida, T.C. Barker despre cel de-al XVII-lea Congres internațional de științe istorice	— Popișteanu C.	1(286)	60—61
O declarație a președintelui Franței, François Mitterand, pentru **Magazin istoric**	— Popișteanu C.	6(291)	2
Natalia Dinu: „Dictatul de la Viena — momentul cel mai tragic al vieții tatălui meu, Mihail Manoilescu"	— Rădulescu M.S.	2(287)	52—54
Virgil Cândea: „Voința continuității"	— Ursu I.	3(288)	61
Keith Hitchins: „România — un mare izvor de talente"	— Ursu I.	8(293)	27

CONTENTS (Romanian History) **C. Bodea, N. Vasile** December the 1st, 1918. Glimpses from the Struggle for National Unity • **C. Antip** Witness to the Day of the Independence of the Moldova Republic • **D.A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando about Transylvania • **F. Segal** Bucharest, 1919. Historical Project for the Creation of the Israel State • **D. Hurezeanu** Historiography: Yesterday — Today — Tomorrow • **D. Matei** Romanian Academy — 125 Years • School - Books - A Survey (IV) • **G.G. Mârzescu** Iaşi, the Autumn of 1917 (III) • **R. Netzhammer** 1914-1918. Reminiscences (V) • **W. Fabricius** „The Diktat from Viena was a Repugnant Act" • In Bucharest, 50 Years Ago • **G. Dumitrescu** September — October 1944. A Nun's Confidences • **C. Popişteanu** 1946-1954. Political Trials: Pătrăşcanu (VI) • **Gh. D. Marinescu** The Hell of Communist Dungeons (V) • **P.I. David** Daco-Romanian Saints in Christian Calendar (III) • **Gh. David, M. Voiculescu, M.D. Ciucă** Love Stories during the Dark Age

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **C. Bodea, N. Vasile** 1er Décembre 1918. Moments de la lutte pour l'unité nationale • **C. Antip** Témoin à la proclamation de l'indépendance de la République de Moldavie • **D.A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando sur Transylvanie • **F. Segal** Bucarest, 1919. Projét historique de la création de l'état Israel • **D. Hurezeanu** L'historiographie: hier — aujourd'hui — demain • **D. Matei** L'Académie Roumaine a 125 ans • Le livre d'histoire aux licées (IV) • **G.G. Mârzescu** A Iassy, l'automne de 1917 (III) • **R. Netzhammer** 1914-1918. Souvenirs (V) • **W. Fabricius** „Le Diktat de Vienne a eté un acte degoûtant" • A Bucarest il y a 50 ans • **G. Dumitrescu** Septembre-octobre 1944. Les confidences d'une nonne • **C. Popişteanu** 1946-1954. Grands procès politiques: Pătrăşcanu (VI) • **Gh.D. Marinescu** Dans l'enfer des prisons communistes (V) • **P.I. David** Saint daco-roumains dans le calendrier chrétien (III) • **Gh. David, M. Voiculescu, M.D. Ciucă** Histoires d'amour au Moyen Âge

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **К. Бодя, Н. Василе** 1 Декабря 1918. Этапы борьбы за национальное единство • **К. Антип** Свидетель провозглашения независимости Республики Молдовы • **Д. А. Лэзэреску** 1845. Огюст де Жерандо о Трансильвании • **Ф .Сегал** Бухарест, 1919. Исторический проект создания государства Израиля • **Д. Хурезяну** Историография: вчера — сегодня — завтра • **Д. Матей** Румынской Академии — 125 лет • Учебник по истории — анкета (IV) • **Г. Г. Мырэеску** Яссы, осенью 1917 г. (III) • **Р. Неахаммер** 1914-1918. Воспоминания (V) • **В. Фабриниус** „Венский Диктат был отвратительным актом" • В Бухаресте 50 лет назад • **Г. Думитреску** Сентябрь — октябрь 1944. Записки монахини • **К. Попиштяну** 1946-1954. Крупные политические процессы: Пэтрэшкану (VI) • **Г. Д. Маринеску** Ад коммунистических тюрем (V) • **П. И. Давид** Дако-румынские святые в крестьянском календаре (III) • **Г. Давид, М. Войкулеску, М. Д. Чукэ** Любовные истории в средневековьи

INHALT (Rumänische Geschichte) **C. Bodea, N. Vasile** 1 Dezember 1918. Einige Augenblicke aus den Kampf für die nationale Einheit • **C. Antip** Augenzeuge bei der Ausführung der Unabhängigkeit der Republik Moldau • **D.A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando über Siebenbürgen • **F. Segal** Bukarest, 1919. Ein Plan für die Schaffung einer israelischen Staates • **D. Hurezeanu** Die Geschichtsschreibung: Gestern — Heute — Morgen • **D. Matei** Die Rumänische Akademie — 125 Jahre nach ihrer Entstehung • Die Geschichtswissenschaft in der Schule (IV) • **G.G. Mârzescu** Im Iaşi, Herbst 1917 (III) • **R. Netzhammer** 1914-1918. Erinnerungen (V) • **W. Fabricius** „Der Wiener-Diktat war eine widerliche Handlung" • In Bukarest vor 50 Jahre • **G. Dumitrescu** September-Oktober 1944. Die Bekentnisse einer Nonne • **C. Popişteanu** 1946-1954. Grosse politische Prozesse: Pătrăscanu (VI) • **Gh.D. Marinescu** Aus den Höllen der kommunistischen Kerker (V) • **P.I. David** Dako-rumänische Heilige im christlichen Kalender (III) • **Gh. David, M. Voiculescu, M.D. Ciucă** Liebesgeschichten in Mittelalter

SUMARIO (Historia rumana) **C. Bodea, N. Vasile** El 1^{0} de Diciembre de 1918. Momentos de la lucha por la unidad nacional • **C. Antip** Testigo de la proclamación de la Independencia de la República de Moldavia • **D.A. Lăzărescu** 1845. Auguste de Gérando, sobre Transilvania • **F. Segal** Bucarest, 1919. Proyecto histórico de la creación del Estado de Israel • **D. Hurezeanu** La historiografía: ayer-hoy-mañana • **D. Matei** La Academia Rumana — 125 años • El manual de história — encuesta (IV) • **G.G. Mârzescu** Iaşi, otoño de 1917 (III) • **R. Netzhammer** 1914-1918. Recuerdos (V) • **W. Fabricius** „El Dictado de Viena ha sido un acto repugnante" • En Bucarest, hace 50 años • **G. Dumitrescu** Septiembre-Octubre de 1944. Las confidencias de una monja • **C. Popişteanu** 1946-1954. Grandes procesos políticos: Pătrăşcanu (VI) • **Gh. D. Marinescu** El infierno de las cárceles comunistas (V) • **P.I. David** Santos dacio-romanos en el calendario cristiano (III) • **Gh. David, M. Voiculescu, M.D. Ciucă** Historias de amor en el Medio Evo

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din intreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 prsfir.
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

Lei 50

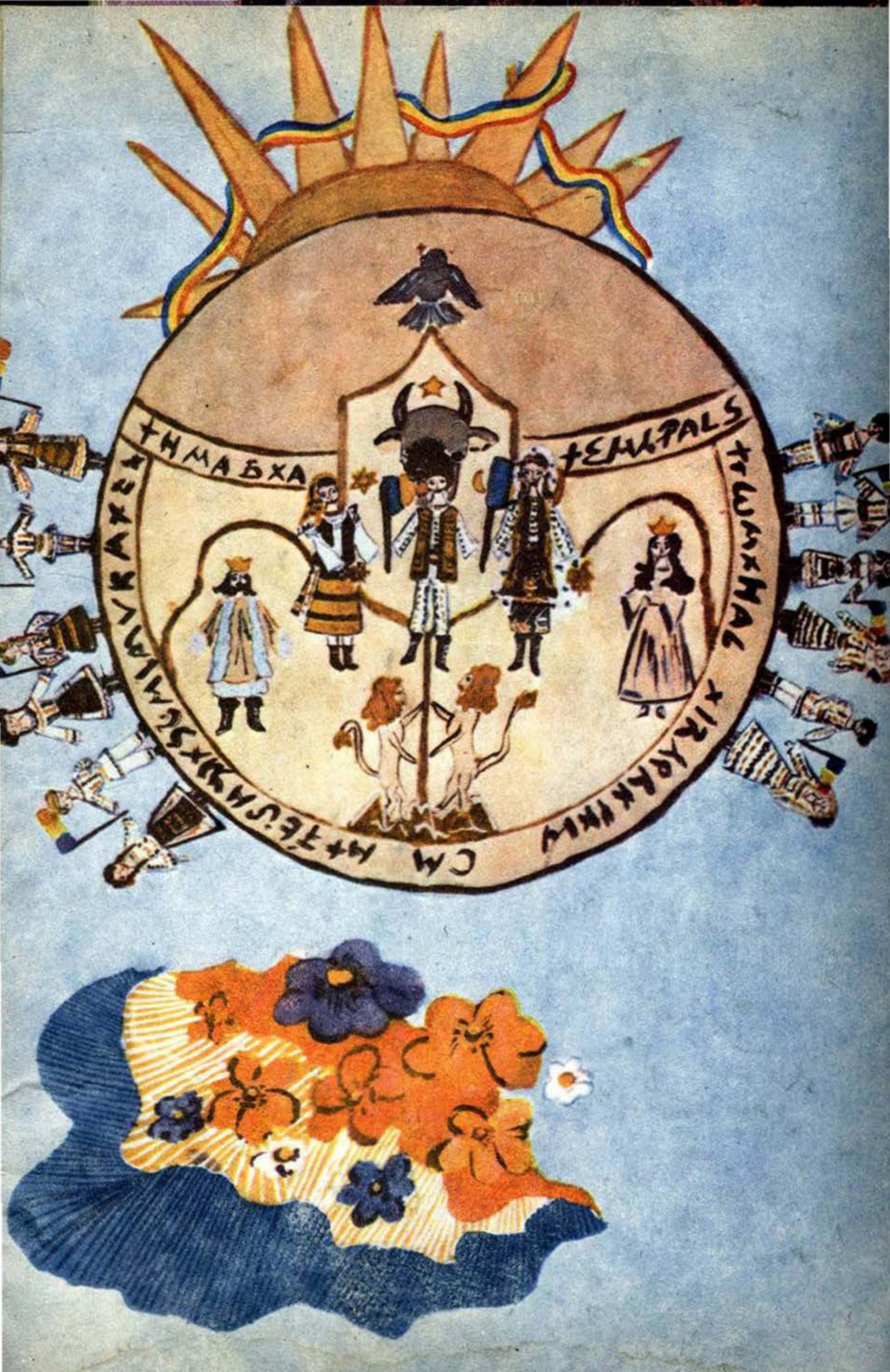
TEMUTPALS
TLAXXAL
TLAKAKIKW
CM AA TETSMMIX
TLAMAXAL
TMABXA

Стѣѡа ѿ ѯѳ
Вѣрнадѡ ѧ цѣлѣ

мѫрѫгѣ Дѧнѹгѣѧскѣ:
цѣй. мѣрсѧѡ прѣ ѹрма лѫмѧнѣ ѥй.

Стѣѡа ѿ ѯѳ Дѧнѹгѣѧскѣ мѫрѫгѣ Вѣрнадѡ цѣ
лѣпцій мѣрсѧѡ прѣ ѹрма лѫмѧнѣ ѥй.